

Internews
in Tajikistan

**Дастур
доир ба пӯшиши расонаии
мавзӯҳои озодии эътиқод
ва бисёрнавъии динҳо**

ДАСТУР

ДОИР БА ПЎШИШИ РАСОНАИИ
МАВЗЎЪҲОИ ОЗОДИИ ЭЪТИҚОД
ВА БИСЁРНАВЪИИ ДИНҲО

Дастури мазкур бо дастгирии филиали Интерньюс Нетворк дар Тоҷикистон дар якҷоягӣ бо Кумитаи дин, танзими анъана ва ҷашну маросими назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи лоиҳаи "Дастгирии пӯшиш ва пешбурди озодии динӣ" (SCARF) омода шудааст. Масъулият барои муҳтавои матолиби дастурамал ба зиммаи муаллифон буда, метавонад мавқеи Интерньюс - ро ифода накунад.

Муаллифон:

Саидахмад Қаланадаров	- коршиноси мустақил, диншинос
Маҳмуд Ғиёсов	- коршиноси мустақил оид ба муносибатҳои байналмилалӣ
Афшини Муқим	- сармуҳаррири маҷаллаи "Ҷамъият ва дин
Шарифҷон Искандаров	- ҳуқуқшинос
Бахтиёр Юнусов	- ҳуқуқшинос
Иноят Иноят	- ҳуқуқшинос, аъзои Коллегии адвокатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, коршиноси соҳаи ВАО
Раҷаб Мараимов	- рӯзноманигор, коршиноси соҳаи ВАО
Робия Маҷидова	- тренери ВАО, тахассиси саводнокии расонаӣ

Ба таври ройгон паҳн карда мешавад

Душанбе, 2022с.

© Internews

МУНДАРИҶА

Сарсухан	4
<u>Қисми 1. Масъалаҳои назариявии марбут ба озодии дин ва бисёрнавъии динҳо.</u>	7
§1.1 Таҳаммулпазирии динӣ ва озодии вичдон: заминаҳои таърихӣ ва таҷрибаи кишварҳои гуногун.	8
§1.2. Назари коршиносон ба ретроспективаи таърихӣ ва ҳозира: мисолҳо, далелҳо, тавсияҳо.	18
<u>Қисми 2: Масъалаҳои ҳуқуқие, ки ба инъикоси озодии эътиқод ва бисёрнавъии динҳо дар ВАО таъсир мерасонанд.</u>	27
§2.1. Таҳлили қонунгузориҳои миллӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ доир ба таъмини ҳуқуқ ба озодии вичдон ва дин дар Тоҷикистон.	29
§2.2. Шарҳи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар соҳаи дин, ки аз ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тасвиб расидаанд.	37
§2.3. Ҷанбаҳои ҳуқуқии омода кардани маърузаҳо ва гузоришҳо доир ба озодии дин ва фарқиятҳои дин.	45
<u>§2.4. Тавсияҳо барои кормандони ВАО, рӯзманигорон ва блогерҳо.</u>	53
<u>Қисми 3. Рӯйкардҳои амалӣ дар инъикоси масъалаҳои озодии динӣ ва бисёрнавъии динҳо.</u>	59
§3.1. Рӯйкарди ҳассос ба низоъ барои дар расонаҳо инъикос кардани мавзӯҳои озодии динӣ ва гуногунии динҳо.	61
§3.2 Сарчашмаҳои маълумот хангоми таҳияи матолиб дар мавзӯҳои вобаста ба озодии дин, таҳаммулпазирӣ ва бисёрнавъии динҳо.	69
§3.3 Сторителлинг чалбкунанда: чӣ гуна ифода кардани мавзӯ, муайян кардани масъала, ёфтан ва нақл кардани саргузашти хуб.	81
<u>§3.4. Мухтавои босифат дар мавзӯи озодии динӣ (қор бо мухтаво тавассути чек-лист).</u>	91
<u>Қисми 4. Методикаи таълими мавзӯи «Озодии динӣ ва бисёрнавъии динҳо».</u>	98
§4.1. Фалсафа ва методологияи давраҳои омӯзишӣ дар мавзӯи озодии динӣ, бисёрнавъии динҳо ва таҳаммулпазирӣ барои журналистон.	99
<u>§4.2. Амалияҳо ва стратегияҳо барои омӯзиши самараноки фосилавӣ (онлайн).</u>	109
§4.3. Методҳои омӯзиш: қори гурӯҳӣ, интерактив, кейсҳо ва ғайра.	119
<u>§4.4. Тавлиди матлаб (продакшн) ва менторинг дар омӯзиш.</u>	129
Замимаҳо	
<u>Замимаи 1. Машқи X / Y.</u>	136
<u>Замимаи 2. Машқи «Киштии ғарқшуда».</u>	139
<u>Замимаи 3. Вазифаҳои техникаи коршиносони чалбшуда.</u>	141
<u>Замимаи 4. Рӯйхати санҷишӣ «Таърихи низоъ ва сабабҳои он дар маводи журналистӣ».</u>	142
<u>Замимаи 5. Рӯйхати санҷиш барои паёми асосии нашрияи дунявӣ/ғайри дунявӣ.</u>	143
<u>Замимаи 6. «Ман мехоҳам шунавандагони ман...».</u>	144

САРСУХАН

Дастур доир ба пӯшиши расонаии мавзӯҳои озодии эътиқод ва бисёрнавьии динҳо дар чаҳорҷӯби лоиҳаи “Дастгирии пӯшиш ва пешбурди озодии динӣ”, ки аз ҷониби Интернӯс дар Тоҷикистон ва Узбекистон амалӣ мешавад, омода ва нашр шудааст.

Ҳадафи лоиҳа беҳтар намудани сифат, миқдор ва паҳнкунии гузоришҳои баландсифат доир ба масъалаҳои озодиҳои динӣ барои пешбурди ҷомеаҳои демократӣ ва таҳаммулпазир мебошад.

Барои ин, Интернӯс потенциали рӯзноманигорони маҳаллиро тавассути омӯзиши чигунагии риояти тавозун зимни инъикоси расонаии ҳаёти ҷомеаҳои динӣ ва ҷанбаҳои гуногуни мавҷудияти озодиҳои динӣ дар воқеияти мо афзоиш медиҳад.

Пеш аз ҳама, дар Тоҷикистон ва Узбекистон тренерони расонаӣ омӯзонида

шуданд, ки барномарезӣ, таҳия ва гузаронидани тренингҳо дар мавзӯҳои озодии эътиқод ва бисёрнавьии динҳоро омӯхтанд. Сипас дар ин кишварҳо барои рӯзноманигорон ва блогнависон тренингҳо доир ба таҳия намудани гузоришҳоро мақолаҳои баргузор шуданд, ки дар онҳо дину масоили динӣ ҷанбаҳои муҳими рӯзмарраи зиндагӣ ва таърихҳои мардум мебошанд.

Дастури мазкур дар худ ҳамаи ин таҷрибаҳоро гирд овардааст ва метавонад роҳнамои барои касоне шавад, ки мехоҳанд роҷеъ ба одамон ва динҳои онҳо қиссаҳои босифат эҷод кунанд ё ин корро ба дигарон омӯзонанд. Ин дастури амалӣ барои рӯзноманигорон, блогерҳо ва дигар тавлидкунандагони муҳтаво (контент) ва ҳамчунин дастури методӣ барои тренерҳои расонаӣ, омӯзгорон ва мудирони кафедраҳои журналистика ва кормандони лоиҳаҳои таълимӣ мебошад.

Дастур аз 4 қисм иборат буда, саволҳои зеринро дар бар мегирад:

1. рӯйкардҳои диншиносӣ ва шарҳи равандҳоро хусусиятҳои пешбурди масъалаҳои озодии эътиқод;
2. назарҳои ҳуқуқии иборат аз таҷрибаҳои байналмилалӣ ва маҳаллии қонунгузорӣ дар соҳаи таъмини озодии эътиқод;
3. рӯйкардҳои журналистӣ ба инъикоси масъалаҳои озодии эътиқод ва бисёрнавьии динҳо.

Чаро ин дастур муфид аст?

- дар дастур маводи коршиносии диншиносии бодикқат интиҳоб ва мураттабгардида пешниҳод шудааст, ки ҳатто ба хонандаи нотайёр дар фаҳмидани он, ки озодии эътиқод чӣ ҳаст ва он чӣ гуна дар ҷомеаҳои одамон дар давраҳои гуногуни таърихӣ ва кишварҳои мухталиф амалӣ мешавад, кумак мекунад;
- дар ин ҷо шумо таҳлили ҳамаҷонибаи қонунгузорию дар соҳаи озодиҳои динӣ хоҳед ёфт, то ҳангоми таҳияи муҳтаво дар ин мавзӯ таҳти ҷимоя буда, дар доираи қонун амал кунед;
- дастур бар методологияе асос ёфтааст, ки дар эҷоди мунтазами муҳтавои баландсифат дар мавзӯҳои озодии эътиқодот ёрӣ расонда, ба таблиғи ин ғояҳо дар заминаи эҷодӣ, бидуни низоъ мусоидат мекунад;

- дастур дорои миқдори зиёди асбобҳо дар шакли тактикаҳо, варақаҳои санчишӣ ва машқҳо мебошад ва шуморо дар тамоми марҳилаҳои таҳияи муҳтаво роҳнамоӣ мекунад.

Ин дастур ба кӣ кумак хоҳад кард?

Ба журналистон ва блогерҳо

агар онҳо хоҳанд барои мақолаву гузоришҳо доир ба масъалаҳои озодии эътиқод ва формату тавсияҳо барои эҷоди онҳо идея ва мавзӯи нав пайдо кунанд.

Ба редакцияҳо

агар хоҳанд, ки пайваста матолиби босифат доир ба озодии эътиқод ва бисёрнавъии динҳо таҳия намоянд ва барои ин тавонмандии рӯзноманигорони худро дар ин мавзӯ аз ҷиҳати динӣ ва ҳуқуқӣ баланд бардоранд.

Барои тренерони расонаӣ ва муаллимони факултетҳои журналистика

агар хоҳанд, ки барои омӯзиши худ усул, равиш, шакл ва машқҳои нав пайдо кунанд.

Хусусияти дигари ин дастур ҳайати муаллифоне мебошад, ки рӯйи он кор кардаанд: инҳо диншиносон ва ҳуқуқшиносони ВАО аз Тоҷикистону Узбекистон ва инчунин, як гурӯҳи тренерони расонаӣ аз ин кишварҳо мебошанд, ки таҷрибаи онҳо дар оmodасозии бахшҳои ин нашрия муттаҳид карда шудааст. Чунин равиши муттаҳидаи муаллифӣ маводи роҳнаморо ба як майдони гуногунҷанба табдил дод, ки дар он андешаҳо, дониш ва таҷрибаи мутахассисони соҳаҳои гуногун муаррифӣ шудаанд.

Дар Тоҷикистон ин роҳнамоӣ дар ҳамкориҳои лоиҳа бо Кумитаи дин, танзими

анъана ва ҷашну маросимҳои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон омода карда шудааст.

Дар таҳияи дастур коршиноси байналмиллалӣ лоиҳа, тренери расонаӣ, рӯзноманигор, муҳаққиқи Институти пешқадамӣ ВАО ба номи Сол Плате (Донишгоҳи Родс) - Питер ду Туа саҳми калон гузоштааст.

Ин дастур барои ҳар касе, ки ба таблиғи васеи ғояҳо ва амалияҳои озодии эътиқод ва бисёрнавъии динҳо таваҷҷӯҳ дорад, ҷолиб хоҳад буд.

ОЗОДИ ПАЙРАВИ БА ДИН ГУНОГУНШАКЛИИ ДИН

Бояд ОМИЛИ ДИНИРО дар
ташаккули фарҳанги
таҳаммулпазирӣ ва ҳамзистии
осоишта ба инobat гирифт

**СОХТМОНИ
СУЛҲ**

ОЗОДИ ВИҶДОН

хуқуқи ҳар як шахс барои
ихтиёран ва мустақилона муайян
кардани муносибати худ ба дин ва
пайравӣ кардан ё наонакардани он,
тағйир додани ақидаи дини ва
изҳори эътиқоди худ

ОЗОДИ ПАЙРАВИ БА ДИН

хуқуқи ҳар як шахс барои
озодона ва мустақилона
интиҳоб ва эътиқод
кардан ба ҳар дин

ЁРӢ БА ҲАМДИГАР,
ЭҲТИРОМ БА АҚИДА ВА
АРЗИШҲОИ ДИГАРОН

барои пешрафти ҷомеа
роҳ мекушояд

ЭЪТИМОД

НАБУДАНИ ЭЪТИМОД ВА
ТАҲАММУЛНОПАЗИРӢ ДАР
МУНОСИБАТҲО БОИСИ
НОУСТУВОРИИ ИҶТИМОӢ ВА
НИЗОЪҲО МЕГАРДАД

НАҚШИ РАСОНАҲО ИН НАҚЛ КАРДАНИ

- Баробарии мазҳабҳо дар назди қонун ҷӣ гуна таъмин карда мешавад
- Ки ягон дин набояд бар дигар динҳо афзалият дошта бошад
- Дар бораи анъанаҳои гуногуни одамон, ки ба динҳои мухталиф эътиқод доранд
- Дар бораи қонун шинос кардани одамон ва нишон додани мушкилиҳои татбиқи он

ҚИСМИ 1. | МАСЪАЛАҲОИ НАЗАРИЯВИИ МАРБУТ БА ОЗОДИИ ДИН ВА БИСЁРНАВЪИИ ДИНҲО

Манфиати ин қисм дар он аст, ки мо яке аз усулҳои аввалини инъикоси мавзӯи озодии дин ва равобити байни динҳоро дар самти мусбат, бидуни интиқод, таблиғ, бидуни бартариҳои як дин бар дини дигар омода кардаем. Ва мо мехоҳем таҷрибаамонро оид ба инъикоси дурусту, пешниҳоди мавод дар бораи гуногунии мазҳабӣ, муносибатҳои динӣ, озодии вичдон дар фазои иттилоотӣ бидуни нақзи қонунҳои кишвар дастрас намоем.

Хонандагони мақсадноки мо, пеш аз ҳама, рӯзноманигорон, блогерҳо, коршиносон, намояндагони созмонҳои динӣ, котибони матбуоти мақомоти давлатӣ, вакилони қорҳои дин ва ҳамаи онҳое мебошанд, ки ба масъалаҳои озодии дин, озодии вичдон, муносибатҳои байни динҳо, таҳаммулпазирии динӣ таваҷҷӯҳ доранд ва онро инъикос менамоянд.

Пас аз мутолиаи ин қисм, аввалан, шумо мефаҳмед, ки чӣ тавр луғати мавзӯро истифода бояд бурд; дуюм, бағочӣ дониши худро дар масъалаҳои озодии дин пурра менамояд; саввум, фаҳмиши худро оид ба робитаҳои таърихӣ созмонҳои динӣ, раҳбарони онҳо, мақомоти давлатӣ, вакилони қорҳои дин пурзӯр менамояд; чорум, сифати мӯҳтавои шумо беҳтар хоҳад гардид.

Шумо ба саволҳои муҳим ҷавоб хоҳед гирифт. Масалан, бо созмони хурди динӣ чӣ гуна робита барқарор кардан мумкин аст? Албатта, аввалан бояд ҳуди созмони динӣ, вижагиҳои эътиқоди онро омӯхт, чӣ иҷозат аст, чӣ мамнӯъ

аст, чӣ гуна ба раиси созмон, ба ҳуди диндорон, рамзу сифатҳои онҳо муроҷиат кардан лозим аст. Сониян, дар сӯҳбат онҳоро бо дигар динҳо ҳеҷ гоҳ муқоиса накунад (онҳо фалон суннат доранд, аммо чаро шумо дигар суннат доре два ғайра). Билохир, ин муносибат ба мустақам шудани муносибатҳо мусоидат намекунад.

Парвандаҳо, маводҳои истинодӣ, равишҳои, ки шумо дар ин ҷо хоҳед хонед, барои ҳулосаҳои шахсии шумо замина ва имкони канорагирӣ аз ҳолатҳои муноқиша ва нофаҳмиҳо кӯмак медиҳанд.

Маводҳои ин қисмро намояндагони ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ, коршиносон, уламои дин ҳангоми омодагӣ ба тренингҳо ва вохӯриҳо бо ташкилотҳои динӣ истифода бурда метавонанд.

Онҳо барои ҳудомӯзӣ пешбинӣ шудаанд ва агар шумо саволҳо ё нофаҳмиҳо дошта бошед, шумо метавонед ба коршинос - олими дин ё намояндаи созмони динӣ, инчунин ба мутахассиси мақоми давлатии ваколатдор оид ба қорҳои дин муроҷиат кунед. Вале мо маводҳоро барои он тайёр кардаем, ки хонанда ҳудаш онҳоро азхуд кунад ва мустақилона ҳулоса барорад.

Беҳтарин роҳи омӯхтани ин мавзӯ ин мутолиаи қисм аст, дар ҳошияҳо қайд кунед, ки чизе бо таҷрибаи шумо норавшан аст ё розӣ нестед ва бори дигар бодикқат хонед. Агар ҳангоми тақроран хондан нофаҳмиҳо боқӣ монанд, он ва далелҳои шумо барои таҳияи савол ба коршиносон заминаи хубе хоҳанд буд.

**§1.1 ТАҲАММУЛПАЗИРИИ ДИНӢ ВА ОЗОДИИ ВИЧДОН: ЗАМИНАҲОИ
ТАЪРИХӢ ВА ТАҶРИБАИ КИШВАРҲОИ ГУНОГҶУН**

Дар тули таърихи башарият бар асари омилҳои гуногун, бухронҳои зиёде ба хусус барои расидан ба манфиатҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ ва ақидаҳои фикрӣ падидаи омада ва хоҳад омад. Муноқиша ҷузъи иқтибнопазир аз мавҷудияти инсон аст, аммо ин ки чӣ гуна мо метавонем таъсири онро коҳиш диҳем ва аз уҳдаи муноқиша бароем ба ҳамаи мо бастагӣ дорад: аз мақомоти давлатӣ гирифта то ҷомеаи маданӣ ва ҷиёиён. Бо дарки ин масъала, дар давраҳои гуногуни таърихӣ қишри таҳсилкарда ва равшанфикри ҷомеа бо дарназардошти манфиатҳои муштарақ ба баёни андешаву дидгоҳҳои мепардохтанд, ки шиддати нофаҳмӣ ва муноқишаро дар шакли навҳои гуногун коҳиш мебуданд. Сиёсатмадорони дурандеш ин афкори созандаро дар ҷорҷуби қонунҳои навишташуда дароварданд ва аз он ки ҳама ба сулҳ ниёз доранд аксарияти ҷомеа онҳоро ҷонибдорӣ намуд. Зеро одамизод чӣ дирӯз ва чӣ имрӯз бо ба расмият шинохтани озодиву худмухторияи худ, мунта-

зам бо ҳам ҳамзистӣ дорад ва озодии дигаронро дар ҷорҷуби қонунҳо қабул дорад ва амалӣ менамояд.

Баррасии таърихи ҷангу даргириҳо нишон медиҳад, ки дину боварҳои динӣ, бахусус ҳангоме, ки аз онҳо барои дастбӣ ба ҳадафҳои сиёсӣ суистифода мекунанд, дар қанори дигар омилҳои таъсиргузори иқтисодиву сиёсӣ ва милливу фарҳангӣ нақши бориш дар эҷоди бухрон ва ё баръакс сулҳофаринӣ бозидаанд ва мебуданд. Бино бар ин, барои пешгирӣ аз ифротгариву хушунати барҳоста аз фаҳми нодурусти динӣ ва ё суистифода аз боварҳои динӣ шаҳрвандон, зарур аст, омили диниро дар ташаккули фарҳанги таҳаммулгарой ва ҳамзистии мусолимадомез дар назар гирем. Дар ин навишта, кӯшиш менамоем, то заминаҳои таърихӣ таҳаммулпазирӣ динӣ ва озодии виҷдонро бо дар назар гирифтани таҷрибаи кишварҳои гуногун ба таври мухтасар баён намоем.

§1.1.1. МАҲУМҲОИ АСОСӢ ВА ИСТИЛЛОҲОТ

Барои дарки ҳубтари мавзӯ дар навбати аввал лозим аст, истилоҳоти асосӣ ва маҳумҳои ин самт, ба монанди "дин", "мазҳаб", "ақида", "озодӣ", "озодии виҷдон" ва "таҳаммулу мадори" - тавзеҳ дода шавад:

- Дин – аз нигоҳи динӣ усули қулли ҷаҳонбинии тавҳидӣ ва ойини зиндагонист, ки аз сӯи Худо ба пайғамбаронаш ваҳй гардида, маҷмуаи низоми эътиқодӣ, ибодат, меъёрҳои ахлоқӣ ва тарҳи амалиеро барои ҳидояти мардум

ба сӯи ҳаққу ростӣ ва хайру саодати дунёву охират дар бар мегирад. Инчунин, ҳар дине дорои ақоид, аҳком ва ахлоқ мебошад. Аз нигоҳи илмӣ бошад онро метавон ба ҳар андеша ва расму ойине, ки бо он Худо ва ё ғайри Ӯ парастид шуда, дар он маънои итоат, таслим, эътиқоди ботинӣ ва пайравӣ ба гунае ифода меёбад, зикр кард. Дар ҷаҳони имрӯз метавон динҳои машҳури яктопарастӣ (монотеистӣ) монанди: яҳудият, масеҳият, ислом

ва ғайрияктопарастӣ (политеистӣ) бошад буддой, ҳиндуй ва ғайраро ном бурд;

- Мазҳаб - роҳу равиш, тариқа ва шохаи як дин. Маҷмуи дастуру аҳкоми шаръӣ, ки барои як гурӯҳи одамон роҳу равиши боварӣ ба Худо ва амалҳои ибодатӣ ва ғайраро дар бар мегирад. Дар масеҳият мазҳабҳои машҳуре монанди католикӣ, православӣ, протестантӣ ва дар ислом бошад, аҳли суннат ва ҷамоат (ҳанафӣ, моликӣ, шофey ва ҳанбалӣ) ва ташайюъ (зайдӣ, исмоилӣ ва дувоздах имомӣ) тақсим мешаванд. Ҳамчунин, метавон дар тамоми динҳо даҳҳо мазҳабу равияҳо ва ғайраро зикр кард, ки ҳар кадом худро ҳақ пиндошта, бо фаҳму фикру андешаи худ дар пайи расидан ба саодатанд.
- Ақоид – ҷамъи ақида, аз назари луғавӣ боварӣ ба дурустии чизе. Аз нигоҳи динӣ, он чизҳое мебошад, ки инсон диндор бояд ба онҳо имон ва бовар дошта бошад, ба монанди: имон ба Худо, фариштагон, пайғамбарон, китобҳои аз ҷониби Худо фиристодашуда ва рӯзи қиёмат. Аз нигоҳи илмӣ бошад, маҷмуи дидгоҳҳо, назарияҳо, боварҳо ва фаҳмиши ҳар инсон аз ҳастӣ, ҷомеа, таърих, инсон, дин ва фарҳангу анъана;
- Ахлоқ – рафтору хислатҳое мебошанд, ки аз нигоҳи динӣ ҳар дин барои пайравони худ тавсия ва супориш дода, монанди: парҳезгорӣ, ростгӯӣ, тухмату бухтон накардан, амонатдорӣ, вақтшиносӣ, дуздӣ накардан, эҳтироми волидайн ва ғайра.
- Озодӣ – ҳаққи интиҳоб чи ба лиҳози назарӣ ва чи аз назари амалӣ дар тамоми заминаҳо (дар чорҷӯби қонун ва бидуни таъйиз);

- Озодии вичдон – ҳуқуқи ҳар як инсон ва шахрванд барои ихтиёрӣ ва мустақилона муайян намудани муносибати худ ба дин, ба танҳой ва ё ҳамроҳи дигарон пайравӣ кардан ва ё пайравӣ накардан ба ягон дин, ба таври озод интиҳоб кардан ва тағйир додани эътиқоди динӣ, инчунин баён намудан ва паҳн кардани ҳама гуна эътиқоди марбут ба дин ва ҷаҳонбинии атеистӣ; Озодии пайравӣ ба дин – ҳуқуқи ҳар як инсон ва шахрванд барои озодона ва мустақилона интиҳоб кардани ягон дин ва пайравӣ намудан ба он, иштирок дар ибодати динӣ, адои маросимҳои динӣ ва таълими динӣ;
- Таҳаммулу мадуро – аз назари луғавӣ таҳаммул кардан, шикебой ва сабр. Яъне, инсон ва ё ҳамнавьонро он тавре ки ҳастанд ва меандешанду бовар доранд, бояд пазируфту таҳаммул кард ва ҳуқуқи интиҳоби бовару эътиқод ва ё бовар накарданро новобаста аз нажоду ҷинс дар чорҷӯби қонун барои дигарон ба расмият шинохт. Эътироф намудани ҳуқуқ ва мавҷудияти фарҳангҳои дигар ва ҳамзистии осоишта дар ҷомеаҳои гуногундину гуногунмазҳаб. Дар зимн, таҳаммулгарой ё мадуро маънои пазируфтани фикру эътиқод ё ҷаҳонбинӣ ва тарзи ҳаёти дигаронро надорад, балки ҳамон аст, ки барои дигарон ҳам ҳуқуқи зиндагӣ кардан аз рӯйи бовару ҷаҳонбиниро медиҳад. Ин истилоҳ ё мафҳум бо вучуди решаи таърихӣ қадима доштан дар забони форсӣ, дар тарҷумаи истилоҳи машҳури “tolerance” ба кор бурда мешавад.

§1.1.2. ЗАМИНАҲОИ ТАЪРИХИИ ТАҲАММУЛГАРОИИ ДИНӢ.

Дар тули таърих ашхос ва гурӯҳҳои гуногун бо истифода аз абзори дину мазҳаб ва боварҳои динии мардум ҷангу хунрезии зиёдеро ба вуҷуд оварда ва дар оянда низ хоҳанд овард. Дар ин замина метавон ба таърихи ҳазорсолаи охири башарият, хусусан дар Аврупову Осиё назар кард, ки шоҳиди ҷангҳои тулонии байнидинӣ ва байнимазҳабӣ будааст. Барои мисол, вобаста ба ҷангҳои байнидинӣ метавон ҳучуми пай дар пайи масеҳиёнро (аз соли 1095 мелодӣ тақрибан дусад сол) барои озод кардани Байтулмуқаддас аз зери сайтараи ғайримасеҳиён ва ё дақиқтар мусулмонон, ки ба “ҷангҳои салибиён” ва ё “ҷангҳои муқаддас” машҳур аст, баён кард. Ҳамчунин, дар дохили як дин метавон ҷангҳои 30-солаи мазҳабӣ (1618-1648) байни католикҳо ва протестанҳо дар Аврупоро зикр кард, ки боиси қарордоди Вестфалӣ шуда, заминаро барои ташкили давлат-миллатҳо ба миён овард. Даҳҳо ва садҳо чунин ҷангу даргириҳо метавон дар байни инсоният ва дину мазҳабу равияву фирқаҳои гуногун бо даъвои ҳақ донишани худ ва бедину дорои ақоиди ботил донишани тарафи муқобил зикр кард.

Баррасии таърихи халқҳо ва кишварҳои гуногун бо дину мазҳабҳои мухталифи якҷаҳудӣ ва бисёрҷаҳудӣ баёнги ин аст, ки бо вуҷуди ҷангу даргирии диниву мазҳабӣ, дар давраҳои мухталиф шоҳиди ба расмият шинохтани чандфарҳангӣ ва озодии вичдон низ бошем.

Сарфи назар аз ин, ки ҷангҳои мухталиф ин масирро ҳамроҳӣ мекарданд, идеяҳои асосӣ дар мавриди озодии динӣ аз қабл вуҷуд доштанд. Дар ин замина, метавон Эъломияи Куруши Кабир дар тамаддуни бостонии форсу тоҷикро зикр кард, ки империяи ӯ қаламрави кишварҳои чун Эрон, Тур-

кия, Афғонистон, Осиёи Марказӣ, Ироқ ва Африқои Шимолӣ - Мисру Либияро дар бар мегирифт. Ин эъломия аз сӯйи коршиносони соҳа ҳамчун нахустин санади меъёрӣ вобаста ба ҳуқуқи озодиҳои инсон эътироф гардидааст¹. Санади мазкур озодии ҳамаи сокинон аз миллатҳои гуногун дар интиҳоби дин ва ибодату парастирӯи кафолат дода, ҳамзистии осоиштаи ҳамаи халқу миллатҳо бо дину мазҳаб ва фарҳангҳои гуногунро ба расмият шинохтааст. Эъломияи Куруши Кабир дар шароити имрӯз низ ҳамчун таҷрибаи волои таърихӣ ба ҳайси санади муҳимми озодии инсон ва озодии вичдон дар санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ворид гардидааст.

Таҳаммулгароии динӣ ё эътирофи озодии вичдон ба унвони ҳуқуқи инсон дар таърихи кишварҳои ғарбӣ хусусиятҳои худро дорад, чое ки ин пояҳо тули солҳои дароз дар конститутсияҳо сабт шуда, тадриҷан бахше аз фарҳанги умумӣ шуд. Рӯйдодҳо ва мароҳили асосӣ:

- Давраи Эҳё (Ренессанс) ва тадриҷан коҳиш ёфтани нуфузи калисо ва руҳониён дар қудрати сиёсӣ, ки он заминаро барои нуфузи илмгарой ва инсонгарой муҳайё кард;
- Қарордоди Вестфалӣ барои поён додан ба ҷангҳои 30-солаи мазҳабӣ байни католикҳо ва протестанҳо дар Аврупо ва дарки он ки бо таҳмилу зӯр наметавон як ақидаи диниро болои дигарон таҳмил кард;
- Асри равшангарӣ (Age of Enlightenment) чунбише фикриву фалсафӣ, ки тақрибан байни солҳои 1650-1789 дар Аврупо шакл гирифт. Ин раванд заминаро барои рушди донишу фалсафа ва озодиву

¹ Дар ин маврид ниг.: Ҳуқуқи-л-инсон: қиссату-л-малик аллази асдара аввала васиқату ҳавлаҳо фи-т-торих (Ҳуқуқи инсон: достони подшоҳе, ки аввалин санади онро дар таърих содир кард). 10.12.2021. Би Би Си-и арабӣ. <https://www.bbc.com/arabic/world-59597669>; A BRIEF HISTORY OF HUMAN RIGHTS. <https://www.humanrights.com/what-are-human-rights/brief-history/>; Cyrus Cylinder: How a Persian monarch inspired Jefferson. 11 March 2013. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-21747567>

тахаммулгарой ба вучуд оварда, нуфузу даҳолати калисоро дар корҳои давлатдорӣ коҳиш дод. Андешаҳои равшанфикроне чун Чон Локк, Волтер, Жан-Жак Руссо, Чон Стюарт Милл, Эмануел Кант, Мантескю. Дени Дидро ва ғайра дар ин замина таъсири бузург доштанд;

- Ҳуқуқи арзишҳои эълоншудаи Инқилоби Амрико ва Фаронса дар асри XVIII, аз ҷумла баробарӣ, ҳаққи зиндагӣ, озодӣ, ҷудоии дин аз давлат, ҳамчунин ҳаққи озодии вичдон ва ҳаққи интиҳоби дин ё даст кашидан аз он, ки дар қонуни асосии онҳо сабт гардидааст;
- Пазириши умумӣ ёфтани назарияи секуляризм ё “ҷудоии дин аз давлат” ва дар ин асос шароити озоди фикриву ақидатӣ муҳайё кардани давлат ва таҳмил накардани як ақидаи хос болои шаҳрвандон ва ғайра.

Ҳар кадом аз омилҳои боло нақши хосси худро дар ташаккули фарҳанги таҳаммулгарой, аз ҷумла дар заминаи динӣ бозидааст. Аммо дар ин раванд зикри нақши афкори андешаҳои равшанфикрони ғарбӣ ва ба тадриҷ мақбулияти умумӣ пайдо намудани онҳоро дар миёни мардуми он кишварҳо наметавон нодида гирифт. Алалхусус, нақши таъсиргузори он андешаҳо дар ба расмӣ шинохтани ҳуқуқи озодиҳои инсон ва дарҷи он арзишҳо дар бандҳои ҷудогонаи конституцияи кишварҳои ғарбӣ, аз ҷумла ИМА, Фаронса, Британияи Кабир, Олмон, Нидерландия ва асли ҷудоии дин аз давлат бисёр бори равшан аст. Дар ин замина метавон андешаҳои Чон Лок (1632-1704) бо нашри китоби “Номае дар боби мадуро” (A Letter Concerning Toleration) соли 1689 дар Амстердамро зикр кард. Чон Лок дар китоби мазкур вобаста ба зарурати таҳаммулгарой баён медорад, ки хуш-

нати динӣ бо ҳар ангезаи мусбате наметавонад ба ҳадафаш расад ва танҳо нафрат ва фирори одамон аз дину боварҳои диниро боис мешавад. Чон Локк бар ин бовар аст, ки дин бояд бо қаноат ва пазириши қалбӣ ҳамроҳ бошад ва қабули қалбӣ бо иҷбору таҳмил ба даст намеояд².

Дар кишварҳои ғарбӣ ва ҳамчунин дигар кишварҳои рушдкардаи демократӣ, ба тадриҷ эътироф шудани ҳуқуқи шаҳрвандӣ ба маънои муосири он ривож ёфта, ҷузъи асосии сиёсати имрӯзи аксари кишварҳо қарор гирифтааст. Дар ин замина, омили ду ҷанги ҷаҳонӣ дар асри бистум, хусусан Ҷанги ҷаҳонии дуюм ва қатлу кушторҳои миллӣ ва наҷодӣ боис шуд, то Созмони Миллали Муттаҳид таъсис дода шавад.

Кишварҳои гуногуни аъзои СММ ва дигар созмонҳои байналмилалӣ саҳми бузургро дар тасвиби “Эъломияи ҳуқуқи инсон”, “Паймони байналмилалӣ ҳуқуқи шаҳрвандӣ ва сиёсӣ” ва дигар эъломияҳову санадҳо дар арҷгузори арзишҳои инсонӣ, аз ҷумла озодии вичдон, ки ҷузъи ҷудонашавандаи ҳуқуқи байналмилалӣ эътирофнамудаи кишварҳои ҷаҳон мебошад, гузаштанд.

Дар пешгуфтори “Эъломияи Созмони Миллали Муттаҳид” вобаста ба таҳаммулгарой таъкид шуда, ки “Мо мардумони СММ уҳдадор мешавем... таҳаммулгароиро амалӣ карда, дар қанони яқдигар ҳамчун ҳамсоҷони хуб дар сулҳ зиндагӣ кунем”. Ҳамчунин, дар Паймони байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои фитрӣ ва сиёсӣ вобаста ба таҳаммулгарой дар моддаи 18, банди 2 баён медорад: “Ҳеҷ кас набояд таҳти маҷбурияти, ки озодии ӯро дар мавриди бо интиҳоби худ қабул кардани дин ё эътиқод маҳдуд месозад, қарор дода шавад”.

² Нир.: John Locke. A Letter concerning Toleration and Other Writings, edited and with an Introduction by Mark Goldie (Indianapolis: Liberty Fund, 2010) ва Смирнова Н.А. Веротерпимость в европейских представлениях. Вестник ОГУ (Оренбургский государственный университет), №4, 2005. стр. 30-34. http://vestnik.osu.ru/2005_4_1/5.pdf

§1.1.3. ТАҶРИБАИ КИШВАРҲОИ ГУНОГУНИ ҶАҲОН ДАР РУШДИ ФАРҲАНГИ ТАҲАММУЛПАЗИРИИ ДИНӢ.

Кишварҳои гуногуни ҷаҳон ҳар кадом дар асоси таҷрибаи таърихӣ ва фарҳангии сиёсии худ дар самти озодии вичдон, хусусан таҳаммулгароии динӣ қонунҳои хосро ба тасвиб расонида, сиёсатҳои гуногунро амалӣ менамоянд. Дар зер ба таври хулоса таҷрибаи Олмон, ИМА, Аморти Муттаҳидаи Араб ва Ҷопонро дар самти таҳаммулгароии динӣ зикр мекунем.

А) Ҷумҳурии Федералии Олмон. Сиёсатмадорон ва шахрвандони олмонӣ бинобар таҷрибаи талхи таърихӣ, хусусан Ҷанги ҷаҳонии дуюм тақвият додани фарҳанги таҳаммулгарой дар тамоми заминаҳо, хусусан диниро аз заруратҳои суботфари худ медонанд. Дар он кишвар сиёсати давлатӣ дар соҳаи дин бар асоси асли “ҷудоии дин аз давлат” тарҳрезӣ шудааст. Банҳои 3, 4 ва 5-и Конститутсияи Олмон озодии вичдон ва пайравӣ кардан ба дин ва ё пайравӣ накарданро барои шахрвандон новобаста ба ҷинсу миллат замонат додааст. Инчунин, дар он асли таҳаммулгароии диниро тарғиб намуда, баробарҳуқуқии пайравони ҳамаи динҳоро дар назди қонун кафолат додааст. Аз нигоҳи тақсимбандии динӣ ҳудуди 70 фоизи мардуми Олмон ҳудро диндор маҳсуб карда, 30 фоиз ба ҳеч дине боварманд нестанд. Дар Олмон аксари диндорон пайрави мазҳабҳои гуногуни масеҳият, хусусан протестантӣ ва католикӣ буда, ҳудуди 6 млн. мусулмон, 200 ҳазор яҳудӣ ва дигар ақаллиятҳои диниву мазҳабӣ низ зиндагӣ мекунанд. Давлати Олмон ҷиҳати амалӣ кардани бузургтарин намунаи таҳаммулпазирӣ динӣ меҳодад бо татбиқи лоиҳаи “Як хона” (The House of One) қадамҳои устуворро дар самти таҳаммулгароии динӣ гузорад. Дар ин асос, мебояд дар шаҳри Берлин биное барои баргузориҳои маро-

сими динии масеҳиён, яҳудиён ва мусулмонон сохта ва ба истифода дода шавад. Инчунин, дар Олмон ҳамасола даҳҳо ҳамоишу нишастҳо вобаста ба гуфтугӯи байнидинҳо ва таҳаммулгароии динӣ баргузор мегардад. Нишастҳои мазкур заминаро барои ошноии дину мазҳабҳо аз якдигар ва тарвиҷи фарҳанги таҳаммулгароии динӣ ва зиндагии мусолимадомез муҳайё мекунанд.

Б) Иёлоти Муттаҳидаи Амрико. Амрико бинобар эътироф шудан ҳамчун кишвари муҳоҷирпазир аз охири асри XV то имрӯз миллатҳо ва дину мазҳабҳои равиҷҳои гуногунро дар худ пазируфта ва миллати амрикоиро ташкил намудааст. Ибтидо интиҳоби Амрико барои муҳоҷират аз сӯйи аврупоӣҳо дар канори омилҳои моливу иқтисодиву сиёсӣ, сабаби динӣ ва фишорҳои зиёд дар самти озодии вичдон низ буд. Дар ин замина метавон фишорҳои католикҳо ба протестанҳо ва ё баръаксро дар Англия, Фаронса ва Олмон зикр кард. Дар асоси он таҷрибаҳои талхи таърихӣ, бунёнгузориҳои Иёлоти Муттаҳидаи Амрико, хусусан Томас Ҷефферсон ва Ҷеймс Меддисон бо ҷой додани ҳаққи озодӣ, хусусан интиҳоби дину мазҳаб ва ҷудоии дин аз давлат дар конститутсияи он кишвар, ки машҳур ба “Эъломияи ҳуқуқи Иёлоти Муттаҳида” (United States Bill of Rights) мебошад, нақши асосӣ доштанд. Дар ин замина, қайд кардан ба маврид аст, ки Томас Ҷефферсон дар канори Ҷон Лок ва Волтер аз андешаҳои Куруши Кабир вобаста ба асли ҳуқуқи озодии инсон, хусусан озодиҳои динӣ ва таҳаммулгароии динӣ таъсир пазируфта буд³. Аз ин рӯ, то ҳол озодии вичдон ва ҷудоии дин аз давлат яке аз рукнҳои асосии ИМА ва усули асосии системаи демократии он кишвар ба ҳисоб меравад.

³ Richard N. Frye & Afshin Zand. Jefferson and Cyrus. http://richardfrye.org/files/Jefferson_and_Cyrus5.pdf

Амрикоиҳо бар ин боваранд, ки ҳифзи он арзишҳо, аз ҷумла озодии вичдон аз ҷониби ҳукумати он кишвар нақши муҳим дар ҳифзи субот ва зиндагии озоиштаи сокинони он кишвар дошта ва дорад. Амрикоиҳо 16-уми январи ҳар сол "Рӯзи озодии дин" эълон намуда, онро таҷлил менамоянд ва ба тадриҷ ин арзиш ҷузъи ҳувиёт ва фарҳанги сокинони он кишвар қарор гирифтааст. Дар он кишвар солона даҳҳо ҳамоишу конфронси дохиливу байналмилалӣ баргузор менамоянд. Инчунин, турҳои гуногун аз рӯзманигорону ходимони динӣ ва ғайра ташкил намуда, бо фарҳангу анъанаҳои худ, аз ҷумла шароити динӣ, озодии вичдон ва таҳаммулгароии динию сиёсӣ ва ғайраро аз наздик ошно менамоянд.

- В) Аморати Муттаҳидаи Арабӣ. АМА бинобар сиёсатгузориҳои дақиқи давлатӣ ва амалӣ кардани барномаҳои зиёди иқтисодию тиҷорӣ ба пешрафти боварнокардани ноил шудааст. Дар заминаи фарҳанг ва дин барномаҳо ва иқдомиҳои санҷидашудаеро низ ҷиҳати пешгирии хушунатҳои диниву мазҳабӣ таҳия ва амалӣ намуда истоддаст. Аз ҷумла, дар ин замина аввалин кишвар дар ҷаҳон аст, ки вазорати хос бо номи "вазорати тасомух ё таҳаммул" таъсис додааст, ки тарҳҳои зиёдеро дар заминаи таҳаммулгароии динӣ, гуфтугӯи байни динҳо ва ғайраро роҳандозӣ менамояд. Дар ин асос, соли 2019 дар он кишвар "Соли таҳаммулгарой" эълон карда шуда, чорабиниҳои зиёди фарҳангиву илмӣ ва иқдомиҳои амалии зиёд вобаста ба рушди он амалӣ карда шуд. Дар ин миён метавон аз сафари Поп Франсис роҳбари католикҳои ҷаҳон ба АМА зикр кард, ки дар рафти он сафар бо роҳбари "Ал-Азҳар" доктор Аҳмад Тайиб воҳӯрӣ анҷом дод. Дар ин воҳӯрӣ онҳо барои тақвияти фарҳанги таҳаммулу мадоро дар ҷаҳон "Санади бародарии инсонӣ"-ро ба имзо расониданд.

Инро ҳам бояд зикр кард, ки дар АМА масеҳиён ва пайравони дигар динҳо бештар муҳоҷирони меҳнатӣ аз миллатҳои гуногун ҳастанд. Ҳукумати он кишвар барои пайравони дину мазҳабҳои гуногун шароити лозим барои бунёди ибодатгоҳҳо дода, то онҳо озодона дар маросими динии худро дар чорҷӯби қонун баргузор кунанд.

Вобаста ба ҳамзистии муолима-томези динҳо ва таҳаммулгароии динӣ кишвари АМА иқдомиҳои ҷолибро рӯи даст гирифта ва амалӣ намудааст. Барои мисол, аз намунаи ҳамзистии мусолима-томези динҳо ва рушди таҳаммулгароии динӣ дар он кишвар метавон дар канори калисои машҳури Санта Ҷозеф (St. Joseph's Cathedral) бунёди масҷид ба номи "Марям модари Исо" (Mary, Mother of Jesus Mosque)-ро зикр кард. Инчунин, муҳоҷирони меҳнатии муқими он кишвар, ки пайравони дину мазҳабҳои гуногун, аз ҷумла ҳиндуизму будизм ва ғайра мебошанд, озодона расму ойинҳои динии худро амалӣ мекунанд. Пайравони дини ислом, масеҳӣ ва дигар дину мазҳабу равияҳо аз миллатҳои гуногун бидуни бадбинӣ нисбати якдигар дар фазои ором ва эҳтиром ба эътиқоди якдигар зиндагии озоиштаву оромона доранд.

- Г) Ҷопон. Дар ин замина сиёсати динии Ҷопон намунаи ҷолиб аст. Аз нигоҳи таърихӣ мардуми Ҷопон пайрави дини Шинтоӣ (Shinto) ва буддизм мебошанд. Сиёсати ҷудоиӣ дин аз давлат дар Ҷопон боис шудааст, то дар канори ин ду дини таърихӣ, яъне шинтоизм ва буддизм пайравони динҳои дигар, аз ҷумла масеҳӣ, ислом ва ғайра озодона фаъолият ва маросими динии худро иҷро намо-янд. Шаҳрвандони ҷопонӣ бинобар фарҳанги таҳаммулгароии баланди худ, хусусан таҳаммулгароии динӣ ва эҳтиром ба дину мазҳабу равияҳои гуногун дар канори ҳам зиндагии оромӯи озоишта доранд.

§1.1.4. НАҚШИ СИСТЕМАҲОИ СИЁСӢ ДАР ТАШАККУЛИ ФАРҲАНГИ ТАҲАММУЛГАРОӢ

Таҳлили системаҳои сиёсӣ дар ҷаҳони муосир нақши муҳими онҳоро дар ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар заминаҳои гуногун, аз ҷумла динӣ инъикос мекунад. Зикр кардан бамаврид аст, ки навъи системаҳои сиёсӣ ва амалкарди онҳо аз ҷониби андешмандону файласуфон аз Афлотуну Арасту гирифта, то Ҳобзу Ҷон Локу Монтескю ва ғайра баррасиву пешниҳод гардидааст. Аз ин рӯ, барои фаҳмишу дарки беҳтари нақши онҳо дар ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар зер ба таври хулоса навъи системаҳои сиёсӣ ва ё давлатдорӣ оварда мешавад:

Давлати дунявӣ (секулярӣ). Давлатест, ки дар он дин аз ҳокимияти давлатӣ ҷудо буда, дар он ҳеч як дину мазҳаб ва ақидаи хос аз ҷониби системаи сиёсӣ ҳимоят карда намешавад. Инчунин, дар чунин системаи сиёсӣ қарорҳои мақомоти давлатӣ наметавонад асоси динӣ дошта бошад ва ё ҳамчун идеология баромад кунад. Дар ин асос, шаҳрвандон дар қорҷуби қонун озоданд то аз дину ақидае пайравӣ кунанд ё накунанд. Бештари кишварҳои дунё бо системаҳои гуногуни шоҳӣ (монархияи конститусионӣ, Британияи Кабир, Испания, Нидерландия, Ҷопон), ҷумҳурии президентӣ (ИМА, Фаронса, Кореяи Ҷанубӣ) ё парламентӣ (Олмон, Италия) ва ғайра дорои чунин система мебошанд.

Давлати теократӣ. Шакли давлатдорист, ки дар он ҳокимияти сиёсӣ ва динӣ дар дасти руҳониёни динӣ мутамарказонида шуда, онҳо худро ҳамчун намояндаи Худо ва иҷрокунандаи фармонҳои ӯ муаррифӣ мекунанд. Дар чунин системаҳои сиёсӣ, маъмулан кӯшиш менамоянд то ҷомеа аз як ақида пайравӣ кунад. Дар ин асос, соҳибони қудрат, ки руҳониён мебошанд, бо истифода аз номи Худо идоракунии сиёсии худро тавҷеҳ мекунанд. Дар ҷаҳони муосир, чунин системаеро метавон дар

мисоли Ватикан баён кард, ки ҳокимияти иҷроӣ, қонунгузор ва судӣ тобеи Папаи Рим қарор дорад.

Давлати клерикалӣ. Шакле аз созмондиҳии қудрати давлатист, ки дар он руҳониён ба сиёсатҳои давлатӣ ва зиндагии ҷамъиятӣ таъсир мегузоранд. Дар чунин системаҳо сарқонунҳо бар аҳкоми динӣ асос ёфта, аз ҷиҳати маъмурӣ бошад, ба қонунгузор, иҷроия ва судӣ тақсим мешаванд. Аммо, сарфи назар аз он, ки президент дар чунин системаҳо вазифаҳои иҷроияро анҷом медиҳад, қудрати асосӣ ва сиёсати умумии кишвар бар уҳдаи роҳбари олии динӣ вогузор мешавад. Намунаи чунин система Ҷумҳурии Ислонд Эрон мебошад.

Давлати коммунистӣ. Давлате, ки дар он ҳукумат дар дасти як ҳизб бо намоёндагӣ аз синфи коргар мутамарказ аст. Чунин системаҳо дорои як идеологияи хос буда, барои шаҳрвандон дар қорҷуби арзишҳои он зиндагӣ қардан ҳатмӣ пиндошта мешавад. Дар ин замина метавон системаҳои коммунистии собиқ Шӯравӣ ва кишварҳои блоки Шарқро мисол овард. Айни замон бошад, метавон кишварҳое чун Чин, Кореяи Шимолӣ ва Кубаро, ки қудрати сиёсӣ дар дасти ҳизби коммунист аст, зикр кард.

Дар умум ба таври хулоса метавон моҳият ва хусусиятҳои системаи демократӣ ва ғайридемократиро чунин баён кард:

- Системаҳои демократӣ.
 - Дунявӣ будани система;
 - Замонатҳои қонунӣ дар самти озодии вичдон ва пайравӣ қардан ба дин ва нақардан ба он;
 - Таъмини шароити мусоид ҷиҳати бароварда қардани ниёзҳои диниву эътиқодии пайравони ҷамаи дину мазҳабҳо дар қорҷуби қонун.

- Системаҳои ғайридемократӣ.
 - Системаҳои динӣ ё дунявӣ, ки бар идеологияи муайян асос ёфтаанд;
 - Кӯшиш барои якнавохт сохтани дидгоҳҳои шахрвандон бар асоси идеологияи ҳукумрон.

Бо дар назар гирифтани шароити байналмилалӣ ва вазъи дохилии кишварҳо ба назар мерасад, навъи робита бо дин ва фароҳам овардани шароит дар самти озодии вичдон дар кишварҳои

гуногун аз якдигар фарқ мекунад. Аммо, дар шароити имрӯзи байналмилалӣ омили динӣ низ дар канори дигар омилҳо метавонад нақши созандаро дар ташаккули фарҳанги таҳаммулгароии динӣ ва гуфтугӯи созандаи байни динҳо бозад. Дар ин замина метавон таҷрибаи бузурги кишварҳои гуногун, хусусан демократии дунявӣ, аз ҷумла Олмон, Британияи Кабир, ИМА, Ҷопон ва ба онҳо монандро ба унвони намуна овард.

§1.1.5. ТАҲАММУЛГАРОИИ ДИНӢ ВА ОЗОДИИ ВИЧДОН ДАР ТОҶИКИСТОН

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамзамон бо касби истиқлоли давлатӣ бо бӯҳрони нохостаи ҷанги таҳмили шахрвандӣ гирифтور шуд. Дар ин бӯҳрони нохоста омили суиистифода аз дин ҳамчун абзори сиёсӣ барои расидан ба қудрат аз ҷониби гурӯҳҳои алоҳида истифода гардид. Бо истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ, масъалаҳои таъмини озодии вичдон ва озодии пайравӣ ба дин дар меҳвари сиёсати давлат қарор гирифт ва масъалаҳои ҷойдошта дар ин самт ба тадриҷ ҳалли ҳудро ёфт.

Сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин бо дарназардошти воқеиятҳои ҷомеа ва дар асоси принципҳои давлати демократӣ, дунявӣ ва ҳуқуқбунёд тарҳрезӣ гардид. Дар сатҳи Конститутсия кафолат додан ба ҳуқуқу озодиҳои фитрии инсон ва шахрванд, махсусан дар масъалаи озодии вичдон, инчунин пойбандӣ ба уҳдадорӣҳои байналмилалӣ дар ин самт гувоҳи гуфтаҳои болост. Дар ин асос Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ” заминаи ҳамкорӣҳои муносибу созандаи иттиҳодияҳои динӣ бо мақоми ваколатдори давлатиро таъмин намуд. Инчунин, соли 2018 бо мақсади муайян кардани вазифаҳо ва самтҳои

афзалиятноки сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин бо дарназардошти манфиатҳои миллии кишвар Концепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин қабул карда шуд.

Тавре аз матни Концепсияи мазкур бармеояд, ҳадафи асосии он муайянсозии дурнамои дарозмуддат ҷиҳати ҷиҳзи ҳуқуқу озодиҳои динии инсон ва шахрванд, рушди пояҳои давлати дунявӣ, густариши таҳаммулпазирӣ ва эҳтиром ба тамоми дину мазҳабҳо, таъмини амният ва ҳамдигарфаҳмиву ризоият дар фазои динии кишвар мебошад⁴.

Мақсад ва вазифаҳои асосии сиёсати давлатӣ дар соҳаи дин бо дарназардоштани ҳадафҳои стратегӣ ва масъулиятҳои, ки давлат дар самти таҳкими истиқлолияти кишвар, таъмини амнияти манфиатҳои миллӣ, ҷиҳзи суботу оромӣ ва демократикунонии ҳаёти ҷомеа дар шароити нави таърихиву сиёсӣ дар пеши худ гузоштааст, муайян карда шуда, аз фароҳам овардани шароити мусоид баҳри таҳкими робитаҳои созандаи давлат ва иттиҳодияҳои динӣ, татбиқи кафолатҳои конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи озодии вичдон, таъмини

⁴ Ниг.: Концепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин. аз 4 апрели соли 2018, №1042

баробарӣ ва таҳаммулпазирии динию мазҳабӣ, пешгирии паҳншавии ғояву ақидаҳои ҳаракату равияҳои тундрав дар муҳити динӣ ва ба вучуд овардани фазои таҳаммулпазирӣ ва ҳамдигарфаҳмӣ дар ҷомеаи Тоҷикистон иборат мебошад⁵.

Сиёсати давлатӣ дар соҳаи дин татбиқи ваазифаҳои асосии зеринро дунбол мекунад:

- ҳифзи истиқлолияти давлатӣ ва манфиатҳои миллӣ, таҳкими суботи ҷомеа ва амнияти миллии кишвар, рушди устувори робитаҳои созандаи давлат ва иттиҳодияҳои динӣ;
- таъмини татбиқи кафолатҳои конститусионӣ дар соҳаи озодии вичдон, фароҳам овардани шароиту имкониятҳои беҳтар чиҳати татбиқи ҳуқуқи шаҳрвандон ба пайравӣ кардан ва ё накардан ба ягон дин, ба таври озод интиҳоб кардан ва тағйир додани эътиқоди динӣ;
- таъмини баробарии шаҳрвандон дар назди қонун, новобаста аз муносибат ба дин ва эътиқод;
- такмили қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ;
- таъмини мақом ва нақши аслии дин ҳамчун манбаи маънавию ахлоқӣ ва тарбиявии аҳли ҷомеа, тақвият додан ва ба самти созандагӣ равона намудани неруи маънавию ахлоқии ҷомеа;
- мусоидат ба раванди эҳёи фарҳангу худшиносии миллӣ, посдории мероси маънавию фарҳангӣ ва анъанаҳои динию таърихӣ мардуми тоҷик;
- ташаккули низоми шаффофу муосири таълимоти динӣ ва тафаккури динии ҷомеа, ҳимояи гуфтугӯи доимӣ ва таҳаммулпазириву ҳам-

зистӣ байни дину мазҳабҳо ва иттиҳодияҳои динии гуногун, инчунин таҳкими фазои ваҳдату ризоият дар ҷомеа;

- пешгирии барангехтани кинаю адоватӣ динӣ, падидаҳои номатлуби ифротгарой дар муҳити динӣ;
- ҷалби иттиҳодияҳои динӣ ба раванди бунёди давлати дунявӣ дар ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷомеа⁶.

Таълимоти муътадил ва инсонмеҳваронаи дину мазҳабҳои дар Тоҷикистон мавҷудбуда боис гаштааст, ки мардуми тоҷик дорои тафаккури динии муътадил ва таҳаммулпазир гардида, ҳамзистии осоиштаи пайравони дину мазҳабҳои мухталифи исломӣ ва ғайриисломӣ инкишоф ёбад. Ҳамдигарфаҳмӣ ва эҳтироми байниҳамдигарии пайравони равияву мазҳабҳои гуногун барои муҳити динии кишвар анъанавӣ, аз ҷумла пайравони мазҳаби ҳанафии дини ислом, пайравони равияи исмоилии дини ислом ва пайравони равияи православии дини масеҳӣ омили суботи муҳити динӣ буда, ҷузъи ҷудоинопазири таъриху фарҳанги ҷомеа ба ҳисоб меравад.

Умуман, дар тӯли солҳои соҳибистиқлолӣ, Тоҷикистон дар самти амалишавии озодии динии шаҳрвандон ба натиҷаҳои назаррас ноил гашт ва дар маҷмуъ, вазъи динии ҷумҳурӣ муътадил арзёбӣ мешавад. Масалан, барои муқоиса агар дар даврони Шӯравӣ ҳамагӣ 7 масҷид мавҷуд буда, дар охири даврони Шӯравӣ ҳамагӣ 34 иттиҳодияи динӣ (аз ҷумла 17 масҷид, 15 калисо ва ибодатгоҳҳои насронӣ ва 2 синагога) мавҷуд буданд, айни ҳол дар Ҷумҳурии Тоҷикистон беш аз 4000 адад иттиҳодияҳои динӣ ба қайд гирифта шудаанд, ки 66 - тои онро иттиҳодияи динии ғайриисломӣ ташкил медиҳад.

⁵ Ниг.: Концепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин. аз 4 апрели соли 2018, №1042

⁶ Ниг.: Концепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин. аз 4 апрели соли 2018, №1042

Дар ҷумҳурӣ айна замон 48 масҷиди ҷомеи марказӣ, 328 масҷиди ҷомеъ, 3612 масҷиди панҷвақта, дар умум 3988 масҷид расман фаъолият доранд. Инчунин, дар қаламрави ҷумҳурӣ 66 ташкилотҳои динии ғайриисломӣ, аз ҷумла 60 иттиҳодияи динии мутааллиқ ба пайравони дини масеҳии православӣ, протестантӣ, католикӣ ва ғ., 5 иттиҳодияи динии пайравони баҳоия ва 1 иттиҳодияи динии пайравони кришна расман фаъолият доранд.

Қобили тазаккур аст, ки тибқи як қатор пажӯҳишҳо Тоҷикистон дар қатори он кишварҳое махсуб доништа мешавад, ки бо вучуди аз дини ислом пайравӣ намудани аксари аҳолии он, нисбат ба аққалиятҳои дигар мазҳабҳо, аз ҷумла масеҳиён, яҳудиён, баҳоиён, кришна ва ғайра ягон маҳдудият вучуд надорад.

Ҳамзистӣ ва таҳаммулпазирии динию ақидатӣ дар шароити кунунӣ ҷиҳати пешгирӣ аз зуҳуроти номатлубе чун ифротгароиву терроризм хеле муҳим арзёбӣ мегардад. Бо дарназардошти ин, ҳамасола дар Ҷумҳурии Тоҷики-

стон ҳамоишу нишастҳои сатҳи гуногун бо ҷалби намояндагони ҳамаи ақаллиятҳои динии кишвар баргузор карда мешавад. Масалан, дар моҳи декабри соли 2019 дар шаҳри Душанбе бо ташаббуси Кумитаи дин, танзими анъана ва ҷашну маросими назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамкорӣ бо Институти “Ҷанг ва сулҳ” дар Тоҷикистон ҳамоиши “Тоҷикистон хонаи умумии мо” бо ҷалби беш аз 150 нафар аз намояндагони дину мазҳабҳои гуногуни кишвар баргузор карда шуд. Инчунин, бо ташаббуси Кумитаи дин, танзими анъана ва ҷашну маросими назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон табодули сафари ходимони дини ВМКБ (пайравони мазҳаби шиаи имомии исмоилӣ) ва шаҳри Душанбе (пайравони мазҳаби ҳанафӣ) анҷом дода шуд. Ин сафарҳо боис гардиданд, то халифаҳои исмоилӣ ва имомону имомхатибони ҳанафӣ аз фаъолиятҳои ҳамдигар ошноии бештар пайдо карда, дар роҳи дӯстию ҳамзистии мусолиमतомез қадами ҷиддӣ гузоранд.

Хотима

Дастовардҳои кишварҳои пешрафтаи демократӣ ва дунявӣ вобаста ба фарҳанги таҳаммулгароии динӣ баёнғари ин аст, ки навъи система, хусусан демокративу дунявӣ будани он омили муҳим дар ташаккули фарҳанги таҳаммулгарой дар тамоми заминаҳо, хусусан динӣ ифо мекунад. Аз ин рӯ, зарур аст, ки барои зиндагии шоиставу ором ва пешрафти моддиву маънавии кишвари худ фарҳанги таҳаммулу мадуро ва эҳтирому риояи ҳуқуқи озодиҳои дигаронро дар чорҷӯби қонунҳои байналмилалӣ ва дохилӣ риоя кунему посдорем!

§1.2 НАЗАРИ КОРШИНОСОН БА РЕТРОСПЕКТИВАИ ТАЪРИХӢ ВА ҲОЗИРА: МИСОЛҲО, ДАЛЕЛҲО, ТАВСИЯҲО.

§1.2.1 ОЗОДИИ ЭЪТИҚОД ВА БИСЁРНАВЪИИ ДИНҲО: МАЪНОИ МАФҲУМҲО ВА ТАЪРИХИ МАСЪАЛА.

Озодии дин ин ҳаққи изҳору иҷрои ҳар дине аст. Дар тӯли таърих, маънои ин истилоҳ вусъат ёфтааст ва ҳоло зери мафҳуми озодии эътиқод, одатан, ҳуқуқи эътиқод надостан ва пайравӣ накардан ба ҳеч як дину мазҳаб, таблиғ кардани ҷаҳонбинӣҳои динӣ ва ҷаҳонбинӣҳои дигар ва/ё даст кашидан аз онҳо низ фаҳмида мешавад.

Этимологияи истилоҳи озодӣ дар забони русӣ аз калимаи “свобода” сарчашма мегирад. Калимаи бостонии русӣ *свободъ* аз калимаи “*svapatī*”-и забони ҳиндуаврупоии бостон сарчашма гирифта, маънои “хоҷаи худ”-ро ифода менамояд ва аз ду қисм иборат аст: “*svo*” — худ ва “*potī*” — хоҷа. Яъне, ху-

д(ам) ба худ(ам), хоҷаи мустақили худ дар эътиқод, ахлоқ ва рафтор аст.

Озодӣ дар забони тоҷикӣ маънои “вораста, раҳой, соҳибхитиёр, ҳуррият, ҳалосӣ”-ро дошта, бо мафҳуми калимаи русии “свобода” ҳаммаъност.

Озодии дин ё эътиқодот аз оғози пайдоиши башарият барои ҳамзистии мусолиमतомези ҷомеа масъалаи асосӣ буд. Вақте, ки мо саҳифаҳои таърихи кишварҳои бостониро varaқ мегардонем, мебинем, ки ин масъала ҷомеаро аз оғози пайдоиши он кишварҳо ба истироб овардааст.

Кофӣ аст барои исботи чунин талош намунаҳои санаду рӯйдодҳои таърихиро мисол овард, ки инро тасдиқ мекунам:

Санаҳо ва далелҳо:

- 313 — Маншури Милан: номаи императорҳо Константин ва Литсиния, ки таҳаммулпазирии диниро дар ҳудуди империяи Рум эълон кардаанд;
- Баъд аз 1206 — Ясаи (Қонуни) Бузурги Чингизхон, ки миёни ҷанбаҳои дигар, таҳаммулпазирии маҳдуди диниро эълон менамояд: имон овардан ба худоёни худ мамнӯъ набуд, вале имон доштан ба Худои ягона тақозо мешуд;
- 1568 — Қонун дар бораи озодии вичдон ва озодии эътиқод, ки парлумони Венгрия дар шаҳри Торда қабул кардааст;
- 1573 — Конфедератсияи Варшава дар Иттиҳоди Ҷумҳурии Полша;
- 1598–1685 — Эътибори маншури Нант дар бораи таҳаммулпазирии мазҳабӣ (нисбат ба гугенотҳо) дар Фаронса;
- 1689 — Қонун дар бораи таҳаммулпазирии мазҳабӣ дар Англия;
- 1789 — Эъломияи ҳуқуқи инсон ва шаҳрванд дар Фаронса;
- 1791 — Озодии эътиқодот дар нахустин тағйироту иловаҳо ба Конституцияи ИМА зикр гардида аст;
- 1844 — Маншур дар бораи таҳаммулпазирии мазҳабӣ дар Замини муқаддас;
- 17 апрели соли 1905 — Фармони император дар бораи таҳкими асосҳои таҳаммулпазирии мазҳабӣ дар Россия;
- 17 октябри соли 1906 — Олитарин фармони махсус, ки ба Сенат “Дар бораи наҳваи ташкил ва фаъолияти ҷомеаҳои куҳанмазҳабӣ сектантҳо ва дар бораи ҳуқуқи ўҳдадорӣҳои пайравони иттиҳодҳои куҳанмазҳаб, ки ба ҳайати ин ҷомеаҳо ворид мешаванд ва аз ҳайати аҳли мазҳаби православӣ хориҷ мешаванд”, дода шудааст;
- 14 декабри соли 1906 — бекор кардани Моддаи 185 Кодекси Империяи Россия, ки барои тарки мазҳаби насронӣ ба хоҳири гаравидан ба мазҳаби ғайринасронӣ ҷазо меод;
- 1917 — Лағв шудани ҳудуди муқимият;
- 1918 — Ҷудо кардани калисо аз давлат дар Россияи шӯравӣ (Декрет дар бораи ҷудосозии калисо аз давлат ва мактабҳо аз калисо);
- 10 декабри соли 1948 — Қатъномаи 217 (III)-и Ассамблеяи СММ (Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқи инсон) ба ҳамаи кишварҳои узви СММ тавсия дода шудааст. Матни Эъломияи нахустин таърифи ҷаҳонии ҳуқуқест, ки ҳамаи одамон до-ранд.

Ҳамзамон, равандҳои баръакс низ ҳастанд, масалан – озодии дину мазҳаб ё эътиқод ва тадбирҳои амалӣ дар соҳаи амният ба озодии дину мазҳаб ё эътиқод ва дигар ҳуқуқи бунёдии инсон фишори ҷиддӣ меоранд. Чунин тадбирҳо, махсусан, агар онҳо хусусияти васеъ дошта бошанд ё худсарона татбиқ шаванд, бештари вақтҳо ба хоҳири амнияти миллӣ, давлатӣ ё ҷамъиятӣ ва ё ба манфиати ҳифз кардан ё нигоҳ доштани ҳамзистии мусолиमतомез, субот ё ҳамоҳангии иҷтимоӣ истифода мешаванд.

Вале далелҳои таҷрибаи таърихӣ нишон медиҳанд, ки чунин маҳдудсозӣҳо метавонанд амниятро заъиф кунанд, на ин ки тақвият бахшанд. Давлат ўҳдадорӣ ҳифз кардани ҳуқуқи ҳамаи одамон, гурӯҳҳо ва ҷомеаҳо, ки дар ҳудуди он умр ба сар мебаранд ва ҳамаи одамон, ки таҳти юрисдиксияи он қарор доранд, бар дӯш дорад. Ҳар як шахс ба дахлно-

пазирии шахсӣ ва озодии дину мазҳаб ё эътиқод ҳуқуқ дорад.

Дар таърихи башарият, давлатҳо маҳз ба он хотир бунёд шудаанд, ки масъулияти асосии таъмин намудани ин ҳуқуқро бар дӯши худ гиранд ва бояд мавҷудияти онҳоро бар асосҳои баробар барои ҳамаи одамон қафолат диҳанд, ки таҳти юрисдиксияи онҳо қарор доранд. Ҳифз, эҳтиромгузорӣ ва таъмини ҳуқуқ ба дахлнопазирии шахсӣ маънои ўҳдадорӣ давлатҳо дар самти ҳифз кардани одамон, гурӯҳҳо ва ҷомеаҳо аз чунин таҳдидҳои монанди ҷинояткорӣ, зӯрварӣ ва терроризмро дорад.

Давлатҳо бояд ҳамаи паҳлӯҳои амниятро баррасӣ кунанд ва рӯйкарди маҷмӯӣ ва бар ҳамкорӣ асосёфтаре истифода баранд, ки ба қаврабӣ ба самти амнияти миллӣ аз ҳисоби дигар ҷанбаҳои амният, аз ҷумла, ҳуқуқи инсон, роҳ намереҳанд.

§1.2.2 МАҲҲУМИ ТАҲАММУЛПАЗИРӢ ДАР ЗАМИНАИ ОЗОДИИ ЭЪТИҚОД ВА БИСЁРНАВЪИИ ДИНҲО

Таҳаммулпазирӣ (аз калимаи латинии *tolerantia* — “таҳаммул, таҳаммулпазирӣ, қобилияти таҳаммул кардан”) — истилоҳи сотсиологӣ буда, маънои таҳаммулпазирӣ нисбат ба ҷаҳонбинӣ, тарзи зисту зиндагӣ, рафтор ва одатҳои ғайрро дорад. Таҳаммулпазирӣ бо бепарвоӣ яке нест. Он низ маънои пазируфтани ҷаҳонбинӣ ё тарзи зисту зиндагии ғайрро надорад, он иборат аст аз додани ҳаққ ба дигарон барои зиндагӣ кардан мутобиқ ба ҷаҳонбинии худ.

Фарҳанги энциклопедии соҳаи фалсафа ин мафҳумро чунин таъриф мекунад:

Таҳаммулпазирӣ – доштани таҳаммул нисбат ба андешаҳо, расму анъанаҳо, одатҳои ғайр мебошад. Таҳаммулпазирӣ нисбат ба хусусиятҳои халқҳо, миллатҳо ва мазҳабҳои гуногун зарур аст. Он нишонаи эътимод ба худ ва дарки эътимоднокии мавқеъҳои шахсии худ, нишонаи ҷараёни ғоявии барои ҳа-

маи ошкор мебошад, ки аз муқоиса бо дигар нуқтаи назарҳо бим надорад ва аз рақобати маънавӣ канораҷӯӣ намекунад.

Таҳаммулпазирӣ маънои пазириш ва дарки дурусти фарҳангҳои дигар, роҳҳои ҳештангарӣ ва зуҳури хусусиятҳои инфиродии шахсро дорад. Мафҳуми таҳаммулпазирӣ зимнан маънои гузашт, раҳму шафқат ё ҷашмпӯширо надорад. Зуҳури таҳаммулпазирӣ низ маънои таҳаммул нисбат ба беадолатии иҷтимоӣ, даст кашидан аз ақидаҳои худ ё гузашт намудан ба ақидаҳои бегона, инчунин, таҳмил кардани ақидаҳои худ ба одамони дигарро надорад.

Меҳварҳои асосии таҳқиқоти таҳаммулпазирӣ дар сотсиология инҳо мебошанд:

- таҳаммулпазирии гендерӣ;
- таҳаммулпазирии наҷодӣ ва миллӣ;
- таҳаммулпазирӣ нисбат ба маъёбон;

- таҳаммулпазирии дини;
- таҳаммулпазирии гироиши чинсӣ;
- таҳаммулпазирии сиёсӣ;
- таҳаммулпазирии таълимӣ;
- таҳаммулпазирии байнисинфӣ.

Тавсифномаи таърифи таҳаммулпазирӣ дар дебочаи Низомномаи СММ чунин садо медиҳад: “Дар ҷаҳон бо якдигар ҳамчун ҳамсоғони некӯкор таҳаммулпазирӣ нишон додан ва якҷо зиндагӣ кардан”.

§1.2.3 МУНОСИБАТҲОИ БАЙНИ НАМОЯНДАГОНИ ДИНУ МАЗҲАБҲОИ ГУНОГУН

Муносибатҳои байни ҳамдигари намояндагони дину мазҳабҳои гуногун дар ғушаву канори мухталифи ҷаҳон дар давраҳои гуногуни таърихи башарият ба шакли мухталиф ташаккул меёфт.

Кофӣ аст чанд намуна биёрем:

- Дар таърихи аввалияи ислом, нодида гирифтани ҳуқуқи намояндагони дину мазҳабҳои дигар, аз ҷумла, насронӣ, зардуштиҳо ва яҳудиён ба ба ин оварда расонд, ки бештари сарзамин бо ҷамъияти насронӣ, зардуштӣ ва яҳудӣ бар асари ҷангҳои истилогарона ба хилофати Араб ҳамроҳ карда шуд.
- Ва минбаъд муборизаи насронӣ барои озодсозии шаҳри Байтулмуқаддас ба юришҳои салибӣ мунҷар гардид. Дар замони баъдтар, таърих то замони мо шоҳиди ҷаҳор юриши салибӣ ба Шарқи Наздик, аз ҷумла, ба Сурияву Фаластин шудааст.
- Ё низоъи низомии шиаву сунӣ дар оғози эълон кардани давлати Сафавиёни шиамазҳаб дар ҳудуди Эрон муосир ва хонигарии ҳамсои Шайбониёни суннимазҳаб дар Осиёи Марказӣ ва Афғонистони Ғарбӣ дар охири асри XIV ва оғози асри XV.
- Дар давраи дертари охири асри XVIII ва оғози асри XIX ба дини насроникунонии қисми зиёди кишварҳои Африқои Марказӣ ва Амриқои Ло-

Ин таъриф на танҳо тобиши таъсирик ва фаъоли иҷтимоӣ мегирад, балки ҳамчун шартҳои иҷтимоӣшавии (гироиш ба низомии муносибатҳои ҷамъиятӣ) бо муваффақият низ баррасӣ мешавад, ки маҳорати зиндагӣ кардан дар ҷамоҳангӣ бо худ ва бо дунёи одамонро (микро- ва макромухит) инъикос менамояд.

Мутобиқи қарори ЮНЕСКО (аз 16 ноябри соли 1995) 16 ноябр “Рӯзи байналмилалӣ таҳаммулпазирӣ” эълон шудааст.

тинӣ аз ҷониби аврупоиён.

- Дар мисоли кишварҳои Осиёи Марказӣ, овардани далел дар бораи зуҳури тадриҷии дини насронӣ пас аз истило шудани ин минтақа аз ҷониби империяи шоҳии Россия дар миёнаи асри XIX, ки бо роҳи бештар осоишта сурат гирифтааст, ғайр аз як шӯриши мазҳабии исломӣ аз 8 то 10-уми октябри соли 1898 дар гирду атрофи шаҳри Андиҷон (он вақт генерал-губернатории Туркистон, ҳоло Ҷумҳурии Ўзбекистон), таҳти сарвари Шайх Муҳаммад Алӣ маъруф ба Эшони Дукчӣ бо муридонаш, бар зидди насронигардонии ҷузъии баъзе шаҳрҳои водии Фарғона, кофӣ аст.

Асоситарин омиле, ки боиси ташаннуҷ байни намояндагони дину эътиқодҳои гуногун мегардад, ба эътибор нагирифтани ҳуқуқи ҳамдигар мебошад.

Нахустин унсурҳои чунин омилҳои таърихӣ ҳанӯз дар аҳди бостон, баъд аз чанд даҳсолаи пайдоиши яҳудият сабт шудаанд.

Ҳарчанд яҳудият дар замони бостон, ҳадди ақал, дар назари аввал дини таҳаммулпазир ба назар расад, баъд аз ғавти Мӯсо, чизи асосӣ дар муборизаи маънавӣ - муқовимат бо бутпарастӣ ва матни тафсирудаи Таврот, китоби муқаддаси яҳудиён сурат гирифтааст. Дар ин тафсири бардурӯғ, баъзе муфасссирони дорои рӯҳияи радикалӣ

ҳамон замон баргузор намудани гирдиҳамоиҳо ва муҳокимаҳои муштаракро бо бутпарастӣ тавсия намедоданд, вале баъдтар, яке аз барҷастатарин муфасссирони Таврот, хохом Рав Кук, ин мавқеъро нодуруст ҳисобид. Ӯ ин мавқеъро танқид мекард ва ба ақидаҳои иштибоҳи чунин муносибат ва чунин тафсирҳо бо дину мазҳабҳои дигар ишора менамуд. Ва таҳаммулпазирии ӯ аз таҳаммулпазирии дунявӣ фавқулдда фаротар меравад.

Рав Кук таъкид менамояд, ки ҳақиқати ҳар як шахс яке аз инъикоси ҳақиқати ягонаи илоҳист ва аз ин рӯ, суҳанони ӯ чунин садо медиҳанд: “Ман мехоҳам чузъҳои камбуди онро аз чузъҳои ҳақиқии ту гирам”. Ин чунин маънӣ дорад, ки ҳатто дар рӯйкарди бегонаву ғайр мавҷудияти зарраи мусбатро эътироф бояд кард, ки ба ҷои худ бармегардад ва ба чузъи хирадмандонаи низом табдил меёбад.

Таърих шоҳиди мисолҳоест, ки робитаи муштараки байни намояндагони дину мазҳабҳои гуногунро бар асоси рӯйкардҳои таҳаммулпазирона нишон медиҳанд. Яке аз чунин мисолҳо тӯли чандсолаҳо дар паҳлӯи мо, дар қаламрави Осиёи Марказӣ ташаккул ёфтааст. Рӯзноманигори ўзбек Мақсад Ҷаҳонгиров дар бораи сарнавишти олмониҳо-меннониҳо ё тақдири гурӯҳи анабаптистҳо дар Осиёи Марказӣ чунин нақл мекунад:

“Яке аз шаҳрҳои бостонии Ўзбекистон – Хива, бо маҷмуъаи маъруфи осорхонаи таърихии “Ичан-Қалъа”-и худ дар саросари олам маъруф аст ва зиёрати онро бисёр ширкатҳои сайёҳӣ ба хатсайри худ ҳатман ворид мекунанд.

Ёдгориҳои меъмории шаҳр, ки то замони мо ҳифз шудаанд, аз фарҳанг, санъат ва зисту зиндагии хоразмиён ғувоҳӣ медиҳанд. Дар ин ҷо мақбараҳои муқаддаси валиён, шайхҳо, сӯфиён-мутафаккирон, устодони маънавӣ, ҳокимон - сайидон ҷой гирифтаанд.

Ифтитоҳи осорхонаи олмониҳо - меннониҳо дар назари аввал ғайриҷашмдошт ба назар мерасад, вале ин дар назари

аввал аст. Ҳадафи асосии бунёд кардани ин осорхона — нишон додани таҳаммулпазирии мардуми Хоразм нисбат ба хориҷиёни ҳатто пайрави эътиқоди дигар, олмониҳо-меннониҳо мебошад, ки дар ҳаёти мардуми Хива осори худро гузоштаанд. Баробари шинос шудан бо таърихи зуҳури онҳо дар сарзамини Хива, таъсири онҳо ба маишат ва тарзи ҳаёти хоразмиён, маълум мешавад, ки ин қарор комилан мантиқӣ ва одилона аст.

Таърихи бунёд гузоштани осорхона низ шоёни тавачҷуҳ аст. Дар ин бора Мақсудбек Абдурасулов, ҷонишини директор оид ба масъалаҳои сармоягузориҳо, технологияҳои инноватсионӣ ва маркетинг чунин нақл мекунад: “Идеяи таъсис додани осорхона ҳанӯз соли 2008 ба миён омад, вақте, ки намояндагони олмониҳо-меннониҳо (наслҳои ҳамон олмонӣҳое, ки аз соли 1883 то соли 1997 дар деҳаи Оқ-мачит зиндагӣ кардаанд) ба зиёрати Хива омаданд. Вале ин идея бештар ба сабабҳои сиёсӣ амалӣ нашуд. Бо ин вучуд, тағйиротҳое, ки дар ҷомеа ва сиёсати кишвар рӯй доданд, барои баргаштан ба идеяи мазкур имкон фароҳам оварданд”.

Соли 1881 меннониҳо дар Зирабулоқ, ки бо Бухоро ҳаммарз аст, пайдо шуданд. Сокинони деҳадаи Зирабулоқ (мусулмонон) ба фирориён-меннониҳо меҳмондӯстона сарпаноҳ доданд. Ғайр аз ин, ба онҳо пешниҳод шуд, ки барои тоату ибодати якшанбегии насронӣён мақбараи Кук Отаро истифода баранд. Ва далели комилан камёби таърихӣ — маҳз дар ҳамин ҷо ду ҷуфти меннониҳо никоҳ карданд ва 21 нафар аз ҷумлаи муҳочирон бошанд, дини меннониро пазируфтанд. Ин намунаи барҷастаи муносибати таҳаммулпазирӣ як дин нисбат ба дини дигар аст.

Баҳори соли 1882 бо даъвати хони Хива Саид Муҳаммад Раҳимхони II онҳо ба Хоразм кӯчиданд. Ба шарофати тасмиму дастгирии ӯ, соли 1884 дар 15 километрии Хива қасабаи муҳочирони олмониҳои молочанӣ (олмонӣҳое, ки қаблан дар канори дарёи Молочнаяи губернияи Таврический, ҳоло вилояти

Запорожи Украина зиндагӣ мекарданд) – 40 оила таъсис дода шуд. Баъдтар ҳаммазҳабони онҳо аз Қирғизистон, ҳавзаи дарёи Волга, Украина ба онҳо пайвастанд. Хон фармон дод, ки ба хориҷиён қитъаи замин тақрибан ба масоҳати 50 гектар дар деҳқадаи Оқ-масҷид, аз қаламрави мулки бародари худ – Отаҷон-тӯра ҷудо карда шавад.

Чаҳор соли аввал, ин ҷамоат аз пардохти ҳар гуна ўҳдадорӣҳои ҳатмӣ озод буд. Замони баъдтар, як қисми даромадҳои худро ба ҳазинаи Хон ва Отаҷон-тӯра метод.

Тадриҷан, ҳайати қасабаи муҳочирон то 62 хонавода ва ҳудуди он то 60 гектар афзоиш ёфт. “Ҷазираи кӯчаки олмонӣ” дар шакли қалъаи хурд сохта шудааст, ки дарвозаҳояш шабҳангом қулф мешуданд. Бо девори гилӣ ихота кардани деҳа, ки ҳадафҳои беҳатариро дар пай дошт, анъанаи миллии маҳаллии ҳамон замон буд.

Баробари ба даст овардани замин, меннониҳо ба машғулияти дӯстдоштаи худ - заминдорӣ ва чорводорӣ оғоз карданд. Дар замонҳои аввал, кӯмаки асосӣ ба хоҷагӣ моҳидорӣ буд (дарёи Ширкӯл наздик буд). Заминро истисноан бо омоч кишт мекарданд. Тадриҷан, дар шӯрахок бо ёрии обёрии сунъӣ парвариш кардани сабзавоти барои ин минтақа ғайримаъмулиро омӯхтанд — картошка, боқилаҷон, помидор, бодиринг, қарам ва растаниҳои мазздоркунанда (чошнӣ). Чорвои хушзот парвариш мекарданд.

Сокинони Хоразм маҳоратҳои судманди “меҳмонон” оид ба кишти навъҳои нави растаниҳои ползӣ ва таҷрибаи чорвопарвариро омӯхтанд. Дар навбати худ, меннониҳо бо майлу рағбати тамоми онҳо додугирифтӣ тичоратӣ мекарданд.

Қисми ками муҳочирон бо ҳунариҳои анъанавӣ – мӯзадӯзӣ, дуредгарӣ, оҳангарӣ, таъмири соддаи лавозимоти кишоварзӣ ва ҳунариҳои дигар машғул буданд. Рӯзҳои зимистон занон вақтро бо бофтани дӯхтан кӯтоҳ мекарданд.

Меннониҳо мактаби худро доштанд, ки дар он ҷо ба кӯдакон хониш, хатнависӣ,

ҳисоб ва таълимоти мазҳабии худро ба забони олмонӣ омӯзиш методанд. Муҳаммад Раҳимхони II ба меннониҳо мақоми ҷомеаи ҳифзшавандаро пешниҳод кард. Ба онҳо рухсат дода шуд, ки мактаби худро мустақилона идора кунанд ва омӯзгорони худро таъйин намоянд.

Олмонӣҳо бо ҳунари сохтани маснуоти ҷӯбӣ маъруф буданд. Ашёҳои мебели онҳо – мизҳо, курсиҳо, чорпоҳо, ҷевонҳо, чорҷӯбаҳои тирезаҳо, дарҳо ва ашёҳои дигари лавозимоти рӯзгор ба маишати хоразмиёни сарватманд ворид мешуданд.

Вақте, ки Муҳаммад Раҳимхони II барои иштирок дар маросими дафни шоҳ Александри II соли 1881 озими Санкт-Петербург шуд, ӯ фарши ҷӯбии гуногунрангу суфтаи паркетро дид. Соли 1884 аз меннониҳо хоҷиш намуд, ки барои қасри Нуруллобой ҳамин гуна фарш созанд.

Меъмории қаср сабқҳои анъанавии исломӣ ва ғарбиро бо ҳам пайваस्ताаст. Хон аз меннониҳо дархост намуд, ки барои қаср дару тирезаҳои ҷӯбӣ созанд. Кори олиҷаноби устоҳо ёрӣ расонид, ки онҳо худро коргарони хуб нишон диҳанд, фарши паркет бошад то ин замон ҳифз шуда, дар баробари дару тирезаҳои қасри мазкур, арзиши бадеӣ-таърихӣ қасб кардааст.

Меннониҳо аз сурудсарой ҳаловат мебарданд, вақте, ки барои тоату ибодат ҷамъ меомаданд. Онҳо дастаи сарояндагони наврас доштанд, ки дар назди тамошобинон баромад мекарданд. Ин дастаи сарояндагон дар назди Муҳаммад Раҳимхони II низ баромад мекард.

Пешвои меннониҳои деҳқадаи Оқ-масҷид Эмил Рейсен ба забонҳои маҳаллӣ, русӣ ва олмонӣ раван ҳарф мезад. Муҳаммад Раҳимхони II ўро ба сифати тарҷумон ва мушовири масъалаҳои иқтисодӣ ба хидмат даъват кардааст. Ақидае вуҷуд дорад, ки Рейсен дар ислоҳоти Хива дар соҳаҳои монанди хидматрасонии муносири почта, системаи телеграф ва нерӯи барқ иштирок кардааст. Бо кӯмаки олмонӣҳои меннонӣ нахустин нерӯгоҳ дар Хива сохта шудааст.

Рейсен бо соҳибкорони Олмон ва Швейтсария тамос дошт. Ў шоҳзодаи валиаҳд Исфандиёрро дар сафархояш ба Тошканд ва Россия ҳамроҳӣ мекард.

Миёни муҳочирон одамони дорои ихтисосҳои гуногун вучуд доштанд. Яке аз омӯзгорони мактаб Вилгелм Пеннер дастгоҳи аксбардорӣ дошт ва ба аксгирӣ машғул буд. Ў бо Худойберган Девонов дӯстӣ дошта, ба вай ҳунари аксбардориро омӯзиш дод, ки баъдтар, Худойберган ба нахустин аксбардор ва оператори Осиёи Марказӣ табдил ёфт.

Баробари ба сари қудрат расидани ҳокимияти шӯравӣ, меннониҳои оқмачитӣ мисли пешин ҷудо зиндагӣ мекарданд ва бо аҳолии маҳаллӣ ва бо аҳолии рус низ омехта намешуданд. Баъд аз қабули Конституцияи ИҶШС дар соли 1936, ҷомеаи меннониҳо намехост ба қонунҳои алоҳидаи он итоат кунанд ва мисли пешин, розӣ набуд, ки қисми барзиёди даромадҳои худро аз пешбурди хоҷагии колхозӣ ба фоидаи давлат диҳад. Дар натиҷа, дар яке аз шабҳои зимистонии соли 1937 аъзои ин ҷомеа ба ҷои дигар муҳочир карда шуданд.

Сокинони деҳа замони тӯлонӣ маълумот надоштанд, ки ҳамсоягони онҳо ғайриҷашмдошт кучо “гум шуданд”. Тавре ки баъдан маълум гардид, қисми асосии ҷомеаи меннониҳо ба водии Вахш (Ҷумҳурии Тоҷикистон) ва баъзе

оилаҳо ба Қирғизистон ва Қазоқистон кӯчонида шуданд.

Пайдоиши олмониҳо дар Хива, аз як тараф, бо сиёсати империяи Россия алоқаманд аст ва аз тарафи дигар – онро ҳамчун гувоҳии ақидаҳои прогрессивии хони Хива Муҳаммад Раҳимхони II ба масъалаҳои рушди иқтисод ва таъсири мусбат ба равандҳои соҳаҳои гуногуни ҷомеа ва давлат метавон баррасӣ кард.

Чунин ҷомеаи меҳнатдӯсту мустақил дар тӯли давраи панҷоҳсолаи ҳузури худ дар Хоразм тавонист, ки номи худро дар таърихи он сабт кунад ва дар чунин шароитҳои душвор арзишҳои маънавии худро ба таври сазовор ҳифз намояд.

Бо муносибати таҳаммулпазиронаи худ нисбат ба аҳолии бумӣ, онҳо муносибати хайрхоҳонаву соҳибэҳтиромро нисбат ба худ пайдо карданд, ки хоразмиён имрӯз ҳам баланд арзёбӣ менамоянд. Хоразмиён то ҳоло аз меннониҳо хуб ёд мекунанд ва ба номи хайру хотираи неке, ки меннониҳои деҳқадаи “Оқ-мачит” баъд аз худ мондаанд, эҳтиром мегузоранд. Сокинони маҳаллӣ мехоҳанд, ки атрофи қабристонии меннониҳоро (худи қабристон ҳифз нашудааст, танҳо ҷояш боқӣ мондааст) бо девор ихота кунанд, дар он ҷо ҳайкал гузоранд ва осорхона бунёд намоянд”.

1.2.4 ТАЪРИХ, ТАҶРИБА ВА АМАЛИ РОБИТАҲОИ МУШТАРАКИ БАЙНИ ДИНҲОИ ГУНОГҲУН ДАР ТОҶИКИСТОН

Ба ақидаи коршиносони маҳаллӣ, теъдоди шаҳрвандони мусулмон беш аз 97 дарсадро ташкил медиҳад, вале адади шахсоне, ки маросимҳои мазҳабиро риоя мекунанд, ба таври назаррас фарқ дорад. Дар ҳама ҷо афзоиши пайдори пайравии фаъол аз ислом, махсусан дар байни аҳолии шаҳр ва шахсони синни то 20-сола мушоҳида мешавад. Аксарияти шаҳрвандони мусулмон аз мактаби ҳанафии мазҳаби суннии ислом пайравӣ мекунанд. Тақрибан 4 дарсади мусулмонон исмоилиҳо мебошанд, ки аксари онҳо дар Вилояти Мух-

тори Кӯхистони Бадахшони дурдаст, дар баъзе ноҳияҳои вилояти Хатлон ва дар пойтахти кишвар – шаҳри Душанбе умр ба сар мебаранд.

Дар кишвар тақрибан 2 980 масҷиди сабтшуда барои намози ҳаррӯза ва 259 барои намози ҷумъа вучуд доранд. Инчунин, 2 маркази исмоилиҳо барои тоату ибодат (ҷамоатхона) дар шаҳрҳои Душанбе ва Хоруғ мавҷуданд.

Дар Кумитаи дин 66 созмони мазҳабии ғайридинӣ сабти ном шудаанд. Ҳукумат ду гурӯҳи маҳаллии амалкунандаи

насронӣ – “Ҳаёти фаровон” ва Шоҳидони Яхуворо мутаносибан моҳи декабри соли 2008 ва моҳи январи соли 2009 мамнӯъ кардааст.

Дар кишвар тақрибан 15 000 насронӣ, асосан русҳо ва дигар муҳочирони давраи шӯравӣ зиндагӣ мекунанд. Калонтарин гурӯҳи насронӣ ӯн калисои православию русӣ мебошад; дигар гурӯҳҳое, ки сабти ном шудаанд, баптистҳо, католикҳои румӣ, адвентистҳои рӯзи ҳафтум, лютеранҳо ва протестантҳои куриёро дар бар мегиранд. Дигар ақаллиятҳои мазҳабӣ баҳоҳои, зардуштиҳо ва яҳудиҳо дар бар мегиранд. Ҳар яке аз ин ҷомеаҳои мазҳабӣ хеле хурд аст ва тақрибан ҳамаи аъзои онҳо дар Душанбе ё дигар шаҳрҳои калон умр ба сар мебаранд. Баъзе ҷомеаҳои мазҳабӣ мамнӯъ шудаанд ё сабти номи онҳо рад шудааст. Тақрибан 0,01 дарсади аҳоли атеист аст ё ба ягон дину мазҳаб тааллуқ надорад.

Давлат фаъолияти гурӯҳҳоеро мамнӯъ менамояд, ки онҳо “экстремистӣ” ё “ба ҳамоҳангии иҷтимоӣ таҳдидунада” меҳисобад ва чунин сиёсат, махсусан, ба созмонҳои исломӣ дахл дорад.

Давлат таҳсилоти мазҳабиро қатъиян назорат мекунад. Дар оғози соли 2008 Донишгоҳи ғайридавлатии исломӣ таҳти назорати Вазорати маориф қарор дода шуд. Ҳамчун пайомади ин

тағйирот, ректор ва тамоми барномаи таълим дар “Донишқадаи исломӣ”, ки ҳоло чунин ном дорад, бояд тасдиқномаи Вазорати маорифро ба даст оранд.

Дар даҳ соли охир 19 мадраса баста шуданд, ки дар шаҳрҳои бузург ва марказҳои ноҳияҳои алоҳида амал мекарданд. Моҳи майи соли 2009 мадрасаи хусусӣ дар Душанбе маросими ифтитоҳи худро баргузор намуд. Он дар Вазорати адлия сабти ном шуд, вале дархостнома барои гирифтани литсензия ба таъхир афтод. Мутобиқи Қонун таҳсилоти динӣ дар хона берун аз оила мамнӯъ аст. Инчунин, барои кӯдакони синни мактабӣ (то 18-сола) намозхонӣ дар масҷидҳои маҳаллӣ манъ аст.

Дар оғози соли 2009 Ҳукумат эълон намуд, ки шумораи шаҳрвандоне, ки ба онҳо анҷом додани маросими ҳаҷ иҷозат дода хоҳад шуд, аз 5,200 нафар то 4,800 коҳиш меёбад. Фатвои Шӯрои уламо аз соли 2004 дар бораи мамнӯъ будани намозгузорию занон дар масҷидҳо эътибори худро идома медиҳад.

Дар охири моҳи июни соли 2008 ҳукумат бинои канисаи ягонаи яҳудиёро бо мақсади озод кардани макон барои бунёди қасри нави президент таҳриб карданд. Моҳи майи соли 2009 дар маркази шаҳри Душанбе хонаеро барои ҷомеаи яҳудиёи ҷудо намуданд, ки ҳамчун каниса истифода баранд.

§1.2.5. ТАВСИЯҲО: ИНЪИКОСИ МАСЪАЛАҲОИ ОЗОДИИ ЭЪТИҚОД ВА БИСЁРНАВЪИИ ДИНҲОРО ДАР РАСОНАҲО ҶӢ ГУНА МЕТАВОН БЕҲТАР КАРД.

- Таваҷҷуҳ зоҳир намудан ба таъминии муносибатҳои муштараки муътадили байни динҳо ва бинобар ин, байни гурӯҳҳои этникӣ, ки аҳамияти бузурги иҷтимоӣ доранд. Дар ин маврид, барои рӯзноманигорон муҳим аст, ки ба таъмин намудани баробарии расмӣ ва махсусан, воқеии байни созмонҳои мазҳабӣ ва баробарии онҳо дар назди қонун таваҷҷуҳ зоҳир намоянд;
- Омода кардани мақолаҳо дар воситаҳои ахбори омма ва барномаҳои радиоиву телевизионӣ дар бораи ин, ки ягон дин набояд бар дигар динҳо афзалият дошта бошад. Давлат бояд дар масъалаҳои озодии вичдон бетараф бошад;
- Нақл кардан дар бораи анъанаҳои гуногуни одамоне, ки ба динҳои мухталиф эътиқод доранд то одамон дарк намоянд, ки шахсони дигаре, ки

- ба тарзи зиндагӣ ва анъанаҳои онҳо монанд нестанд, аз кучо меоянд;
- Бо қонун шинос кардани одамон ва нишон додани мушкилиҳои татбиқи он;
 - Дар нашрияҳои худ воситаҳои ахбори омма бояд чунин масъалаҳои муҳимро инъикос намоянд;
 - Ҷаҳдадорӣ давлат на танҳо эълон кардани баробарӣ ва таҳаммулпазирии байни динҳост, балки дар сиёсати воқеӣ анҷом додани ҳамаи корҳои зарурӣ барои дар амал татбиқ намудани ин мебошад;
 - Барои ҳалли қатъии масъалаи робитаҳои байнимазҳабӣ идеяи ягонаи умумидавлатии муттаҳидкунандаи тамоми халқ муҳим аст, кори рӯзноманигорон бошад, таъмин намудани инъикоси дахлдори чунин ташаббусҳо аст;
 - Чунин идея бояд болотар аз идеяҳои мазҳабӣ, арзишҳои як миллат ё гурӯҳи иҷтимоӣ бошад;
 - Ташаккул ва тарбия додани ҳудуди миллии зарур аст, ки дар ҳарчӯбаи он намояндагони миллатҳову мазҳабҳои гуногун ҳудуди бароҳат ва яқсон шаҳрвандони як кишвару як ҷомеа эҳсос кунанд;
 - Ба таваҷҷуҳи ҷомеа расондани чунин фаҳмиш, ки ҳар як одам бояд ақидаи шахсии ҳудуди дошта бошад ва он аз ҷониби воситаҳои ахбори омма ба ӯ таҳмил нашуда бошад.

Адабиёти истифодашуда:

1. Асока, Пийадаси // Большая советская энциклопедия: . том 65, гл. ред. О. Ю. Шмидт. — М.: Советская энциклопедия, 1947 г.;
2. В. Булгаков, Л. Н. Толстой в последний год его жизни письмо Е. Вакиловой, Из цикла литературные воспоминания Москва, Из-во «Правда». 1989 г.;
3. Булгаков С. Н. Свет невечерний. М., 1984 г.;
4. Б.М.Бободжонов, А.К.Муминов, А. фон Кюгельген, Диспуты мусульманских религиозных авторитетов в Центральной Азии в XX веке. Алматы, «Дайк - Пресс»;
5. Давид Калонтаров, профессор-ассоциант. О бухарском языке;
6. (диспут), «Бухарская газета», №187, июнь 2010 г.;
7. Владимир Месамед и Татьяна Емельяненко. Бухарские евреи: история и этнография, 2012 г.;
8. Всемирный парламент религий. Православная энциклопедия. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.pravenc.ru/text/155516.html>;
9. Интернетпортал Центра апологетических исследований. Режим доступа: <http://www.apolresearch.org/win/index.php3?razd=1&id1=13&id2=23>;
10. А. В. Карташев, История Русской Церкви, Москва, Из-во «Эскимо», 1995 г.;
11. Колосова И. В. Новые религиозные движения в России и СНГ. Обозреватель – Observer, № 11, 2016. С.19-35;
12. Лосский В. Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. / Догматическое богословие. М., 1991 г.;
13. А. Мамадазимов, Новый Таджикистан, Душанбе, 1996 г.;
14. Р. А. Пинхасов, Бухарские евреи, (книга памяти), Нью-Йорк, 2013 г.;
15. Семплс Кеннет. Проблема религиозного плюрализма. Электронный ресурс;
16. М. Шакури (М.Шукуров), Независимость и социально-моральное самосознание. Издание Оли Сомон, Душанбе;
17. Шайх Абдулқодир Кароматуллоҳи Бухорӣ, «Армуғони Саббоғ». Оpubликовано в священной Мадине, Саудовской Аравии. Издание Ар-Рашид., 1410 год хиджры (1990 г.);
18. Шохин В. Диалог религий: идеология и практика. //Альфа и Омега, 1997, № 12–13. Электронный ресурс: Интернет-портал Православие и мир. Режим доступа: <http://www.pravmir.ru/dialog-religiy-ideologiya-i-praktika/>;
19. Фарҳанги забони тоҷикӣ, Из-во, Советская энциклопедия, Москва, 1969 г.

МАСОИЛИ ҲУҚУҚӢ

МАСЪАЛАҲОИ ҲУҚУҚӢ, КИ БА ИНЪИКОСИ
ОЗОДИҲОИ ДИНӢ ВА ГУНОГУНШАКЛИИ
ДИНҲОРО ДАР ВАО ТАЪСИР МЕРАСОНАД

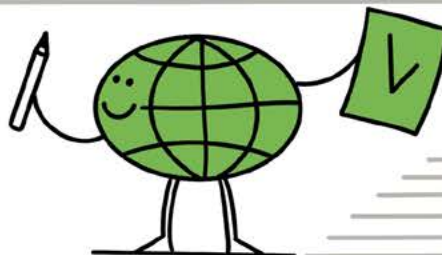

Ҳар як инсон **ҳуқуқ** ба озодии
ақид, вичдон ва дин **дорад**

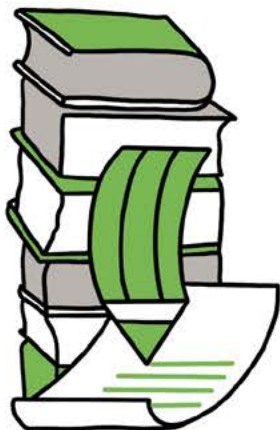

Ҳуқуқ ба озодии баён,
ҷамъомадҳо ва ташкили
иттиҳодияҳо, ҳуқуқ ба
ҳимоя аз таъъиз

Эъломиаи умумии ҳуқуқи башар
Паймони байналмилали оид ба
ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ

МАҲДУД ҲУҚУҚИ ПАЙРАВИ БА ДИНИ ХУД
НАМЕШАВАНД ҲУҚУҚИ ТАҒЙИР ДОДАНИ ДИН ВА ЭЪТИКОДИ ХУД

Ба журналистон
тавсия дода
мешаванд, ки дар
амалияи худ волоияти
қонунро риоя кунанд ва
ҳуқуқи ҳар як шахсро
ба озодии фикр, вичдон
ва дин эҳтиром кунанд

**САБАБИ ИШТИБОҲОТИ
ЖУРНАЛИСТОН:**

- безътиной
- хунукназарӣ
- истифодаи нодурусти
истилоҳот
- номуносиб будани унвон
- бесаводии ҳуқуқӣ
- мушкилоти омехта

МАНБАЪҲОИ ҲУҚУҚӢ:

- Конститутсияи кишвар
- Қонунҳои кишвар ва дигар
санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ
- Санадҳои ҳуқуқии
байналмилалӣ эътирофшуда

ҚИСМИ 2. | МАСЪАЛАҲОИ ҲУҚУҚИЕ, КИ БА ИНЪИКОСИ ОЗОДИИ ЭЪТИҚОД ВА БИСЁРНАВЪИИ ДИНҲО ДАР ВАО ТАЪСИР МЕРАСОНАНД

Дар қисми дуюми дастур масъалаҳои робита ба қонунгузорӣ дар соҳаи озодии эътиқод ва бисёрнавъии динҳо ва инъикоси ин саволҳо дар ВАО маълумот дода шудааст. Ин бахш барои ҳар касе, ки ба ҷанбаҳои ҳуқуқии танзими ин мавзӯ дар сатҳи миллӣ ва байналмилалӣ таваҷҷӯҳ дорад, муфид хоҳад буд.

Дар ин ҷо, ба ақидаи мо, якчанд ҷанбаҳои муҳими фикрронӣ мавҷуданд, ки хондани ин бахш барои шумо муфид хоҳад буд ва ба чунин саволҳо ҷавоб пайдо хоҳед кард:

- то чӣ андоза журналистикаи ҳассос ба низоъ бо ҷаҳорчӯбаи ҳуқуқии дар кишвар муқарраршуда алоқаманд аст;
- то чӣ андоза меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ва қонунгузори амалкунандаи миллӣ соҳаи динро танзим мекунанд ва чӣ гуна меъёрҳои мавҷуда бо доираи масъулияти

намояндагони ВАО, ки ин мавзӯро инъикос мекунанд, мувофиқат мекунанд;

- кадом маслиҳатҳои амалии ҳуқуқшиносон ба рӯзноманигороне, ки дар бораи озодии эътиқод ва гуногунии динҳо менависанд, барои таҳкими маҳорати касбии онҳо аз нуқтаи назари қонун мусоидат намуда, аз ҳолатҳои муноқишавӣ ва хатарҳои ҷавобгарии эҳтимолии ҳуқуқӣ огоҳ мекунанд;
- муқаррароти қонуни соҳавии миллӣ дар соҳаи озодии вичдон ва гуногунии дин мафҳумҳои асосиро чӣ тавр тафсир намуда, озодии вичдон ва динро бо забони қонун мефаҳмонад, фаъолияти иттиҳодияҳои динӣ чӣ гуна танзим мешаванд ва чӣ гуна қонунгузори кишвар ба иҷрои расму оинҳои динӣ алоқаманд аст ва ғайра.

Маводи қисми дуюм дар ду параграф тартиб дода шудааст:

§ 1. САНАДҲОИ ҲУҚУҚИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ДАР СОҲАИ ОЗОДИИ ДИН, КИ АЗ ҚОНИБИ КИШВАР ТАСДИҚ ШУДААНД.

§ 2. ҚОНУНГУЗОРИИ МИЛЛӢ ДАР СОҲАИ ОЗОДИИ ВИЧДОН ВА ДИН.

Пас аз мутолиаи сархати аввал, шумо дар бораи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки хусусияти декларативӣ ва императивӣ доранд, шинос мешавед ва инчунин дар бораи стандартҳои байналмилалӣ маълумот хоҳед гирифт. Дар сархати дуюм дар бораи сиёсати миллӣ дар соҳаи дин ва самтҳои рушди минбаъдаи он маълумот дода шуда, санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки на танҳо озодии эътиқод ва дин, балки тартиби амалӣ намудани ин ҳуқуқро дар алоҳидагӣ ва ё якҷоя танзим мекунанд, баррасӣ шудааст.

Барои роҳати шумо, дар ҳар як қисм шумо рӯйхати истинодҳо ва истинодҳо ба ҳуҷҷатҳоро пайдо мекунед, ки ба шумо барои муфассалтар омӯختани ин мавзӯ кӯмак мекунанд.

Қисми 2 бо дастури муфид барои рӯзноманигорон дар бораи он, ки чӣ гуна онҳо метавонанд дар бораи озодии дин ва гуногунандешӣ, мувофиқи қонун, тибқи қонунҳои байналмилалӣ, бо риояи принципҳои озодии баён, ақида, риояи этикаи касбӣ метавонанд ба таври бехатар ва касбӣ, бо назардошти

махдудиятҳои муқарраршуда, муҳтаво таҳия кунанд, мебошад.

Пас аз хондани қисми дуюм, шумо:

- аз нуқтаи назари ҳуқуқи байналмилалӣ ва миллӣ чӣ будани озодии эътиқод ва динро меомӯзед;
- бо санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар соҳаи озодии эътиқод ошно мешавед ва мебинед, ки кадоме аз онҳо метавонанд дар дохили кишвар вобаста ба вазъи ҳуқуқии тасвиб татбиқ карда мешаванд (тибқи Конститутсия, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки давлат тасвиб кардааст, нисбат ба санадҳои ҳуқуқии миллӣ афзалият доранд);
- ба амалияи миллии татбиқи ҳуқуқ дар муқоиса бо меъёрҳои кунунии байналмилалӣ ва минтақавӣ назар менамоед;
- мефаҳмед, ки чӣ тавр шумо метавонед муқаррароти стандартҳои мавҷудаи байналмилалӣ ва миллиро дар шароити мушаххаси кишвар татбиқ кунед.

Агар шумо муаллими журналистика ё тренери ВАО бошед, шумо ҷаҳорҷӯби ҳуқуқӣ ва воқиғаҳои таълими донишҷӯён ва мутахассисони ВАО дар соҳаи озодии вичдон ва дин ва таъми-

ни меъёрҳои ахлоқии касбӣ ва қонунгузорӣ, аз ҷумла меъёрҳои байналмилалӣ хоҳед гирифт.

Агар шумо журналисти касбӣ ё дигар мутахассиси соҳаи ВАО бошед, пас дар ин ҷо тамоми интиҳоби санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ва миллӣ мавҷуданд, ки шумо бояд пеш аз таҳияи муҳтаво дар соҳаи озодии дин ва гуногунии динҳо донед ва онро риоя кунед.

Барои онҳое, ки ба саёҳати худ шурӯъ мекунанд, дар навбати аввал барои эҷоди муҳтаво дар мавзӯҳои динӣ ва журналистикаи ҳассос ба низоъ чиро омӯختан ва доништан лозим аст, муфид хоҳад буд.

Пеш аз он ки шумо хонданро оғоз кунед, бидонед, ки маълумоти дар қисми дуюм овардашуда хусусияти мухтасар дорад ва қаршиносони мо кӯшиш карданд, ки бо забони дастрас барои мутахассисони ҷамаи сатҳҳо ва соҳаҳо онро тасвир диҳанд.

Ба андешаи мо, инчунин муҳим аст, ки дониши қонунҳо бо одоби касбии рӯзноманигор зич алоқаманд мебошад ва ҳар қадар аз қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқ огоҳӣ дошта бошед, меъёрҳои ахлоқӣ ҳамон қадар дурусттар риоя мешаванд, ҳунари касбии шумо ҳамон қадар баланд мешавад.

§2.1 ТАҲЛИЛИ ҚОНУНГУЗОРИИ МИЛЛӢ ВА САНАДҲОИ МЕЪЁРИИ ҲУҚУҚӢ ДОИР БА ТАЪМИНИ ҲУҚУҚ БА ОЗОДИИ ВИЧДОН ВА ДИН ДАР ТОҶИКИСТОН.

Дар охири ин бахш хонанда:

- бо санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ аз ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ кардашуда дар соҳаи бисёрнавъии дин ва тафсири онҳо шинос мешавад;
- ҷанбаҳои ҳуқуқии таҳияи мақолаву ва ҳисоботҳо доир ба озодии этиқод ва гуногунии динҳоро мефаҳмад;
- бо қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи озодии эътиқод, таҳаммулгарии динӣ ва гуногунии динӣ шинос мешавад;
- тавсияҳои дар мавриди риояи талаботҳои қонунгузорӣ ҳангоми инъикоси мавзӯҳои озодии эътиқод ва бисёрнавъии динҳо дастрас мекунад;
- тафсири ҳуқуқии мафҳумҳои марбут ба дин ва озодии эътиқодотро меомӯзад.

Таърихи инсоният аз ибтидо бо эътиқодоти динӣ ва озодии вичдон робита дошт, ки ҳаёти инсонро аз лаҳзаи таваллуд то марг роҳнамоӣ мекунад. Дар ҷомеа пайдо кардани чунин падидае ба монанди дин душвор аст, ки онро мумкин аст бо давомдории ҳастӣ ва ҷанбаҳои руҳонӣ ахлоқӣ муқоиса кард. Далелҳои вучуд доранд, ки ақидаҳои динӣ ҳанӯз дар ҷомеаи ибтидоӣ мавҷуд буданд. Дар охири давраи палеолит (35-10 ҳазор сол пеш) одамони ибтидоӣ расму оинҳои диниро анҷом медоданд.

Дин – системаи эътиқодоту талаботҳои мебошад, ки ба одамони дорои эътиқоди муайян дахл дорад. Ин талаботҳо ба соҳаҳои гуногуни ҳаёти инсон дахл доранд ва меъёрҳои рафторро дар бар мегиранд. Мутобиқи таҳқиқоти муосир дар соҳаи илоҳиёт дар ҷаҳон тақрибан 200 дин вучуд доранд. Дар навбати худ, ҳар дин аз се унсурҳои асосӣ иборат аст: ҷаҳонбинӣ; меъёрҳои ҳаётӣ; эҳсоси илоҳӣ (мистикӣ), ки дар ибодат зоҳир мешавад.

Ҳуқуқ ба озодии вичдон ва дин яке аз ҳуқуқҳои бунёдии инсон мебошад ва он дар ҷараёни рушди босуръати таърихӣ бар хилофи манфиатҳои гуногуни гурӯҳе эътироф шудааст, ки ҷангу қурбонӣҳои беназирро паси сар кардааст.

Ақидаҳои динӣ ва эътиқоди одамон дар тӯли таърих ба ташаккули рушди миллатҳо, давлатҳо, фарҳангу тамаддуноҳои таъсири амиқ гузоштаанд. Ҳамон гуна ки таъриху тамаддуни муосирро бидуни ҳуқуқи инсон тасаввур кардан номумкин аст, давлатҳои демокративу ҳуқуқбунёдро низ бидуни эътироф ва кафолати ҳуқуқ ба озодии вичдон эътироф намудан ғайриимкон мебошад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчунин ба бунёди давлати демократӣ ва ба волияти қонун асосёфта аҳамияти зиёд медиҳад, ки ҳуқуқу озодиҳои асосии инсон ва шаҳрванд, аз ҷумла ҳуқуқ ба озодии вичдон ва динро таъмин менамояд. Принсипи сиёсати давлатӣ дар соҳаи дин дар Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои қонунгузори кишвар инъикос ёфта, мутобиқ бо принципҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва ҷудоии иттиҳодияҳои динӣ аз давлат амалӣ карда мешавад. Дар баробари ин, он таҳаммулпазирии диниро байни динҳои гуногун кафолат медиҳад. Маълум аст, ки ҳар ҳуқуқ ва озодӣ бидуни эътирофи озодии андеша ва эътиқод ҳеҷ чиз нест. Озодии эътиқод – моҳияте аст, ки бар асоси он шахси озоди фарҳангӣ, ҳуқуқӣ ва сиёсӣ ташаккул меёбад. Ҳуқуқ ба озодии вичдон – ҳуқуқи фитрӣ мебошад, ки дар Конститутсияи кишвар дарҷ гарди-

дааст ва ҳадафи асосии қонунгузории соҳавии миллӣ мебошад.

Ҳангоми танзими муносибатҳои ҷамъиятии вобаста ба озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ мумкин аст аз манбаъҳои зерини ҳуқуқӣ истифода шавад:

- Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст;
- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ”;
- дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Конституцияи Тоҷикистон асосҳои сохтори конституционии давлатро муайян намуда, ҳамчун манбаъи асосии низоми ҳуқуқии кишвар хидмат мекунад. Меъёрҳои он асоси ҳуқуқии ҳамаи бахшҳо, аз ҷумла дин мебошанд. Тамоми заминаи ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷи-

кистон оид ба танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ дар бахши дин бар асоси меъёрҳои конституционӣ ташаккул ёфтаанд. Моддаҳои 1, 5, 8, 10, 14, 17, 26, 30 ва 100 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври мустақим ба ташаккули сиёсати давлатӣ дар соҳаи дин алоқаманданд ва меъёрҳои он мустақиман амал мекунад.

Ҳангоми пешбурди сиёсати давлатӣ дар соҳаи дин талаботҳои меъёрҳои дахлдори Конституция риоя карда мешаванд, аз ҷумла моддаи 1, ки Ҷумҳурии Тоҷикистонро ҳамчун давлати давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ, ягона ва иҷтимоӣ муқаррар мекунад; моддаи 5 – инсон, ҳуқуқ ва озодиҳои ӯро арзиши олӣ эътироф мекунад; моддаи 26, ки озодии вичдонро ба ҳар кас кафолат медиҳад ва асоси ҳуқуқӣ ба ҳисоб меравад. Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шахс озодии пайравӣ ба дин ва озодии вичдонро пешниҳод менамояд.

Моддаи 1

Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошад.

Шакли идораи Ҷумҳурии Тоҷикистон президентӣ мебошад.

Тоҷикистон давлати иҷтимоӣ буда, барои ҳар як инсон шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодонаро фароҳам меорад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Тоҷикистон ҳаммаъноанд.

Озодии муайян кардани муносибати худ ба дин аз талаботи моддаи 1 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бармеояд, ки Тоҷикистонро ҳамчун давлати дунявӣ эълон кардааст. Мазмуни асосии давлати дунявӣ – муносибати озодонаи давлат ба дин ва муносибати озоду таҳаммулпазири динҳо ба сиёсати давлатӣ мебошад. Дар давлати дунявӣ ҳамаи динҳо мақом ва имкониятҳои баробар доранд ва ҳеҷ дин ё ҷаҳонбинии динӣ идеологияи давлатӣ ба ҳисоб намеравад. Фаъолияти ягон дин ё иттиҳодияи динӣ наметавонад берун аз талаботи қонун маҳдуд карда шавад. Ҷавобгарӣ барои вайрон

кардани қонун барои ҳамаи диндорон яксон аст.

Дунявият (секуляризм) маънои онро дорад, ки ҳеҷ дин дар давлат мавқеияти пешбар надорад, ҳеҷ идеология бартарӣ надорад ва ҳар шахс озод аст, ки аз дини худ пайравӣ кунад ё ҳеҷ динро пайравӣ накунад. Мо бояд бидонем, ки дунявият бединӣ (атеизм) нест, балки фароҳам овардани шароити мусоид ва озод барои диндорон аст. Дунявият – тарғиби якҷониба ва саҳтгиронаи як дину анъана ва маҷбуркунӣ барои пайравӣ аз як дин намебошад. Баръакс, ин фазои мусоид ва озод барои пешбурди арзишҳои динӣ, қонеъ

сохтани ниёзҳои динии шаҳрвандон ва таъмини озодии вичдон, инчунин ҳуқуқ барои муайян кардани худ ҳамчун атеист ё агностик аст. Дунавият бо нигоҳ доштани шаҳрвандон дар чорҷуби эъ-

тиқоди динии онҳо маҳдуд намешавад, балки ҳамчунин ба онҳо имконият медиҳад, ки дини худро озодона интиҳоб ва инкор кунанду эътиқод ва вичдони худро озодона интиҳоб намоянд.

Моддаи 5.

Инсон, ҳуқуқ ва озодиҳои ӯ арзиши олий мебошанд.

Ҳаёт, қадр, номус ва дигар ҳуқуқҳои фитрии инсон дахлнопазиранд.

Ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрвандро давлат эътироф, риоя ва ҳифз менамояд.

Моддаи 5-и Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд нигаронида шуда, онҳоро ҳамчун арзиши олий эътироф менамояд. Аз ин бармеояд, ки ҳуқуқ ва озодиҳои динии шаҳрвандон дар баробари дигар ҳуқуқҳои фитрии инсон дорои арзиши олий мебошанд. Ҳуқуқҳои фитрии моҳиятан инфиродӣ мебошанд ва ба инсон тааллуқ доранд. Чунин иттиҳодияи одамони озоду мустақил ҷомеаи шаҳрвандиро ташкил медиҳад. Мутабоқи ин моддаи Конституция инсон арзиши олий эътироф гардида, дар натиҷа дар ҷомеа афзалияти ӯ назди

давлат ва мақомоти олии он эътироф карда мешавад. Инсон – ҳадафи кунунӣ ва ниҳонии давлат аст.

Маҳз истиклолияти давлатӣ ба мо имкон дод, ки арзишҳои миллию динии худро эҳё кунем, ҳуқуқу озодиҳои инфиродии инсон, аз ҷумла ҳуқуқ ба озодии вичдонро эътироф ва кафолат диҳем. Конституция ҳуқуқ ва озодиҳои инсонро арзиши олий эътироф намуда, инсон ва манфиатҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва маънавии ӯро дар маркази сиёсати давлати ҳуқуқбунёд ва демократии Тоҷикистон қарор медиҳад.

Моддаи 8.

Дар Тоҷикистон ҳаёти ҷамъиятӣ дар асоси равияҳои гуногуни сиёсӣ ва мафкуравӣ инкишоф меёбад.

Мафкураи ҳеҷ як ҳизб, иттиҳодияи ҷамъиятӣ, динӣ, ҳаракат ва гурӯҳе наметавонад ба ҳайси мафкураи давлатӣ эътироф шавад.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ҳизбҳои сиёсӣ дар доираи Конституция ва қонунҳо таъсис меёбанд ва амал мекунанд.

Иттиҳодияҳои динӣ аз давлат ҷудо буда, ба корҳои давлатӣ муҳофизат карда наметавонанд.

Таъсис ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ҳизбҳои сиёсӣ, ки наҷодпарастӣ, миллатгарой, хусумат, бадбинии иҷтимоӣ ва мазҳабиро тарғиб мекунанд ва ё барои бо зӯрӣ сарнагун кардани сохтори конституционӣ ва ташкили гурӯҳҳои мусаллаҳ даъват менамоянд, манъ аст.

Дар Тоҷикистон фаъолияти ҳизбҳои сиёсии дигар давлатҳо, таъсиси ҳизбҳои хусусияти милли ва динидошта, инчунин маблағгузориҳои ҳизбҳои сиёсӣ аз ҷониби давлатҳо ва созмонҳои хориҷӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва шаҳрвандони хориҷӣ манъ аст.

Моддаи 8-и Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи идеологияи давлатӣ ва универсалӣ эътироф намудани ҳар гуна идеологияи диниро талаб

намекунад ва ин маънои онро дорад, ки ҳеҷ санади ҳуқуқӣ набояд ба таври мустақим ё ғайримустақим ягон идеологияро ба ҷомеа таҳмил намояд. Ин

меъёр ба таҳкими баробарҳукукии идеологияҳо дар ҷомеа мусоидат мекунад. Ҳеҷ идеология наметавонад аз идеологияи дигар бартарӣ дошта бошад. Ҳар шахс ҳуқуқ дорад, ки ин ё он идеологияро дастгирӣ намуда, барои татбиқ ва пешбурди он дар доираи қонунгузори амалкунанда чораҳо андешад. Аммо онро ба ҳеҷ вазҳ набояд ҳамчун роҳи ягона ва пирӯзшавӣ барои ҷамаи идеяҳо ба одамон таҳмил кард. Одамон бояд ҳамеша имконияти ҳудашон интихоб намуданро дошта бошанд.

Принсипи аз давлат ҷудо кардани иттиҳодияҳои динӣ яке аз талаботҳои давлати дунявӣ мебошад, ки дар моддаи 1 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати дунявӣ эълон шудааст. Ҷудо намудани иттиҳодияи динӣ аз давлат маънои аз давлат ҷудо кардани динро надорад. Зеро дин ва давлат дар бахшҳои мухталиф ҳамкорӣ мекунанд, вале нуқтаи ҷудои онҳо дар тақсими вазифаҳо ва уҳдадорихи ин ду ниҳод фаҳмида мешавад, ки дар баъзе бахшҳо озодии комил ва дахлнопазирӣ яқдигарро талаб мекунанд. Ба таври мисол, иттиҳодияҳои динӣ ходимон ва коргарони ҳудро мутобиқи муқаррароти динии ҳуд интихоб, таъин ва иваз мекунанд.

Аз ин рӯ, давлат:

- ба муайян кардани муносибати шахс ва шаҳрванд ба дин ва мансубияти динӣ даҳлат намекунад, ин ҳуқуқ ва озодии фитрии ҳар шахс мебошад, ки давлат ба он эҳтиром мегузорад ва даҳлат карданро зарур намешуморад;
- ба иттиҳодияҳои динӣ иҷрои вазифаҳои мақомоти ҳокимияти давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти ҳудидоракунии шаҳрак ва деҳотро вогузор намекунад;
- ба фаъолияти иттиҳодияҳои динӣ, ба истиснои ҳолатҳои пешбиниамудаи қонун, даҳлат намекунад ва дар навбати ҳуд, иттиҳодияҳои динӣ дар доираи низоми дохилии

ибодати ҳуд ва бидуни зӯрварӣ фаъолият мекунанд, ки ҳилофи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон намебошад;

- хусусияти дунявӣ доштани таҳсилро дар муассисаҳои таълимии давлатӣ таъмин менамояд;
- барои таҳаммулпазирӣ, ҳамдигарфаҳмӣ ва эҳтироми байни динҳо шароит фароҳам меорад, ба низоъи байни иттиҳодияҳои динӣ, атеистҳо, динҳо ва мазҳабҳо роҳ намедихад, ба зуҳури таассуб (фанатизм) ва ифротгарӣ (экстремизм) дар фаъолияти иттиҳодияҳои динӣ, яъне ба таъбири ҳар гуна фаъолияти динӣ роҳ намедихад, ки ба ҳурфот асос ёфтааст ва шаъну шарафи инсонро аз нуқтаи назари дин мавриди таъбир қарор медиҳад.

Ҳамзамон, бояд қайд намуд, ки аз давлат ҷудо намудани иттиҳодияҳои динӣ маънои онро надорад, ки давлат ба фаъолияти иттиҳодияҳои динӣ комилан бетаваҷҷуҳ аст. Давлат танзими ҳуқуқи амалисозии ҳуқуқҳои шаҳрвандон ба озодии вичдон ва фаъолияти иттиҳодияҳои динӣ, инчунин татбиқи устувори онҳоро таъмин менамояд.

Дар робита ба ин, дар моддаи 8-и Конститутсияи Тоҷикистон омадааст, ки “ҳаёти ҷамъиятӣ дар асоси равияҳои гуногуни сиёсӣ ва мафкураӣ инкишоф меёбад; мафкураи ҳеҷ як ҳизб, иттиҳодияи ҷамъиятӣ, динӣ, ҳаракат ва гурӯҳе наметавонад ба ҳайси мафкураи давлатӣ эътироф шавад; иттиҳодияҳои динӣ аз давлат ҷудо буда, ба қорҳои давлатӣ мудохила карда наметавонанд”. Ин хусусияти давлат бо демократӣ будани он алоқаманд аст ва маънои онро дорад, ки он ба манфиати ҷамаи одамон амал мекунад. Бо вучуди ин, эълон кардани иттиҳодияҳои динӣ ҷудо аз давлат маънои рад кардани ҳамкорӣ бо онҳоро надорад. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқ ва озодии вичдони инсон ва шаҳрвандро қафолат медиҳад, ки ин бо хусусияти дунявии давлат робита дорад.

Ғайр аз ин, Конституция таъсис ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ҳизбҳои сиёсиро манъ мекунад, ки онҳо наҷодпарастӣ, миллатгарой, хусумат, адовати иҷтимоӣ ва мазҳабиро тарғиб мекунад ва ё барои бо зӯрӣ сарнагун кардани сохтори конститусионӣ ва ташкили гурӯҳҳои мусаллаҳ

даъват менамоянд. Илова бар ин, дар Тоҷикистон фаъолияти ҳизбҳои сиёсии дигар давлатҳо, таъсиси ҳизбҳои хусусияти миллӣ ва динидошта, инчунин маблағгузориҳои ҳизбҳои сиёсӣ аз ҷониби давлатҳо ва созмонҳои хориҷӣ, шахсон ҳуқуқӣ ва шахрвандони хориҷӣ манъ аст.

Моддаи 17.

Ҳама дар назди қонун ва суд баробаранд. Давлат ба ҳар кас, қатъи назар аз миллат, наҷод, чинс, забон, эътиқоди динӣ, мавқеи сиёсӣ, вазъи иҷтимоӣ, таҳсил ва молу мулк ҳуқуқу озодиҳоро кафолат медиҳад.

Мардон ва занон баробарҳуқуқанд.

Ҳамаи шахрвандон, сарфи назар аз эътиқоди динии онҳо, ҳуқуқи баробардоранд ва Конституция ба онҳо ҳуқуқу озодиҳои баробарро кафолат медиҳад. Дар моддаи 17-и Конституция принсипи баробарӣ дар назди қонун ва суд, сарфи назар аз дин ва мансубият муқаррар шудааст. Давлат ба ҳар кас, қатъи назар аз миллат, наҷод, чинс,

забон, эътиқоди динӣ, мавқеи сиёсӣ, вазъи иҷтимоӣ, таҳсил ва молу мулк ҳуқуқу озодиҳоро кафолат медиҳад. Бояд зикр намуд, ки принсипи баробарӣ дар муҳимтарин санадҳои байналмилалӣ ҳуқуқи башар дарҷ шудааст ва Ҷумҳурии Тоҷикистон аксарияти онҳоро расман эътироф кардааст.

Моддаи 26.

Ҳар кас ҳуқуқ дорад муносибати худро нисбат ба дин мустақилона муайян намояд, алоҳида ва ё якҷоя бо дигарон динро пайравӣ намояд ва ё наамояд, дар маросим ва расму оинҳои динӣ иштирок кунад.

Нуктаи муҳим ва марказии озодии вичдон ва дин эътирофи ҳуқуқи одамон ба ин арзишҳо мебошад ва тартиби интиҳоб ва ҳимоя кори шахсии ҳар кас аст. Аз ин рӯ, дар моддаи 26-и Конституция омадааст, ки ҳар кас ҳуқуқ дорад муносибати худро нисбат ба дин мустақилона муайян намояд, ба таври алоҳида ва ё якҷоя бо дигарон динро пайравӣ кунад ва ё накунад, дар маросим ва расму оинҳои динӣ ширкат варзад.

Озодии вичдон мумкин аст дар шаклу намудҳои зерин ифода карда шавад:

А) Ҳуқуқ ба озодии вичдон. Мутобиқи ин ҳуқуқ ҳар кас новобаста аз шахрвандӣ, дин ва наҷод метавонад муносибати худро ба дин ва дигар эътиқодоти ғайридинӣ мустақилона муайян кунад. Мустақилона муайян кардани муносибати худ

ба дин ё дигар ақидаҳои ғайридинӣ дар шакли пайравӣ аз дини худ ё рад кардани ягон дин сурат мегирад. Дар ин ҷо нуктаи муҳим ин аст, ки ҳуқуқ ба озодии вичдон ва озодии пайравӣ ба дин бо ҳам алоқаманд мебошанд. Ба таври мисол, ҳуқуқи яксон барои якҷоя пайравӣ кардан ё пайравӣ накардан ба ягон дин. Маълум аст, ки риояи ҳуқуқи инсон боиси таъсиси иттиҳодияҳои динӣ мешавад. Нотавонӣ барои иҷрои он ҳамчун ҳуқуқи шахс барои пайвастан ба гурӯҳҳо ва ассотсиатсияҳои фаҳмида мешавад, ки мавҷудияти динро инкор мекунад.

Б) Ҳуқуқ ба озодии пайравӣ ба дин. Ин ҳамон ҳуқуқ ба озодии дин аст, ки ба шахс озодии ирода ва истиқлолиятро дар паҳн кардани эътиқодоти

динӣ медиҳад. Ин ҳуқуқ нисбат ба озодии вичдон маҳдудтар аст ва дар соҳаи эътиқодоти динӣ шахс ҳуқуқ дорад, ки ба таври инфиродӣ ё гурӯҳӣ яке аз динҳои вучуддоштаро интихоб кунад ва расму оинҳои онро ба таври инфиродӣ ё

дастачамъӣ иҷро намояд. Ҳар як шахс ҳуқуқ дорад шакли муносибати худро ба дин муайян кунад. Пайравии дастачамъӣ ба дин маъноӣ ҳамроҳ шудан ба ассотсиатсияҳои дорад, ки дар қорҷӯби динҳои гуногун ташкил карда шудаанд.

Моддаи 10.

Конститутсияи Тоҷикистон эътибори олиӣ ҳуқуқӣ дорад ва меъёрҳои он мустақиман амал мекунанд. Қонунҳо ва дигар санадҳои ҳуқуқие, ки ҳилофи Конститутсияанд, эътибори ҳуқуқӣ надоранд.

Давлат ва ҳамаи мақомоти он, шахсони мансабдор, шахрвандон ва иттиҳодияҳои онҳо вазирадоранд Конститутсия ва қонунҳои ҷумҳуриро риоя ва иҷро намојанд.

Санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, қисми таркибии низоми ҳуқуқии ҷумҳуриро ташкил медиҳанд. Агар қонунҳои ҷумҳурӣ ба санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофшуда мутобиқат накунад, меъёрҳои санадҳои байналмилалӣ амал мекунанд.

Қонунҳо ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон эътироф кардааст, пас аз интишори расмӣ амал мекунанд.

Мутобиқи қисми 3 моддаи 10-и Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон “санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, қисми таркибии низоми ҳуқуқии ҷумҳуриро ташкил медиҳанд. Агар қонунҳои ҷумҳурӣ ба санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофшуда мутобиқат накунад, меъёрҳои санадҳои байналмилалӣ амал мекунанд”. Бо дарназардошти ин талаботи конститутсионӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ» санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътироф мекунад, ки Тоҷикистон онҳоро ҳамчун манбаъи танзими муносибатҳо дар бахши дин эътироф кардааст.

Эъломияи ҷаҳонии ҳуқуқи башар ва Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ, ки дар онҳо одамон, ҳуқуқ ва озодиҳои онҳо ҳамчун арзишҳои олии эътироф шудаанд, асос ва манбаъи бунёди низомҳои

ҳуқуқии миллии давлатҳои алоҳида мебошанд.

Санади асосии ҳуқуқие, ки фаъолияти иттиҳодияҳои диниро дар кишвар мустақиман танзим мекунад, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ» мебошад, ки бо дарназардошти воқеиятҳои ҷомеа қабул шудааст. Қонуни мазкур, ки санаи 26 март соли 2009 таҳти №489 қабул шудааст, аз 8 боб ва 36 модда иборат мебошад ва тамоми ҷанбаҳои озодии вичдон, аз муайян кардани муносибат ба дин то таъсиси иттиҳодияҳои диниро танзим мекунад. Мутобиқи қонуни мазкур озодии интиҳоби дин, инчунин риояи дастурҳои динӣ кафолат дода мешавад ва иттиҳодияҳои динӣ дар доираи низоми дохилии парастииш ва ғайрипарастииш худ, ки ба қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳолиф намебошанд, фаъолият менамојанд.

Моддаи 1. Муносибатҳои, ки Қонуни мазкур танзим менамојад

Қонун муносибатҳои ҷамъиятиро оид ба ҳуқуқи инсон ба озодии вичдон ва озодии пайравӣ ба дин, муносибатҳои байни давлат ва иттиҳодияҳои динӣ, инчунин вазъи ҳуқуқии иттиҳодияҳои диниро танзим менамојад.

Дар робита ба ин, моддаи якуми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ» ба муайян намудани доираи муносибатҳои танзимшаванда тавасути Қонуни мазкур бахшида шудааст. Ин доираҳои муносибатҳо дар ин модда мушаххас карда шудаанд, ки аз се масъалаи асосии ҳаёти динии кишвар иборат аст.

Масъалаҳои мазкур мавридҳои зеринро дар бар мегиранд:

А) танзими муносибатҳои вобаста ба яке аз арзишҳои олиии умумибашарӣ – ҳуқуқи инсон ба озодии вичдон, аз ҷумла озодии пайравӣ ба дин, роҳу воситаҳои амалисозии он. Дар маҷмӯъ, ҳуқуқ ба озодии вичдон – ҳуқуқи ҳар як инсон барои ихтиёри ва мустақилона муайян намудани муносибати худ ба дин, ба танҳои ва ё ҳамроҳи дигарон пайравӣ кардан ва ё накардан ба ягон дин, ба таври озод интиҳоб кардан ва тағйир додани эътиқоди динӣ, инчунин баён намудан ва паҳн кардани ҳама гуна эътиқоди марбут ба дин ва ҷаҳонбинии атеистӣ мебошад;

Б) танзими муносибатҳои байни давлат ва иттиҳодияҳои динӣ. Ба ин гурӯҳи муносибатҳо масъалаҳои зерин дохил мешаванд: эҷоди шароити мусоид барои озодии вичдон, эълони плюрализми динӣ, таъмини ҷудои иттиҳодияҳои динӣ аз давлат, муайян намудани мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба корҳои дин, низоми таҳсилоти давлатӣ ва омӯзиши динӣ, экспертизаи давлатии диншиносӣ, фаъолияти хайриявӣ ва фарҳангии маърифатии иттиҳодияҳои динӣ, назорат аз болои фаъолияти иттиҳодияҳои динӣ, боздоштан, барҳам додан ва манъ кардани фаъолияти онҳо, инчунин, ҷавобгарӣ барои вайрон кардани талаботҳои Қонуни мазкур;

В) танзими вазъи ҳуқуқии иттиҳодияҳои динӣ, ки масъалаҳои зеринро дар бар мегирад: таъсис ва бақайдгирии иттиҳодияҳои динӣ, рад кардани бақайдгирии онҳо, шаклҳои иттиҳодияҳои динӣ ва ҳуқуқу ҳақдорихи онҳо, муносибатҳои байналмилалӣ созмонҳои динӣ, моликияти иттиҳодияҳои динӣ, фаъолияти истеҳсоли ҳоҷагии созмонҳои динӣ, ихтиёрдории молу мулкҳои иттиҳодияҳои динӣ, ки фаъолияти ҳудро қатъ кардаанд, фаъолияти меҳнатӣ ва ҳуқуқҳои меҳнатии шаҳрвандон дар иттиҳодияҳои динӣ.

Қонунгузорӣ панҷ озодии ҳар шахсро дар масъалаҳои дин ва озодии вичдон муайян менамояд: озодии плюрализми динӣ, яъне озодии озодона муайян кардани муносибати худ ба ҳар дин; озодии пайравӣ ба дин, яъне ҳуқуқи пайравӣ ба ҳар гуна дин, сарфи назар аз хусусият ва муҳтавои он, интиҳоби ҷаҳонбинии динӣ бо ихтиёри худ ва бо эътимоди шахсӣ; озодии вичдон, яъне озодии пайравӣ кардан ё накардан ба ягон дин ё эътиқод ва доштани назари мустақил ба олам ва одамон; озодии иштирок дар қонеъ сохтани эътиқодоти динӣ ба таври инфиродӣ ё гурӯҳӣ; озодии иштирок дар маросимҳо ва оинҳои динӣ.

Ба дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамаи қонунҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил мешаванд, ки ин ё он қанбаи муносибатҳои ҷамъиятии вобаста ба озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динии пайдошавандаро танзим мекунанд. Кодекси граҷдани Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи танзими муносибатҳои амволии иттиҳодияҳои динӣ, Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба татбиқи ҷавобгарии маъмурӣ ҳангоми вайрон кардани талаботҳои Қонуни мазкур ва дигар қонунҳои танзимкунандаи муносибатҳои

ҷамъиятӣ. Ҳамчунин, санадҳои зерқонунӣ, ки мутобиқи талаботҳои қонунгузори кишвар қабул карда шудаанд, ҳамчун манбаъи танзими муносибатҳои вобаста ба озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ хидмат мекунанд, ба монанди қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Ба таври мисол, гурӯҳи санадҳои ҳуқуқие, ки ба таври мустақим ё ғайримустақим ин ё он ҷанбаи муносибатҳои ҷамъиятии вобаста ба озодии вичдон ва иттиҳодияҳои диниро танзим мекунанд, инҳоянд:

- Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”;
- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд”;
- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи муқовимат ба экстремизм”;
- Консепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 4 апрели соли 2018, таҳти №1042 тасдиқ шудааст;
- Стратегияи муқовимат ба экстремизм ва терроризм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-

2025, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 июни соли 2021, таҳти №187 тасдиқ шудааст;

- Тартиби гузаронидани экспертизаи давлатии диншиносӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 июли соли 2009, таҳти №389 тасдиқ шудааст;
- Тартиби гирифтани таълими динии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷи кишвар, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2011, таҳти №662 тасдиқ шудааст;

Дар байни ин санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ Консепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин мавқеи муҳимро ишғол намуда, дар таъмини ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, инчунин ташаккули сиёсати давлатӣ дар соҳаи дин нақши муҳим дорад. Консепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 4 апрели соли 2018, таҳти №1042 “Дар бораи Консепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин” тасдиқ карда шудааст ва дар ҳоли ҳозир мавриди амал қарор дорад.

Ҳадафи асосии Консепсияи мазкур – муқаррар намудани дурнамои дарозмуддат барои ҳифзи ҳуқуқ ва озодиҳои динии инсон ва шаҳрванд, рушди асосҳои давлати дунявӣ, рушди таҳаммулпазирӣ ва эҳтиром ба ҳамаи динҳо, таъмини амният ва ҳамдигарфаҳмӣ дар фазои динӣ мебошад.

§ 2.2 ТАФСИРИ САНАДҲОИ ҲУҚУҚИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ДАР СОҲАИ ДИН, КИ АЗ ҶОНИБИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БА ТАСВИБ РАСИДААНД.

Масъалаҳои таъмини ҳуқуқ ба озодии вичдон ва дин ҳамеша дар маркази диққати ҷомеаи шаҳрвандӣ ва мақомоти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дорад. Масъалаҳои риоя ва таъмин намудани ҳуқуқ ба озодии вичдон ва дин бо равандҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ, ки дар ҷамъият ба вучуд меоянд, робитаи зич доранд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон пас аз 9 сентябри соли 1991 касб намудани истиқлолият узви комилҳуқуқи ҷомеаи байналмилалӣ гардида, давоми сӣ соли истиқлолияти давлатӣ якҷанд санадҳои муҳими байналмилалиро дар соҳаи ҳуқуқи инсон, аз ҷумла вобаста ба озодии вичдон ва динро эътироф намуда, ба тасвиб расонидааст.

Эъломияи умумии ҳуқуқи башар, Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ, Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, Конвенсия оид ба ҳуқуқи кӯдак нақши муҳимро иҷро менамоянд. Дар санадҳои номбурда ҳуқуқи ҳар инсон ба озодии фикр, вичдон ва дин пешбинӣ гарди-

да, кафолат дода шудаанд. Инчунин, муқаррароти ҳуқуқӣ дар бораи озодии вичдон ва дин дар Оинномаи Созмони Милали Муттаҳид ва дар ҳуҷҷатҳои ҷаласаҳои хотимавии Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо низ пешбинӣ ва кафолат дода шудаанд.

Эъломияи умумии ҳуқуқи башар – санади асосии байналмилалӣ ҳуқуқӣ буда, 10 декабри соли 1948 аз ҷониби Маҷмаъи Умумии Созмони Милали Муттаҳид қабул гардидааст. Эъломияи ҳуқуқи инсон, ки пас аз се соли хотима ёфтани Ҷанги дуҷуми ҷаҳон дар назардошти он ки эътирофи шаъну шараф ба ҳамаи инсонҳо хос буда, ҳуқуқҳои баробар ва дахлнопазири онҳо асоси озодӣ, адолат ва сулҳи умум аст, қабул гардидааст. Дар Эъломияи номгӯи ҳуқуқ ва озодиҳои асосии инсон пешбинӣ гардида, зикр гардидааст, ки ҳуқуқ ва озодиҳои инсон хислати умумибашарӣ дошта, ин ҳуқуқҳо ба ҳар як инсон бидуни таъйиз мансуб мебошанд⁷. Дар таърихи муосир бори аввал ҳуқуқи озодии вичдон ва дин дар Эъломияи ҳуқуқи инсон пешбинӣ гардидааст.

Иқтибос аз Эъломияи умумии ҳуқуқи башар

Моддаи 18.

Ҳар инсон ба озодии фикр, вичдон ва дин ҳуқуқ дорад. Ин ҳуқуқ тағйири озодонаи дин ё эътиқоди худ, пайравии озодонаи дин ё эътиқоди худ, чӣ бо тариқи инфиродӣ ва чӣ якҷоя бо дигарон, таълимоти хусусӣ ё давлатӣ гирифтани, ибодат намудан ва иҷро кардани расму оинҳои динӣ ва маросимиро дар бар мегирад.

Озодии вичдон ва озодии дин ҳуқуқи шахсии инсон буда, ба гурӯҳи ҳуқуқҳои табиӣ инсон тааллуқ дорад. Моҳияти ин ҳақ дар он ифода меёбад, ки он ҳамчунин яке аз намуди озодии маънавӣ ба ҳисоб меравад. Дарки озодии

вичдон ва озодии эътиқод барои рушди маънавии инсон мусоидат намуда, метавонад ба ташаккули шахсияти дорои сифатҳои маънавию динӣ оварда расонад.

⁷ Ниг.Эъломияи умумии ҳуқуқи башар.10.12.1948 сол. Пешгуфтор.

Моҳияти ҳуқуқ ба озодии вичдон дар он ифода меёбад, ки инсон аз ҳар гуна назорати мафкуравӣ озод мебошад ва ҳар кас озодона ҳақ дорад, ки ба ин ё он дин пайравӣ намояд. Ҳамзамон мазмуни дигари ҳуқуқи мазкур дар он ифода меёбад, ки ҳар шахс ҳақ дорад, ки ба ягон дин пайравӣ накунад ва ҳар вақт метавонад, ки эътиқоди динии худро тағйир диҳад. Зимнан, бояд қайд намуд, ки озодии вичдон на танҳо динро ҳифз менамояд, балки он дигар

ақидаҳои ҷаҳонбинии ҳислати ғайридинидоштаро низ ҳимоя менамояд.

Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ бо қатъномаи 2200 А (XXI) Маҷмаъи Умумии Созмони Милалли Муттаҳид 16 декабри соли 1966 қабул шуда, аз 23 март соли 1976 эътибори амали ҳуқуқӣ пайдо кардааст. Дар моддаи 18 Паймони номбурда ҳуқуқи ҳар як инсон ба озодии фикр, вичдон ва дин пешбинӣ шудааст.

Иқтибос аз Паймони байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои фитрӣ ва сиёсӣ

Моддаи 18.

- Ҳар инсон ба озодии фикр, вичдон ва дин ҳуқуқ дорад. Ин ҳуқуқ тағйири озодонаи дин ё эътиқоди худ, пайравии озодонаи дин ё эътиқоди худ, чӣ бо тариқи инфиродӣ ва чӣ якҷоя бо дигарон, таълимоти хусусӣ ё давлатӣ гирифтани, ибодат намудан ва иҷро кардани расму оинҳои динӣ ва маросимиро дар бар мегирад.
- Ҳеҷ кас набояд мавриди маҷбурияти, ки озодии ӯро барои эътиқод ба дини худ маҳдуд мекунад, қарор гирад.
- Озодии дин ё эътиқодот танҳо ба ҳаҷми муқарраркардаи қонун ва барои ҳифзи амнияти ҷамъиятӣ, тартибот, саломатӣ ва ахлоқ, инчунин, ҳуқуқ ва озодиҳои асосии дигарон зарур аст, маҳдуд карда мешавад.
- Давлатҳои иштирокчиҳои Паймон ӯҳдадор мешаванд, ки озодии волидон ва дар ҳолатҳои муайян васиёни қонуниро дар тарбияи динӣ ва ахлоқии фарзандони худ эҳтиром намоянд.

Дар санадҳои байналмилалӣ, ки ба ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шахрванд бахшида шудаанд, дар бештари маврид истилоҳи «озодии фикр, вичдон ва дин» истифода мегарданд.

Моддаи 18-и Паймони байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқи шахрвандӣ ва сиёсӣ истилоҳи «озодии фикр, озодии дин ва вичдон»-ро ҳамчун ҳуқуқ ба пайравии озодонаи дин ё эътиқоди худ, чӣ ба таври инфиродӣ ва чӣ якҷоя бо дигарон, пайравӣ кардан ва ё накардан ба ягон дин, ба таври оммавӣ ё хусусӣ ибодат намудан ба ҳар гуна дин ва озодии маросимҳо ва таълимҳои диниро муайян менамояд.

Озодии вичдон - ин ҳаққи ҳар як шахс барои пайравӣ намудан ба ин ё он дин

ва ҳамзамон ҳуқуқи шахс барои пайравӣ накардан ба ягон дин буда, бар ҳар кас кафолат медиҳад, ки ақидаҳои динӣ ё ғайридиниро соҳиб бошад. Зимнан бояд қайд намуд, ки дар моддаи 1 Эълومияи Созмони Милали Муттаҳид дар бораи барҳам додани ҳамаи шаклҳои таҳаммулнопазирӣ ва таъъиз бинобар мансубият ба дин ё эътиқод аз 25-уми ноябри соли 1981 истилоҳи «озодии вичдон ва озодии дин» васеътар шарҳ дода шуда, аз ҷумла қайд карда шудааст: «ин ҳуқуқи озодона ба танҳой ва ё ҳамроҳи дигарон эътиқод намудан ба ягон дин, интиҳоб намудани ҳамагуна дин ё эътиқоди дигарро дарбар мегирад⁸».

⁸ Ниг. Эълумияи Созмони Милали Муттаҳид дар бораи барҳам додани ҳамаи шаклҳои оштинопазирӣ ва таъъиз бинобар мансубият ба дин ё эътиқод, моддаи 1.

Дар моддаи 6 Эъломияи дар боло номбаргардида мундариҷаи ҳуқуқ ба озодии ақида, вичдон ва дин шарҳ дода шуда, аз ҷумла пешбинӣ гардидааст, ки ба доираи ҳуқуқи озодии вичдон ва дин ҳуқуқ ва озодиҳои зерин мансуб мебошанд:

1. ҳуқуқ ба ибодати динӣ ё ҳуқуқи ҷамъ шудан барои эътиқод намудан ба дин, ҳуқуқи ташкил кардан ва нигоҳдорӣ намудани ҷойҳо (маконҳо) бо мақсади ибодат намудан ва диндорӣ кардан;
2. ҳуқуқи таъсис додан ва нигоҳбонии муассисаҳои дахлдори хайриявӣ ва гуманитарӣ;
3. ҳуқуқи истехсол кардан, соҳибӣ кардан ва истифода намудани маводҳо ва таснифоти зарурӣ барои иҷро намудани расму оинҳои динӣ ва ибодат намудан;
4. ҳуқуқи навиштан, нашр кардан ва паҳн намудани маводи ҷопии динӣ;
5. ҳуқуқи гузаронидани чорабиниҳои таълимӣ оид ба масъалаҳои динӣ дар ҷойҳои ба ин мақсад муносиб ҷудошуда;
6. ҳуқуқи аз шахсони алоҳида ва ташкилотҳои дахлдор дархост намудан ва гирифтани маблағҳои хайриявии молиявӣ ва дигар кўмакҳо;
7. ҳуқуқи мутобиқ ба эҳтиёҷот ва меъёрҳои динӣ (эътиқоди динӣ) омода намудан, интиҳоб ё таъйин кардани роҳбарони дахлдор бо ҳуқуқи ворисӣ;
8. ҳуқуқи риоя намудани рӯзҳои истироҳат ва ҷашн гирифтани иду маросимҳои динӣ мувофиқ ба талаботи динӣ ё эътиқод;
9. ҳуқуқи дар сатҳи миллӣ ё байналмилалӣ барқарор намудани робитаҳо бо шахсони алоҳида ё ҷамъиятҳо доир ба масъалаҳои динӣ⁹.

Паймони Байналмилалии Ҳуқуқи Шаҳрвандӣ ва Сиёсӣ (ПБҲШС) ҳамчунин манъи адовати динӣ пешбинӣ

мекунад, ки яке аз муҳимтарин муқаррароти қонуни байналмилалии ҳуқуқи башар маҳсуб мешавад.

Иқтибос аз Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ

Моддаи 20.

2. Ҳама гуна кӯшиши барангехтани кинаю адовати миллӣ, наҷодӣ ва динӣ, таҳрик ба таъйиз, бадбинӣ ё зӯроварӣ тибқи қонун манъ аст.

Дар моддаи 27 Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқи шаҳрвандӣ ва сиёсӣ гуфта мешавад ки дар кишварҳое, ки дар он ақаллиятҳои миллӣ, динӣ ва забонӣ зиндагӣ мекунанд, шахсони ба ҷунин ақаллиятҳо тааллуқ дошта, ҳақдоранд аз ҳуқуқи худ дар яққоягӣ бо дигар аъзои ин гурӯҳҳо истифода намоянд аз фарҳангу дини худ пайравӣ кунанд ва маросимҳояшонро иҷро намоянд, ҳамчунин, истифода аз забони модарӣ набояд инкор карда шавад.

Моддаи 26 Паймони номбурда ҳамагуна таъйиз, аз ҷумла таъйизи диниро манъ мекунад. Ҳамаи одамон дар назди қонун баробаранд ва бидуни ягон таъйиз ба ҳимояи баробари қонун ҳақдоранд. Дар ин маврид ҳар гуна таъйиз бояд тавассути қонун манъ карда шавад ва қонун бояд ба ҳамаи шахсон ҳимояи баробар ва самаранокро аз таъйизи наҷодӣ, ранги пӯст, ҷинс, забон, дин, эътиқоди сиёсӣ ва дигар эътиқодот, баромади миллӣ ё иҷтимоӣ, вазъи

⁹ Ниг. Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ. моддаи 6.

молумулкӣ, таваллуд ё ҳолати дигар кафолат диҳад¹⁰.

Тамоюлҳо вобаста ба шаклҳои гуногуни афкор ва дин дар минтақаи Созмони амният ва ҳамкориҳои Аврупо, инчунин, таҳдиди эҳтимолии экстримизм (ифротгарӣ) ва терроризм, масъалаи алоқаи байни озодии вичдон ва динро аз як тараф ва аз тарафи дигар таъмини амнияти давлатиро ба масъалаи муҳим табдил додааст. Ин аст, ки риоя намудани ҳуқуқ ба озодии вичдон ва дин яке аз ўҳдадорихои асосии Созмони амният ва ҳамкориҳои Аврупо ба ҳисоб меравад. Принципи (ғояи) VII Муоҳидаи хотимавии Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо соли 1975 дар Хелсинки давлатҳои аъзоро ўҳдадор намудааст, ки “озодии шахсро ба танҳой ё ҳамроҳи дигарон пайравӣ намудан ба дин ва амал намудани шахс мутобиқ ба вичдон” –ро эътироф ва эҳтиром намоянд.

Мафҳум ва мундариҷаи озодии ақида, вичдон ва дин мукамалтар дар Ҳуҷҷатҳои хотимавии Машварати сатҳи олии Созмони амният ва ҳамкориҳои Аврупо (Хелсинки, 1975 сол, Мадрид 1980 сол, Вена, 1989 сол, Копенгаген

1990 сол, Париж 1990 сол, Будапешт 1994 сол) пешбинӣ гардида, кафолат дода шудааст. Масалан, дар банди (9) Ҳуҷҷати Копенгагени соли 1990 пешбинӣ гардидааст, ки давлатҳои аъзои Созмони амният ва ҳамкорӣ Аврупо тасдиқ менамоянд, ки (9.4) ҳар як инсон ҳуқуқ ба озодии ақида, вичдон ва динро дорад. Ин ҳуқуқ озодии иваз намудани дин ё эътиқод ва ҳуқуқи тариқи танҳой ё якҷоя бо дигарон эътиқод намудан ба дин, ибодат намудан, иҷро кардани расму оинҳои маросими динӣ ва таълими динӣ гирифтаниро дарбар мегирад. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун аъзои Созмони амният ва ҳамкориҳои Аврупо мушоҳидаҳои дар боло номбаршударо эътироф намудааст.

Мундариҷаи ҳуқуқи озодии дин ва вичдон дар Ҳуҷҷати хотимавии Вена аз 15 январи соли 1989, ки аз ҷониби давлатҳои аъзои Созмони амният ва ҳамкориҳои Аврупо имзо гардидааст, дарҷ гардидааст. Мувофиқи Ҳуҷҷати хотимавии Вена давлатҳои иштирокии Созмони амният ва ҳамкориҳои Аврупо ўҳдадор гардидаанд, ки ҳуқуқ ва ўҳдадорихои зеринро дар соҳаи озодии дин ва вичдон риоя намоянд:

- эҳтиром намудани ҳуқуқи динҳои гуногун;
- асоснок намудан ва таъмин кардани дастрасии озод ба макону ҷойҳои гузаронида ни ҷаласаҳо ва маросимҳои динӣ;
- ҳуқуқи иттиҳодияҳои динӣ барои ташкил намудани иттифоқҳои иттиҳодияҳои динӣ, инчунин, бо назардошти хусусияти сохтор ва тобеияти онҳо таъсис додани ташкилотҳои динӣ;
- мувофиқ ба талабот ва стандартҳои хусусӣ интиҳоб, таъйин ва иваз намудани ҳайати кормандони иттиҳодияҳои динӣ, ҳуқуқи озодона қабул намудани ҳамагуна қарорҳо ҳангоми барқарор намудани робитаҳо дар байни ташкилотҳо ва сохторҳои давлатӣ;
- ҳуқуқи талаб намудан ва гирифтани маблағҳои хайриявии молиявӣ ва дигар кўмакҳо (16.4.);
- машварат намудан ва додугирифтӣ иттилоот бо дигар иттиҳодияҳо, институтҳо ва ташкилотҳои динӣ бо мақсади пурра таъмин намудани ҳуқуқ ва озодиҳои динӣ (16.5);
- эҳтиром намудани ҳуқуқи ҳар шахс барои соҳиб шудан ва гирифтани таҳсилоти динӣ мувофиқ ба забони интиҳоб намудаи ӯ дар танҳой ё якҷоя бо дигарон (16.6.);

¹⁰ Ниг. Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ. моддаи 26.

- эҳтиром намудани ҳуқуқи бартари волидайн барои мутобиқ ба ақидаи онҳо интихоб намудани тарбияи динӣ ва ахлоқии фарзандон (16.7);
- ҳавасманд гардонидани омӯзиши кормандони иттиҳодияҳои динӣ дар институтҳои дахлдор (16.8);
- эҳтиром намудани ҳуқуқи диндорон тариқи танҳой ё якҷоя бо дигарон барои ба даст овардан, соҳиб шудан ва истифода намудани адабиёт ва нашриёти динӣ бо забони интихобнамудаи онҳо, инчунин эҳтиром намудани ҳуқуқи диндорон барои соҳиб шудан ба дигар маводҳо ва предметҳое, ки ба эътиқоди динии онҳо марбут мебошанд (16.9);
- додани иҷозат ба ҷамъиятҳои динӣ, институтҳо ва иттиҳодияҳои динӣ бо мақсади истеҳсол, содир ва паҳн намудани маводҳои ҷопии динӣ, маводҳои нашриявӣ ва дигар предметҳои арзиши динидошта (16.10);
- некбинона ба эътибор гирифтани манфиати динҳо ва мазҳабҳо, ҷамъиятҳои динӣ, институтҳо ва иттиҳодияҳои динӣ барои иштирок намудан дар гуфтушунидҳои оммавӣ ва тариқи воситаҳои ахбори омма (16.11);
- ...дастгирӣ намудани таъсис ва рушди робитаҳои шахсӣ ва дастаҷамъона миёни диндороне, ки ба танҳой ё якҷоя бо дигарон ба дин пайравӣ менамоянд дар дохили мамлакат ё берун аз он, мусоидат намудан барои зиёрат (ҳаҷ), гузаронидани маҷлисҳо ва дигар ҷамъомадҳои динӣ, таъмин намудани озодона соҳиб шудан, истифода кардан ва паҳн намудани адабиётҳои динӣ, нашриётҳо, предметҳо ва дигар маводҳои ҷопие, ки ба дин ва маросимҳои динӣ алоқамандӣ доранд (32)¹¹.

Инчунин бояд қайд намуд, ки дар қарори Шӯрои Вазирони давлатҳои аъзои Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо, аз ҷумла дар Қарорҳои 4/03 (Маастрихт), 12/04 (София), 10/05 (Любляна), 13/06 (Брюссел), 10/07 (Мадрид) бори дигар аҳамият ва муҳимияти ўҳдадорихои давлатҳо оид ба озодии вичдон ва дин дарҷ гардидааст. Бояд зикр намуд, ки мувофиқи қарори дар боло номбаргардида ба Бюрои институтҳои демократӣ ва ҳуқуқи инсон (БДИПЧ) мандати махсус оид ба мусоидат намудан ба давлатҳои аъзо вобаста ба масъалаҳои озодии вичдон ва дин вогузор шудааст. Бо ҳамин мақсад соли 1997 Шӯрои коршиносони Бюрои институтҳои демократӣ ва ҳуқуқи инсон (БДИПЧ) оид ба масъалаҳои озодии вичдон ва дин (Шӯрои машваратӣ) таъсис дода шуд. Аз рӯзи таъсис ёфтани Шӯрои машваратӣ дар иҷро намудани корҳо оид ба расонидани мусоидат ба давлатҳои аъзо оид ба масъалаҳои ҳуқуқӣ фаълоне иштирок намуда истодааст¹².

Конвенсия оид ба ҳуқуқи кӯдак мувофиқи қатъномаи Маҷмааи Умумии Созмони Милали Муттаҳид таҳти №44/25 20 ноябри соли 1989 қабул гардида, санаи 2 сентябри соли 1990 мавриди эътибори амал қарор гирифтааст.

Конвенсия оид ба ҳуқуқи кӯдак бо қарори № 44/25 Ассамблеяи Генералии Созмони Милали Муттаҳид 20 ноябри соли 1989 қабул шуда, 2 сентябри соли 1990 эътибор пайдо кард.

Конвенсия оид ба ҳуқуқи кӯдак – ин шартномаи алоҳидаи давлатҳои аъзои Созмони Милали Муттаҳид аст, ки масъалаҳои ҳуқуқи инсонро мувофиқи хусусият ва ниёзҳои кӯдак танзим мекунад. Конвенсияи номбурда яке аз шартномаҳои универсалии байналмилалӣ мебошад, ки дар он стандартҳои аққалии ҳуқуқи кӯдак ва ўҳдадорихои давлатҳо оид ба эҳтиром намудан ва кафолат додани ҳуқуқҳои кӯдак пешбинӣ шудааст. Конвенсияи номбурда, аз ҷумла бо хотиррасон намудани он,

¹¹ Ниг. Хуҷҷати хотимагии Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо. Вена. 15.01.1989 сол.

¹² Дополнительное совещание по человеческому измерению. Свобода религии и убеждений. 9-10 июля 2009 год, Хофбург. Вена. Страница 1.

ки Созмони Милали Муттаҳид дар Эълонияи умумии ҳуқуқи башар эълон намудааст, ки кӯдакон ба ғамхорӣ ва кӯмаки махсус ҳуқуқ доранд, бо эътироф кардани он ки кӯдак барои инки-

шофи пурра ва ҳамаҷонибаи шахсияташ бояд дар муҳити оила, дар фазои хушбахтӣ, муҳаббат ва фаҳмиш инкишоф ёбад, қабул гардидааст¹³.

Иқтибос аз Конвенсия оид ба ҳуқуқи кӯдак.

Моддаи 14.

1. Давлатҳои иштирокчи ҳуқуқи кӯдакро ба озодии ақида, вичдон ва дин эҳтиром менамоянд;
2. Давлатҳои иштирокчи ҳуқуқ ва ўҳдадорихои падару модар ва дар ҳолатҳои дахлдор васиёни қонуниро чиҳати роҳбарӣ намудан ба кӯдак дар амалӣ намудани ҳуқуқҳои ӯ бо тарзҳои мутобиқ ба қобилияти инкишофёбии кӯдак эҳтиром мекунад;
3. Озодона пайравӣ кардан ба дин ё эътиқоди худ метавонад чунин маҳдудиятҳо дошта бошанд, ки дар қонун пешбинӣ гардидаанд ва барои ҳифзи амнияти давлатӣ ё тартиботи ҷамъиятӣ, ахлоқ ва саломатии аҳоли ё ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои асосии дигар шахсон заруранд.

Дар Конвенсия оид ба ҳуқуқи кӯдак пешбинӣ гардидааст, ки давлатҳои ширкаткунанда иштироки баробари ҳамаи кӯдакон, аз ҷумла, кӯдакони имконияташон маҳдуд (маъҷубон), кӯдакони таҳти парасторӣ қарордошта, кӯдакони аз озодӣ маҳрум гардидаро дар масъалаи дин таъмин менамоянд.

Вобаста ба масъалаҳои пайравӣ намудан ба дин, рад кардани эътиқод ба дин ва ё мансубияти кӯдак ба аққалияти динӣ, кӯдак набояд мавриди таъъиз қарор дода шавад. Волидайн (намояндагони қонунии кӯдак) мувофиқи андеша ва афкори худ дар масъалаҳои таъмин намудани тарбияи динӣ ва маънави кӯдак озод мебошанд. Волидайн (намояндагони қонунии кӯдак) вобаста ба синну сол ва рушди кӯдак барои амалӣ гардидани ҳуқуқҳои ӯ барои изҳор намудани ақида ва пайравӣ намудан ба дин роҳбаладӣ менамоянд ва кӯдакро аз ҳама гуна зӯровариҳои ҷисмонӣ ё равонӣ ҳимоя менамоянд. Кӯдак ҳуқуқ дорад, ки аз дини волидайнаш пайравӣ намояд, аммо то расидан ба синни ҳаҷдаҳсолагӣ ба чунин амал маҷбур карда намешавад. Мақомоти судӣ ва маъмурӣ ҳангоми ҳал намудани ҳамаи масъалаҳои баҳснок вобаста ба амалӣ намудани ҳуқуқи кӯдак ба озодии вичдон ва

дин ўҳдадор мебошанд, ки бо назардошти рушди ҷисмонӣ ва маънавии кӯдак ақидаи ўро ба эътибор гиранд.

Мувофиқи моддаи 2 Конвенсия дар бораи ҳуқуқи кӯдак давлатҳои иштирокчи барои ҳар кӯдаке, ки дар ҳудуди татбиқи ҳуқуқи онҳо қарор дорад, бидуни ягон таъъиз, сарфи назар аз наҷод, ранги пӯст, ҷинс, забон, дин, ақидаи сиёсӣ ва ақидаи дигар, миллат, қавмӣ ё иҷтимоӣ, вазъи молу мулкӣ, вазъи саломатӣ ва таваллуди кӯдак, падару модар ё васии қонунии ӯ ва ё ягон ҳолатҳои дигар ҳамаи ҳуқуқҳои дар ин Конвенсия пешбинӣгардидаро эҳтиром ва таъмин менамоянд.

Дар қисми 3 моддаи 10 Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ пешбинӣ шудааст, ки нисбат ба ҳамаи кӯдакон ва наврасон бидуни ягон навъ таъъиз вобаста ба баромади оилавӣ ё аз рӯи нишонаи дигар, бояд тадбирҳои махсуси ҳифз ва кӯмак андешида шаванд.

Конвенсия дар бораи барҳам додани тамоми шаклҳои таъъиз нисбати занон бо қатъномаи 34/180 Маҷмаъи Умумии Созмони Милали Муттаҳид аз 18 декабри соли 1979 қабул шудааст ва барои имзо, тасдиқ ва ҳамроҳ шудан

¹³ Ниг. Конвенсия оид ба ҳуқуқи кӯдак.20.111989 сол. Пешгуфтор.

кушода аст. Мутобиқи моддаи 27 (1) аз 3 сентябри соли 1981 эътибор пайдо кардааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон конвенсияи номбурдaro санаи 11 январи соли 1995 ба тасвиб расонидааст. Мувофиқи мазмуни Конвенсияи номбурда давлатҳои аъзо таъбири занонро дар тамоми шаклҳои маҳкум мекунанд ва розӣ мебошанд, ки бидуни таъхир бо

истифодаи тамоми усулҳои дахлдор сиёсати барҳам додани таъбири занонро ба роҳ монанд ва бо ин мақсад ўҳдадорӣ мегиранд¹⁴. Моддаи 2 конвенсияи номбурда дар хусуси ўҳадории давлатҳои иштирокчи оиди барҳам додани ҳамаи шаклҳои таъбир (аз ҷумла таъбири динӣ), барои занон заминаи ҳуқуқиро таъмин менамояд.

Иқтибос аз Конвенсия дар бораи барҳам додани тамоми шаклҳои таъбири занон.

Моддаи 2.

Давлатҳои иштирокчи таъбири занонро дар тамоми шаклҳои маҳкум карда, розианд, ки бидуни таъхир бо истифодаи тамоми воситаҳои дахлдор сиёсати барҳам додани таъбири - занонро ба роҳ монанд ва бо ин мақсад ўҳадор мешаванд:

- а) аз содир намудани ҳар гуна кирдори таъбирӣ ё амалҳои нисбат ба занон худдорӣ мекунанд ва қафолат медиҳанд, ки мақомот ва муассисаҳои давлатӣ мутобиқи ин ўҳадорӣ фаъолият мекунанд;
- б) тамоми тадбирҳои дахлдорро барои барҳам додани таъбири занон аз ҷониби ягон шахс, ташкилот ё корхона меандешанд.

Конвенсияи байналмилалӣ оид ба ҳимояи ҳуқуқи ҳамаи муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои оилаи онҳо бо қатъномаи Маҷмаъи Умумии Созмони Милали Муттаҳид 45/158 18 декабри соли 1990 қабул шудааст. Конвенсияи номбурда дар давраи раванди ҳиҷрати муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои оилаҳои онҳо татбиқи мегардад. Конвенсияи мазкур бе ҳеҷ гуна фарқгuzорӣ аз рӯи ҷинс, наҷод, ранги пӯст, забон, дин ё этноқод, ақидаи сиёсӣ ё ақидаҳои дигар, мансубияти миллӣ, қавмӣ ё иҷтимоӣ,

шаҳрвандӣ, синну сол, вазъи иқтисодӣ, молумулкӣ, оилавӣ ва табақавӣ ё ҳар гуна нишонаҳои дигар нисбат ба ҳамаи муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои оилаи онҳо, ба истиснои ҳолатҳои, ки тартиби дигарро пешбинӣ мекунанд, татбиқи карда мешавад.

Дар моддаи 12 конвенсияи номбурда ҳуқуқи муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои оилаи онҳо ба озодии андеша, вичдон ва дин пешбинӣ шуда, қафолат дода шудааст.

Иқтибос аз Конвенсияи байналмилалӣ оид ба ҳимояи ҳуқуқи ҳамаи муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои оилаи онҳо.

Моддаи 12.

1. Муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои оилаи онҳо ба озодии андеша, вичдон ва дин ҳуқуқ доранд. Ин ҳуқуқ доштани озодии бо хоҳиши худ қабул кардани дин ё этноқод ва озодии пайравӣ кардан ба дин ё этноқоди худ ба таври инфиродӣ ё дар якҷоягӣ бо дигарон, ба таври оммавӣ ё хусусӣ, ибодат намудан, иҷро намудани расму оинҳои диниву маросимӣ ва таълимоти динҳоро дар бар мегирад;
2. Муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои оилаҳои онҳо набояд мавриди маҷбуркунӣ қарор дода шаванд, ки он боиси маҳдуд гардидани озодии бо хоҳиши худ доштан ё қабул кардани дин ё этноқоди онҳо гардад;

¹⁴ Ниг.: Конвенсия дар бораи барҳам додани тамоми шаклҳои таъбири занон. Қатъномаи Маҷмаъи Умумии Созмони Милали Муттаҳид 34/180 аз 18 декабри соли 1979, моддаи 2.

3. Озодии пайравӣ ба дин ё эътиқодно танҳо дар асоси қонун, бо мақсади ҳимояи амнияти миллӣ, тартиботи ҷамъиятӣ, саломатӣ ва ахлоқ, ҳуқуқу озодиҳои асосии шахсони дигар маҳдуд кардан мумкин аст;
4. Давлатҳои иштирокчиҳои ҳамин Конвенсия ӯҳдадор мешаванд, ки озодии падару модар ва дар ҳолатҳои дахлдор васиёни қонуниро, агар яке аз онҳо муҳочирӣ меҳнатӣ бошад, барои тарбияи динию ахлоқии фарзандонашон мувофиқи эътиқоди худ эътиром кунанд.

Дар баробари санадҳои байналмилалӣ ҳуқуқи ҳислати универсали-дошта, инчунин санадҳои байналмилалӣ минтақавӣ, аз ҷумла санадҳои дар доираи ҳамкориҳои давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил қабулгардида низ аҳамияти махсус доранд.

Эъломияи сарони давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар бораи ӯҳдадориҳои байналмилалӣ дар соҳаи ҳуқуқ ва озодиҳои асосии инсон санаи 24-уми сентябри соли 1993 қабул гардидааст. Дар эъломияи мазкур ӯҳдадориҳои давлатҳои аъзо дар самти риоя намудан ва кафолат додани ҳуқуқ ва озодиҳои асосии инсон, аз ҷумла ҳуқуқ ба озодии афкор, вичдон ва дин пешбинӣ шудаанд.

Конвенсияи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар бораи ҳуқуқу озодиҳои асосии инсон 26 майи соли 1995 қабул гардида, 11 августи соли 1998 ба иҷро даромад. Бояд ёдовар шуд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз иштирокчиёни асосии раванди қабули конвенсияи номбурда буда, дар қатори аввалин давлатҳо онро ба тасвиб расонидааст. Дар Конвенсияи номбурда пешбинӣ гардидааст, ки давлатҳои аҳдкунанда ба ҳар нафаре, ки таҳти мансубияти ҳуқуқи онҳо қарор дорад, ҳуқуқу озодиҳое, ки дар конвенсияи номбурда пешбинӣ шудаанд, таъмин менамоянд. Дар моддаи 10 Конвенсия оид ба ҳуқуқи кӯдак ҳуқуқи ҳар як инсон ба озодии афкор, вичдон ва дину оин пешбинӣ гардидааст.

Иқтибос аз Конвенсияи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар бораи ҳуқуқу озодиҳои асосии инсон

Моддаи 10.

1. Ҳар кас ба озодии афкор, вичдон ва дину оин ҳуқуқ дорад. Ин ҳуқуқ озодии интихоби дину оини худ ё эътиқод ва озодии муҳофизати дину оини ҷӣ танҳо ва ё ҳамроҳи дигарон, риояи оину тариқати динӣ, пайравӣ кардан ва ба ҷо овардани расму оини динӣ ва амал кардан мутобиқи ин расму оинро дар бар мегирад;
2. Озодии муҳофизати дин ё эътиқод ба манфиати амнияти давлатӣ ва ҷамъиятӣ, ҳифзи сиҳатӣ ва аҳолӣ ё худ барои ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои шахсони дигар танҳо бо чораҳои пешбининамудаи қонун ва барои ҷомеаи демократӣ зарур маҳдуд карда мешавад.

Дар моддаи 21 Конвенсияи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар бораи ҳуқуқу озодиҳои асосии инсон пешбинӣ шудааст, ки шахсони ба ақаллиятҳои миллӣ тааллуқдошта, дар ҳуқуқи фардию муштарак ва бемонеа ифода кардан, нигоҳ доштану рушд додани вижагии этникӣ, забонӣ, фарҳангӣ ва дини худашон рад карда намешаванд. Аз мазмуни қисми 2 моддаи 10 Конвенсияи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар бораи

ҳуқуқу озодиҳои асосии инсон бармеояд, ки дар мавридҳои муқарраркардаи қонун ҳуқуқ ба озодии эътиқод ва дин маҳдуд карда шуданаш мумкин аст. Ҳуқуқ ба озодии эътиқод ва дин ба манфиати амнияти давлатӣ ва ҷамъиятӣ, бо мақсади ҳифзи саломатии аҳолӣ ё барои ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои шахсони дигар мумкин аст, ки маҳдуд карда шавад.

Дар асоси гуфтаҳои боло метавон ҳу-лоса кард, ки санадҳои ҳуқуқии бай-налмиллалӣ соҳаи дин, ки аз ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тасвиб раси-даанд, тамоми ҳуқуқ ва озодиҳои ди-ниро танзим намуда, ҳамаи заминаҳои ҳуқуқии татбиқи онҳоро дар сатҳи мил-лӣ фароҳам меоранд. Аз рӯзномани-

горон ва васоити ахбори омма даъват карда мешавад, ки дар таҷрибаҳои гузоришдиҳии худ меъёрҳои дар боло зикршудаи ҳуқуқии байналмилалиро риоя кунанд ва ба ҳуқуқии ҳар як фард ба озодии фикр, вичдон ва дин эҳтиром гузоранд.

Саволҳои санҷишӣ:

- Кадом санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ҳуқуқ ба озодии вичдон ва динро танзим мекунанд?
- Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом санадҳои ҳуқуқии байналмилалиро дар соҳаи дин ба тасвиб расонидааст?
- Фарқи байни «озодии вичдон» ва «озодии дин»-ро шарҳ диҳед?
- Муқаррароти Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ оид ба ҳуқуқ ба озодии дин кадомҳоянд?
- Кадом санадҳои дар ҷаҳорҷӯби Созмони Амният ва Ҳамкории Аврупо қабулшуда ҳуқуқ ба озодии эътиқод ва вичдонро муайян мекунанд?

§ 2.3 ҶАМЪАҲОИ ҲУҚУҚИИ ОМОДА НАМУДАНИ МАТЛАБ ВА ГУЗОРИШҶО ДАР МАВЗУӢИ ОЗОДИИ ЭЪТИҚОД ВА БИСЁРНАВЪИИ ДИНӢ.

Мавзӯҳое, ки бо ҳаёти маънавии ода-мон алоқаманданд, махсусан мавзӯи динӣ барои одамон аҳамияти аввалин-дараҷа ва муҳим доранд. Журналисте, ки масъалаҳои диниро баррасӣ мена-мояд, бояд дар хотир дошта бошанд, ки навиштан доир ба мавзӯҳои динӣ ин навиштан дар бораи одамон ва оину эътиқоди онҳо мебошад. Аз ин рӯ, навиштани матолиби журналистӣ дар бораи одамон, ки ба Худо ва мавҷудияти қувваи олии илоҳӣ эътиқод доранд, аз журналист касбият, маҳорат ва эҳти-ёткории хосаро талаб менамояд.

Дар раванди нашр намудани матолиби динӣ, бо сабаби дуруст сарфаҳм на-рафтан ба мавзӯи динӣ, агар журна-лист ба иштибоҳ роҳ диҳад, ин ҳолат метавонад боиси ҳалалдор гардидани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии диндо-

рон, ё боиси паст задани шаъну ша-раф ва эътибори ягон гурӯҳи динӣ ё мазҳабӣ гардад. Масалан, аз эҳтимол дур нест, ки журналист дар матлабаш номи динро хато нависад ё ин, ки ин ё он гурӯҳи эътиқодгарони динро ба гурӯҳи муайяни «ҷамъаоти динӣ» ман-суб донад, ки дар натиҷа боиси паст за-дани эътиқоди динии ашхоси номбурда гардад. Аз ин рӯ, журналист бояд, ки чунин мавзӯҳои нозукро боддиқат, му-лоҳизақорона, дуруст ва бо касбияти баланд таҳлил намоянд ва зимни нашр ва паҳн намудани иттилоот муҳим он аст, ки ба ҳаёти мазҳабии диндорон му-дохила накунем. Масалан, журналист ҳангоми наشري мавод набояд далелҳо-ро таҳриф кунад, забони кинаро исти-фода барад ва аз қорбарии истилоҳоти динӣ сӯиистифода кунад.

Нораво будани ифшои сирри дин.

Қонуногузори амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон сирри ҳаёти шахсӣ, аз ҷум-ла сирри динро эътироф ва ҳифз ме-намояд. Мувофиқи қисми 4 моддаи

4 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ» ҳеҷ кас ӯҳдадор нест, ки дар бо-раи муносибати худ ба дин маълумот

диҳад. Шахс ҳангоми муайян кардани муносибати худ ба дин, ба пайравӣ ё дасткашӣ аз пайравии дин, ба иштирок кардан ё накардан дар ибодати динӣ, дигар расму оин ва маросимҳои динӣ, дар фаъолияти иттиҳодияҳои динӣ, дар таълими дин маҷбур карда намешавад. Дар қонуни номбурда пешбинӣ шудааст, ки иттиҳодияҳои динӣ дар маъсалаҳои вобаста ба озодии вичдон ва озодии пайравӣ ба дин ҳуқуқи даҳолат ба ҳаёти шахсии инсон ва шахрвандро

надоранд¹⁵. Бо назардошти меъёри номбурдаи қонун, ба журналистон тавсия дода мешавад, ки зимни навиштаи матлаб ва гузоришҳо доир ба мавзӯи динӣ маҳрамияти маълумот дар бораи дин, сирри ҳаёти шахсӣ будани иттилоот оид ба мансубияти динӣ, ҳуқуқи озодона пайравӣ намудан ё дасткашӣ намудан аз дин, ҳуқуқи озодона иштирок намудан дар маросимҳои диниро эҳтиром ва риоя намоянд.

Ҳуқуқ ба маҳрамияти сирри дин ўҳдадорихои зеринро дарбар мегирад:

- ягон шахс ўҳдадор нест, ки дар бораи муносибати худ ба дин иттилоот диҳад;
- ягон шахс ўҳдадор нест, ки дар бораи маросимҳои динии худ иттилоот диҳад;
- дар бораи ҳаёти динии шахс бидуни розигии ў маълумот додан мумкин нест;
- манъ будани ҷамъоварӣ, нигоҳдорӣ, истифодабарӣ ва паҳн намудани иттилоот дар бораи мансубияти динии шахси диндор бидуни розигии ў-манъ будани дарҷ намудани маълумот дар бораи мансубияти динии шахс дар ҳуҷҷатҳои шахсӣ ва хизматӣ;
- иттилоот оид ба пардохт намудани маблағҳои хайриявии шахсӣ ба иттиҳодияҳои динӣ сирри шахсӣ мебошад ва бе розигии шахс чунин иттилоотро нашр ва паҳн кардан мумкин нест;
- манъ будани паҳн кардани иттилооти дуо ва хутбае, ки дар байни ҳаммазҳабон ҳонда шудааст ва дар он иттилоот дар бораи ҳаёти шахсии инсон ва дигар аъзоёни иттиҳодияи динӣ вучуд дорад;
- нораво будани суратгирӣ, наворбардорӣ дар маконҳои иҷро намудани маросими динӣ дар вақти ибодат, дуохонӣ бидуни розигии имом ё ходими калисо.

Бояд қайд намуд, ки қонунгузори амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ғайриқонунӣ ва бе иҷозати шахс дар бораи ҳаёти динии ў ҷамъ намудан ва паҳн кардани иттилоотро манъ кардааст. Агар ягон шахс, аз ҷумла журналист ғайриқонунӣ ва бе иҷозати шахс дар бораи ҳаёти динии ў иттилоот ҷамъ ё паҳн намоянд, барои чунин кирдор дар моддаи 144 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст. Дар моддаи 144 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳу-

рии Тоҷикистон барои ғайриқонунӣ ҷамъ кардан ё паҳн намудани маълумот (иттилоот) оид ба ҳаёти шахсӣ, ки сирри шахсӣ ё оилавии одами дигарро дар бар мегирад бидуни иҷозати ў, ё паҳн кардани чунин маълумот дар баромадҳои оммавӣ, асар, воситаҳои ахбори омма ё шабакаи интернет, агар чунин кирдор бо ғарази шахсӣ ё ҳавасмандии шахсӣ анҷом дода шуда, ба ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрванд зарар расонда бошад, ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст.

Нораво будани истифодаи забони хусумат (адоват).

Таҳаммулнопазирии динӣ - ин муносибати манфӣ ва инкоркунӣ нисбат ба дигар диндорон, мазҳаб, анъана ва ё мазҳаби дигар, ки метавонад дар пой-

молкунии ҳуқуқи онҳо, ҷазо додан (репрессия), дунболагирӣ ё таъқиби онҳо ифода ёбад¹⁶.

¹⁵ Ниг. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ» аз 26.03.2009 сол. СПС «Право-консультант». қисми 11 моддаи 4.

¹⁶ Стецкевич М. С. Свобода совести. СПб., 2006. – С. 213.

Таҳаммулнопазирии динӣ метавонад, ки дар зинаҳои гуногун дар байни пайравони як дин ба вучуд ояд (таҳаммулнопазирии дохилидинӣ), инчунин он метавонад дар байни як дин ё мавқеъҳои динӣ ва дини дигар ба вучуд ояд ва дар ниҳоят боиси ба вучуд омадани муноқишаҳои гуногун дар байни ашхоси алоҳида ё гурӯҳи одамон шавад (таҳаммулнопазирии байнидинӣ), инчунин он метавонад дар шакли атеизми ҷангҷӯй ё теизми (илоҳиёти) ҷангҷӯй, ки нисбати интиҳоби озод ва таҷрибаи дигар динҳо ё пайравӣ намудан ба дигар ақидаҳо таҳаммулнопазир бошад ё дар шакли антисекуляризм ба вучуд ояд¹⁷.

Ҳамин тавр, забони хусумат (адоват) - ин изҳор намудан ва паҳн кардани ҳамагуна намудҳои афкори баҳодиҳии манфӣ нисбат ба ягон наҷод, миллат, дин ё гурӯҳи иҷтимоӣ буда, он метавонад боиси паст задани шаъну шараф ё эътибори онҳо гардад. Яке аз шаклҳои зуҳур намудани забони хусумат (адоват) ин барангехтани кинаю адовати динӣ мебошад. Дар масъалаҳои динӣ истифода намудани забони хусумат ва адоват метавонад сабаби поймол гардидани ҳуқуқ ва манфиатҳои пайравони ягон дин (ё мазҳаб) ё ҷамоати динӣ гардад. Масалан, аз ҷониби журналист дар матлаб тасвир намудани симои манфии ягон дин, мазҳаб ё ҷамоати динӣ, дар бораи пастсифатии ягон дин

ё мазҳаб хулосаи тасдиқӣ намудан, иттилоот доир ба камбудии ахлоқии намояндагони ягон дин (мазҳаб), бо истифодабарии ибораҳои таҳқиркунанда ё пастзананда дар бораи ин ё он дин (мазҳаб) ё ҷамоати динӣ мулоҳиза намудан, эҳтимолан метавонанд ҳамчун иттилооти барангезандаи адовати динӣ тавассути забони хусумат (адоват) арзёбӣ гардад.

Қонунгузориҳои амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода ва паҳн намудани ҳама гуна иттилооти барангезандаи кинаву адоват ва низои диниро манъ намудааст. Мувофиқи қисми 8 моддаи 4 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии виҷдон ва иттиҳодияҳои динӣ» барангехтани ҳар гуна кинаву адоват ва низои динӣ, таҳқири ҳиссиёти динӣ ва атеистии шаҳрвандон манъ мебошад. Дар моддаи 374 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои тайёр кардан, нигоҳ доштан, ворид кардан, ҳамлу нақл ва паҳн кардани маҳсулоти воситаи ахбори омма ва маҳсулоти чопие, ки боиси барангехтани хусумати мазҳабӣ мегарданд, ҷавобгарии маъмурӣ пешбинӣ шудааст. Дар моддаи 189 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои барангехтани кинаю адовати миллӣ, наҷодӣ, маҳалгарой ва ё динӣ ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст.

Барангехтани кинаю адовати миллӣ, наҷодӣ, маҳалгарой ва ё динӣ.

Мувофиқи моддаи 189 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон кирдорҳои зерин ҳамчун барангехтани кинаю адовати миллӣ, наҷодӣ, маҳалгарой ва ё динӣ дониста мешаванд:

- ҳаракатҳое, ки барои барангехтани кинаю адоват ё низои миллӣ, наҷодӣ, маҳалгарой ё динӣ равона шудаанд;
- ҳаракатҳое, ки барои паст задани шаъну эътибори миллӣ, наҷодӣ, маҳалгарой ё динӣ равона шудаанд;
- ҳаракатҳое, ки барои тарғиби бартариҳои шаҳрвандон аз нигоҳи муносибати онҳо ба дин, мансубияти онҳо ба миллат, наҷод ё маҳал равона шудаанд;
- агар ин кирдорҳо ба таври оммавӣ ё бо истифодаи воситаҳои ахбори умум анҷом дода шуда бошанд.

¹⁷ Смирнов М. Ю. «Социология религии: словарь». – СПб.: Изд-во с.-Петерб. ун-та, 2011. С 91,92

Зимни инъикос намудани мавзӯи динӣ журналистон бояд дар назар дошта бошанд, ки тавассути воситаи ахбори омма ё бо таври оммавӣ интишор ва паҳн намудани иттилооте, ки боиси кинаву адоват ва низои динӣ мегарданд, иттилооте, ки ҳиссиёти динӣ ё атеистии шаҳрвандонро паст мезанад, манъ мебошад.

Қонун ҳамчунин намоиши навору филмҳои ҳовии адовати мазҳабиро манъ мекунад. Бо дарназардошти гуфтаҳои боло, ба рӯзноманигорон тавсия дода мешавад, ки ҳангоми инъикоси мавзӯҳои мазҳабӣ эҳтиёткор бошанд ва дар матлабу гузоришҳои худ аз забони душманӣ худдорӣ кунанд.

Ба журналистон тавсия дода мешавад, ки зимни инъикос намудани мавзӯи динӣ аз истифода намудани иттилооти зерин, ки эҳтимолан метавонанд ҳамчун иттилооти барангезандаи кинаю адовати динӣ (мазҳабӣ) эътироф карда шаванд, худдорӣ намоянд:

1. Иттилоот оиди вогузор намудани масъулият ва гуноҳи як шахс дар асоси мансубият ба дини худ;
2. Хулосае, ки бадбинии як динро нисбат ба дини дигар тасдиқ мекунад;
3. Баёнияе, ки носозгории як дин бо дини дигар ва тафовутҳои мутақобили онҳоро тасдиқ мекунад;
4. Баёнияе, ки мавҷудияти нақшаҳои пинҳонӣ ва созиши барқасдонаи як гурӯҳи динӣ ба муқобили дигар гурӯҳи диниро тасдиқ менамояд;
5. Маълумот дар бораи фалокату ҳодисаҳои дар гузашта ё ҳозира, ки вобаста ба фаъолияти мақсадноки гурӯҳи муайяни динӣ рух додаанд ё дар оянда рух дода метавонанд;
6. Иттилооте, ки содир намудани амалҳои муайян тавассути шахсони алоҳида бар зидди ягон дин (ё эътиқод) - ро исбот мекунад.
7. Маълумот доир ба таҳрик ё сафед кардани қатли оммавӣ ва ҷазо додани намояндагони ҳама гуна дин (эътиқод);
8. Иттилооте, ки аз фаъолият дар ҳама гуна соҳаи ҳаёти ҷамъиятӣ хориҷ кардани намояндагони ҳар гуна дин ё эътиқодно талаб мекунад;
9. Маълумот дар мавриди талаби маҳдуд кардани ҳуқуқ ва озодиҳои шаҳрвандон вобаста ба аломати мансубияти динӣ;
10. Иттилоот дар бораи таҳдид, таҳрик ё далолати содир намудани амалҳои зӯрварӣ нисбати намояндагони ягон дин ё мазҳаб.

Манъи зуҳури ҳама гуна имтиёз ва маҳдудиятҳои дин.

Бояд қайд намуд, ки озодии вичдон ин ҳуқуқи ҳар як инсон барои ихтиёрон ва мустақилона муайян намудани муносибати худ ба дин, дар танҳой ва ё якҷоя бо дигарон пайравӣ намудан ва ё пайравӣ накардан ба ягон дин, озодона интиҳоб кардан ва тағйир додани эътиқоди динӣ, инчунин изҳор намудан ва паҳн кардани ҳамагуна эътиқоди марбут ба дин ва ҷаҳонбинии атеистӣ мебошад¹⁸. Бо ҳамин асос, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар намудани ҳамагуна бартариҳо ё маҳдудиятҳо дар муносибатҳои динӣ манъ карда шудааст. Инчунин айбдор кардани шахс ба бединӣ ё тарк кардани дин низ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ аст.

Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон истифодаи воситаҳои ахбори оммаро барои моневу шудан ба амалисозии ҳуқуқ ба озодии эътиқод манъ мекунад. Моддаи 86-и Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон амалҳоро, ки ба моневу шудан ба татбиқи ҳуқуқ ба озодии эътиқод нигаронида шудаанд, манъ мекунад.

Масалан, моневу шудан ба амалӣ намудани ҳуқуқ ба озодии эътиқод, аз ҷумла қабули дин, эътиқодҳои динӣ ё ғайр ва ё рад кардани онҳо, ба иттиҳодияи динӣ дохил ё хориҷ шудан аз он.

¹⁸ Ниг. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ» аз 26.03.2009 сол. СПС «Правоконсультант». моддаи 3.

Иқтибос аз Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ».

Моддаи 4

6. Даъват ба ҳар гуна бартариҳо ва маҳдудиятҳо дар муносибат ба дин ва эътиқод роҳ дода намешавад.
10. Айбдор кардани шахс бо сабаби диндорӣ ё бединӣ ва ё тарки дин манъ аст.

Манъ будани таҳқири ҳиссиёти динии шаҳрвандон.

Ҳиссиёти динӣ- муносибати эҳсосии диндорон нисбат ба мавҷудот ва ашёҳои арзишманди динӣ, ҳайвонот, растаниҳо, шахсиятҳо, маконҳо, нисбат ба якдигар ва нисбат ба худ, инчунин нисбат ба зуҳуроти алоҳидаи аз нуқтаи назари динӣ маънидодкунанда дар табиат, ҷамъият ва дар ҷаҳон мебошад. Ҳиссиёти динӣ дар асоси эҳтиёҷоти динӣ ва тасаввуроти динӣ ба вуҷуд меоянд¹⁹.

Қонунгузори амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хусус содир намудани ҳамагуна кирдорҳои, ки барои таҳқир намудани ҳиссиёти динии шаҳрвандон ё хароб намудани нишона ва аломатҳои динӣ равона шудаанд, манъ намудааст. дар қисми 2 моддаи 86 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои таҳқири ҳиссиёти динии шаҳрвандон ё хароб намудани нишона ва аломатҳои динӣ ҷавобгари маъмури пешбинӣ намудааст. Масалан, аз ҷониби ягон шахс (аз ҷумла журналист) таҳқир намудани ашъ, нишона ва аломатҳои рамзии ягон дин ё мазҳаб, ки мутобиқи эътиқоди онҳо (диндорон)

мавриди парастии мебошанд, инчунин, аз ҷониби ягон шахс хароб намудани ашъ, нишона ва аломатҳои рамзии ягон дин ё мазҳаб ҳамчун кирдори таҳқири ҳиссиёти динии шаҳрвандон дониста шудааст. Бо назардошти меъёри мазкур, ба журналистон тавсия дода мешавад, ки аз истифода намудани калима, ибора ва ҷумлаҳои, ки метавонанд боиси таҳқир гардидани ҳиссиёти динии шаҳрвандон (диндорон) гарданд, худдорӣ намоянд. Дар қисми 5 моддаи 4 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ» кирдорҳо вобаста ба таҳқири ҳиссиёти динии шаҳрвандон ва ҷой додани матну тасвирҳои таҳқиркунандаи ҳиссиёти динии шаҳрвандон манъ карда шудааст. Зимни иҷрои вазифаҳои касбӣ ва дар ВАО инъикос намудани далелҳои таҳқири рамзҳои динӣ ба журналистон тавсия дода мешавад аз ибораҳои, ки шахсияти пешвоён ва воизонро таҳқир ё паст мекунанд, истифода набаранд ва аз нашр паҳн кардани карикатураҳо ва расмҳои динӣ қатъиян худдорӣ намоянд.

Манъи маҷбури ба диндорӣ ё атеизм.

Мувофиқи моддаи 85 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои маҷбур кардан ба диндорӣ ё бединӣ, худпарастӣ ё беҳудой ва иҷрои маросимҳои динӣ ҷавобгари маъмури пешбинӣ шудааст. Масалан, аз ҷониби журналист дар матлаб истифода намудани ибора ва ҷумлаҳои, ки ягон гурӯҳи иҷтимоии аҳолиро ба диндорӣ ё бединӣ водор менамоянд ва ё онҳоро барои иҷро намудани ягон маросими динӣ далолат ё маҷбур мена-

моянд, ҳуқуқвайронкунии маъмури дониста мешавад. Ҳамзамон бояд қайд намуд, ки аз ҷониби журналистон дар матлаб ва гузоришҳо истифода намудани ибораву ҷумлаҳои даъваткунанда ё далолаткунанда дар хусуси пардохти маблағ ба манфиати масҷидҳо, калисоҳо, иттиҳодияҳо ё ҷамоатҳои динӣ низ ҳамчун кирдори маҷбур кардан ба диндорӣ эътироф гардида, барои ҷунин кирдор низ ҷавобгари маъмури пешбинӣ гардидааст.

¹⁹ Аз мавод мутобиқ карда шудааст: «Энциклопедия религий и религиоведения» ReligioPolis. Центр религиоведческих исследований: <http://www.religiopolis.org/encyklopediya.html> с 199.

Манъ будани фаъолияти таблиғотӣ ва маърифатии иттиҳодияҳои динӣ дар муассисаҳои таълимӣ ва дар манзилу хонаҳои шаҳрвандон.

Мувофиқи қисми 9 моддаи 4 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ» ба фаъолияти таблиғотии оммавии динӣ танҳо иттиҳодияҳои диние ҳуқуқ доранд, ки тибқи тартиби муқаррарнамудаи Қонуни мазкур ба қайд гирифта шудаанд. Аммо дар қисми 3 моддаи 23 қонуни номбурда пешбинӣ шудааст, ки фаъолияти таблиғотӣ ва маърифатии иттиҳодияҳои динӣ дар муассисаҳои давлатии томактабӣ, мактабӣ, инчунин, дар манзилу хонаҳои шаҳрвандон манъ аст. Ба журналистон зарур аст дар хотир дошта бошанд, ки дар мактабҳо ва дигар муассисаҳои бачагона омӯхтани ҳама чизи марбут ба дин манъ аст, ба истиснои заминаи таърихӣ. Дар робита ба ин, ба рӯзноманигорон тавсия дода мешавад, ки дар маводи худ аз маълумоте, ки ба таври возеҳ ба таблиғи дин дар байни кӯдакону мактаббачагон нигаронида шудааст, худдорӣ кунанд.

Дар моддаи 474.3 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ба роҳ мондани фаъолияти таблиғотӣ ва маърифатии иттиҳодияҳои динӣ дар муассисаҳои таълимии томактабӣ, таҳсилоти миёнаи умумӣ, ибтидоии касбӣ, миёнаи касбӣ ва олии касбӣ, инчунин дар манзили истиқомати шаҳрвандон, ҷавобгарии маъмурий пешбинӣ шудааст. Бо назардошти меъёри мазкур, ба журналистон тавсия дода мешавад, ки зимни инъикос намудани мавзӯи таблиғоти динӣ аз истифода намудани истилоҳоте, ки эҳтимолан метавонанд боиси паст задани эътибори пайравони дини дигар гарданд, худдорӣ намоянд.

Тавре маълум аст, кӯдакони то 18-сола ба масоҷид ва дигар муассисаҳои динӣ роҳ дода намешаванд, то маҷбуран ба таблиғоти динӣ дучор нашаванд. Таблиғи дин дар байни кӯдакон метавонад боиси ихтилофи иҷтимоӣ дар байни онҳо гардад, зеро дар майдони

бозии кӯдакони динҳои гуногун метавонанд ба ҳал кардани чизҳои марбут ба эътиқоди худ шурӯъ кунанд, ки ин ҳатто метавонад ба зӯровариҳои ҷисмонӣ оварда расонад. Ин ҳолат ғайри қобили қабул аст, бинобар ин таблиғи дин дар байни кӯдакон манъ аст.

Дар баробари масоили дар боло зикргардида, дар фаъолияти журналистӣ баъзе истилоҳоти динӣ, махсусан истилоҳоти марбут ба дини насронӣ на ҳамеша дуруст истифода мешаванд. Масалан, истилоҳи «миссионерӣ» аз ҷониби журналистон на ҳамеша ба маънои дурусти он истифода мешавад. Миссионерӣ (таблиғоткунӣ)-(лотинӣ. missio—«паём», «супориш»)-фаъолияти ғайримаросимии ташкилоти динӣ бо мақсади паҳн намудани таълимоти динӣ ва пур намудани шумораи навазҷабон (навадгирон) тавассути намояндагони махсус (миссионерҳо, таблиғотчиён) дар ҳудудҳои аз худ карданашуда мебошад²⁰. Зимнан бояд ёдовар шуд, ки миссионер-ин таблиғкунандае мебошад, ки аз мамлакати дигар бо мақсади тарғиб намудани дини ба ин мамлакат хосу анъанавӣ набуда, ташриф овардааст. Миссионер иттиҳодияи динии мамлакати хориҷиро, ки дар давлати будубош ба қайди давлатӣ гирифта шудааст, мувофиқи ваколатнома намояндагӣ менамояд. Миссионер (таблиғкунанда) аз номи иттиҳодияи динии худ фаъолияти ҷамъиятӣ, иҷтимоӣ, динӣ, маърифатпарварӣ ва хайриявиро амалӣ мекунад.

Ҳамзамон мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки истилоҳҳои «конфессия» ва «секта» низ аз ҷониби журналистон на ҳамеша дуруст мутобиқ ба мазмуни матолиб истифода мегардад. Конфессия-(лотинӣ. confessio —эътиқод)-иттиҳодияи диндорон дар доираи як дин мебошад, ки таълимоти динии худро дошта, он дорои ибодати хоса ва сохтори ташкилии муайян мебошад²¹. Секта-яке

²⁰ Аз мавод мутобиқ карда шудааст: «Энциклопедия религий и религиоведения» ReligioPolis. Центр религиоведческих исследований: <http://www.religiopolis.org/enciklopediya.html>

²¹ Аз мавод мутобиқ карда шудааст: Денисенко Ю. «Деструктивное общение: к определению понятия»: <https://cyberleninka.ru/article/v/destruktivnoe-obschenie-k-opredeleniyu-ponyatiya>

аз шаклҳои ташкилоти динӣ мебошад. Ин иттиҳодияи диние мебошад, ки дар дохили ягон мазҳаб ё калисои динӣ ба вучуд омада, мустақилиятро соҳиб гардида, сипас ҳамчун ҷамъияти алоҳида аз он ҷудо мешавад²². Новобаста аз он, ки истифода намудани мафҳуми «секта» дар матбуоти расмӣ ва оммавӣ аз нуқтаи назари назокати сиёсии суҳан ҷоиз намебошад, аммо дар баъзе ҳолатҳо журналистон истилоҳи номбурда ро дар матолиб ва гузоришҳо истифода мебаранд. Зимнан, бояд ёдовар шуд, ки дар қонунҳо, ҳуҷҷатҳои расмӣ ва адабиётҳои расмӣ динӣ мафҳуми «секта» истифода бурда намешавад. Бо ҳамин асос, ба журналистон тавсия дода мешавад, ки ба ҷои истилоҳи «секта» истилоҳҳои «иттиҳодияи динӣ» ё «ҷамъияти динӣ»-ро истифода намоянд.

Мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки истилоҳи «фундаментализми динӣ» на ҳамеша аз ҷониби журналистон дуруст истифода карда мешавад. Фундаментализми динӣ- (лотинӣ) fundamentum – «асос, таҳкурси»)- вазъият ва амалия ба вучуд омадани афкоре, ки мувофиқи он ягона дурустии дин - ин фаҳмиши калима ба калимаи (таҳтуллафзии) таълимоти динӣ мебошад, инчунин талаботи бечунучаро ва пайдарпай риоя намудани ҳамаи фармоишҳои дар китобҳои муқаддас навишташуда мебошад. Ин афкор ҳамагуна шаклҳои муассиркунонии динро қабул надорад²³. Бо ҳамин асос, тавсия дода мешавад, ки истилоҳи номбурда дар матни матлаб ва гузоришҳо дар ҷои дахлдор дуруст ва мувофиқи мақсад истифода бурда шавад.

Масъалаи дигаре, ки дар матбуот мунтазам мавриди таваҷҷӯҳи журналистон ва воситаҳои ахбори омма қарор мегирад, ин мавзӯи таълими динӣ гирифтани шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷики-

стон дар хориҷи мамлакат мебошад. Мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки журналистон хусусиятҳои хоси таҳсилоти динӣ гирифтани шаҳрвандонро, ки бо қонунгузори амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардидааст, на ҳамеша ба эътибор мегиранд. Дар моддаи 8 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ» тартиби гирифтани таҳсилоти динӣ аз ҷониби шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардидааст. Ҳар кас ба таври ихтиёрӣ ба гирифтани таҳсилоти динӣ дар алоҳидагӣ ва ё ҳамроҳи дигарон ҳуқуқ дорад. Таълими динии кӯдакон аз синни 7 то 18-солагӣ бо ризояти хаттии падару модар ва ё шахсони онҳоро ивазкунанда дар вақтҳои берун аз дарс ва берун аз барномаи таълимии таҳсилоти давлатӣ иҷозат дода мешавад. Гирифтани таълими динӣ дар хориҷи кишвар, аз ҷумла дар мактабҳои олии динии хориҷӣ, танҳо баъд аз гирифтани таҳсилоти динӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бо розигии хаттии мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба дин ва оид ба соҳаи маориф иҷозат дода мешавад²⁴.

Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №662 аз 30 декабри соли 2011 тартиби гирифтани таълими динии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷи кишвар тасдиқ карда шудааст. Мувофиқи қарори номбурда гирифтани таълими динӣ дар хориҷи кишвар, аз ҷумла дар муассисаҳои таҳсилоти олии динӣ танҳо баъд аз гирифтани таҳсилоти динӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо розигии хаттии Кумитаи дин, танзими анъана ва ҷашну маросими назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Комиссияи ҷумҳуриявӣ оид ба интиҳоб ва тайёр намудани кадрҳо дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва илмӣ давлатҳои хориҷӣ ба роҳ монда мешавад²⁵.

²² Аз мавод мутобиқ карда шудааст: Смирнов М. Ю. «социология религии: словарь». – СПб.: Изд-во с.-Петербург. ун-та, 2011. с.293

²³ Аз мавод мутобиқ карда шудааст: Яблоков И.Н. «Религиоведение: Учебное пособие и учебный словарь-минимум по религиоведению». – М.: Гардарики, 2000. с.280

²⁴ Ниг.Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ» аз 26.03.2009 сол. СПС «Правоконсультант». моддаи 8.

²⁵ Ниг.Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №662 аз 30 декабри соли 2011» Дар бораи тасдиқ намудани Тартиби гирифтани таълими динии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷи кишвар».

Мамоният аз баргузор кардани расму оинҳои динӣ.

Қонугузории амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон содир намудани кирдорҳои оид ба монеъ шудан барои ба ҷо овардани маросимҳои динӣ ва монеъ шудан ба фаъолияти иттиҳодияҳои диниро, ки аз ҷониби шаҳрвандон ё шахсони мансабдор қасдона содир шуда, ҳуқуқи манфиатҳои қонунии шаҳрвандонро поймол менамояд, манъ кардааст. Дар моддаи 157 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои монеъ шудан ба фаъолияти иттиҳодияҳои диние, ки ба қонун зид намебошанд ё ба амали ба ҷо овардани маросимҳои динӣ, агар онҳо тартиботи ҷамъиятиро вайрон наkunанд ва ба ҳуқуқи шаҳрвандон таъовуз нанамоянд, ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст.

Мувофиқи моддаи 474 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷи-

кистон барои риоя накардани қонунгузорӣ дар бораи иттиҳодияҳои динӣ ҷавобгарии маъмурӣ пешбинӣ шудааст. Масалан, тадриси илми динӣ бе иҷозат, адои тоату ибодат, расму оинҳо ва маросимҳои динӣ дар ҷойҳои муқаррарнашуда ва риоя накардани қоидаҳои муқарраргардидаи ташкил ва баргузор намудани маросимҳои динӣ ҳамчун кирдорҳои доир ба риоя накардани қонунгузорӣ дар бораи иттиҳодияҳои динӣ эътироф шудаанд. Бо назардошти ҳолатҳои номбурда, ба журналистон тавсия дода мешавад, ки дар матлаб ва гузоришҳои худ аз истифода намудани ибораҳои ҷумлаҳои бевосита ё бавосита барои монеъ гардидан ба гузаронидани маросими динӣ далолат ё таҳрик менамоянд, худдорӣ кунанд.

Тартиби нашр ва паҳн намудани адабиёти динӣ

Дар моддаи 474.1 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои риоя накардани қонунгузорӣ оид ба истеҳсол, содирот, воридот, фурӯш ва паҳн намудани адабиёти динӣ ҷавобгарии маъмурӣ пешбинӣ шудааст. Масалан, бидуни гирифтани ҳуҷҷаҳои таъхисии давлатии диншиносӣ истеҳсол намудан, содир кардан, ворид намудан, ба фурӯш баровардан ва паҳн на-

мудани адабиёти динӣ, инчунин, дигар ашё ва маводи дорои таъйиноти динӣ ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ ба ҳисоб меравад. Инчунин, барои аз тарафи ташкилотҳои динӣ ба таъби расонидаани адабиёти динӣ ё истеҳсол намудани маводи таъйиноти динӣ бе доштани тамғаи махсус бо номи пурраи худ ҷавобгарии маъмурӣ пешбинӣ шудааст.

Манъ будани нашр ва паҳн кардани афкори экстремистии динӣ (мазҳабӣ).

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат бо экстремизм» аз 2-уми январи 2020 сол асосҳои ташкилӣ ва ҳуқуқии муқовимат ба экстремизмро бо мақсади ҳимояи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, асосҳои сохтори конституционӣ, таъмини соҳибхитиярӣ, тамомияти арзӣ ва амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд. Мувофиқи қисми 3 қонуни номбурда дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти экстремистӣ манъ мебошад. Экстремизм - ифодаи

мафкура ва фаъолияти экстремистие, ки барои бо роҳи зӯрварӣ ва амалҳои дигари зиддиқонунӣ ҳал намудани масъалаҳои сиёсӣ, ҷамъиятӣ, иҷтимоӣ, миллӣ, наҷодӣ, маҳалгарой ва динӣ (мазҳабӣ) равона карда шудааст²⁶. Қонуни зикршуда нашр ва паҳн намудани ҳамагуна маводи экстремистӣ, аз ҷумла иттилоот дар бораи бо роҳи зӯрварӣ ва амалҳои дигари зиддиқонунӣ ҳал намудани масъалаҳои динӣ ва мазҳабиро манъ кардааст.

²⁶ Ниг. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат бо экстремизм» аз 02.01.2020 сол. СПС «Право-консультант». моддаи 1.

Иқтибос аз Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат бо экстремизм»

Моддаи 1

Маводи экстремистӣ - ҳуҷҷат ва иттилоот дар ҳама намуди ҳомилҳо, ки дорои мафкураи экстремизм ё даъваткунанда, сафедкунанда ё асосноккунандаи амалӣ намудани фаъолияти экстремистӣ мебошад;

- Ҳуҷҷат - ҳомили моддие, ки дар он ҳама намуди иттилоот дар шакли матнҳои дастнавис ё чопӣ (варақаҳо, адабиёт, маҷалла, рӯзнома ва китобчаҳо), сабти овозӣ, тасвирӣ ё якҷоя (маводи аккосӣ, навори кино, видеороликҳо, сабти аудио ва видео) сабт шуда, дорои маълумоти имкониятдиҳандаи ҳаммонандкунонии он мутобиқ ба мафкураи экстремизм ё даъваткунанда, сафедкунанда ё асосноккунандаи фаъолияти экстремистӣ мебошад.

Моддаи 3

2. Фаъолият, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон экстремистӣ ҳисобида мешавад:

- барангехтани кинаю адовати наҷодӣ, миллӣ, маҳалгарой, динӣ (мазҳабӣ) ва муноқишаҳои иҷтимоӣ, инчунин тарғиби махсусият ва бартариҳои шаҳрвандон аз нигоҳи муносибати онҳо ба дин (мазҳаб), забон, мансубияти онҳо ба миллат, наҷод ё маҳал ба таври оммавӣ ё бо истифодаи воситаҳои ахбори омма ё содир кардани ин ҳаракатҳо бо роҳи зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он;
- вайрон кардани ҳуқуқ, озодӣ, манфиатҳои қонунии инсон ва шаҳрванд вобаста ба мансубияташ ба гурӯҳи иҷтимоӣ, наҷод, миллат, қавм, маҳал, дин (мазҳаб) ва забон ё муносибати ӯ ба дин;
- даъвати оммавӣ барои иҷро намудани амалҳои экстремистӣ ё интишори маводи экстремистӣ, инчунин тайёр кардан ва нигоҳ доштани онҳо бо мақсади паҳн намудан;
- нашр ва (ё) паҳн кардани маводи чопӣ, аудиоӣ, видеоӣ ва маводи дигари дорои хусусияти экстремистӣ дар воситаи ахбори омма, шабакаи интернет, воситаи алоқаи барқӣ.

§2.4 ТАВСИЯҲО БАРОИ КОРМАНДОНИ ВАО, РӯЗНОМАНИГОРОН ВА БЛОГЕРҲО

Зарурияти риоя намудани меъёрҳои ахлоқии фаъолияти журналистӣ ҳангоми омода намудани гузоришҳо дар мавзӯҳои ба низоъ ҳассос, аз қабилӣ озодӣ ва гуногуншаклии динӣ.

Таҷрибаи рушди озодии баён дар ҷаҳон муҳимияти риояи одоби нигорандагиро дар баробари омилҳои ҳуқуқии фаъолияти журналистӣ исбот кардааст. Ба вучуд омадани нақши нави фаъолияти воситаҳои ахбори омма дар дунё, яъне масъул будан, дар назди вай зарурате ба вучуд овард, ки воситаҳои ахбори омма барои сухани меғуфтаа-

шон, барои эҳсосе, ки бармеангезанд, масъулият дошта бошанд²⁷. Меъёрҳои ахлоқии журналистӣ ба омилҳои иҷтимоӣ-эҷодии озодии сухан мутаалиқ ҳастанд. Бинобар ин худтанзимкунӣ танҳо дар чорчӯбаи қонун амал карда, озодии баён ва иттилоотро кафолат медиҳад. Меъёрҳои ахлоқӣ рафтори журналистро мутобиқи меъёрҳои муайяни касбӣ ба низом дароварда, имконияти ба вучуд омадани ҳолатҳои нақзи ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷониби дигарро (аудитория, шаҳрванд ва ташкилот) пешгирӣ мекунад²⁸.

²⁷ Ниг. Усмонов И.К. Шарҳи меъёрҳои ахлоқии фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон. Душанбе. 2011 сол. с.2

²⁸ Ниг. Қаршибоев Н., Иноятов. И., Тафсири Меъёрҳои ахлоқии фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон. Душанбе. 2011 сол. с.2.

Меъёрҳои ахлоқи фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон 14 майи соли 2009 тайёр ва ба баррасии ҳамаи журналистони кишвар пешниҳод шуда, сипас 30 октябри соли 2009 дар Конференсияи умумичумхуриявии Шӯрои воситаҳои ахбори оммаи Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардидааст. Минбаъд 3 майи соли 2021 ба Меъёрҳои

ахлоқи фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон тағйирот ва иловаҳо ворид карда шудааст. Дар санади номбурда якҷанд меъёрҳои касбӣ-ахлоқӣ низ пешбинӣ шудаанд, ки онҳо тартиби аз ҷониби журналистон ва воситаҳои ахбори омма омода намудани матлабу гузоришхоро дар мавзӯи динӣ танзим менамоянд.

Иқтибос аз Меъёрҳои ахлоқи фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон.

3.7. Ҳангоми интишори матолиб аз забони хушунат ва суҳанони нафратангез истифода накунад.

3.8. Аз истифодаи ибораю истилоҳоти омиёна (жаргон) ва вожаҳои хоси номаҳфум дар матлабҳо худдорӣ намоянд.

3.10. Ҳангоми инъикоси мавзӯҳои вобаста ба терроризм, ифротгароӣ ва дигар мавзӯҳои ҳассос аз эҳтиёт қор гирифта, талош кунанд, ки иттилоъро ҳолисона расонанд ва ба тарғиби он роҳ надиҳанд. Аудиторияи худро аз дастхуши тарғиби иттилооти ин гурӯҳҳо шудан ҳифз кунанд.

Иқтибос аз Меъёрҳои ахлоқи фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон.

4.1. Ба ҳаёти шахсии инсон эҳтиром гузоранд. Аз паҳн намудани иттилооти ҳаёти шахсӣ, маҳрамона, аз ҷумла зиндагии хонаводагӣ, вазъи саломатӣ, мансубият, ҷойи зист, муқотибот ва муқолаҳои телефонӣ худдорӣ намоянд. Интишори иттилоот марбут ба зиндагии хусусӣ танҳо бо ризоияти шахс ва риояи маҳрамона будани аснод (ҳуҷҷатҳо) имкон дорад.

Иқтибос аз Меъёрҳои ахлоқи фаъолияти журналистӣ дар Тоҷикистон

5.2. Дар матолиби интишорӣ фарҳанг, расму оин, назару ҷаҳонбинӣ ва эътиқоди динии қавму миллатҳои дигарро мавриди эҳтиром қарор диҳанд.

5.3. Ба нақзи ҳуқуқи инсон дар заминаи мансубияти наҷодӣ, миллӣ, маҳаллӣ, забонӣ, динӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ ва ҷинсӣ роҳ надиҳанд.

Дар меъёрҳои ахлоқи номбурда ба воситаҳои ахбори омма ва журналистон тавсия дода шудааст, ки ҳангоми наشري хабар, матлаб ва гузориш аз тарғиб намудани ифроти динию мазҳабӣ, ҷудоандозӣ, барангехтани адовати динӣ, паст задани намояндагони дин ё мазҳаб худдорӣ намоянд, зеро ҷунин амалу кирдорҳо метавонанд боиси ба вучуд омадани муҳолифат ва низоъҳо гардад. Зимни инъикос намудани масъалаҳои динӣ журналистон аз паст

задани қавму миллат ва дину мазҳаб худдорӣ намуда, ҷаҳонбинӣ, эътиқоди динӣ ва суннату маросимҳои динии дигаронро эҳтиром намоянд. Инчунин, ҳангоми инъикоси ҳама гуна матолиби динӣ, аз ҷумла масъалаҳои муносибатҳои байнимазҳабӣ, наشري матлабу гузоришҳои хусусияти динидошта воситаи ахбори омма ва журналист бояд, ки нисбати ҳамагуна дину мазҳабҳо эҳтиром гузоранд.

Тавсияҳо:

- танҳо маълумоти дуруст ва саҳеҳ доир ба масъалаҳои диниро пешниҳод, паҳн намудан;
- беғаразона инъикос намудани рӯйдодҳои динӣ;
- ҳангоми омода намудани мақолаву гузоришҳои динӣ барои рӯзноманигор зарур аст, ки фаъолияти худро дар асоси ғояҳои инсондӯстӣ, адолат ва ҳақиқатгӯӣ қарор диҳад;
- ҳангоми таҳияи мақола ва гузоришҳои динӣ рӯзноманигорон бояд андешаи эҳтироми динро дар ҳаёти одамон эҳтиром ва дастгирӣ намоянд;
- пеш аз навиштани мақола ва гузоришҳо дар мавзӯҳои динӣ рӯзноманигор бояд бо адабиёти дахлдори динӣ шинос шавад;
- журналисте, ки мавзӯи диниро инъикос мекунад, бояд малакаҳои касбии журналистиро дар қор бо фарҳангу динҳои гуногун дошта бошад;
- рӯзноманигор бояд гуногунрангии динии ҷаҳони муосирро эҳтиром кунад;
- журналист дар маводи худ набояд ба ин ё он дин бартарӣ диҳад ва ба таблиғи динӣ машғул нашавад;
- рӯзноманигорон бояд дар хотир дошта бошанд, ки мавзӯҳои динӣ бо китобҳои муқаддаси динӣ марбут ҳастанд. Дар ҳолате, ки омӯзиши мавод тафсири китобҳои муқаддасро тақозо мекунад, ба рӯзноманигорон тавсия дода мешавад, ки барои шарҳу эзоҳ ба қоршинос муроҷиат кунанд;
- журналист бояд воқеаҳои таърихиро дуруст ва беғаразона таҳлил карда тавонад;
- зимни инъикоси масоили динӣ набояд шахсияти пешво, паёмбар ва рӯҳониёнро таҳқир намояд;
- рӯзноманигорон ҳангоми инъикоси мавзӯҳои динӣ набояд аз забони душманӣ истифода кунанд ва дар мақола ва баромадҳои худ барангехтани кинаю адовати мазҳабӣ кунанд;
- рӯзноманигорон ҳангоми ифшои ҳуввияти динӣ, наҷодӣ, миллӣ ва этникии шахс бояд эҳтиёткор бошанд, зеро ин метавонад боиси нофаҳмиҳо дар бораи як гурӯҳи муайяни иҷтимоӣ ё мазҳабӣ ва ё боиси ташаннуҷ дар ҷомеа гардад;
- мансубияти динӣ, наҷодӣ, миллӣ ва этникии шахс дар мақолаҳо ва паёмҳои динӣ набояд ҳамчун сабаби содир намудани кирдори ғайриқонуний дониста шавад;
- мавзӯоти динӣ ҳассосанд, бинобар ин ба рӯзноманигор тавсия дода мешавад, ки мавзӯро хулоса накунад ва натиҷагирӣҳои худро дар мақола баён накунад;
- ҳангоми инъикоси мавзӯҳои динӣ рӯзноманигорон бояд аз ҳар гуна шарҳу тафсири ноҷо худдорӣ кунанд;
- дар мақолаҳо доир ба озодии эътиқод ва бисёрнавъии динҳо, хулосаҳои журналист бояд ба далелҳо асос ёбанд;
- рӯзноманигорон бояд фарқ байни далел ва ақидаро донанд;
- гузоришу мақолаҳоро дар мавзӯҳои озодии дин ва бисёрнавъии динҳо танҳо дар асоси далелҳо омода намуда, аз фарзия истифода набаранд;
- рӯзноманигорон бояд назару ақидаҳои тарафҳои гуногунро пешниҳод намоянд;
- мафҳумҳои “экстремистӣ” ва “террористӣ” набояд, вобаста ба мансубияти этникӣ ё маҳалли таваллуд/иқомат истифода шаванд;

- ҳангоми инъикоси масъалаҳои баҳсбарангези динӣ ба рӯзноманигорон тавсия дода мешавад, ки мавқеи ҳамаи ҷонибҳои баҳсро беғаразона инъикос кунанд ва ба ҳеҷ яке аз тарафҳои баҳсбарангез бартарӣ надиҳанд. Дар баробари ин вазифаи журналист аз он иборат аст, ки ба хонандагон дар бораи мувоҳида (ё конфликт) маълумоти саҳеҳ диҳад;
- вақти инъикоси мавзӯҳои динӣ рӯзноманигорон бояд дар байни мавқеъ ва дидгоҳҳои мухталиф мувозинат пайдо кунанд;
- барои кам кардани хатарҳои эҳтимоли ба рӯзноманигорон тавсия дода мешавад, ки пеш аз нашри мақола ё гузориш дар мавзӯҳои динӣ бо мутахассис машварат кунанд.

Саволҳои санҷишӣ:

- Тоҷикистон кадом ҳуҷҷатҳои байналмилалиро оид ба масъалаҳои озодии виҷдон ва гуногунии динӣ ба тасвиб расонидааст?
- Муҳимтарин натиҷагирии шумо дар мавриди қонунгузори Тоҷикистон дар бораи дин чӣ гуна аст?
- Чаро ҳангоми навиштани мақолаҳо дар мавзӯҳои динӣ риояи меъёрҳои ахлоқии журналистикаро муҳим мешуморед?
- Ҳуқуқи вазифаҳо дар робита ба роздории дин кадомҳоянд?
- Барои барангехтани кинаю адовати динӣ дар қонунгузори амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон чӣ гуна ҷавобгарӣ пешбинӣ шудааст?
- Ҳангоми инъикоси мавзӯҳои динӣ рӯзноманигорон бояд аз интишор ва паҳн кардани кадом маълумот худдорӣ кунанд?
- Ҳангоми инъикоси мавзӯҳои динӣ барои рӯзноманигорон кадом меъёрҳои касбӣ тавсия карда мешаванд?

Рӯйхати санадҳои ҳуқуқӣ ва адабиёти истифодашуда:

1. Эълумияи умумии ҳуқуқи инсон (10 декабри соли 1948 аз тарафи Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид қабул гардидааст);
2. Паймони байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ аз 16 декабри соли 1966;
3. Паймони байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ аз 16 декабри соли 1966;
4. Конвенсия оид ба ҳуқуқи кӯдак (бо қатъномаи 44/25 Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид аз 20 ноябри соли 1989 қабул гардидааст);
5. Конвенсияи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар бораи ҳуқуқи озодиҳои асосии инсон аз 26 майи соли 1995;
6. Конвенсия дар бораи барҳам додани тамоми шаклҳои таъйиз нисбати занон аз 18 декабри соли 1979;
7. Конвенсияи байналмилалӣ оид ба ҳимояи ҳуқуқи ҳамаи муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои оилаи онҳо аз 18 декабри соли 1990;
8. Эълумияи Сардорони давлатҳо-аъзоёни Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар бораи ўҳдадорӣҳои байналмилалӣ дар соҳаи ҳуқуқ ва озодиҳои асосии инсон, 24.09.1993с.;

9. Эъломияи Созмони Милали Муттаҳид дар бораи барҳам додани ҳамаи шаклҳои таҳаммулпазирӣ ва таъъиз бинобар мансубият ба дин ё эътиқод, 25.11.1981 сол;
10. Ҳуҷҷатҳои хотимавии Машварати сатҳи олии Созмони амният ва ҳамкориҳои Аврупо (Хелсинки, 1975 сол, Мадрид 1980 сол, Вена, 1989 сол, Копенгаген 1990 сол, Париж 1990 сол, Будапешт 1994 сол);
11. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6.11.1994 сол, бо тағйиру иловаҳо аз 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016, ки дар натиҷаи раёйпурсии умумихалқӣ ворид шудааст;
12. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ» аз 26 март 2009 сол. СПС «Право-консультант»;
13. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат бо экстримизм» аз 2-уми январи соли 2020. СПС «Право-консультант»;
14. Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31.12.2008 сол;
15. Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21.05.1998 сол;
16. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №662 аз 30 декабри соли 2011 «Дар бораи тасдиқ намудани «Тартиби гирифтани таълими динии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷи кишвар»;
17. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №389 аз 2 июли соли 2009 «Дар бораи тасдиқ намудани «Тартиби гузаронидани ташҳиси давлатии диншиносӣ»;
18. Дополнительное совещание по человеческому измерению. Свобода религии и убеждения. 9-10 июля 2009 год, Хомбург, Вена;
19. Галяшина Е.И. Лингвистика vs экстремизма: В помощь судьям, следователям, экспертам/ Под ред. проф. М. В. Горбаневского. – М.: Юридический Мир, 2006 г.;
20. Федотов М. А. Правовые основы журналистики. М.: ИМПЭ им. А. С. Грибоедова, 2004г.;
21. Стецкевич М. С. Свобода совести. СПб., 2006 г.;
22. Смирнов М. Ю. «Социология религии: словарь». – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2011г.;
23. Яблоков И. Н. «Религиоведение: Учебное пособие и учебный словарь-минимум по религиоведению». – М.: Гардарики, 2000 г.;
24. «Энциклопедия религий и религиоведения» ReligioPolis. Центр религиоведческих исследований: <http://www.religiopolis.org/enciklopediy a.html>;
25. Большой толковый словарь русского языка. - 1-е изд-е: СПб.: Норинт С. А. Кузнецов. 1998 г.;
26. Денисенко Ю. «Деструктивное общение: к определению понятия»: <https://cyberleninka.ru/article/v/destruktivnoe-obschenie-k-opredeleniyu-ponyatiya>;
27. Борис Пантелеев. Проблема освещения религиозной тематики в СМИ. 23.03.2011. Сайт Religio Polis. Центр религиоведческих исследований;

28. Definitions of -hate speech. Merriam-Webster [Электронный ресурс: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/hate%20speech>;
29. Усмонов И.К. Шарҳи меъёрҳои ахлоқи фаъолияти журналисти дар Тоҷикистон. Душанбе. 2011 сол;
30. Қаршибоев Н., Иноятов., Тафсири Меъёрҳои ахлоқи фаъолияти журналисти дар Тоҷикистон. Душанбе. 2011 сол.

Замима №1 (Тавсияҳо доир ба сайтҳои интернетии дастрас ба иттилооти байналмилалӣ кушод дар бораи дин).

1. Virtual Religion Index (номгӯии виртуалӣ дар бораи дин <http://virtualreligion.net/vri/>). Сарчашмаи иттилооти захиравии англисизабон барои пешбурди таҳқиқот дар соҳаи дин буда, дар он шумораи зиёди таҳқиқоти ҷаҳонӣ дар соҳаи муносибатҳои дин мавҷуд мебошад, ки дар он истинод ба мундариҷаи сомонаҳои динӣ барои гузаронидан ва омӯзишу таҳқиқот низ вуҷуд доранд. Истинод барои саҳифаи хонагӣ, рӯйхати асосӣ ва ҳуҷҷатҳои дохилӣ пешниҳод карда мешавад;
2. The Association of Religion Data Archives (ARDA) <http://52.9.15.250/> иттиҳодияи бойгонӣ (архивҳои) иттилооти динӣ (ARDA), рӯйхати динҳо, озодиҳои динӣ дар ҳар мамлакат;
3. World Christian Database (всемирная база христианской статистики) <https://worldchristiandatabase.org/>. Сарчашмаи иттилооти захиравии англисизабон оиди иттилооти оморӣ муқаммал дар бораи динҳои ҷаҳонӣ, конфессияҳои наслӣ ва гурӯҳи одамон;
4. Religion online <http://www.religion-online.org/>. Сарчашмаи иттилооти захиравии англисизабон барои расонидани кӯмак ба шахсоне, ки барои омӯзиши масъалаҳои динӣ ҳавасманд мебошанд;
5. World Religion Resources <http://www.refdesk.com/factrel.html>. Веб-сайти англисизабон бо истинод ба захираҳои ҷаҳонии динӣ;
6. Religion Facts <http://www.religionfacts.com/> захираи иттилоотии англисизабон маълумот пешниҳод менамояд: «танҳо фактҳо»- дар бораи ҷавобҳои гуногун ба саволҳои динӣ, инчунин дар бораи расм ва одатҳои динҳои ҷаҳонӣ;
7. World Atlas <https://www.worldatlas.com/>, захираи иттилооти ҷаҳонӣ, ки оморӣ ҷаҳониро доир ба самтҳои гуногун, аз ҷумла дин пешниҳод менамояд;
8. Pew Research Centre <https://www.pewresearch.org/>, маркази таҳқиқотии англисизабон, ки дорои маводҳои зиёд дар бораи дин мебошад.

ҚИСМИ 3. | РҶЙКАРДҲОИ АМАЛӢ ДАР ИНЪИКОСИ МАСЪАЛАҲОИ ОЗОДИИ ДИНӢ ВА БИСЁРНАВӢИ ДИНӢ

Ҳамин тариқ, мо аллакай дар миёнаи роҳ ҳастем: мо бо асосҳои назариявии мавзӯи озодии эътиқод ва бисёрнавӣи динҳо шинос шудем, оид ба қонунгузориҳои миллӣ ва байналмилалӣ дар ин самт маълумот гирифтем ва

омодаем эҷоди муҳтаворо оғоз кунем. Ва вақти мутолиаи қисми саввум расидааст, ки мисраи таҷрибаи муаллифон буда, бо тавсияҳои амалӣ барои инъикоси мавзӯҳои ҳассос пур аст.

Дар саҳифаҳои ин қисм шумо хоҳед ошно гардед:

- бо асбобҳои барои эътирофи ҳолатҳои муноқиша;
- бо низоми манбаҳои иттилоотӣ барои омода намудани маводҳо оид ба мавзӯҳои гуногунии динҳо ва озодиҳои динӣ;
- ҳикоянависӣ дар инъикоси мавзӯҳои ҳассос чӣ нақш бозида метавонад ва чаро он ин қадар муҳим аст;
- бо усули истифодаи рӯйхати санҷишӣ барои эҷоди муҳтавои босифат.

Шумо инчунин маслиҳатҳои муҳими амалӣ хоҳед ёфт, хусусан агар шумо дар мавзӯҳои ҳассос ба низоъ эҷод намоед.

Мо чиро дар назар дорем? Пеш аз ҳама, ин гузариши зина ба зина аз назария ба амалия. Яъне, агар мо аввал дар бораи он ки «мавзӯҳои ба низоъ ҳассос» чӣ гунаанд ва хусусиятҳои онҳо чӣ гунаанд, сӯҳбат кунем, пас воситаҳое, ки мо ба шумо пешниҳод мекунем, ҳадди аққал кӯшиш кунед, ки ба таҷрибаи касбии худ ворид шавед.

Масалан, дар сархати аввал шумо рӯйхати саволҳоеро хоҳед ёфт, ки ба назари мо ҳар як рӯзноманигор бояд пеш аз оғози навиштан дар мавзӯи озодии дин ва гуногунии динҳо посух бояд диҳад. Ва ин на танҳо аз он сабаб муҳим аст, ки шумо маводи босифат ва амиқ омода кардан меҳоҳед, балки аз он сабаб муҳим аст, ки ин бештар ба рӯзноманигор ва мақолаҳои ӯ вобаста аст, ки муносибатҳои байни одамони мазҳаб, фарҳанг ва анъанаҳои гуногун минбаъд чӣ гуна инкишоф меёбанд.

Ва дар параграфе, ки мо дар бораи равишҳои ҳассос ба низоъ сухан мекунем, шумо метавонед дар бораи

чӣ гуна ошкоро ва эҳтиромона сухан гуфтан дар бораи одамоне, ки то ҳол роҳҳои ҳалли мушкилотро меҷӯянд ва чӣ гуна ВАО метавонад барои ҳар касе, ки меҳоҳад вобаста ба ин масъала баён кунад, як минбар гардад, идеяҳои онҳо дар бораи ҳамкорӣ шунавад. Хусусан барои онҳое, ки овозашон ҳанӯз шунида нашудааст.

Яке аз мавзӯҳои муҳим - усули кор бо варақаҳои санҷишӣ барои кӯмак расонидан на танҳо ба тренерони ВАО ва омӯзгорони кафедраҳои журналистика, балки ба муҳаррирон ва рӯзноманигороне, ки дар мавзӯҳои озодии дин, гуногунии динҳо ва бунёди сулҳ менависанд, таҳия шудааст. Меъёрҳои арзёбии рӯйхат барои нигоҳ доштани сифати муҳтавои ҳангоми таҳрир кӯмак мекунанд. Дар ин қисм мо ду намунаи рӯйхатҳои санҷиширо тавсия мекунем. Якум аз саволҳои иборат аст, ки рӯзноманигор ҳангоми инъикоси мавзӯи озодии эътиқод, таҳаммулпазирии динӣ ва гуногунии динҳо бояд ба онҳо посух диҳад. Рӯйхати дуюм дар шакли рӯйхати муқаррарӣ аст, ки барои банақшагирии ҳикоя кӯмак мекунанд.

Рӯйкарди ҳассос ба низоъ барои дар расонаҳо инъикос кардани мавзуҳои озодии динӣ ва гуногунии динҳо

- 1 **ВАЗИФАИ НАХУСТИНДАРАҶАИ
РЌЗНОМАНИГОР ТАЪМИНИ ДАҚИҚИЯТ
ВА ЭЪТИМОДПАЗИРИИ ОН АСТ**

Барои таҳия кардани **мӯҳтавои**
амиқи таҳлилӣ ба **рӯзноманигор**
зарур аст, ки аз **чорчӯбаи**
гузориши вазъият берун барояд
ва ба одамон равандро **дуруст**
шарҳ дода тавонад

Саволҳо ба рӯзноманигор:

- Оё методи инъикоси ман ба дуруст
дарк кардани сабабҳои вазъияти
низоъ ёрӣ мерасонад?
- Оё ман манфиатҳову ҳуқуқи ҷонибҳоро ҳангоми
таҳлил кардан ва омӯхтани вазъият яксон мебинам?
- Ман мутахассиси рафъи низоъҳо нестам ва
вазифаи асосии ман расонидани иттилоот ба
одамон аст. Вале оё ман муваффақ шудам, ки бо
маводи худ аз имконияти ҳалли вазъияти низоъ
истифода барам?
- Оё ман ба истифодаи “забони бадбинӣ” роҳ намодаам
(баъзе калимаҳову истилоҳот метавонанд ба назари
ҷонибҳо ё намояндагони онҳо таҳқиромез намоянд)?
- Оё ба ман муяссар шуд, ки бо ёрии маводҳои худ ба
одамон имконияти роҳ наодан ба зӯровариро
ҳангоми ҳалли мусбати низоъ шарҳ диҳам?
- Оё ба ман муяссар мешавад, ки барои дӯст
шудани одамони сулҳдӯст бо донишу
таҷрибаҳояшон шароит эҷод намоям?

**НИЗОЪ ВАЪЖИЯТЕСТ, ки ба сабаби
гуногун ва ғайриоддӣ будани
чаҳонбинӣ, МАНФИАТҲО, ҲАДАФҲО ВА
ҲОИДАҲОИ ШАХСОНЕ БА ВУҶУД МЕОЯД,
ки ВОРИДИ МУКОЛАМА МЕШАВАНД**

МЕТОДҲО

РЌЗНОМАНИГОРОН МЕТАВОНАНД:

- КАНАЛҲОРО БАРОИ МУКОЛАМАИ
БАЙНИ ҶОНИБҲО БОЗ КУНАНД
- ҶОНИБҲОИ НИЗОЪРО БО
ИТТИЛООТИ БАРОИ ОШТӢ МУҲИМУ
ЗАРУРӢ ТАЪМИН НАМОЯНД
БА ОДАМОН ЁРӢ РАСОНАНД, ки
РОҲҲОИ ҲАЛЛИ НИЗОЪҲОРО
ЁБАНД
- БА ҶОНИБҲОИ ЗАЪИФ ШАРОИТ
БАРОИ ГУФТУГӢ ЭҶОД НАМОЯНД
- ТАВАҶҶУҲИ ҶОМЕАРО ҶАЛБ
КУНАНД

- аҳамият ва мавқеи рӯзноманигорон дар пешбурди васеи моҳияти чунин мафҳумҳое монанди озодии динӣ, таҳаммулпазирии динӣ, бисёрнавъӣ ва рушди динӣ.
- нақши рӯзноманигорон дар инъикоси низоъҳо.

3.1.1 ШАРҲИ НАЗАРИЯВИИ ВАЗЪИЯТҲОИ НИЗОЪ

Таҳқиқотҳои назариявӣ дар бораи ҷиғунагии инъикоси низоъҳо дар воситаҳои ахбори омма, самтҳои асосии рӯзноманигориро дар шароитҳои низоъ ошкор намуданд. Азбаски рӯзноманигорон дар ҳаёти ҷамъиятӣ, сиёсати давлат, соҳаи молия масъалаҳои гуногунро инъикос мекунанд, ҳар гуна мавзӯро ногузир ба соҳаи низоъҳо дахл мекунад. Чунки моҳиятан, дар ҳар як масъала низоъ ниҳон аст. Пеш аз таҳлил кардани рӯйкардҳои рӯзноманигор ба инъикоси вазъиятҳои низоъ, ӯ ба ҷӣ бояд таваҷҷуҳ зоҳир намояд ва дар ин робита кадом қоидаҳои рӯзноманигорӣ вуҷуд доранд, моро зарур аст, ки ба ҳуди мафҳуми низоъ равшанӣ андозем: низоъ (конфликт) – аз калимаи латинии “conflictus” бармеояд ва маънои “бархурд”-ро дорад.

Мутобиқи таҳқиқотҳои олими низоъшиносии Африқои Ҷанубӣ Марк Эрнст, низоъ дар муносибатҳои муштарак вуҷуд дорад ва вақте зоҳир мешавад, ки ҷонибҳо имконнопазир будани амалисозии хоҳишҳои худро эътироф карда, ҳамзамон дарк менамоянд, ки арзишҳо ва манфиатҳои онҳо гуногунанд ва вақте, ки ҳар ду ҷониб кӯшиш мекунанд ақидаи ҷониби муқобилро бо пайгирӣ аз манфиати худ (низоъи ошкоро) тағйир диҳанд, бартараф намоянд ё бетаъсир гузоранд. Бар асоси андешаи муҳаққиқи мазкур метавон гуфт, ки низоъ вазъиятест, ки ба сабаби гуногунӣ ва ғайриоддӣ будани ҷаҳонбинӣ, манфиатҳо, ҳадафҳо ва ғоидаҳои шахсоне ба вуҷуд меояд, ки ворида муколама мешаванд. Дар равишҳои низоъ ҳамчун набудани

ни ризоияти байни ҷонибҳо (шахсони алоҳида ё гурӯҳҳои одамон) арзёбӣ мешавад. Мутахассисони соҳаи менеҷмент баъзе наваҳои низоъро ҳатман рӯйдиҳанда ва бо ягон роҳе асоси рушди бизнес арзёбӣ мекунанд. Низоъҳои байни муҳаққиқон дар соҳаи илм (муҳокимаҳои илмӣ, дифоъи қори илмӣ) барои рушди ҷомеа дар роҳи пешрафт хидмат мекунанд. Ин ҷо танҳо як қоида – идора карда тавонистани ин низоъҳо муҳим аст. Қоидаи мазкур аҳамияти худро дар соҳаи рӯзноманигорӣ дар шароитҳои низоъ низ аз даст намедихад.

Дар ҷараёни ҷустуҷӯ ва ҷамъовариҳои иттилоот, вазифаи нахустиндараҷаи рӯзноманигор таъмини дақиқият ва эътимодпазирии он аст. Ҳамзамон, дар хотир бояд дошт, ки эътимодпазирии далелҳоро ҳулосаҳои муътабар ва тавзеҳоти қоршиносон тасдиқ мекунанд ва бухронҳоро исботҳо тақвият медиҳанд. Маҳз хусусиятҳои дар боло зикршуда миёни паёмҳои рӯзноманигор ва паёмҳои қамаҳамият, кам асосдоршуда ё қомилан беасос фарқ мегузоранд. Барои ин мувофиқи мақсад аст, ки рӯзноманигорон низоъ ва ҷӣ гуна ба ҷонибҳои низоъ ва одамони алоҳида таъсир гузоштани онро дуруст таҳлил карда тавонанд. Одатан, рӯзноманигорон низоъро ҳамон гуна ки ҳаст, инъикос мекунанд. Низоъ дар воситаҳои ахбори омма то ҷӣ андоза моҳирона инъикос нашавад, он паёми хабарсоз боқӣ мемонад. Вале ин ба истеъмолкунандаи иттилоот қофӣ нест, ки сабабҳои асли низоъро сарфаҳм равад. Барои таҳия кардани мӯҳтавои

амиқи таҳлилий ба рӯзноманигор зарур аст, ки аз чорчӯбаи гузориши вазъият берун барояд ва ба одамон равандро дуруст шарҳ дода тавонад. Танҳо ҳа-

мин рӯзноманигорон, эҳтимол, муяссар мешаванд, ки сабабҳои пайдоиш ва моҳияти низоъро ба ҷонибҳо равшану возеҳ нишон диҳанд²⁸.

3.1.2 РҶЙКАРДИ ҲАССОС БА НИЗОЪ ДАР САМТИ ИДОРАКУНИИ ВАЗЪИЯТ

Дар идоракунии ва ҳалли низоъ ду рӯйкарди рақобат ва ризоияти дучониба вучуд дорад. Тавре шумо дарк мекунед, дар рӯйкарди рақобат, байни ҷонибҳои низоъ рӯҳияи мусобиқа афзалият дорад. Рӯйкарди ризоияти дучониба пешбинӣ менамояд, ки ҷонибҳо масъаларо ҳамачониба баррасӣ мекунанд ва барои ҳалли баҳс ҳамаи пешниҳодҳо ва хоҳишу дархостҳоро ба эътибор мегиранд. Дар зер хусусияти кӯтоҳи рӯйкардери меорем, ки бар рақобат асос ёфтааст:

1. Ҷониби А вазъиятро мебарад, ҷониби Б бой медиҳад. Тарҳи риёзии вазъият чунин аст: $A > B = 0$. Натиҷа ба сифр баробар аст. То он ҳоле, ки яке аз ҷонибҳо назаррас нест, ҳади-ақал метавон ба ягон роҳи ҳал даст ёфт. Вале чунин ҳолатҳое низ ҷой доранд, ки $A - B = < 0$. Яъне дар чунин вазъият ҳеҷ яке аз ҷонибҳо баранда намешавад, баръакс, ҳар ду ҷониб бой медиҳанд.
2. Ҷонибҳо бар зидди ҳамдигар амал мекунанд. Бинобар нокифоя будани захираҳои сафарбаршуда, ҳар ду ҷониб дар чунин вазъият бой медиҳанд.
3. Ҳалли қатъии вазъият. Бо пирӯзии яке аз ҷонибҳо вазъият ҳал намешавад. Баръакс, ҷониби бойдода ба ҷустуҷӯи роҳҳои муваффақ шудан ба ҳадафҳои худ идома хоҳад дод ва кӯшиш менамояд, ки бар ҷониби муқобил қомилан пирӯз шавад.
4. Раванди рақобат танҳо вазъияти низоъро дар байни ҷонибҳо шиддат мебахшад. Ризоияти дучониба таҳлил намешавад, ҷонибҳо талош намекунанд, ки манфиатҳои якдигарро бифаҳманд ва байни худ робитаҳои эътимодбахш барқарор намоянд.
5. Ҳар як кӯшиш бенатиҷа мемонад. Дар чунин ҳолат метавон фаҳмид, ки ифодаи “ҷанг ғолибу мағлуб надорад” то чӣ андоза бамаврид аст.

Натиҷаҳои рӯйкарди дувумро баррасӣ мекунем – ризоияти дучониба:

1. Натиҷае, ки барои ҳар ду ҷониб муфид аст. Дар чунин ҳолат, ҷонибҳо ба манфиатҳои ҳамдигар эҳтиром гузошта ва масъалаҳоро ҳамоян намуда, ба таври муштарак амал хоҳанд кард.
2. Ҳар ду ҷониб нерӯҳои худро барои он сарф намекунанд, ки ба ҳамдигар зиён расонанд, балки роҳҳои ҳалли масъаларо байни худ пайдо кунанд.
3. Дараҷаи баландтарин – муколамаи байни ҷонибҳо мебошад. Ҷонибҳоро зарур аст, ки муносибатҳои ҳамачониба ошкорову бозэҳтиромро барои ҳамкорӣ барқарор намоянд, ки ба ҳалли масъала равона шудаанд. Ин роҳҳоро ба сӯи идоркунии самарабахши низоъҳо дар оянда боз мекунанд.
4. Беҳтарсозии эътимод ва муносибатҳои дучониба. Ин амал барои

²⁸ Питер де Туа. Освещение конфликтно-чувствительных тем: инструменты для журналиста.

ҳамаи ҷонибҳо судбахш аст, чунки дар ҳалли низоъҳои эҳтимолии байни ҷонибҳо ба манфиати ҳамдигар натиҷаҳои хуб медиҳад.

Аз ду рӯйкарди дар боло зикршуда возеҳ мешавад, ки дар ҳалли низоъи барои ҳар ду ҷониб муфид, рӯйкарде афзалият дорад, ки бар ризоияти дучониба асос ёфтааст. Ҷонибҳо барои ҳалли вазъияти низоъ бояд ба кадом қарорҳо биёянд? Шартҳои муҳими ҳамкориҳои муштарак:

- дар бораи арзишҳо, манфиатҳо ва ғоидаҳои худ гуфтан зарур аст, бо ин роҳ, ҷонибҳо эҳсосот ва эмотсияҳои шахсии худро самимона изҳор мекунанд;
- ҷонибҳое, ки воридаи низоъ шудаанд, дар баробари изҳори манфиатҳои худ, набояд омӯхтани манфиатҳои ҷониби муқобилро низ фаромӯш кунанд;
- равшанӣ андохтан ба ғалатфаҳмӣ муҳим аст, чунки ҳар ду ҷониб нисбат ба ҳамдигар фикру идеяҳои муайян доранд ва агар ин фикру идеяҳо нодуруст бошанд, пас барои ислоҳ қардани онҳо имконият дода мешавад;
- доштани иттилооте зарур аст, ки барои қабули қарорҳои маъқулу муҳим лозиманд, чунки норасоии иттилооти зарурии юридикӣ метавонад ба тадбирҳои монетаи бузург шавад, ки барои рафъи ғалатфаҳмиҳои байни ҷонибҳо андешида мешаванд;
- доштани муносибатҳои баробари ҳуқуқӣ бо ҷониби муқобил, чунки ба сабаби тафовут дар имкониятҳо барои ҷониби заъиф ҳифз қардани ҳуқуқҳои худ мушкил хоҳад буд. Агар байни ҷонибҳо муносибатҳои баробарҳуқуқ муқаррар нашаванд,

эҳтимолияти ҷанбае бузург аст, ки ҷониби қавӣ ҷониби заъифро ба канор тела хоҳад дод;

- доштани маълумот дар бораи тарзҳои гуногуни ҳалли низоъҳо;
- доштани диди (ё назари) эҷодкорона ба ҳалли низоъ. Агар дар ихтиёри ҷонибҳо чанд роҳи ҳалли масъала вучуд дошта бошад, ин имконияти интихоби , роҳи ҳалли барои ҳамаи ҷонибҳо қобили қабулро медиҳад, на ин ки танҳо ҳалли масъаларо аз мавқеи нерӯ пешбинӣ менамояд;
- доштани муҳофизат аз имконияти сӯиистифода қардани шахсони дигар. Дар ҳолатҳое, ки ҷонибҳо фишороварии шахсони севумро эҳсос мекунанд, роҳи ҳалли вазъияти низоъ пайдо нахоҳад шуд.

Барои иҷро қардани шартҳои муҳими ҳамкориҳои муштарак пешвоёни ҷонибҳо бояд роҳро ба сӯи ҳамкориҳои ҳамдигар боз кунанд. Барои ҳалли вазъиятҳои низоъ низ хеле муҳим аст, ки шахсони дастгирикунандаи ҷонибҳои гирифтори низоъ, шартҳои чунин ҳамкориро риоя кунанд. Барои одамоне, ки ба сабаби низоъ миёнашон муносибатҳои сард барпо шудаанд, замони муайяне барои ба ҳамдигар эътимод қардан ва эътироф намудани яқдигар лозим мешавад. Ҳамаи шартҳо ва методҳое, ки барои бартарафсозии вазъияти низоъ заруранд, танҳо барои ҳалли як қисми масъалаи пайдошуда қоромад мебошанд. Натиҷаҳои воқеӣ ҳангоми пайдоиши низоъҳо баъд аз барқарорсозии муносибатҳои дучонибаи қобили қабул имконпазир хоҳанд буд. Омӯхтани сабабҳои асосии ғалатфаҳмиҳои байни одамон, мусоидат намудан ба дарки онҳо миқёси масъаларо муайян мекунанд. Дар ин робита рӯзноманигорон нақши муҳим доранд.

3.1.3 РҶЙКАРДИ ЖУРНАЛИСТӢ БА ИНӢИКОСИ ВАЗӢИЯТӢОИ НИЗОӢ

Барои фаҳмидани умқи низоӢ, бешубҳа, омӯхтани сабабҳои пайдоиши он зарур аст. Рӯзноманигор бояд сарчашмаи низоӢро муайян намояд, чунки агар дар бораи низоӢ бидуни дақиқ омӯхтани он паём паҳн шавад, вазъият боз ҳам шиддат мегирад ва эҳтимолияти ба таҳдидҳои зӯроварона²⁹ табдил ёфтани ғалатфаҳмиҳои ҳаст, ки то лаҳзаи кунунӣ байни ҷонибҳо вучуд доштанд. Маълум аст, ки ин метавонад ба вазъияте расонад, ки ғалатфаҳмиҳои байни одамон ё гурӯҳҳои алоҳида атрофи масъалаҳои таҳаммулпазирӣ динӣ, бисёрнавъии динӣ ва озодии эътиқод метавонанд вусъат ёбанд ва ба дараҷаи миллатгарой, маҳалгарой расанд. НизоӢҳое, ки бо таҳаммулпазирӣ динӣ алоқаманданд, дар муносибатҳои рақобат ё афзалияти намояндаи (ё намояндагони) ягон дин бар намояндагони динҳои дигар инъикос ёбанд. НизоӢҳое, ки бо бисёрнавъии динӣ алоқаманданд, дар безътиной, таҳқири намоянда(гон)и як дин нисбат ба арзишҳои динӣ, анъанаҳо, идеяҳои намояндагони динҳои дигар инъикос меёбанд. Зери мафҳуми озодии динӣ эътиқоди шахс ба дину мазҳаби дилхоҳи ӯ (ё комилан надоштани эътиқод) фаҳмида мешавад ва ҳеҷ кас набояд ба ин мудохила намояд. Ин мавзӯҳо ба гурӯҳи ҳассостарин масъалаҳои ҳар як халқу миллат тааллуқ доранд.

Рӯзноманигории ҳассос ба низоӢ дарк менамояд, ки гузориш дар бораи низоӢи рӯйдода метавонад ба ҷамъият таъсир расонад ё вазъиятро шиддат диҳад ё ба барқарорсозии сулҳ мусоидат намояд. Рӯзноманигорон хуб мефаҳманд, ки паёмҳои онҳо дар бораи вазъиятҳои низоӢ наметавонанд ба ҳаёти ҷомеа бетаъсир бошанд. Онҳо кӯшиш мекунанд, ки аз таъсири манфии эҳтимолии паёмҳои худ канорагирӣ кунанд. Рӯзноманигорӣ дар шароитҳои низоӢ ҳеҷ яке аз ҷонибҳоро дастгирӣ

намекунад ва талош наменамояд, ки қарорҳои худро ба сари ҷонибҳо бор кунад ва ҳамзамон, ба пинҳонсозии ҷанбаҳои манфии низоӢ ё вазъияти шиддатнок роҳ наметадиҳад. Баръакс, рӯзноманигорӣ дар шароитҳои низоӢ барои дақиқу объективӣ инъикос намудани воқеият, рафъи ғалатфаҳмиҳои байни ҷонибҳо ва роҳ надодан ба истифодаи зӯроварӣ хидмат мекунад. Ҳангоми инъикоси низоӢҳо, рӯйкарди ғаразomez, иттилооти ғайридақиқу беасос паёмҳои эҷод мекунанд, ки танҳо барои ҳангомасозӣ хидмат менамоянд. Ва ин ба боз ҳам бештар шиддат гирифтани вазъият оварда мерасонад.

Ҳангоми инъикос кардани вазъияти низоӢ муҳим аст, ки рӯзноманигорон ба машварати коршиносони масъалаҳои эҷоди сулҳ пайравӣ намоянд, манфиатҳо ва имкониятҳои ҳамаи ҷонибҳоро ба эътибор гиранд ва вазъиятро дуруст арзёбӣ кунанд. Интиҳоби дурусти коршиноси соҳаи низоӢ барои баррасии мавзӯи мушаххас самарабахшии маводҳои рӯзноманигорро баланд мебардорад. Масалан, ҳангоми таҳлил кардани низоӢҳо атрофи мавзӯҳои динӣ олимони диншинос (мутахассисони таърихи дину мазҳабҳо, масъалаҳои динӣ-ҳуқуқӣ) дар шарҳ додани масъалаҳо ва таърихшиносону мутахассисони соҳаҳои дигар дар мавзӯҳои соҳаҳои ҷамъиятӣ ва илми сиёсат нақши муҳим мебозанд. Коршиносе, ки рӯзноманигор ҳангоми омода кардани мавод интиҳоб менамояд, дар баробари инъикос кардани вазъияти низоӢ, метавонад роҳҳои ҳалли низоӢро нишон диҳад. Ин яке аз муассиртарин тарзҳои идоракунии вазъияти низоӢ тавассути воситаҳои ахбори омма мебошад. Танҳо бо ҳамин роҳ низоӢҳое, ки барои ҳаёти ҷамъиятӣ хатар эҷод мекунанд, бартараф мешаванд ва вазъият беҳтар мегардад.

²⁹ Ҳмон ҷо.

Рӯзноманигорон дар ҳалли вазъиятҳое нақши муҳим мебозанд, ки бо таҳаммулпазирии динӣ, гуногунандешӣ ва озодии эътиқодот алоқаманданд. Дар зер баъзе методҳоеро шарҳу тавзеҳ медиҳем, ки рӯзноманигорон метавонанд истифода баранд:

- Рӯзноманигорон метавонанд каналҳоро барои муколамаи байни ҷонибҳо боз кунанд. Ҳамзамон, рӯзноманигор шароитҳое эҷод менамояд, ки ҳар як ҷониб дар бораи масъалаҳову хоҳишҳои худ гуфта ва онҳоро ба тавачҷуҳи ҷониби муқобил расонида тавонад. Ҳамин тавр, ҷонибҳои низоъ метавонанд иттилооти муҳимро мубодила кунанд. Вале ин чунин маънӣ надорад, ки воситаҳои ахбори омма ба майдончае табдил ёбад, ки ҷонибҳо “фикри худро баён кунанд”, ба ҷониби муқобил носазо гӯянд ва онро таҳдид намоянд. Баръакс, рӯзноманигории ҳассос ба низоъ ба ҷонибҳо ёрӣ мерасонад, ки масъалаҳои амнияти паёмҳо ва норасоии иттилоотро ҳал кунанд;
- Рӯзноманигорон метавонанд ҷонибҳои низоъро бо иттилооти ба рои ошӣ муҳиму зарурӣ таъмин намоянд. Масалан, барои рафъи низоъҳое, ки дар заминаи ҷаҳонбинии динӣ ба вучуд меоянд, рӯзноманигор, дар баробари инъикоси иттилоот оид ба арзишҳо, одатҳо, анъанаҳо ва ғ.-и динӣ, дар эҷод кардани муҳити шиносӣ бо тартиботу қоидаҳое нақши муҳим мебозад, ки санадҳои қонунгузори давлат пешбинӣ кардаанд. Барои ин мувофиқи мақсад хоҳад буд, агар рӯзноманигор ба раванди инъикос кардани маводҳо диншиносон ва ҳуқуқшиносонро ҷалб намояд;
- Рӯзноманигорон метавонанд ба одамон ёрӣ расонанд, ки роҳҳои ҳалли низоъҳоро ёбанд. Одатан, ин дар шакли иттилоъдиҳӣ оид ба роҳҳои идоракунии ва ҳалли низоъ расонида мешавад. Ин тадбирҳо, дар аксари ҳолатҳо, аз табдилёбии

низоъ ба амалҳои зӯрварона пешгирӣ менамоянд;

- Рӯзноманигорон барои ҷонибҳои заъиф шароитҳои гуфтугӯ ва тавзеҳи мушкилоти худро эҷод менамоянд, ки муносибтарин тарз барои чунин гурӯҳҳо махсуб мешавад, ки ба ҷомеа дар бораи тарсу бимҳои худ гӯянд ва хабар диҳанд;
- Рӯзноманигорон метавонанд тафтишот баргузор кунанд ва аз вазъияти шадида сухан гӯянд, ки тасаввуроти нодурусти ҷонибҳои низоъ дар бораи яқдигар ба вучуд овардааст. Масалан, дар рафти тафтишоти рӯзноманигории баҳсҳои динии байни гурӯҳҳо ошкор мешавад, ки воқеан ҳар ду ҷониб тарафдори ҳалли сулҳҳои низоъ ҳастанд. Зимни сухан гуфтан дар ин бора, рӯзноманигорон ба ҳар ду ҷониб ёрӣ мерасонанд, ки ҳамдигарро бифаҳманд ва масъаларо ҳал кунанд. Чунин рӯйкард аз зӯрварии баъдӣ пешгирӣ менамояд;
- Рӯзноманигорон метавонанд тавачҷуҳи ҷомеаро ба ақидаҳову андешаҳои одамони сулҳдӯст ҷалб кунанд. Одатан, дар низоъ одамони хашмгинтарин ошкоро сухан мегӯянд, вале ҷонибҳои заъиф, вале моил ба ҳалли сулҳҳои низоъ, аз тавачҷуҳи ҷомеа берун мемонанд. Аммо садои онҳо ба шарофати рӯйкарди объективонаи рӯзноманигор шунида хоҳад шуд;
- Рӯзноманигорон метавонанд дараҷаи хатарноки рушди низоъ – авҷ гирифтани онро пешгирӣ намоянд. Дар аксари ҳолатҳо, одамон моиланд, ки ба иттилооти ғайридақиқ бовар кунанд. Зудбоварии онҳо хатарнок буда, метавонад ба амалҳои зӯрварона оварда расонад. Рӯзноманигорон вазъи воқеии аҳволро инъикос намуда, пеши роҳи ҳар гуна овозаҳоро мегиранд.

Ҳангоми инъикос кардани низоъҳое, ки бо чунин мавзӯҳое монанди озодии динӣ, таҳаммулпазирии динӣ, гуногу-

нандешӣ алоқаманданд, рӯзноманигорон бояд як қатор тактикаҳои стратегӣ дошта бошанд. Таърихчаи сулҳофарон оид ба таъмин кардани суботи вазъият, суҳбатҳои мусбати онҳое, ки пеш аз низоъ робитаи дӯстона доштанд, вале ба сабаби низоъ дар ду ҷониб қарор гирифтанд, эҷоди имкониятҳо барои ҷонибҳо, ки бо нақли саргузаштҳо дар бораи арзишҳо (дар бисёр ҳолатҳо арзишҳое ошкор мешаванд, ки ҷонибҳои низоъро бо ҳам муттаҳид мекунанд) ба ҳамдигар савол диҳанд ё ба ҳамон саволҳо посух диҳанд – рӯйкардҳои журналистӣ мебошанд, ки барои собитсозии вазъият хидмат мекунанд.

Бо инъикос намудани масъалаҳои баҳсомезе, ки бо мавзӯи озодии динӣ ва гуногунии дину мазҳабҳо алоқаманданд, рӯзноманигорон бояд огоҳмандона аз ҳангомасозӣ, истифодаи алфози қабех ё ифодаҳои таҳқиромез дурӣ ҷӯянд.

Дар раванди ҷустуҷӯи иттилоот барои инъикос кардани низоъ, рӯзноманигорон бояд ба худ саволҳои зеринро диҳанд ва ба онҳо ҷавоб ёфта тавонанд:

1. Оё методи инъикоси ман ба дуруст дарк кардани сабабҳои вазъияти низоъ ёрӣ мерасонад?
2. Оё ман манфиатҳоро ҳуқуқи ҷонибҳоро ҳангоми таҳлил кардан ва омӯختани вазъият яксон мебинам?
3. Ман мутахассиси рафъи низоъҳо нестам ва вазифаи асосии ман расонидани иттилоот ба одамон аст.

Вале оё ман муваффақ шудам, ки бо маводи худ аз имконияти ҳалли вазъияти низоъ истифода барам?

4. Оё ман ба истифодаи “забони бадбинӣ” роҳ надодам (баъзе калимаҳоро истилоҳот метавонанд ба назари ҷонибҳо ё намоёндагони онҳо таҳқиромез намоёнд)?
5. Оё ба ман муяссар шуд, ки бо ёрии маводҳои худ ба одамон имконияти роҳ надодан ба зӯровариҳо ҳангоми ҳалли мусбати низоъ шарҳ диҳам?
6. Оё ба ман муяссар мешавад, ки барои дӯст шудани одамони сулҳдӯст бо донишу таҷрибаҳояшон шароит эҷод намоям?

Дар боби оянда, сухан дар бораи кори рӯзноманигор бо сарчашмаҳои иттилоот ҳангоми таҳия кардани мавод дар мавзӯи озодӣ, бисёрнавъӣ ва таҳаммулпазирии динӣ меравад. Шумо аз сарчашмаҳо дар мавзӯи мазкур ва ҷанбае огоҳ хоҳед шуд, ки ҳангоми кор бо мавод эътиқодҳои динии (ё ғайридинии) худро бартараф намоед то сарҳади нозуки “объективизм”-ро ба самти “субъективизм” нагузаред. Шумо низ хоҳед фаҳмид, ки: бо хулосаҳои коршиносон чӣ гуна кор кунед, оё пешвоёни динӣ метавонанд коршиносони маводҳо дар мавзӯи робитаҳои таҳаммулпазиронаи байни дину мазҳабҳо бошанд, дар қорҷӯбаи қонунҳои мавҷуда ва эҷоди пойгоҳи иттилоотӣ ҳангоми ҳамкорӣ бо коршиносон чӣ гуна метавон кор кард.

Саволҳо ба параграфи мазкур:

1. Шарҳи назариявии истилоҳи “низоъ”-ро диҳед.
2. Байни мубориза бо низоъ ва рӯйкардҳо ба оштии муштараки ҷонибҳо чӣ гуна фарқ бояд гузошт?
3. Кадом тарз яке аз тарзҳои самарабахши идоракунии вазъияти низоъ тавассути воситаҳои ахбори омма мебошад?
4. Ҳангоми инъикоси низоъҳо атрофи мавзӯҳое монанди озодии динӣ, таҳаммулпазирии динӣ, гуногунандешӣ рӯзноманигорон бояд аз чӣ огоҳ бошанд?

САРЧАШМАҲОИ ИТТИЛОӢ

Бояд **манбаъҳо**ро пайдо намуд, ки дар мавзӯи мавриди баррасии мо маълумоти наву то ин замон ногуфтаро барои мухотабон пешниҳод карда метавонанд.

BAO, брифинг, презентатсияҳо, омили расмӣ, хабарномаҳо (варақаи иттилоотӣ), бюллетенҳои хабарӣ, мусоҳибаҳои гуногун

Ҳангоми таҳияи маҳзани коршиносон ба ин меъёрҳо бояд таваҷҷуҳ намуд:

- ✓ Ин шахс мутахассиси хубу огоҳи самти мушаххас аст
- ✓ Дар масъалаву мавзӯи мавриди назар маълумоти комил дорад
- ✓ Дар мавзӯи мавриди таҳлили мо корҳои нашркардаи эътирофшуда дорад
- ✓ Ба ин мавзӯ ба хотири гароишҳои сиёсӣ ву идеологияш машғул нест

Журналистика касбест, ки асоси фаъолияти онро беғараздиро талаб мекунад

! Мо бояд эҳсосоти худро қаноатан гузорем, то ки ба таҳияи мавод бо масъулияти комил муносибат намоем

3 гурӯҳи саволҳо

Оё ман бо ягон гурӯҳе робита дорам?
Оё ин робита маро водор мекунад, ки бо иштирокчиёни гуногун ҳамдردӣ кунам?
Оё ман метавонам бигӯям, ки ман бо ҷамаи ҷонибҳо ростқавл ҳастам?

Оё эътиқодоти шахсиям ба муносибати ман ба ҳикоя таъсир мерасонад?
Оё онҳо ба саволҳои ман ва ҷи гуна пешниҳод кардани мавод таъсир мерасонанд?
Чи тавр ман метавонам боварӣ дошта бошам, ки ҷамаи нуқтаи назарҳои гуногун одилона баррасӣ карда мешаванд?

Оё мумкин аст, ки ман дар мақлаби худ ғаразнок бошам ва ҳатто нафаҳмам, ки як гурӯҳ ё як маҷмуи эътиқодотро ба гурӯҳи дигар бартарӣ медиҳам?

§ 3.2 САРЧАШМАҲОИ ИТТИЛООТ ҲАНГОМИ ТАҲИЯИ МАТОЛИБ ДАР МАВЗУӢҲОИ ВОБАСТА БА ОЗОДИИ ДИН, ТАҲАММУЛПАЗИРӢ ВА БИСЁРНАВӢИ ДИНҲО

Банди дувуми боби мазкур ба шумо кумак мекунад:

- Дарк намоед, ки чӣ гуна бо истифода аз доираи васеи сарчашмаҳо дар матолиби худ, журналистон ва блогнависон метавонанд озодии дин, таҳаммулпазирӣ ва гуногуншаклиро дар ҷомеа дастгирӣ кунанд;
- Муносибатро бо сарчашмаҳои расмӣ, ки огоҳии журналистонро бо ҳодисаҳои вобаста ба озодии дин, таҳаммулпазирӣ ва гуногуншаклӣ таъмин мекунад, рушд диҳанд;
- Маълумотро аз пешвоёни динӣ ва рӯҳониён ба таври боэҳтиром ва муассир ҷамъоварӣ намоянд;
- Арзиши кор бо одамони оддиро дар таҳияи матолиб эътироф карда, фаҳмиши ҷомеаро дар мавриди аҳамияти масъалаҳои озодии динӣ, таҳаммулпазирӣ ва гуногуншаклӣ тавсеа диҳанд;
- Метавонанд қарор қабул кунанд, ки ҳангоми таҳияи матлаби вобаста ба масъалаҳои ҳассоси озодии дин, бо кадом коршиносон кор кунанд;
- Ҳангоми ҷамъовариҳои маълумот дар бораи озодии дин, таҳаммулпазирӣ ва гуногуншаклӣ василаҳои таъсиргузори таҳқиқоти маҷозиро (онлайнӣ) истифода намоянд;
- Бо одамон дар мавзӯҳои ҳассоси динӣ мусоҳиба кардану онҳоро барои мубодилаи афкор ва истифодаи таҷрибаашон ташвиқ намуданро омӯзанд;
- Ҳангоми муайян кардани сарчашмаҳои иттилоот дар бораи озодии дин, таҳаммулпазирӣ ва гуногуншаклӣ дар доираи қонун кор карда тавонанд;
- Пойгоҳ ё маҳзани иттилоотии коршиносон ва сарчашмаҳои расмиро, ки журналистони инъикоскунандаи масоили динӣ метавонанд аз он истифода намоянд, ташкил кунанд.

§ 3.2.1 ДАР БОРАИ САРЧАШМАҲОЕ, КИ ОЗОДИИ ДИНӢ, ТАҲАММУЛПАЗИРӢ ВА ГУНОГУНШАКЛИРО ТАЪМИН МЕКУНАНД

Ҳарчанд динҳо барои бисёрии одамон як ҷузъи бениҳоят муҳим ба ҳисоб мераванд, матолиб дар бораи эътиқодот, урфу одатҳо ва ахбори динӣ дар расонаҳои хабарӣ хеле кам нашру пахш мешаванд. Ба назар мерасад, ки журналистон гӯё танҳо дар бораи ин мавзӯҳо вақте менависанд, ки агар дар дохили як гурӯҳи мазҳабӣ ягон ихтилоф, ё ҷанҷол пеш меояд. Аммо кам будани матолиб дар ин мавзӯҳо маънои онро дорад, ки одамон аксари

вақтҳо аз имконияти омӯختан дар бораи дигарон маҳрум мешаванд.

Зимнан, журналистон метавонанд бо дарёфти роҳҳои имконпазирӣ пешниҳоди матолиб дунё ва фаҳмишхоро комилан тағйир диҳанд. Ин аз журналистон тафаккури эҷодиро тақозо менамояд. Барои ҳамин пайдо намудани қиссаҳои зарур мешавад, ки дар зери анбӯҳи ҳодисаҳо пинҳон монда бошанд ҳам, донистанашон барои одамон муҳим аст.

Тарзи муассири дастрасии журналистон ба ин гуна матолиб пеш аз ҳама дар сурате пеш меояд, ки мо бо доираи васеи манбаъҳо ҳамеша дар робита бошем. Баъзе аз ин сарчашмаҳо метавонанд расмӣ бошанд, баъзеи дигар аъзои ниҳодҳои ҷомеаи шахрвандӣ, масалан созмонҳои ҷамъиятӣ, ки дар ин ё он соҳа фаъолият доранд.

Агар иртиботи мо бо ин сарчашмаҳо ҳамешагӣ бошад, аз онҳо дар бораи рӯйдодҳо пурсем, ҳатман ба мо маълумоти муҳимро пешниҳод хоҳанд кард ва журналистон имкон доранд дар заминаи ин маълумот матолиби ҷолиб таҳия намоянд. Бисёр вақтҳо одамон фаҳмида наметавонанд, ки дар пешорӯи онҳо ҳодисаҳои ҷолиб сурат мегиранд, ё шахсиятҳои муҳим зиндагӣ доранд. Аммо вақте дар бораи ин ҳодисаву шахсиятҳо аз тариқи матбуот, радио ё телевизион матлаборо пайдо мекунанд, бошавқ хоҳанд хонд ва баррасиашон дар бораи ҳаводиси атроф тағйир меёбад.

Бо иртиботи пайваста бо доираи васеи одамон мо метавонем матолиби муҳталифиро таҳия намоем, ки ба фаҳмиши арзиши озодии дин ва таҳаммулпазирӣ кӯмак мекунанд. Аммо ин кор танҳо дар заминаи ҷустуҷӯи ҳамешагӣ ҳосил мешавад. Мушоҳидакории журналист низ дар ин ҳолат бисёр муҳим аст. Мушоҳида, дар ҳақиқат як ҷузы

муҳими фаъолияти мо ба ҳисоб меравад: кунҷковӣ ва хоҳиши бештар доништан дар бораи ҳаводиси атроф на танҳо ба мо маълумоти зиёдтар медиҳад, балки боиси пайдоиши мавзӯи ва қаҳрамонҳои нав хоҳад гашт.

Муҳимтарин нукта дар ин робита он аст, ки журналист бояд аниқ донанд, ки маълумотро аз кадом манбаъ метавон дастрас кард. Агар ин барои журналист равшан бошад, пайдо кардан ва саривақт маълумоти бозътимодно барои муҳотабон пешниҳод намуданаш (аудитория) хеле осон мешавад.

Барои фаҳмидани он ки маълумотро аз кадом сарчашмаи мӯътамад гирифтани мумкин аст, бояд пеш аз ҳама аз сохторҳои мавҷудаи давлативу ғайридавлатӣ, коршиносону таҳлилгарони муваффақ оғоӣ дошт. Ғайр аз ин, барои пайдо кардани сарчашмаҳо низ амалкарди эҷодӣ зарур аст. Яъне бояд манбаъҳоеро пайдо намуд, ки дар мавзӯи мавриди баррасии мо маълумоти наву то ин замон ноғуфтаро барои муҳотабон пешниҳод карда метавонанд.

Бар илова, сарчашмаҳои ошкори дигари хабарӣ вучуд доранд. Ба ин қабил манбаъҳо дохил мешаванд: расонаҳои хабарӣ, брифинг, презентатсияҳо, омори расмӣ, хабарномаҳо (варақаи иттилоотӣ), бюллетенҳои хабарӣ, мусоҳибаҳои гуногун ва дигарон.

§ 3.2.2 ИДОРАКУНИИ ЭЪТИҚОДИ ХУД

Бояд махсус таъкид намуд, ки дар робита бо дин ҳар кас мавқеи худро дорад. Эътиқоди динӣ ин кори инфиродии ҳар нафар аст. Дар натиҷа одамоне ҳастанд, ки аз ин ё он дин пайравӣ мекунанд. Онҳое низ вучуд доранд, ки ҳеч гуна эътиқод надоранд.

Журналистика касбест, ки асоси фаъолияти онро беғараздиро талаб мекунанд. Барои ҳамин, журналистоне, ки мавзӯҳои озодии мазҳабӣ,

таҳаммулпазирӣ ва гуногуншаклро пайгирӣ менамоянд, набояд ҳеҷ гоҳ эътиқод ё мавқеи муайянеро тарғиб намояд. Баръакс, яке аз вазифаи журналист аз ташвиқи озодӣ ва таҳаммулпазирӣ иборат аст. Мо албатта метавонем ба манфиатҳои гурӯҳҳои мазҳабӣ, аз ҷумла онҳое, ки эҳтиромашон дорем, хидмат намоем, аммо ин дар сурате имконпазир аст, ки агар арзиши ҳуқуқи ҳамаи онҳоеро

ташвиқ намоем, ки ба ҷомеа зараре надоранд.

Барои ин, ҳамчун журналист мо бояд эҳсосоти худро канора гузорем, то матлабҳоямон одилона, дақиқ ва масъулиятнок таҳия шаванд.

Инро чӣ гуна анҷом додан мумкин аст?

Барои арзёбӣ кардани он, ки оё мо метавонем дар бораи як масъалаи динӣ ба таври одилона ва мустақилона ҳабаб диҳем, мо бояд ҳамеша дар бораи он андеша кунем, ки то чӣ андоза эътиқодоти шахсии мо ба паёмҳоямон таъсир карда метавонанд. Барои ба самти дуруст равона кардани тафаккурамон, мо бояд ба худ саволҳои зеринро диҳем: се гурӯҳи саволҳои зерин ҳангоми баррасии ҳикояе, ки дар он ҳис мекунем, ки эътиқоди худамон метавонад ба фарогирии мо таъсир расонад:

1. Оё ман бо ягон гурӯҳе, ки дар ин ҳикоя иштирок доранд, робита дорам? Оё ин робита маро водор мекунад, ки нисбат ба бозигарони мухталифе, ки дар ин ҳолат иштирок доранд, бештар ё камтар ҳамдигар ҳис кунам? Оё ман метавонам

бигӯям, ки ман бо ҳамаи ҷонибҳо ростқавл ҳастам?

2. Оё эътиқодоти шахсиям ба муносибати ман ба ҳикоя таъсир мерасонад? Оё онҳо ба саволҳои ман ва чӣ гуна пешниҳод кардани мавод таъсир мерасонанд? Чӣ тавр ман метавонам боварӣ дошта бошам, ки ҳамаи нуқтаи назарҳои гуногун одилона баррасӣ карда мешаванд?
3. Оё мумкин аст, ки ман дар матлаби худ ғаразнок бошам ва ҳатто нафаҳмам, ки як гурӯҳ ё як маҷмуи эътиқодотро ба гурӯҳи дигар бартарӣ медиҳам?

Агар мо ба яке аз ин саволҳо ҷавоби мусбат диҳем, пас бояд хеле бодикқат дар ин бора фикр кунем, ки ҳикояро чӣ гуна идома диҳем ва оё ба ин зарурият ҳаст? Агар мо аз ҳад зиёд ба ин сюжет ҷалб ё пойбанд шуда бошем, мо метавонем аз журналисти дигар хоҳиш кунем, ки масъулиятро ба дӯш гирад. Ғайр аз ин, лозим аст муҳарриронро дар бораи нигарониҳои худ огоҳ кард ва аз онҳо хоҳиш кард, ки маводро бодикқат омӯзанд ва баҳо диҳанд, ки оё дар он таассуботи шахсии мо аён ҳастанд?

§ 3.2.3. РОБИТА БО САРЧАШМАҲОИ РАСМӢ

Сарчашмаҳои расмии маълумот ин манбаъҳое мебошанд, ки бо таъиноти ҳукумат фаъолият доранд. Ин манбаъҳо моро аз ҳодисаҳои расмие огоҳ менамоянд, ки дар ҷомеа рух медиҳанд. Бинобар ин мо бо онҳо бояд ҳамеша дар иртибот бошем, зеро онҳо метавонанд барои мо иттилооти дар назари аввал начандон муҳимро пешниҳод кунанд, ки он барои ҷомеа арзиши баланде дорад.

Ба ғайр аз ин, мо бояд барои шарҳ ва пешниҳодҳо ҳангоми таҳияи матолиб доир ба дин ба ин манбаъҳо муроҷиат кунем.

Мо бояд аз фурсат истифода бурда, бо шахсони мансабдор ошноии наздик пайдо кунем ва зимни суҳбатҳо барояшон фаҳмонем, ки барои муҳотабони мо кадом навъи матолиб ҷолибанд. Мулоқотҳои ғайрирасмӣ низ барои ҳамин муҳиманд, ки дар натиҷаи онҳо мо фаҳмида метавонем, ки дар бахши фаъолияти онҳо чӣ рӯйдодҳои муҳиме иттифоқ афтодаанд. Ин муносибатҳо бояд то ҷое самимӣ бошанд, ки худӣ мансабдорон шавқманд шаванд ва вақте хабари наведар самти корашон пеш омад, худашон бо мо тамос гирифта, дар ин бора ба мо маълумот диҳанд.

Барои самаранок шудани ин муносибатҳо эътимод омили муҳим аст. Яъне онҳо ба мо бояд бовар кунанд. Мансабдорон вақте ба мо бовар карда метавонанд, ки бо онҳо ошкоро ва самимӣ суҳбат намоем, матолибро одилон, бидуни ғараз, дақиқ ва масъулиятнок таҳия ва пешниҳод созем. Дар натиҷа онҳо метавонанд ҳамеша моро бо маълумоти нав таъмин намоянд.

Вобаста ба масъалаҳои динӣ дар Тоҷикистон ниҳодҳои зерини давлатӣ вучуд доранд, ки аз онҳо маълумотро метавон пайдо намуд:

- Кумитаи дин, танзими анъана ва ҷашну маросими назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Маркази исломшиносӣ дар назди Президенти Тоҷикистон;

- Донишқадаи исломии Тоҷикистон ба номи Имоми Аъзам Абӯҳанифа.

Ҳамчунин дар кишвар Шӯрои уламои Тоҷикистон амал мекунад, ки асоси фаъолиятҳои мазҳабиро он ба танзим медарорад.

Дар Ўзбекистон ниҳодҳои зерин вобаста ба дин вучуд доранд, ки журналистон метавонанд ба онҳо муроҷиат намоянд:

- Кумита оид ба қорҳои дини назди Девони Вазирони Ҷумҳурии Ўзбекистон;
- Раёсати мусулмонҳои Ўзбекистон.
- Шӯро оид ба муносибати байни динҳои Кумитаи доир ба қорҳои дини назди Девони Вазирони Ўзбекистон, ки аз он ҳам дар бораи дину мазҳабҳои дар Ўзбекистон вучуддошта маълумот гирифтани мумкин аст.

§ 3.2.4. ПЕШВОЁНИ ДИНӢ ҲАМЧУН МАНБАӢИ ИТТИЛОӢ

Бояд дарк намуд, ки дар ҷомеаҳои гуногуни динӣ пешвоёни мазҳабӣ дар диди масоили мушаххас на ҳамеша назари ягона доранд. Барои фаҳмидани назарҳои мухталиф бояд бо одамони гуногуни зиёде ҳамсуҳбат шуд. Як нуктаи муҳим ҳангоми суҳбат бо онҳо ин аст, ки аз гуфтани тахмину гумонҳо дар бораи рӯҳониён, ё пешвоёни мазҳабӣ, ё эътиқодашон бояд худдорӣ намоем. Ҳамчунин, агар ба чизе мутмаин нестем, набояд аз пурсидан тарсид. Беҳтар аст саволи возеҳ бидиҳем, назар ба он ки ба иштибоҳ роҳ диҳем.

Махсусан вақти истифода аз унвону мафҳумҳои мазҳабӣ мушкил пеш меояд. Барои ҳамин, беҳтар аст онҳоро дар шакли дақиқашон аз рӯҳониён пурсем, то ин ки пас аз нашр ё паҳши матлаб нофаҳмиву баҳсҳо пеш наоянд.

Иртиботи доимии журналист бо рӯҳониён ва пешвоёни динӣ ҳам хеле муҳим аст. Ҳамон гуна, ки бо мансабдорони ташкилотҳои давлатӣ меҳодем ҳамеша дар робита бошем, бояд бо роҳбарони

ташкилотҳои динӣ низ иртиботи фаъол дошт. Дар суҳбатҳои ғайрирасмӣ онҳо метавонанд барои мо мавзӯҳои ҷолиберо ошкор созанд. Аз ҷумла дар бораи рӯйдодҳои ҷамъаи худ, ё бардоштҳои онро аз рӯйдодҳои мушаххаси иҷтимоӣ – сиёсӣ ва масоили мисли ин нақл кунанд, ки метавонанд барои муҳотабони мо бисёр муҳим бошанд.

Дуруст аст, ки пешвоёни динӣ аксари вақтҳо кӯшиш мекунанд вобаста ба рӯйдодҳои ҷомеа андешаи худро ошкор ҳарф назананд. Барои мо ва муҳотабони мо бошад мавқеъгирии онҳо муҳим аст. Имкон дорад, ки дар ин бора онҳо маҳз дар суҳбатҳои ғайрирасмиашон ибрози назар намоянд. Агар ин андешаи онҳо бе ҳангома ва таҳриф дар матолиби мо ҷо ёбад, пешвоёни динӣ ба мо бовар карда, андешаҳои худро иброз хоҳанд дошт.

Дар баробари ин бояд гуфт, ки барои инъикоси афкори пешвоёни дин таълаботи муайян вучуд дорад. Зеро ба ҳарфи онҳо як қишри муайяни одамон

сахт эътимод доранд ва як ҳарфи ноҷо, ё сухани таҳрифшуда метавонад боиси ихтилоф, ё низоъ гардад. Аз ҳамин хотир, ҳангоми истифодаи андешаи пешвоёни динӣ бояд дақиқкор буди бо эҳтиёт муносибат намуд.

Ин нукта низ набояд фаромӯш шавад: Вақте сухан дар бораи андешаи пешвои дин дар бораи масоили иҷтимоӣ меравад, дар сурати имконпазир бо одамони мухталифи табақаҳои гуногун суҳбат кардан муҳим аст.

§ 3.2.5 ОМУЗИШИ АҚИДАҲОИ ОДАМОНИ ОДДӢ

Тамоюле вуҷуд дорад, ки вақте сухан дар бораи матлабҳои динӣ меравад, журналистон бештари вақт танҳо аз манбаъ ва раҳбарони расмӣ мусоҳиба мегиранд. Ин чунин маъно пайдо мекунад, ки донишу таҷриба ва малакаи шаҳрвандони дигар сарфи назар мешавад. Ҳол он ки, таври маълум, дар масъалаҳои динӣ ва мушкилоти вобаста ба он, аз ҳама бештар мардуми оддӣ азият мекашанд ва бисёри вақт қиссаҳои ҷолибтаринро барои мубодила маҳз онҳо доранд. Албатта, ин одамон баъзан намефаҳманд, ки таҷрибаи онҳо метавонад барои дигарон манфиатовар бошад. Барои пайдо кардани ин гуна ривояту қиссаҳои ҷолиб ва хос бояд ҳамеша дар байни мардум бошем, суҳбатҳояшонро гӯш кунему ҳамрояшон гап занем.

Ҳамчунин ҳузур доштан дар ибодатгоҳҳои гуногун метавонад боиси шунидани андешаву маълумоти гуногун гардад, ки барои муҳотабон бисёр муҳим ва ҷолибанд. Фаромӯш набояд кард, ки ворид шудан ба маконҳои ибодати гуногун хусусиятҳои худро дорад ва онҳоро журналист бояд донанд, то сабаби нофаҳмиву баҳсҳо нашавад, ё мардум ин ё он рафтори журналистро ҳамчун беэҳтиромӣ ба онҳо, ё дини онҳо қабул накунад. Беҳтар аст суҳбатҳои худро журналист то сар шудани маросими динӣ, ё баъди он анҷом диҳад.

Инак, агар мо мехоҳем матлаби мукаммалу ҳаматарафа таҳия намоем, бояд бо одамон аз табақаҳои гуногун робита барқарор кунем.

§ 3.2.6. КОР БО ХУЛОСАҲОИ КОРШИНОСОН

Ҳарчанд аксари матолиби мо бо истифода аз сарчашмаҳои расмӣ, пешвоёни дин ё шахсони алоҳида таҳия мешаванд, ҳамчунин андешаҳои коршиносони динро барои фарогирии амиқ ва шарҳи таърихи воқеаҳои мушаххас истифода хоҳем бурд.

Нуктаи муҳим ҳангоми кор бо хулосаҳои коршиносон ин аст Вазифаи журналист фақат аз пешниҳоди ин ё он хабар иборат нест, “Ахбори хушк” метавонад барои хонанда, бинандаву шунаванда чандон ҷолиб набошад. Коршиносон барои ҳамин заруранд, то ин ё он маълумоти пайдокардаи журналистро мавриди баррасӣ қарор бидиҳанд, моҳияти аслии мавзӯро

барои хонанда равшан намояд. Аммо ин коршинос нафаре буда метавонад, ки аз мавзӯ ҳуб огоҳӣ дорад, дар ин бора қаблан изҳори назарҳое анҷом додааст, матлабҳо навиштааст. Яъне дар муҳити иҷтимоӣ ҳуб муаррифӣ шудааст ва хонандаву бинандаву шунаванда ба ҳарфаш метавонанд бовар кунанд, ки дар ин бора нафари огоҳе суҳбат дорад.

Дар ҳақиқат, истифода аз назари ин гуна коршиносон барои шарҳ додани як ҷузъи муҳими мавзӯи мавриди баррасии мо бисёр муҳим аст. Зеро муҳотабони мо дар баробари донишани ин ё он хабару маълумоти муҳиму ҷолиб, ҳамчунин доништан мехоҳанд, ки ин ҳо-

дисаҳо чаро рух додаанд ва пайомади он чӣ гуна буда метавонад? Яъне акнун журналист на танҳо ба унвони як гузоришгар, балки муҳаққиқи таҳлилгар низ рисолат дорад. Барои ин ба мо (ба ҷои ӯ, ки қаблан буд) мутахассис лозим аст, ки ин ҳодисаву маълумотро ба таври касбӣ шарҳу тафсир карда метавонад ва ин ҳамон коршинос аст.

Аммо як нуктаро бояд таъкид кард: доираи коршиносон набояд бисёр маҳдуд карда шавад. Барои пурра кардани ҳаёти коршиносоне, ки дар матолиби мо муаррифӣ мешаванд, бояд ҳамеша аз он чӣ ки дар расонаҳои хабарӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ, маҳфилу нишастҳо мегӯянд огоҳ бошем, Дар натиҷа Шумо метавонед одамони дигарро ҳам пайдо намоед, ки дар матолибатон ба сифати коршинос истифода намуда метавонед. Зеро, ҳарчанд истифодаи коршиносони доимӣ ва барои хонанда ошно, аз он ҷиҳат хуб бошад, ки мухотаби мо ўро мешиносаду ба ҳарфаш бовар дорад, аз сӯи дигар шояд барои хонанда хастакунанда ҳам гардад. Ин табиати инсонист, ки ҳамеша чизи нав ва дидгоҳи нав мехоҳад. Барои ҳамин тавсия дода мешавад, ки доираи коршиносон бояд ҳамеша нав гарданд. Истифодаи коршиносони мухталиф имкон медиҳад, ки одамон назарҳои гуногунро дар бораи динҳо донанд. Онҳо хоҳанд фаҳмид, ки гуногуншаклии динӣ хатар надошта, баръакс як ҷузъи ҳаёт дар ҷомеаи таҳаммулпазир аст. Агар расонаҳои хабарӣ фақат аз як мавқеи мушаххас иқтибос меоранд, фаҳмишро ба вучуд меорад, ки бояд танҳо ҳамин нуқтаи назарро қабул кард.

Албатта олӣ мебуд, агар дар ҳаёти коршиносони мо намояндагони ҷавонон, занон, одамон аз гурӯҳҳои гуногуни қавмӣ ҳузур дошта бошанд. Ин маънои интиҳоби беғаразонаи коршиносонро ҳам хоҳад дошт.

Ҳамчунин пас аз вуқӯи ҳодисаҳо ҷустуҷӯ ва дарёфти коршиносон мушкили дигари журналистон хоҳад буд. Барои ҳамин бояд рӯйхати тахминии коршиносонро дошта бошем, бо онҳо ҳамеша дар робита намоем ва дар ҳолати зарурӣ ба онҳо муроҷиат кардан осон хоҳад шуд. Яъне дар сурати мавҷуд будани рӯйхати қаблан таҳияшуда вақт барои пайдо кардани коршиносон талаф намешавад.

Интиҳоби коршиносон ҳам махсусиятҳо дорад. Ин монанди ҳамон аст, ки дар вақти таҳияи матлаб мо бо шахсиятҳои ифротгаро метавонем суҳбат дошта бошем, ё нафарони мӯътадил. Коршиносон ҳам гуногун буда метавонанд. Онҳое, ки ҷонибдорӣ аз ақидаҳои ифротгароёна мекунанд, ҳамеша шарҳи иғвоангез хоҳанд дод. Аммо мутахассисони мӯътадил ё нисбатан мӯътадил метавонанд бароямон тасвири дақиқтари воқеаҳоро пешниҳод кунанд. Донишмандони ин ҷизҳо дар таҳияи матлаб хеле муҳим аст. Муҳимтар ин аст, ки мову мухотабонамон мехоҳем назарҳои гуногунро дошта бошем. Набояд ҳамеша танҳо ба як гурӯҳи одамон муроҷиат намуд. Дар сурати вучуд доштани назарҳои мухталиф дар як масъала, мухотабони мо хоҳанд фаҳмид, ки дар ҷомеа назарҳои гуногун вучуд доранд.

§ 3.2.7. ИСТИФОДАИ ИНТЕРНЕТ ҲАМЧУН МАНБАИ АХБОР ДАР БОРАИ ОЗОДИИ ДИН, ТАҲАММУЛПАЗИРӢ ВА ГУНОГУНШАКЛӢ

Асри 21 – ро бе интернет тасаввур намудан имкон надорад. Хоса барои журналистон интернет як манбаи воқеан арзишманд ба ҳисоб меравад. Истифода аз манбаъҳои интернетӣ низ вижагӣҳое дорад, ки сарфи назар кар-

дани онҳо аз аҳамият ҳолӣ нест. Зеро на ҳамаи маълумот ва манбаъҳои дар интернет паҳншуда метавонанд воқеӣ, дуруст ва муҳим бошанд. Дар баробари маълумот ва манбаъҳои босалоҳият дар ин шабакаи ҷаҳонӣ ҳамчунин маъ-

лумот ва манбаъҳое вучуд доранд, ки шубҳанок буда, баъзан махсус ва ҳадафнок дурӯғпароканӣ мекунад.

Барои ҳамин вақти интиҳоби манбаъҳои интернетӣ бояд таваҷҷуҳ намуд:

- ин сарчашма то қучо бозътимод аст?
- Ба хотири таблиғи шахс ё гурӯҳе истифода намешавад?
- Расона ва журналистони шинохта оё ба ин манбаъ истинод мекунад?

Махсусан вақте дар масъалаҳои ҳасосе чун дин матлаб таҳия мекунем, вақти истифода аз манбаъҳои интернетӣ бояд эҳтиёткор буд. Албатта воқеият чунин аст, ки аз рӯи талаботи касбӣ ва фаврият дар кори мо баъзан имкон намеёбем, ки ба назди одамон шахсан рафта, бо онҳо суҳбат анҷом диҳем ва ба мукотибаҳои интернетӣ иктифо менамоем. Зимнан, таҷрибаву мушоҳидаҳо исбот намудааст, ки суҳбатҳои рӯ ба рӯ ҳамеша муваффақтаранд ва интернет ҳеҷ гоҳ муошират бо одамони воқеиро иваз намекунад.

Аз ҷониби дигар Интернет як василаи бисёр муҳиму таъсиргузори ҷалби ода-

мон ба дину мазҳабҳо гаштааст. Аз ин ҷост, ки рӯҳониёни саршинос ҳоло сомонаҳои интернетӣ, блогу каналҳои Ютуби худро ташкил карда, ба тарғиби ақидаҳои худ машғуланд. Дар байни онҳо метавонанд гурӯҳҳои ифротӣ ҳам бошанд. Барои ҳамин ҳангоми истифода аз манбаъҳои интернетӣ бояд бисёр эҳтиёткор буд. Дар анбӯҳи матолиб ва сомонаҳо ҳамчунин метавонад бо вебсайтҳои қалбакӣ рӯ ба рӯ шуд, ё дар ин сомонаҳо одамоне бошанд, ки ҳадафмандона ва дидаю дониста маълумоти бардурӯғ паҳн мекунад. Фарқ кардани вебсайтҳои қалбакӣ аз воқеӣ махсусиятҳо дорад ва осон нест. Муҳим аст, ки шумо аз ин василаҳо огоҳ бошед ва фиреби гурӯҳҳои ифротиро нахӯред.

Барои ҳамин пеш аз истифодаи сарчашмаҳои интернетӣ ҳар журналист чунин саволҳоро дар пеши худ бояд гузорад:

- Оё гирифтани маълумот ё изҳори назар аз манбаъҳои дигар имкон надорад?
- Манбаи мазкур то қучо ҷиддӣ ва мавриди боварист?
- Оё ин манбаъ воқеан ҳам муфид аст?

§ 3.2.8. НАЗАРСАНЧИИ ОДАМОН ДАР МАВЗЌҲОИ ҲАССОСИ ДИНӢ

Назарсанчиҳо дар фаъолияти журналистӣ хеле зиёд сурат мегиранд. Ҳамкасбони мо чи дар байни шахсони алоҳида ва ҳам дар созмонҳои дахлдор назарсанчӣ мегузаронанд. Чунин пурсишҳо барои дарки ақида ва мавқеи афроди мухталиф вобаста ба рӯйдодҳо ва масоили ҷорӣ ҷолиб ва муҳим ҳастанд.

Журналистонро лозим аст, ки бо якчанд сабаб дар мавриди пурсиши одамон дар бораи эътиқоди динӣ, расму оин ва анъанаҳои худ хеле эҳтиёткор бошанд. Пеш аз ҳама, ба хотири он ки ин мавзӯҳо барои одамон аз ҳад инфиродӣ хеле шахсӣ ҳастанд ва мета-

вонанд махфӣ бошанд. Шояд одамон намехоҳанд, ки дигарон дар бораи эътиқоди онҳо фаҳманд. Ин метавонад аз сари тарс бошад, ё ҳар бардошти дигари мусоҳиб.

Барои ҳамин ба журналистон, вақте дар бораи имону эътиқоди одамон назарсанчӣ мегузаронанд, ё мусоҳиба мекунад, чанд машварати касбӣ ме диҳанд. Аз ҷумла:

о Мо намехоҳем, одамон фикр кунанд, ки вақте мо дар бораи эътиқодот ва одатҳои динии онҳо мепурсем, чунин фаҳмида шавад, ки онҳо барои мо аҷиб ва хандоваранд. Мо бояд дар муносибат бозхитром бошем.

- Мо бояд эътироф кунем, ки ин эътиқодҳо хеле шахсӣ ҳастанд ва баъзан одамон наметоҳанд дар бораи онҳо суҳбат кунанд. Агар чунин аст, дар ин маврид набояд саҳт истодагарӣ намуд.
- Бояд ба одамон дуруст фаҳмонд, ки чаро ин маълумотро доништан метоҳем.
- Мо бояд одамонро бовар кунем, ки маълумотро дуруст истифода мебарем ва худамон низ боварӣ ҳосил кунем, ки одамон моро дуруст мефаҳманд.

Ҳангоми мусоҳиба ва назарсанҷиҳо ба ин назоқатҳо низ бояд таваҷҷуҳ намуд:

- Бояд комилан ба далелу рақамҳо пойбанд буд, аз умумигӯӣ ва ҳадсу гумон парҳез намуд, далелҳоро аз баҳодиҳӣ ҷудо намуд.
- Аз шарҳу тафсир худдорӣ кардан зарур, мафҳумҳои ғаразнокро истифода набурд, то боис ба барангехтани душманӣ нагардем.
- Шакку шубҳаи шахси ро канор гузошт.

- Одилона рафтор кардан нисбати инсонҳое, ки бо мо мусоҳиба мекунам, маънои онро дорад, ки ҳам ҳангоми ҷамъоварии иттилоъ ва ҳам ҳангоми паҳн кардани он бояд наҷобат ва одобрӣ риоя кард.
- Ҳамсуҳбатони мо ҳақ доранд, ки бидонанд, матлаб ва ё барнома дар қадом мавзӯ аст, саҳми онҳо аз иштирок кардан ва ё суҳбат намудан аз ҷӣ иборат хоҳад буд.
- Онҳо ҳамчунин ҳақ доранд дар ин бора огоҳ бошанд, ки гузориши радиӣ ва ё мусоҳибаи телевизионӣ мустақиман паҳн мешавад, ё нахуст сабт ва баъдан нашр хоҳад шуд?

Ин ҳам ҳаққи онҳост, ки донанд, оё дар навор сабт мешаванд ё на, агар сабт мешаванд, пас ҳақ доранд, талаби таҳрир ва тағйиротро дошта бошанд. Ростқавлӣ ва дурусткорӣ дар муносибат байни тарафҳо ва дар инъикоси ҳодиса, ҳамчун принципи асосӣ бояд дар мақоми аввал қарор дошта бошад.

§ 3.2.9. ҚОР ДАР ДОИРАИ ҚОНУН

Таҳияи матолиб дар мавзӯҳои динӣ, ҳамагон тавре ишора кардаем, хеле ҳасосанд. Аз ҳамагон нуқтаи назар ин гуна мавзӯҳо дар қонунгузорӣ ҳам танзими худро пайдо намудаанд.

Истифода аз адабиёти динӣ ҳам дар доираи стратегияи мубориза бо терроризм ва ифротгарӣ аз лиҳози қонунӣ бархе маҳдудиятҳоро мушаххас кардааст, ки доништан онҳо бисёр муҳим аст, то баҳсҳои ҳуқуқӣ пеш наоянд.

Дар ҳақиқат омода намудани матлаби босифат дар мавзӯи дин доништан махсусиятҳои заминаҳои меъёриву ҳуқуқии байналхалқӣ, қонунгузориҳои дохилӣ, огоҳ будан аз меъёраҳое, ки роияшон дахлнопазирии ҳуқуқ ба озо-

дии дин ва ақидаро кафолат медиҳад, талаб мекунад.

Институти инъикоси ҷанг ва сулҳ (IWPR) соли 2019 “Дастурамал оид ба инъикоси масоили мазҳабӣ дар Тоҷикистон” – ро таҳия намуд, ки вақти таҳияи матолиби динӣ посух ба саволҳои зеринро маслиҳат медиҳад:

- Қадом меъёрҳои байналхалқӣ фарогири ҳуқуқ ба озодии дину ақида ҳастанд?
- Озодии дин ва озодии ақида аз ҳам ҷӣ фарқ доранд?
- Фаъолияти созмонҳои диниро ҷӣ гуна бояд инъикос намуд?
- Оё мешавад, ҳангоми шарҳи ақида

ва чараёни диние аз боварҳои шахсии худ истифода кард?

- Миёни матлаби ҷоиз ва мамнуи мазҳабӣ чӣ фарқият ҳаст?
- Сарҳади байни созмонҳои мазҳабие, ки ба якдигарфаҳмӣ даъват мекунамд ва ҳаракатҳои мамнуъ, кадом аст? (Барои пайдо намудани шакли комили машваратҳо нигаред ба нишони дар поён зикршуда)

Вақте мавзӯҳои диниро пайгирӣ ме-намоед, бояд ба масъалаҳои зерин ҳам таваҷҷуҳ намуд, то ин ки мушкилоти ҳуқуқӣ пеш наоянд:

- Қонун нашр, ниғаҳдорӣ, интиқол додан ва паҳн кардани маводи чопӣ, аудиоӣ, аудиовизуалӣ ва дигар маводеро манъ мекунад, ки ҳадди ақал яке аз нишонаҳои фаъолияти экстремистӣ ва ё террористиро дошта бошад.
- Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, динӣ ва ё дигар навъи созмонҳоеро манъ мекунад, ки фаъолиятҳои барои ба амал баровардани ҳаракатҳои экстремистӣ ва ё террористӣ равона шудааст.
- Ҳангоми зикр кардани мансубияти наҷодӣ, қавмӣ, миллӣ, динӣ ва ё минтақавӣ одамон дар хабару гузоришу мақолаҳо бояд эҳтиёт кард, зеро зикри ин мансубиятҳо метавонад, боиси сар задани муносибати носолими одамони дигар ба намоёндагонии гуруҳҳои зикршуда гардад ва танишро дар ҷомеа ба бор орад.
- Мансубияти зоҳирӣ ба наҷод, халқият, миллат, дин ва ё минтақа набояд боиси рафторҳои ғайриқонунӣ нисбати тоифаи зикршуда гардад.
- Комилан ба далелу рақамҳо пойбанд бошед, аз умумигӯӣ ва ҳадсу гумон парҳез намоед, далелҳоро аз баҳодиҳӣ ҷудо намоед
- Аз шарҳу тафсир худдорӣ намоед, мафҳумҳои ғаразнокро истифода набаред ва аз барангехтани душманӣ парҳез кунед.
- Нуқтаи назари шахсии рӯзноманигор набояд дар жанри хабарӣ таъсир гузорад, дидгоҳҳои манфии худро дар мавод ҷо надихед
- Вазифаи журналист – бохабар кардани муҳотабон (аудитория) аст, на назорати афкори ҷамъиятӣ ва ё паҳн кардани афкори манфӣ.
- Нуқтаи назарҳои гуногунро бетарафона ва беғаразона инъикос намоед ва ба муҳотабон имкон диҳед, ки дар асоси далелу рақамҳо хулосабарорӣ кунанд.
- Барои дарёфти назар ва шарҳу тафсир ҳамеша ба мутахассисон ва коршиносони босалоҳият муроҷиат кунед ва далелу рақамҳои иловагиро бо он мақсад дар мавод ҷо намоед, ки ҷомеа мавзӯро хубтар дарк созад.
- Пеш аз он ки матлаби худро паҳн намоед, барои хоҳиш додани эҳтимоли оқибатҳои ҳуқуқӣ бо мутахассисон машварат кунед.

§ 3.2.10. ТАҲИЯИ МАҲЗАНИ МАълУМОТ ДАР БОРАИ ДИН ВА РӯҳОНИЁНИ МАЪРУФУ ТАЪСИРГУЗОР. ЛУғАТНОМАИ МАФҳУМҳо

Вучуд доштани чунин мушкилиҳои ҳуқуқӣ аз як сӯ ва аз ҷониби дигар кам будани доираҳои коршиносии масоили динӣ тақозо менамояд, ки идораҳои ВАО ва журналистон маҳзани маълумотеро таҳия намоянд, ки дар он номгӯи рӯҳониёни таъсиргузор ва коршиносону дигар сарчашмаҳои манбаъҳои мӯътамад (илова) ҷо дошта бошад. Ин иқдом чанд паҳлӯи мусбат дорад:

1. Кори рӯзноманигорро ҳангоми таҳияи мавод осон мекунад;
2. Ба рӯзноманигор имкон намедиҳад, ки ҳангоми истифодаи манбаъҳо ба хатоҳои ҳуқуқӣ роҳ диҳад;
3. Робитаи доимӣ бо коршинос ёро ба манбаъи боэътимоди маълумоту ахбори муҳим табдил медиҳад.

Вақти таҳияи ин маҳзан бояд ба ин нукта таваҷҷуҳ шавад, ки ин ё он рӯҳонӣ, ё коршинос чӣ мақом дорад: шинохташ дар сатҳи миллист, ё танҳо дар доираи маҳалли мушаххас?

Ҳамчунин бояд ба ин ҳам диққат дод, ки ин коршинос маҳз кадом бахши диниро тавзеҳ дода метавонад?

Истифодаи назари коршинос дар матлаби журналистӣ, агар аз як тараф барои он зарур бошад, ки назарҳои мухталифро барои мухотабон пешниҳод мекунад, аз ҷониби дигар барои хонандаву бинандаву шунаванда он ҷолиб аст. Зеро барои мухотабон дар баробари хабару маълумоти нав ҳамчунин муҳим аст донанд, ки чаро чунин иттифоқе пеш омадааст, ин ҳодиса ё маълумот дар зиндагии онҳо чиро тағйир медиҳад, оё мушкилотеро ба вуҷуд меорад, ё баръакс ин хабар ё ҳодиса натиҷаи мусбат хоҳад дошт?

Дар масъалаҳои вобаста ба дин коршиносон гуногун буда метавонанд. Масалан дар масоили вобаста ба дини ислом онҳо метавонанд аз исломшиносон, диншиносон, шарқшиносон, файласуфҳо ва ҳатто таърихчиён иборат бошанд. Истифодаи ҳар кадоме аз ин қишри коршиносон вобаста ба он аст, ки журналист маҳз кадом паҳлӯи мавзӯро баррасӣ мекунад.

Дар интиҳоби коршинос муҳим ин аст, ки ӯ шахси маъруф ва дар мавзӯи мавриди назар нафари огоҳ бошад. Як нозукии дигарро набояд фаромӯш кард, ки вақте журналистон танҳо ба як ё якчанд нафар коршиносон муроҷиат мекунанд ва маҳз назари онҳо дар ҳар матлаб оварда мешавад, барои мухо-

табон онҳо дилбазан мешаванд. Албатта дар ин ҳолат маҳорати касбӣ ҳам барои журналист муҳим аст. Агар ҳуди журналист аз мавзӯ хуб огоҳ бошад, метавонад аз коршинос маълумот ва сухани наву барои мухотабон муҳимро бигирад ва дар матлабаш истифода намояд. Барои ҳамин коршиносро мешавад ба сифати як ҳамкори муваффақи журналист ҳисоб кард. Таҳияи маҳзани коршиносон низ барои ҳамин хеле муҳим аст.

Тавсия дода мешавад, ки ҳангоми таҳияи маҳзани коршиносон ба ин меъёрҳо бояд таваҷҷуҳ намуд:

- Ин шахс мутахассиси ҳубу огоҳи самти мушаххас аст;
- Дар масъалаву мавзӯи мавриди назар маълумоти комил дорад;
- Дар мавзӯи мавриди таҳлили мо корҳои нашркардаи эътирофшуда дорад;
- Ба ин мавзӯ ба хоҳири гароишҳои сиёсӣ идеологияш машғул нест (агар ӯ ягон мақоми сиёсӣ ё идеологӣ дорад, бояд ҳатман мухотабонро дар ин бора огоҳ кард ва дар матлаб ин нуктаро зикр намуд).

Як нуктаи муҳими дигар дар мавриди коршиносон додани маош ё ҳаққи қалам аст. Расонаҳои хабарие вуҷуд доранд, ки бо коршиносони мушаххас шартнома мебанданд, онҳоро бо маош ё ҳаққи қалами моҳона таъмин мекунанд ва ин коршиносон муваззаф мешаванд, ки танҳо бо ин расонаи хабарӣ ҳамкорӣ намуда, ба дигар журналистон ва Воситаҳои ахбори омма андешаи коршиносонаи худро иброз намедоранд.

Ҳамчунин гурӯҳи коршиносоне вуҷуд доранд, ки муҳим барояшон шахсияти ҳуди онҳо, ё корхонаест, ки дар он ҷо кор мекунанд. Онҳо иброи назари коршиносонаи худро тариқи расонаҳои хабарӣ ҳамчун таблиғи худ ё корхонаашон маънидод менамоянд. Барои онҳо кифоя аст, ки дар расонаҳои хабарӣ

номашон истифода шавад, аз ин хотир талаби маош ё ҳаққи қалам намеку-
нанд.

Бар илова, дар ниҳодҳои давлатӣ ҳам нафарони аз мавзӯҳои мавриди таҳ-
лили мо вучуд доранд ва онҳо ҳам аз ҳамкорӣ бо Воситаҳои ахбори омма манфиати молӣ суроғ намеку-
нанд. Ин гурӯҳи коршиносон низ робита бо жур-
налистонро ҷузъе аз рисолати кории худ меҳисобанд.

Дар баробари ин дар ҷомеа шахсони рӯзгордидае низ ҳастанд, ки ҳарчанд ҳоло шояд дар нафақаанд, ё дар ҳеҷ кучо кор намеку-
нанд, аммо дар ин ё он мавзӯ шояд вобаста ба шавқи инфи-
родии худ ва хондани адабиёти зиёд, ё фаъолиятшон дар ин ё он ниҳод маълумоти муҳим ва ҷолибро доранд,
ё дар ин ё он мавзӯ метавонанд анде-
шаи солим иброз намоянд. Имкон до-
рад чунин нафаронро ҳам ба рӯйхати коршиносон ворид намуд.

Ҳамаи махсусиятҳои зикршуда барои таҳияи феҳристи маҳзани коршино-
сон муҳим буда, боис ба сабукии кори журналист ҳангоми интихоби коршинос хоҳад шуд.

Таҳияи феҳристи маҳзани коршиносон як паҳлӯи кор аст. Дар баробари он ташкил намудани луғатномаи вожаҳои асосии динӣ хеле муҳим аст. Маълум аст, ки журналист рӯҳонӣ нест ва ҳамаи мафҳумҳоро дуруст намефаҳмад. Дар сурати мавҷуд будани чунин луғатнома кори журналисте, ки мавзӯҳои мазҳа-
биро пайгирӣ менамояд, хеле осон хоҳад шуд ва ҳам ин воситае барои пешгирӣ аз иштибоҳот мегардад.

Дар бахши навбатии ин боб хонан-
да маълумоти кофиро дар бораи сто-
рителлинг дарёфт хоҳад кард – он як роҳи хеле роҳати нақл кардани саргу-
заштҳо, аз ҷумла дар мавзӯҳои озо-
дии дин ва гуногунии динӣ мебошад.

Саволҳо барои ин параграф:

1. Чӣ гуна рӯзноманигорон ва блогерҳо метавонанд дар ҷомеа озодии дину мазҳабҳо, таҳаммулпазирӣ ва гуногунии динҳоро тарғиб кунанд?
2. Хусусиятҳои кор бо манбаъҳои расмӣ ва коршиносони масоили динӣ чӣ гуна мебошанд?
3. Оё медонед, ки чӣ гуна интиҳоб кардани манбаъҳои интернетии вобаста ба мавзӯҳои динӣ дуруст ва бехатар мебошанд?
4. Чаро мусоҳиба бо мардуми оддӣ ва назарсанҷиҳо ин қадар муҳим мебо-
шанд ва онҳо чӣ вижагиҳо доранд?
5. Чаро эҷоди маҳзани коршиносон ва манбаъҳои расмӣ дар мавзӯҳои озо-
дии дин ва гуногунии динҳо зарур мебошанд?

СТОРИТЕЛЛИНГ

АСОСҲОИ САРГУЗАШТИ ХУБ

- 1 Муқаддима
- 2 Мураккабшавӣ
- 3 Нуқтаи авҷ (кулминация)
- 4 Гиреҳкушоӣ
- 5 Хошимаи саргузашт

Беҳтарин роҳи расонидани
info барои ҳифзи он дар хотир

СТОРИТЕЛЛИНГ

дар мавзӯи гуногунии динӣ ва
озодии динӣ - пул барои
муколама ва дарки вазъият

Бо ёрии СТОРИТЕЛЛИНГ
инъикоси масъалаҳои ҳассос

РОҲИ ХЕЛЕ ХУБИ КУШОДУ
ОШКОРО НИШОН ДОДАНИ
**ЭҲСОСОТ, АРЗИШҲО,
МУНОСИБАТҲО**

Принсипҳои

Рӯзманигории хуб

ТАВСИЯҲО

Саргузашти
одамонро нақл
кунед. на дар бораи
худи мазҳаб

Ба далелҳо содиқ
бошед. ки дар бораи
нақл мекунед

Қаҳрамонро тавре
шинос кунед, ки
хонанда уро «бинад»

Дар кадом замону
макон ин саргузашт рӯй
медихад нишон диҳед

Ба саволҳо ҷавоб диҳед.
ки таваҷҷуҳи хонандаро
анҷом нигоҳ медоранд

Нақл кунед, ки
қаҳрамон чӣ меоҳад
ва дар охир чӣ ба даст
меорад

БИГЗОР ҚАҲРАМОНОН ХУДАШОН ДАР БОРАИ ХУД СУҲАН ГӯЯНД

ТЕХНИКАИ СТОРИТЕЛЛИНГ

- Устураи (мифи) ягона ё роҳи
қаҳрамон
- Кӯҳ
- Аз анҷом оғоз мекунем
- Оғози нодуруст (фалстарт)

§ 3.3 СТОРИТЕЛЛИНГИ ҚАЛБКУНАНДА: ЧӢ ГУНА ИФОДА КАРДАНИ МАВЗӢ, МУАЙЯН КАРДАНИ МАСЪАЛА, ЁФТАН ВА НАҚЛ КАРДАНИ САРГУЗАШТИ ХУБ

Дар хотимаи параграфи мазкур шумо қодир хоҳед буд:

- Фаҳмед, ки методҳои нақли саргузаштҳоро дар эҷод кардани маводҳои рӯзноманигорӣ чӣ гуна метавон истифода бурд, ки дарки аҳамияти озодӣ, таҳаммулпазирӣ ва гуногунии диниро васеъ мекунанд.
- Техникаи сторителлингро барои нақл кардани саргузаштҳои ҷолиб истифода баред, ки ба таҷрибаи ҳаётии одамон равшанӣ меандозанд.
- Саргузаштҳоро бо роҳҳои наву инноватсионӣ, ки зарфияти эҷодиро нишон медиҳанд, сохторбандӣ кунед, ҳамзамон, принципҳои бунёдии рӯзноманигории хубро риоя намоед.

Сторителлинг – беҳтарин роҳи шинос кардан бо воқеиятҳои ҷомеа, сарнавиштҳо, таассуротҳо, қарорҳо ...

Дар қисми мазкур, мо тасмим гирифтем, ки дар бораи асосҳо ва сохторҳои сторителлинг сухан гӯем ва аз таҷрибаи худ нақл кунем, ки сторителлингро дар рӯзноманигорӣ ва рӯзноманигориро барои инъикос кардани гуногунии динӣ ва озодии динӣ истифода барем.

Сторителлинг (нақли саргузашт) яке аз роҳҳои эҷод кардани саргузаштҳои боварибахш буда, метавонад аҳамияти озодӣ ва гуногунии диниро нишон диҳад. Жанри мазкур барои рӯзноманигор хеле роҳат ва ҳамзамон, рӯйкарди

фавқуллода нозуки нақл кардани саргузаштест, ки афзалияти озодии динӣ ва аҳамияти таҳаммулпазирӣ таъкид менамояд ва нишон медиҳад, ки гуногунии диниро дар ҷомеаҳо чӣ гуна метавон ташвиқ кард. Ҷанбаи муҳимтарин дар ин ҷо ин аст, ки бо нақл кардани саргузашти одамони воқеӣ, мо чӣ гуна метавонем рӯи масъалаҳое равшанӣ андозем, ки ба меъёрҳои стандартҳои иҷтимоӣ рабт доранд ва ҳамаи ин чӣ гуна дар сифати зиндагӣ, муносибати муштарак, амалисозии комили истеъдодҳои худ ва субот инъикос меёбад.

§ 3.3.1 СТОРИТЕЛЛИНГ (НАҚЛИ САРГУЗАШТ) ҲАМЧУН РӢЙКАРДИ САМАРАБАХШИ ИНЪИКОС КАРДАНИ ОЗОДӢ ВА ТАҲАММУЛПАЗИРИИ ДИНӢ

Меғӯянд, ки замоне Эрнест Хемингуэй баҳс кардааст, ки ҳикояи кӯтоҳтарин ва хеле пуртаъсирро дар дунё менависад. Бо навиштани «For sale: baby shoes, never worn», ки ба забони тоҷикӣ чунин тарҷума мешавад “Барои фурӯш: пой-афзорҳои кӯдакон, касе напӯшидааст”³⁰ дар баҳс ғолиб меояд³⁰. Бале, воқеан саргузашт метавонад нақл кунад, ҳатто агар хеле кӯтоҳ бошад, ки эҳсосотро бармеангезад ва дилнишин аст.

Сторителлинг – яке аз беҳтарин роҳҳои расонидани иттилоот аст, ки шунавандгон онро дар хотир ҳифз кунанд. Чунки маҳз дар саргузашт гиреҳбандӣ, нуқтаи авҷ (кулминатсия), гиреҳкушӣ инъикос мешавад, эҳсосоти далелҳо ҳастанд. Хонанда худро бо қаҳрамон зехнан наздик мекунад ва фавран саргузашт ва қаҳрамони асосиро дар хотираш ҳифз менамояд. Қаҳрамон муқарраран ҳадаф ва ангеа дорад ва дар ҷараёни

30 Мавод аз Википедия — энциклопедияи озод https://ru.wikipedia.org/wiki/For_sale,_baby_shoes,_never_worn

саргузашт ў монеаеро паси сар мекунад/масъалаеро ҳал менамояд ё роҳи махсуси ҳалли масъалаеро меёбад.

Масалан, биед як ва ҳамон иттилоотро дар оғоз ҳамчун иттилоот, сипас, дар шакли саргузашт баррасӣ мекунем:

- а) *Сэндвич — як навъ бутерброди англисӣ мебошад. Аз ду ё чанд буридаи нон ва як ё чанд қабат гӯшт (ё ягон чизи дигар) иборат аст. Луғати Оксфорд истеъмоли нахустини истилоҳи “сэндвич”-ро ҳамчун хӯрок ба соли 1762 нисбат медиҳад ва номи сэндвич низ аз граф Сэндвичи IV сарчашма мегирад.*
- б) *Сиёсатмадори маъруфи Британия, ашрофзода Чон Монтегю, IV граф Сэндвич, вақтгузарониро бо қартабозӣ фавқулодда дӯст медошт. Боре, ҳангоми бозии навбатии криббидҷ (навъи қартабозӣ), ки аллакай чанд соат давом мекард, ӯ вақти хӯрок хӯрдан наёфт ва ба хидматкораш амр намуд, ки ба ӯ байни ду буридаи нон хӯрок биёрад. Ба рафиқонаш ин гуна истеъмоли хӯрок бе дур шудан аз бозӣ хеле писанд омад ва онҳо низ буридаи буридаи нон “бо сабки сэндвич” фармоиш доданд.*

Ба ҳамин маънӣ, далелҳо – танҳо иттилооте мебошанд, ки наметавонанд таъсир расонанд, ҳавасманд намоянд ва ба фикру андеша водор кунанд. Саргузашт – шарҳи далелҳо ба воситаи ҳикоя аст. Хондани саргузаштҳо ҷолиб аст, осон дар ёд ҳифз мешаванд ва эҳсосотро бармеангезанд. Бо нақл кардани саргузашт мо метавонем маҳз гунаи худии далелҳои аллакай маъмул ё навро пешниҳод кунем.

Инак, сторителлинг яке аз тарзҳои ҷолиби ба одам расонидани иттилоот аст, ки онро эҳсос кунанд ва дар хотир нигоҳ дорад. Ин муассиртарин тарзи эҷод кардани муоширати байниинсонист. Бо ёрии сторителлинг рӯзноманигор метавонад саргузаштҳоро дар бо-раи ҷомеае нақл кунанд, ки асоси онро

нақли худӣ ҷомеа ташкил медиҳад, ин таъсирбахштарин тарзи ёрӣ расондан ба одамон низ ҳаст, ки ҳамдигарро фаҳманд ва хабардор шаванд, ки дигарон чӣ андеша ё эҳсос доранд. Ҳамин тавр, тавассути саргузаштҳое, ки рӯзноманигорон нақл мекунанд ва дар воситаҳои ахбори омма ва шабакаҳои иҷтимоӣ инъикос мешаванд, воқеияти иҷтимоӣ эҷод, намудор ва дарк мешавад. Маҳз симои ҷомеа ҳамин тавр эҷод мешавад, ҳатто худӣ дарки ҷомеа ҳамин тавр сурат мегирад. Ҳамин тавр, масалан, агар рӯзноманигор саргузаштеро нақл карда тавонад, ки чӣ гуна ду одами дорои эътиқодҳои гуногуни динӣ тавонистанд ихтилофи худро канор гузошта, ба лоиҳаи таъмин кардани хӯроки ҷамъиятӣ барои оилаҳои осебпазир дар ноҳияи худ оғоз кунанд, ӯ метавонад арзиши таҳаммулпазирӣ ва ҷанбаеро нишон диҳад, ки онҳо чӣ гуна метавонанд ба ҷомеаи худ манфиат оранд.

Истифодаи сторителлинг дар рӯзноманигорӣ, ки мавзӯи гуногунии дину мазҳаб ва озодии диниро инъикос менамояд, ба эҷоди пуле барои муколамаи наздиктар ва саҳнае барои дарки амиқтари вазъият мусоидат хоҳад кард. Бо ёрии сторителлинг инъикос кардани масъалаҳои ҳассос роҳи хеле хуби кушоду ошкоро нишон додани эҳсосот, арзишҳо, муносибатҳо, дарки ҳаёт ва сотсиум мебошад. Қайд кардан низ зарур аст, ки бо нақли саргузаштҳо мо метавонем ба одамони мутааллиқ ба ҷомеаҳои гуногуни динӣ дар тавсиф кардани чизҳое, ки барои онҳо муҳиманд ва шарҳ додан, ки чаро онҳо ба ин чизҳо ғамхорӣ зоҳир мекунанд, ёрӣ расонем. Масалан, мусулмондӯхтаре аз дӯстии худ бо намоёндаи мазҳаби дигар ёдовар мешавад, ки метавонад намунаи таҳаммулпазирӣ нисбат ба эътиқодҳои шахси дигар бошад.

Инак, мо берун баромадем, ммм, мо ба ошхонаи питзапитзафурӯшӣ рафтем. Саволи нахустине, ки ман пурсидам, чунин буд: “Хуб, мо омодаем,

ки фармоиш диҳем. Ва ҳоло ин саволи номуносиб аст, оё шумо омодаед?” Инак, мо берун баромадем, ммм, мо ба ошхонаи питзафурӯшӣ рафтем. Саволи нахустине, ки ман пурсидам, чунин буд: “Хуб, мо омодаем, ки фармоиш диҳем. Ва ҳоло ин саволи номуносиб аст, оё шумо омодаед?” Ў чунин гуфт: “Ман медонам, ман шароб наменӯшам ва гӯшти хук намехурам”. Ў аллакай медонист, ки ман аз ӯ чӣ пурсидан мехостам. Ва ман гуфтам: “Хуб. Ман ҳам инашро мегирам ва ҳам дигарашро”. Ў гуфт: “Хуб”. Ва ин

шахсе, ки ман аллакай дар андешаи ӯ як чизи нотаом изҳоршуда, дарки безабони ҷизеро ташаккул додам, ки ман ба фарҳанг эҳтиром мегузорам ва шумо ба фарҳанг эҳтиром мегузоред, вале мо ҳамаи амалеро меҳохем анҷом диҳем, ки дар нерӯи мост, ҳар як нафар бо кори худ машғул мешавад. Мо дар ҷое нишастем, ки ман як шиша май нӯшидам ва питза бо прошутто (гӯшти намакзадаву дудпуктаи италияӣ) хӯрдм, вале ӯ бошад, хӯроки вегетарианӣ ва як истакон шарбат хӯрд. Ва ин қомилан табиӣ буд.³¹

(Амира, мусулмон, мусоҳибадиҳанда, Сент-Чонс, Ньюфаундленд)

§ 3.3.2 СОХТОРБАНДИИ СТОРИТЕЛЛИНГ, ТЕХНИКАҲОИ ГУНОГУН ВА МЕТОДҲОИ ИННОВАТСИОНӢ ҲАМЧУН ТАРЗИ ЭЪТИМОДБАХШИ ЭҚОД КАРДАНИ ҚИССАҲОИ ҚОЛИБ

Меҳоҳед саргузаштеро нақл кунед? Қолиб!

Ин тавр бошад, дар навбати аввал ба саволҳои зерин ҷавоб медиҳем:

Чиро (дар бораи чӣ) ман нақл кардан меҳохам?

Чаро (барои чӣ) дар ин бора нақл кардан меҳохам?

Қадам масъаларо меҳохам ҳал кунам (бардорам) ё ба қадам саволи асосӣ ҷавоб додан меҳохам?

Ин ба кӣ метавонад қолиб бошад?

Баробари посух гуфтан ба саволҳои мазкур, мо мавзӯъ, ҳадафи сторителлингӣ худ, қаҳрамон, симоеро муайян ва дақиқ мекунем, ки арзишҳои инсонии моро таҷассум менамояд. Сохторбандӣ ва истифодаи қардани тарзҳои инноватсионие боқӣ мемонад, ки нақли моро ҳадафманд ва самарабахш менамоянд. Биёед сохтори классикиро баррасӣ мекунем, ҳарчанд мо дар ҳеҷ сурат инро ҳамчун шакли ҳатмӣ пеш-

ниҳод намекунем, балки танҳо ба сифати намуна меорем.

Арасту иқрор шудааст, ки таърих бояд оғоз, миёнҷой ва интиҳо дошта бошад, яъне ӯ дар бораи се бахш гуфтааст: гиреҳбандӣ – нуқтаи авҷ – гиреҳкушоӣ. Дар рӯзҳои мо ин аллакай формулаи мураккабтар дорад (1 муқаддима. 2 гиреҳбандӣ. 3 нуқтаи авҷ. 4 гиреҳкушоӣ. 5 хотима), ки таваҷҷуҳи асосӣ ба нуқтаи авҷ ва гиреҳкушоӣ зоҳир мешавад.

Инро дар намунае баррасӣ мекунем.

1. Муқаддима/дебоча

Ворид қардани иттилооти ибтидоӣ, ки баъд аз сарлавҳа чанд ҷумларо инъикос менамояд. Ин як навъ муқаддимаест, ки тавассути он мо хонандагонро бо қаҳрамони асосӣ, макону замони ҳодисаи рӯйдигандаро шинос мекунем.

2. Гиреҳбандӣ/мураккабшавӣ

Гиреҳбандӣ моро бо масъала ва эҳсосоти қаҳрамон шинос мекунад, моро омода менамояд, ки аз рӯйдоди асосӣ

³¹ Deep Equality in an Era of Religious Diversity, by Lori G. Beaman page 90 (Баробарии амиқ дар давраи гуногунии дину мазҳабҳо. Муаллиф: Лори Г. Биман саҳ. 90); https://books.google.com.tj/books?id=IDwkDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_vpt_buy#v=onepage&q&f=false

ғайричашмдошт беҳуш нашавем. Вазифаи гиреҳбандӣ ба сюжети асосӣ қалб кардани таваҷҷуҳи мо мебошад.

3. Нуқтаи авҷ (кулминатсия)

Нуқтаи авҷ — қуллаи рӯйдодҳо буда, муқарраран чунин эҳсосоте эҷод мешавад, ки гӯё аллакай тамом ва роҳи баромад ё ҳалли масъала вучуд надорад, ин лаҳза ба як қад паридан/тарсидан/гиря сар додан/хандидан водор менамояд. Авҷ аз мо эмотсияро тақозо мекунад.

4. Гиреҳкушӣ

Гиреҳкушӣ ҳамаи чизҳоро ҷо ба ҷо мегузорад. Ба мо мефаҳмонад, ки кист, аз кучо омад ва ба кучо меравад. Гиреҳкушӣ ба саволҳои мо ҷавоб медиҳад.

5. Ҳал/хотимаи саргузашт

Ҳоло, ҳамчун намуна мо бо симои афсонавие мусоҳиба баргузор мекунем, вале ўро дар шакли одами воқеӣ муаррифӣ менамоем. Ва бо донишони тамоми саргузашт — мутобиқи тарҳи панҷ бахш саволҳо медиҳем.

Биёед меҳмонро пазирай мекунем, ин — Золушка!

Инак, бо ӯ чӣ гуна мусоҳиба баргузор кунем. Ин корро ба таври зер метавонанҷом дод.

Муқаддима:

- Золушкаи азиз, ту номи фавкуллода зебо дорӣ, оё метавонӣ нақл кунӣ, ки чаро ту ро чунин ном гузоштанд?

- Саргузашти номи худ ва ҳар чизе, ки бо он алоқаманд аст, нақл мекунад.

- Золушка нақл кун, ки ҳоло ту чӣ гуна умр ба сар мебарӣ? -

- Эҳтимол аст ӯ дар бораи шоҳзода, дар бораи дарбор ва чӣ гуна сипарӣ шудани рӯзҳои муқаррарияш нақл кунад.

Гиреҳбандӣ/Мураккабшавӣ

- Вале мо медонем, ки ту давраи пурмашаққатро таҳаммул кардаӣ, Золушка. Мушқилтарин эпизоди ҳамон зинда-

гиро нақл кун? Ту чиро эҳсос кардӣ? Оё ягон умед доштӣ?

- Дар ин ҷо бешубҳа ёддоштҳо дар бораи модарандар, меҳнати тоқатфарсо, дар бораи ин, ки ӯ дам нагирифта кор мекард, хоҳаронаш бо ӯ чӣ гуна муносибат мекарданд ва ғ. инъикос мешаванд, инчунин, ӯ метавонад дар бораи он нақл кунад, ки боре ҳама дар шабнишинии шоҳ ҷамъ омаданд, вале ўро ҳамроҳ набурданд.

Авҷ (кулминатсия)

- Золушка бигӯй, ки Фея кай пайдо шуд, ту чиро эҳсос кардӣ, оё дарҳол ба ӯ бовар кардӣ ё ягон шубҳае дар дил доштӣ, оё ту қарори ба шабнишинии дарбор рафтанро осон қабул кардӣ?

- Дар ин ҷо, эҳтимол аст ӯ дар бораи ҷанбае нақл кунад, ки чӣ гуна ҳамаи ин ғайричашмдошт буд, ӯ чиро эҳсос кард, дар дили ӯ кадом умедҳо пайдо шуданд, чӣ гуна қабул кардани қарори рафтан ба дарбор мушқил буд ...

Эҳсосоти ӯ дар ин ҷо дар авҷи аъло буданд. Ва мо тадриҷан аз маҳал савор шуда меравем ва вазъиятро сабуку ором мекунем.

Гиреҳкушӣ

- Ҳамаи духтарони дарбори подшоҳ — пойафзорро ба пой пушиданду андозагирӣ карданд, вале ба онҳо муносиб наомад — вақте, ки охири шуда пойафзорро пушидӣ, чӣ эҳсосотеро таҷриба кардӣ?

- Ва дар ҳамин ҷо Золушка эҳтимол аст бигӯяд, ки намедонист дигарон ба ин чӣ гуна аксуламал нишон медиҳанд, аз чӣ бошад, ки ӯ метарсид, комилан бовар надошт, вале умедвор буд, эҳсосоти нигоҳи дастгирикунандаи шоҳзода аён буд ...

- Ҷолиб аст, дар лаҳзаи маросими никоҳ бо шоҳзода дар бораи чӣ фикр мекардӣ? Ба он маънӣ, ки ман ҳамаи шуморо задам — хомӯш бошед бадбахтҳо. Ё: маро пучед. Ин, эҳтимол, ба ман дахл надорад? Дар ин бора нақл мекунӣ? Боз қаҳрамонро ба авҷи эҳсосот мебар-

дорем. Ва Золушка ба мо мегӯяд, ки ӯ худро хушбахт эҳсос кард ва бо ин мусоҳибаро метавон хотима бахшид.

Умуман, ҳамааш фаҳмост. Мо қаҳрамонро ҳам дар ҳоли гиря, ҳам ханда ва ҳам баёдоварандаи даврони кӯдакӣ ва ҳам пушаймон дидем. Яъне мо ӯро дар ҳамаи вазъиятҳо ғарқ кардем. Ҳарчанд...

Хотима

Дар хотима, эҳтимол, ҳар чӣ бошад ҳам саволи охирино метавон дод: танҳо шахсан.

Бигӯй, Золушка, ба андешаи худ, оё ту ба ҳамаи ин чизҳо сазовор будӣ? Чаро аз ҳамаи духтарони дарбори подшоҳ танҳо фақат ту инро гирифтӣ?

Ана ин ҷавобест, ки ӯ дод – инро ба нутқи хуби барангезандаи ҳавасмандӣ метавон нисбат дод. Аниқтараш, Золушка хоҳад гуфт, ки ба ҳамаи ин сазовор аст, чунки ӯ дар оилаи камбизоат таваллуд шудааст ва аз ин рӯ, зиндагӣ ба ӯ чунин ҷубронро сазовор донист, яъне адолат вучуд дорад ва ҳамаи мо ба хоҳири хушбахтӣ зиндагӣ мекунем. Ва акнун мусоҳибаро метавон хотима дод – чунки ба онҳое тамошо кардани ин саҳна низ ҷолиб хоҳад буд, ки ба ӯ мафтун шудаанд ва онҳое, ки ба ӯ рашк ҳасад доранд.

Шумо ба Золушка кадом саволҳоро медедед?³²

Тавре, ки мо мебинем, нақл кардани саргузашти ҷолиб ин то андозае эҷодкорӣ мо ва то андозаи дигар – кори техника аст. Биёед чанд техникаи маъмули сторителлингро баррасӣ мекунем:

- Устураи (мифи) ягона ё роҳи қаҳрамон
Саёҳати қаҳрамон — васеътарин тарзест, ки дар таҳия кардани саргузашт истифода мешавад. Ин концепсия бо ҷанбае “ба худ ҷалб менамояд”, ки симои асосӣ мушкилотро таҳаммул мекунад, онҳоро паси сар

менамояд ва ба неқфарҷоми (ҳеппи-энд) классикӣ мерасад. Масалан, афсона дар бораи муваффақиятҳои қаҳрамонмардҳо ва қаҳрамонзанҳои нерӯманд, олиҳиммат, хоксор, шучоъ — устураи ягонаи классикист.

Истифода бурдани ин тарз осон аст – танҳо муфассал андешидани сюжет, риоя кардани қонунҳои драманависӣ ва дар саргузашт эҷод кардани гиреҳбандӣ, нуқтаи авҷ ва гиреҳкушоӣ зарур аст.

- Кӯҳ
- Ин тарз ба тарзи қаблӣ монанд аст, вале дар техникаи “Кӯҳ” қаҳрамонро фарҷоми неқ (ҳеппи-энд) интизор нест. Қаҳрамон ба ноқомӣ дучор мешавад, вале медонад, ки роҳи сипаришуда беҳуда набуд. Саргузашти классикии “Кӯҳ” — ин қиссаҳо на танҳо дар бораи ноқомӣ дар қор, балки дар муносибатҳои мебошанд, таҷрибаи арзишманд додаанд.
- Аз анҷом оғоз мекунем

Ин тарзро “драматургияи баръакс” меноманд ва бештари вақтҳо дар соҳаи тавлиди синамо ва сторителлинг истифода мешавад. Масалан, нахустин мавсими силсилафилми “Хурддурӯғи бузург” бо чунин концепсия ба навор гирифта шудааст. (Дар шабнишинии мактаб куштор рӯй медиҳад. Саргузашт дар бораи чанд моҳе, ки пеш аз ин ҳодиса сипарӣ шудаанд, дар бораи панҷ оилае нақл менамояд, ки фарзандони онҳо дар як синф мехонанд. Ҳамаи ин оилаҳо ба таври асроромез бо ин куштор алоқаманданд.)

Ин ҷо хонанда дарҳол ба нуқтаи авҷи саргузашт роҳнамоӣ мешавад, ки найрангомез ва нофаҳмост. Ва сипас ба оғоз бармегардад то тадриҷан бифаҳмад, ки қаҳрамони асосӣ чӣ гуна дар чунин вазъият афтодааст.

Дар таҳия кардани чунин саргузашт эҳтиёткор будан ва барои ҷалби тавачҷуҳи хонанда то охир ифшо накардани ҳамаи қартаҳо муҳим аст.

³² Идея аз мақолаи Валентин Балаш гирифта шудааст <https://zen.yandex.ru/media/id/5acd0a2edd24841275b80633/intervius-zolushkoi-5faa693089ace40d9a860347>

- Оғози нодуруст (фалстарт)
Ин тарз бо саргузашти дилгир оғоз мешавад, ки чизеро пешгӯӣ намекунад... Сипас, ҳамаи ин бар бод мераванд ва саргузашт аз сари нав оғоз мешавад. Интизориҳои хонанда бар бод мераванд, таваҷҷуҳи ӯ аз ҳадди эътидол хориҷ мешавад ва акнун ӯ намедонад, ки баъдтар чиро мунтазир шавад – ва барои мо маҳз ҳамин чиз лозим аст!

Намунаи хеле барҷастаи оғози нодуруст (фалстарт) — мавсими нави силсилафилми “Бозии тахтҳо” (Игра престолов). Силсилафилм ҳамчун саргузашти некроноае дар бораи зиндагии Эддарт Старк оғоз мешавад. Сипас, дар мавсими нахустин, ҷаллод сари ӯро аз танаҳ ҷудо мекунад. Ба маънои асли ва маҷозӣ сахнаи таваҷҷубангезаст. Акнун тамошобин медонад – дар силсилафилм ҳар чӣ лозим ҳаст, тасодуф меафтад ва ҳар як серияи филмро бо таваҷҷуҳи зиёд, бидуни қатъи таваҷҷуҳ тамошо мекунад.

Инчунин, мо метавонем методҳои инноватсионии сторителлингро ба таври васеъ истифода барем, яъне имко-

ниятҳои бисёррасонаии асри 21 дар эҷод кардани нақлҳои бештар ҷолиби таваҷҷуҳ дарҳои навро боз мекунад. Дар зер чанд линк ба нақлҳои бисёррасонаӣ оварда шудаанд, ки мавзӯҳои дину мазҳаб, анъанаҳо, гуногунии динҳо ва озодии динро фаро мегиранд.

- <http://dreamsbehindthehijab.ru/> Хобҳо дар ҳичоб, Ксения Диодорова;
- <https://www.kommersant.ru/doc/2650877> Худоёни ринг, матн: Михаил Боков, акс: Глеб Шелкунов, Саҳифабанд: Артем Галустян;
- <https://readymag.com/InternewsKG/1232891/> Семь слов о тое, лоиҳаи Интерньюс дар Қирғизистон.

Ҳангоми интихоб кардани техника барои эҷоди саргузашт, фикр кунед, ки кадом формат ба шунавандагон ва маҳсулоти шумо беҳтар аз ҳама муносиб аст. Ва дар хотир дошта бошед, ки техника – ин танҳо нақшаест, ки аз рӯи он шумо хоҳед навишт. Он ёрӣ мерасонад, вале барои эҷод кардани саргузашти хуб танҳо як техника кифоя нест.

§ 3.3.3 ЧАНД ТАВСИЯ ДАР БОРАИ ЧӢ ГУНА ТАҲИЯ КАРДАНИ СТОРИТЕЛЛИНГИ ХУД ДАР МАВЗӢИ ГУНОГУНИИ ДИНӢО ВА ОЗОДИИ ДИНӢИ:

- Дар саргузаштҳо мо на дар бораи ҳуди мазҳаб нақл мекунем (ки маводи мо як мазҳабро тарғиб накунад ё мазҳаби дигарро паст назнад), балки саргузашти одамонро нақл мекунем, ҳамзамон, ҳамаи қоидаҳои “нарасонидани зиён”-ро риоя менамоем (дар фаъолияти рӯзноманигорӣ қобили қабул будани принципи маъруфи Гиппократ “зиён нарасон”, дар бораи масъулияти намоёндагони пешаи рӯзноманигорӣ дар назди хонандагон ва одамон, ки дар нашрияҳои матбуоти ҷопӣ ва электронӣ сухан дар бораи онҳо меравад.);
- Вақте, ки шумо дар бораи шахсе, яъне қаҳрамони саргузашти шумо дар назар аст, нақл мекунад, хонанда бояд симои ӯ, яъне тавсиф, бэкграунд (пасманзар), маълумоти мухтасари қаҳрамони шуморо бинад. Саргузашти шумо дар бораи ҳар шахсе набошад, хонанда нахуст чунин фикр мекунад: “Ин саргузашти кист?”
- Нишон додан зарур аст, ки қаҳрамонони нақли шумо чӣ мевоҳанд, шумо бояд дақиқ донед, ки “Ӯ чӣ мевоҳад?” “Қадам масъаларо ҳал мекунад?” Дар ибтидои нақли худ

чизеро ифшо кардан муҳим аст, ки барои шумо возеҳу ошкор аст, қаҳрамони шумо чӣ меҳаҳад ва таваҷҷуҳи хонандагони шуморо тавре ҷалб менамояд, ки онҳо аз натиҷаҳояш нигаронанд;

- Нишон додан, ки дар кадом замону макон ин саргузашт рӯй медиҳад то хонандагони шумо андешаеро аз сари худ дур кунанд, ки рӯйдод “дар кучо” ва “кай” тасодуф меафтад, балки онҳо ба дарки амиқтари ботинии худӣ моҳияти нақл роҳнамой шаванд;
- Бигзор қаҳрамонони шумо ҳудашон дар бораи худ суҳан ғоянд. Хонандагон ҳудро шунавандагон дар режими вақти воқеӣ эҳсос кунанд, ин ба нақли шумо ҷӯшу хурӯши бештар медиҳад;
- “Баъд чӣ хоҳад буд?” ё “Ҳамаи ин бо чӣ анҷом меёбад?” саволҳои муҳиме ҳастанд, ки таваҷҷуҳи хонандагони шуморо то анҷоми саргузашт нигоҳ медоранд.
- Ҳаргиз барои ороиши саргузашт бо мақсади бештар боварибахш наму-

дани он барзиёд ҷидду ҷаҳд накунад, ин метавонад ба таҳрифи далелҳо оварда расонад, мо ҳамчун рӯзноманигор, бояд ба далелҳое содиқ бошем, ки онҳоро нақл мекунем.

Профессори донишгоҳи Делавер Бен Ягода рӯзноманигориро ҳамчун “ифшо-созии иттилооти саривақтӣ ва қаблан каммаъмул” таъриф медиҳад “ки мутобиқи стандартҳои ҳамоҳангшуда муҳим аст; ва бояд ба таваҷҷуҳи ҷомеа равшану возеҳ, дақиқ, кӯтоҳ, беғаразона ва мустақилона расонида шавад”. Шумо ҳамчун рӯзноманигор мақола менависед, ки далелҳои воқеиро дар бораи масъалаҳо ё хабарҳои ба хонандагон расонед, ки дар дунёи муосир рӯй медиҳанд. Онҳо бояд ҳақиқатнигорона, беғаразона ва хабаррасонӣ бошанд. Ба андешаи Питер Коул, муаллифи “The Guardian”, “рӯзноманигорон саргузаштҳоро барои хонандагони худ менависанд то ба онҳо нақл намоянд, ки чӣ рӯй медиҳад то онҳоро хабардор намоянд, таваҷҷуҳи онҳоро ҷалб кунанд, онҳоро такон диҳанд, хушҳол намоянд, нигарон кунанд ва рӯҳ бахшанд”.

§ 3.3.4 ШАРҲИ МУХТАСАРИ МАҲОРАТҲОЕ, КИ БАРОИ ҶАМЪОВАРИИ ИТТИЛООТ БО ЁРИИ МУСОҲИБА ВА ГУЗОШТАНИ САВОЛҲОИ ДУРУСТ БАРОИ СТОРИТЕЛЛИНГИ ШУМО ДАР МАВЗӢҲОИ ҲАССОС ЗАРУРАНД

Ҳангоми ҷамъоварии иттилоот

Нахустин қадам ба сӯи навиштани ҳикоя – ҷамъоварӣ кардани иттилоот дар бораи мавзӯ мебошад. Барои ин ба мо одамоне лозиманд, ки аз сарчашма шоҳиди рӯйдодҳо буданд ё дар мавзӯи зикршуда дониши васеъ доранд. Дар шакли хаттӣ, махсусан дар рӯзноманигорӣ, иттилооте, ки истифода мебарем, қалбгоҳи маводи шумо мебошанд.

Баргузор кардани мусоҳиба

Вақте мо (чиҳати ҷамъоварии иттилоот барои сторителлингӣ худ) бо шахсоне ҳамсуҳбат мешавем, ки бо саргузашт робита доранд ё бо он алоқаманданд, мо иттилоотро аз сарчашма ба даст меорем, мулоқотро рӯ ба рӯ, тариқи онлаён ё телефон метавон ташкил кард. Пеш аз оғоз намудани баргузори мусоҳиба бо касе, мо бояд бовар ҳосил кунем, додани кадом саволҳоро ва чӣ гуна додани онҳоро медонем. Мусоҳибаро чӣ гуна ҳарчи бештар ба

нақша бояд гирифт ва то чӣ андоза саволхоеро дақиқу амиқ таҳия кунем, ки меҳоҳем диҳем, онҳоро тавре таҳия кунем, ки ӯ ҷавоби бештар бошарафона ва пурра дода тавонад.

Худ аз худ маълум аст, ки мо тамоми паҳлӯҳои саргузаштро шунидан меҳоҳем. Бо дарназардошти ин, саволхovu ҷавобҳоро бодикқат баррасӣ мекунем, зоҳиран, чунин паҳлӯҳое ҳастанд, ки ба онҳо таваччуҳ зоҳир бояд кард. Ба нақша гирифтани чанд мусоҳиба беҳтар аст, чунки ҳамчун рӯзноманигор мо намехоҳем ақидаи ғаразomez дошта бошем. Агар танҳо як паҳлӯи саргузашт маълум бошад, мо бояд барои ифшо кардани ҷонибҳои дигар низ таҳқиқоту мусоҳибаҳои муносиб баргузор намоем.

Саволҳои кушода диҳед: ин маънои саволхоеро дорад, ки барои онҳо маҳдудияти собит нест ё аз субъекти шумо тақозо менамояд, ки маълумоти муфасссал диҳад. Мисол: оё шумо ҳайвонотро дӯст медоред ва чаро? Ин ҷо шарҳ додан муҳим аст, ки чаро. Дар тафовут аз саволи пӯшида, ки ба он танҳо як калима тақозо мешавад. Масалан, Оё шумо ҳайвонотро дӯст медоред? – Ҳа/Не. Саволҳои пӯшида домани ҷавобҳое, ки бояд дода шаванд, имкониятҳои муфасссалтар нақл кардани ҳиссиёту эҳсосот ва шарҳ додани масъалаҳоро маҳдуд мекунанд. Вале ҳолатҳое ҳастанд, ки саволҳои пӯшида воқеан маънӣ доранд. Масалан, ҳамчун тарзи ба даст овардани ҷавоби дақиқ аст, вақте ба андешаи мо мусоҳибадиҳанда чизеро пинҳон менамояд, нопурра мегӯяд, фаромӯш кардааст ё танҳо мо дар ҷустуҷӯи ягон иттилоот ҳастем. Дар он ҷо чанд нафар ҳузур доштанд? Ин мулоқот кадом рӯз баргузор мешавад? Ва ғайра.

Аз изҳороти дурушту дағалона ё ибораҳои зиёд канораҷӯӣ бояд кард: ин

чунин маънӣ дорад, ки саволҳо ғаразomez нестанд ва ба назари субъект кӯшиши ба нуқтаи назари муайян моил кардани ӯ намерасанд. Саволҳои мо набояд дурушту дағалона садо диҳанд, вале онҳо бояд санҷидаву озмуда бошанд.

Саволҳо бояд кӯтоҳ ва мутамарказ бошанд: ба онҳо тафсилоти барзиёд надихед, ки ба ҷавобдиҳанда имкон медиҳад интихобан посух диҳад.

Саволҳои хуб масъаларо равшан менамоянд ва шахсияту хусусияти одамонро инъикос мекунанд, ба одамон имконият медиҳанд, ки таассуроти худро мубодила кунанд ва ба хонандагон имкон медиҳанд, ки вазъияти зиндагӣ ва андешаҳои онҳоро беҳтар бифаҳманд.

Инчунин, ҳангоми мусоҳиба мо бояд ҳатман шарҳ диҳем, ки мо кистем ва кори мо аз чӣ иборат аст. Рӯзноманигорӣ – ростгӯӣ, дақиқкорӣ, возеҳӣ, вале на гумроҳсозии одамон аст.

Дар бобҳои дигари роҳнамои мо метавонед дар бораи қоидаҳои баргузор кардани мусоҳиба маълумоти бештар пайдо кунед.

Маънои тамоми масал – умуман, мо бо кадом мақсад ин қадар дар бораи сторителлинг сухан гуфтем, кадом маъниро расондан мехостем? Сторителлинг – ин на танҳо нақли ҳикоя аст. Ин инъикоси сарнавиштҳои одамон, саргузаштҳои пирӯзиву муваффақиятҳо, саргузаштҳое, ки масъалаҳоро ифшо мекунанд, эҳсосот, фаҳмишҳо, арзишҳоро нақл мекунанд. Ва мо – рӯзноманигорон, блогернависҳо ба бозгӯи сарнавиштҳо тавре ёрӣ мерасонем, ки ба одамон имкон медиҳанд то низоъҳои худро бартараф намоянд, аз ҳамдигар биомӯзанд, арзишҳои дигаронро дарк кунанд ва ба онҳо эҳтиром гузоранд.

Дар параграфи чаҳорум мо бо шумо хоҳем фаҳмид, ки чеклист чист, чеклистҳо чӣ гуна мешаванд, муҳтавои маводи худро бо ёрии чеклист чӣ гуна

инкишоф бояд дод ва мутобиқи кадом меъёрҳо (критерияҳо) чеклист тартиб дода мешавад ва намунаҳои истифода бурдани чеклистро меоварем³³.

Саволҳо ба параграфи мазкур:

1. Чаро сторителлинг яке аз беҳтарин роҳҳои нақл кардани мавзӯҳои ҳассос, аз ҷумла, гуногунии динҳо ва озодии динӣ мебошад?
2. Кадом техникаҳо ва методикаҳои нақли саргузашт метавонанд сторителлингро бештар таъсирбахшӯ ҷолиб кунанд?
3. Рӯзноманигор бояд бо кадом маҳоратҳо мусаллаҳ бошад, ки саргузаштҳои ҷолиб ва ҳамзамон, воқеиро нақл кунад?

³³ Чӣ гуна интиҳоб кардани мавзӯ ва чӣ гуна ҷамъоварӣ кардани иттилоот гирифта шудааст аз: News Story (Рӯзноманигорӣ) Эмма Подоконник, Кайл Олмстед, Шеннон Хоули навиштаанд <https://writingcommons.org/article/journalism-gathering-information-and-writing-your-story/>

Чеклист таснифи муфассали **вазифаҳо** мебошад ва **равандҳои мураккабро** ба **марҳилаҳои хурд** тақсим мекунад

Амалҳои пайдарпайи дуруст

6
савол

- Оё гуфта шудааст, ки дар ҳикоя кӣ иштирок мекунад?
- Оё дар паём возеҳ зикр шудааст, ки ин ҳодиса дар кучо рӯй додааст?
- Оё дар паём возеҳ зикр шудааст, ки кай кадом рӯйдодде иттифоқ афтадааст?
- Оё дар паём возеҳ зикр шудааст, ки ин чист?
- Чаро чунин рӯйдод иттифоқ афтадааст?
- Ин рӯйдод чӣ гуна сурат гирифтааст?

МЕЪЁРҲО

Мувофиқат ба мавзӯи озодии дин

Мавод бетараф буда, ҳеҷ яке аз динҳоро тарғиб намекунад

Мувозирати нуқтаи назар

Фурӯ рафтан ба контексти ҳикоя/ вазъият / низоъ

ДОШТАНИ "ДОСТОНИ ҲАЁТИ"

§ 3.4. МУҲТАВОИ БОСИФАТ ДАР МАВЗӢИ ОЗОДИИ ДИНӢ (КОР БО МУҲТАВО ТАВАССУТИ ЧЕКЛИСТ)

Баъд аз хондани параграфи мазкур шумо:

- Тасаввурот хоҳед дошт, ки чеклист чист;
- Дар бораи ҷои чеклист дар кори рӯзноманигор маълумот хоҳед гирифт;
- Чеклистеро барои кор ба даст меоред, ки мутахассисони касбӣ тартиб додаанд;
- Хоҳед фаҳмид, ки ҳангоми тартиб додани чеклистҳои худ ба чӣ таваҷҷуҳ зоҳир намудан зарур аст.

§ 3.4.1 ЧЕКЛИСТ ЧИСТ?

Ҳар як сарнишини ҳавопаймо (пилот) медонад, ки чеклист чист. Умуман, ҳавонавардӣ соҳаест, ки ба олам чеклистҳоро додааст. Як вақтҳо барои ҳавонавардҳо раванди идора кардани ҳавопаймо он қадар мушкил буд, ки барои таъмин намудани амнияти парвозҳо зарурат ба абзорҳои иловагии пайгирӣ кардани ҳатто равандҳои хеле ночизро дарк намуданд. Истифодаи чеклистҳо то ҳол барои сарнишинони ҳавопаймо муҳим аст. Маҳз ҳамин механизмро ҷарроҳон ҳангоми омода ва баргузор кардани ҷарроҳиҳо барои баҳисобгирии дахҳо омили муҳим фаъолона истифода мебаранд.

Инак, **чеклист** чист?

Бо овардани намунае оғоз мекунем. Ҳар яки мо корҳои худро бо дарназардошти шумораи зиёди вазифаҳо ва аҳамияти онҳо гуруҳбандӣ мекунем. Вале масъалае ҳаст, ки ҳама бо он рӯ ба рӯ мешаванд – рӯйхати вазифаҳо беинтиҳост. Баробари дуруст ташкил кардани корҳо ва муайян намудани вазифаҳои муҳим бетартибҳои зиёд эҷод мешаванд. Чизеро аз хотир фаромӯш кардан осон, вале ислоҳ кардани он одатан дар муқоиса бо дуруст фаҳмидани он аз дафъаи нахуст мушкилтар аст. Роҳи ҳалли ин масъала вучуд дорад! Ин роҳи ҳалли масъала чеклист ном дорад. Дар ҳаёти ҳар як инсон амалҳои тақроршаванда вучуд доранд. Онҳо метавонанд бо вазифаҳои шахсӣ,

ташкил кардани лоиҳаҳои кор ва дигар роҳи ҳалли масъалаҳои алоқаманд бошанд, ки ба тартиб андохтани иттилоотро тақозо менамоянд. Ҳадафи асосии тартиб додани рӯйхатҳои санчишӣ аз доираи назар берун наандохтани чизҳои муҳим мебошад.

Чеклистҳое, ки масъулияти ҳаёти одамонро бар дӯш доранд, кадомҳоянд?

Чеклист таснифи муфасссали вазифаҳо мебошад ва равандҳои мураккабро ба марҳилаҳои хурд тақсим мекунад. Он рӯйхати корҳоеро дар бар мегирад, ки роҳҳои иҷро кардани равандҳои муайяно инъикос менамоянд ва бо нишондиҳандаҳои муфасссали муваффақ шудан ба натиҷаҳои хуб иҷро мешаванд. Он пайдарпайии амалҳои дурустро таъмин менамояд ва ба хотир доштани қадамҳои муҳим ва беҳабар намондан аз онҳо ёрӣ мерасонад.

Чеклистҳо пешбинӣ шудаанд барои:

- шарҳи равандҳо ва ҳадафҳои дақиқ;
- пайваста анҷом додани санчишҳо.

Ҳар гуна чеклист ба қоидаҳои муайян итоат мекунад, масалан, чеклист барои рекламаи самарабахши фаъолияти ширкат. Мисол дар худ амалҳоеро инъикос менамояд, ки ҳар рӯз дар вақти муайян иҷро мешаванд. Вазифаҳое, ки дар рӯйхат инъикос шудаанд, метавонанд тақрор шаванд ё тақрор нашаванд.

§ 3.4.2 ЧЕКЛИСТҲО БАРОИ ЧӢ ЛОЗИМАНД?

Мутаассифона, имкониятҳои мағзи сари инсон номаҳдуд нестанд. Маъмулан, ҳофизаи кӯтоҳмуддат дар як замон метавонад се-чаҳор огоҳӣ, пайдарпайии амалҳо ё чизҳои муҳимро дар бар гирад. Агар раванд мураккаб бошад, он аз 10 марҳила бештар таркиб ёбад, эҳтимолияти нодида гузаштани баъзе марҳилаҳо, танҳо аз хотир фаромӯш кардани онҳо зиёд аст.

Агар мағзи сарро бо компютер муқоиса кунем, пас метавон фаҳмид, ки масъала дар набудани ҷои ҳолӣ дар диски саҳт нест, балки дар боргузориҳои иттилоот аст. Ба сабаби далеле, ки ҳамаи чизҳо сабт нашудаанд, иттилоот ба мағзи сари мо фавқуллод зуд ворид мешавад. Дар гирду атроф далелҳоро рӯйдодҳои нав зиёданд, ки ҳаргиз набояд фаромӯш кард, вале мо наметавонем ҳамаи онҳоро дар зеҳни худ нигоҳ дорем.

Ҳангоми мутавозин кардани масъалаҳои кориву шахсӣ, агар вазифаҳо бошуурона идора нашаванд, аз мулоҳизаҳои муҳим ба осонӣ метавон дар ғафлат монд. Чеклист воситаи самарабахш ва сермаҳсул буда, ба ҳалли

масъалаи мазкур мусоидат менамояд.

Чеклисти хуб тартибдодашуда метавонад ба рафъи шиддати рӯҳӣ ёрӣ расонад, вақте шумо кӯшиш мекунед ба ёд оред, ки кадом кор бояд иҷро шавад. Ва ин анғезаи хуб аст. Ҳар вақт, иҷро шудани ин ё он бандро қайд карда, одам эҳсос менамояд, ки ӯ ба ҳадаф муваффақ мешавад. Эндорфинҳое, ки дар чунин лаҳза хориҷ мешаванд, раванди мазкурро бештар самарабахш менамоянд.

Чеклистҳо ҳам барои корҳои шахсӣ ва ҳам корҳои касбӣ судманданд. Шумо танҳо бояд донед, ки таъйиноти онҳоро чӣ гуна баланд бояд бардошт.

Чеклист рӯйхате мебошад, ки дар шаклҳои гуногун тартиб дода мешавад – дар дафтар, смартфон ё дар лавҳа. Ин пойгоҳи иттилоотӣ аст, ки аз ду майдон иборат мебошад. Қабл аз иҷро кардани раванд “майдони тасдиқ” ҳанӯз муайян нашудааст, танҳо рӯйхат ҳаст. Ҳангоми иҷрои вазифаҳо ё санҷидани шароитҳо, шумо дар рӯи қоғаз қайдҳои барои худ роҳатро инъикос менамояд, ки баргузор кардани санҷиши оддӣ ва хотимаи амалро нишон медиҳанд.

§ 3.4.3 ЧЕКЛИСТ АЗ РӢЙХАТИ ВАЗИФАҲО БО ЧӢ ФАРҚ МЕКУНАД?

Тафовути чеклист аз рӯйхати вазифаҳоро дастурамалҳо аз он иборат аст, ки чеклист одатан нишондиҳандаҳои иҷро кардани вазифаҳои муайяно дар бар мегирад, ки барои амалисозии онҳо қадамҳои муайяно иҷро намудан зарур аст. Масалан, чеклисте, ки шумо тартиб медиҳед, агар нияти омода кардани тортор дошта бошед, маҳсулотеро дар бар мегирад, ки мавҷудияти онҳоро санҷидан лозим аст то тортор хушсифат омода шавад. Агар шумо чизеро дар чеклист нодида гузаред, пас дар чунин ҳолат, метавон тортор омода кард, вале рӯйхати мазкур ба шумо ёрӣ мерасонад, ки торти хушмаззатар

пазед. Яъне маҳз чеклист ба иҷрои хушсифат ва пайдарпайии корҳо, ба боз ҳам зудтару самарабахштар иҷро кардани вазифаҳо ёрӣ мерасонад. Он кафолат медиҳад, ки ҳамаи лаҳзаҳои муҳим ба эътибор гирифта шаванд ва барои иҷрои корҳо дар сатҳи олӣ шароитҳо эҷод намуда, иштибоҳҳоро ба ҳадди ақал мерасонад.

Оё дар рӯзноманигорӣ чунин чеклист вучуд дорад, ки соҳаҳои ҳаётан муҳимро дар ҳаёти инсон инъикос менамояд?

Бале, бешубҳа; новобаста аз ҷанбае, ки дар бораи чӣ шумо мавод омода

мекунад, дар рӯзноманигорӣ чеклист истифода мешавад. Ин чеклист хусусияти тавсиявӣ дорад ва ҳуди шумо метавонад ба он як қатор меъёрҳо (кри-

терияҳо) илова кунад ё чеклисти худро тартиб диҳед. Дақиқ кардани сифати муҳтавои чеклист дар рӯзноманигорӣ метавонад кори судманд бошад.

§ 3.4.4 ЧАРО ЧЕКЛИСТҲО БАРОИ РӯЗНОМАНИГОРОН СУДМАНДАНД

Чеклистҳо метавонанд аз нуқтаи назари сифати мавод судманд бошанд. Ҳангоми навиштани ҳар як паём мувофиқи мақсад хоҳад буд, агар рӯзноманигорон ба шаш саволи зерин ҷавоб диҳанд:

- Оё гуфта шудааст, ки дар ҳикоя кӣ иштирок мекунад?
- Оё дар паём возеҳ зикр шудааст, ки ин ҳодиса дар кучо рӯй додааст?
- Оё дар паём возеҳ зикр шудааст, ки кай кадом рӯйдодде иттифоқ афтадааст?
- Оё дар паём возеҳ зикр шудааст, ки ин чист?
- Чаро чунин рӯйдод иттифоқ афтадааст?
- Ин рӯйдод чӣ гуна сурат гирифтааст?

Ғайр аз ин саволҳо, рӯзноманигорон метавонанд чеклистҳои шахсии худро тартиб диҳанд. Масалан, инҳо метавонанд чеклистҳое бошанд, ки ба шумо дар омода кардани ҳикоя ёрӣ мерасонанд, ба масъалаҳои адолат ва тавозун дар зиндагии шумо, гуногунии сарчашмаҳо, саҳмгузорӣ ба демократия ва ҳалли низоъҳо, озодии динӣ, таҳаммулпазирии динӣ ва рушди гуногунии динҳо дахл мекунад. Чеклистҳо чизҳои муҳимро ба шумо ёдрас карда, ҳамзамон, воситаи муқаррарсозии стандартҳои баланд ва риояи онҳо ҳамчун рӯзноманигор мебошанд. Раванди тартиб додани чеклист баҳисобгирии ҷанбаҳои муҳим ва паҳлӯро дар бар мегирад, ки чӣ бояд амиқтар арзёбӣ шавад. Агар мо бо рӯзноманигори дигар рӯи чеклистҳо кор кунем, ин ба мо имконияти ҳамоҳангсозии ҷанбаеро медиҳад, ки чӣ дар назар дошта шудааст, агар сухан дар бораи рӯзноманигории босифат атрофи мавзӯи муайян равад.

Чеклистҳо метавонанд барои рӯзноманигорон ва блогнависоне абзори хеле судманд бошанд, ки нақша доранд атрофи мавзӯҳое монанди озодии динӣ, таҳаммулпазирии динӣ ва гуногунии динҳо мавод омода намоянд.

Рӯйхате, ки мо пешниҳод мекунем, аз ҷониби гурӯҳи рӯзноманигорон таҳия шудааст ва метавонад ба беҳтар омода кардани паёмҳо атрофи чунин мавзӯҳое монанди озодии динӣ, таҳаммулпазирии динӣ ва гуногунии дину мазҳабҳо ёрӣ расонад.

Ҳамкорони муҳтарам! Пешниҳод мекунем, ки чеклистро барои худ истифода баред ва тавсия медиҳем, ки меъёрҳои (критерияҳои) гуногуни чеклистро аз назар гузаронед ва онҳоро ба шароитҳои худ мутобиқ намоед. Ин саволҳоро бодикқат хонед, бо онҳо наздиктар шинос шавед ва фикр кунед, ки дар мавриди кадом савол саволи иловагӣ доред ва ба андешаи шумо, кадом саволҳоро метавон ба чеклист илова кард, ки он мукамалтар шавад. Ба воситаи чеклист маводҳое аз назар гузаронед, ки дар мавзӯҳои таҳаммулпазирии динӣ навишта шудаанд. Албатта, баҳогузори фаромӯш накунад. Оё шумо ба ҳар яке аз меъёрҳо (критерияҳо) ҷавоби “ҲА” гирифтаед ё чунин меъёр дар он комилан вуҷуд надорад? Ба андешаи шумо, оё набудани чунин меъёр ба сифати мавод таъсир гузоштааст, агар ҳа бошад, пас то чӣ андоза? Меъёрҳои иловагиро бо дарназардошти хоҳишҳои худ дар бар гиред. Ҳадафи асосӣ дар ҷанбае инъикос мешавад, ки шумо чеклистҳои худро доимо истифода баред, агар онҳоро дар ташаккул додани муҳтавои босифат омили муҳим ҳисобед.

§ 3.4.5 ЧЕКЛИСТ БАРОИ ОМОДАСОЗИИ МАВОД ДАР МАВЗӢИ ОЗОДИИ ДИНӢ Ё ГУНОГУНИИ ДИНӢ

Чеклистеро ба таваҷҷуҳи шумо мерасонем, ки мутахассисон тартиб додаанд ва барои санҷидани сифати

муҳтаво атрофи чунин мавзӯҳое монанди озодии динӣ ва гуногунии динҳо тавсия медиҳем.

Саволҳои чеклисти мо аз меъёрҳои зерин таркиб ёфтаанд:

№	МЕӢЁРӢО (КРИТЕРИЯӢО)
1.	Мутобиқат бо мавзӯи озодии динӣ - Ба масъалаҳои озодии динӣ дахл дорад, онҳо муфассал тавсиф шудаанд, бо контексти маҳаллӣ рабт доранд ҳамаи тафсилоти зарурӣ (таъриф, шарҳу тавзеҳ, сифатҳо/хусусиятҳо, пешгӯиҳо/динамика, мушаххасоти байналмилалӣ/минтақавӣ) инъикос шудаанд.
2.	Хусусияти ғайридиниӣ паёми калидии муҳтаво (контент) - Паёми калидии (мессиди асосии) мавод мазҳабӣ, рӯҳонӣ ё муқаддас нест. Мавод фаъолияти ғайримазҳабии (касбӣ, маишӣ, фарҳангӣ ва ғ.-и) қаҳрамононро шарҳ медиҳад ва метавонад паёмҳои дунявиро тарғиб намояд, монанди: • Дасткашӣ аз зӯроварӣ; • Таҳаммулпазирӣ нисбат ба дину мазҳабҳо ва эътиқодҳои гуногун; • Фаҳмиши чандфарҳангӣ; • Тарғиби волоияти қонун; • Арзишҳои умумибашарӣ (оила, муҳаббат, амалисозии комили истеъдодҳои худ ва ғ.) • ва ғ.
3.	Мавод бетараф аст ва ҳеҷ яке аз дину мазҳабҳоро тарғиб намекунад - Мавод бетараф буда: • дар бораи моҳияти фаъолияти динии мушаххас, унсурҳои таълими мазҳабӣ нақл намекунад ва ақидаҳои муайяни мазҳабиро пешбарӣ наменамояд; • иқтибосҳоро аз маводҳои динӣ ё алоқаманд бо ин ё он навиштаҳои муқаддаси мазҳабӣ дар бар намегирад; • маводҳои барномавиро бо муҳтавои мазҳабӣ (масалан, маводҳои таълимии дорои иқтибосҳои мазҳабӣ) инъикос намекунад.
4.	Мавод бетараф аст ва ҳеҷ яке аз дину мазҳабҳоро сарқӯб намекунад - Мавод набояд: • як эътиқоди мазҳабиро бар дигар эътиқодоти мазҳабӣ афзалият диҳад; • эътиқоди мазҳабиро дастгирӣ кунад ё эътиқодоти мазҳабиро бар эътиқодоти ғайримазҳабӣ афзалият диҳад; • ҳар гуна эътиқоди мазҳабиро бо ягон роҳ таҳқир намояд.
5.	Тавозуни нуқтаи назарҳо - Хабар/иттилоот нуқтаи назари ҳамаи ҷонибҳои манфиатдори эҳтимолиро инъикос менамояд, ки ба онҳо вақти эфир, макон, шароитҳо, муносибат ва ғайра ба андозаи баробар дода шудааст.

6.	Осонии идрок - Ҳамаи истилоҳоти идорӣ/илмӣ/техникӣ/касбӣ бо калимаҳои осонфаҳм ва намунаҳои возеҳ шарҳ дода шудаанд.
7.	Фурӯравӣ ба контексти саргузашт/вазъият/низоъ - Мавод муносиби контекст хуб таҳия шудааст. Ҳангоми тавсиф кардани саргузашт/вазъият/низоъ мавод шарҳи муфасссалеро дорад, ки чӣ гуна рӯйдодҳои замони гузаштаи (ретроспектива) байни ҷонибҳо ба рушд ё танзими низоъ мусоидат кардаанд. Рӯйдодҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ, маишӣ, ки ба рушди низоъ мусоидат кардаанд ва ба танзими он таъсир мерасонанд, ба таври кофӣ муфасссал маънидод мешаванд.
8.	Истифодаи манбаъҳои иттилоот - Мавод бар ақидаҳои доираи васеи манбаъҳои дақиқ интихобшуда асос ёфтааст, ки ҳам мавқеи расмӣ ҷонибҳои ба саргузашт/вазъият/низоъ ҷалбшуда ва ҳам ақидаҳои шахрвандони оддиро инъикос менамояд. Хусусиятҳои сарчашмаҳои дақиқ муайян шудаанд ва равшану возеҳанд, ки чаро онҳо ҷалб ва барои гирифтани иттилоот истифода шудаанд. Фаҳмост, ки чаро номҳои ҳар гуна манбаъҳои беном дар мавод истифода намешаванд. Рӯзноманигор манбаъҳои ғайримуқаррариро кофта ёфтааст, ки иттилооти ҷолиб ва бамавридро медиҳанд.
9.	Мавҷудияти “саргузашти ҳаётӣ” - Мавод бар асоси “саргузашти ҳаётӣ” таҳия шудааст, масъаларо шарҳ медиҳад, идеяро бо мисолҳо мефаҳмонад ё қиссаи нерӯманди инсонро бо мақсади ҷалби таваҷҷуҳи хонанда (қаҳрамон, “одамони оддӣ”, сторителлинг...) ва ҷалби таваҷҷуҳ ба мавзӯи дар ҷомеаҳо тарғиб кардани идеяҳои озодии динӣ ва гуногунии дину мазҳабҳоро эҷод менамояд.
10.	Истифодаи забони ҳассос ба низоъ - Дар саросари мавод лаҳни бетараф ба кор рафтааст. Забоне, ки истифода шудааст, аз саргузашт ҳангома намесозад. Ҷонибҳо ва амалҳои онҳо одилона ва беғаразона тавсиф шудаанд.
11.	Судмандӣ ва самарабахшии гузоришҳо/маводҳо дар бораи озодии динӣ - Гузориш/мавод бар ақидаҳои одамони гуногун (мақомоти ҳокимият ва коршиносон, пешвоёни соҳибнуфуз, одамони оддӣ/таҷрибаи онҳо) таъя менамояд, ки дар бораи роҳҳои пешбурди идеяҳои озодии динӣ ва гуногунии дину мазҳабҳо дар ҷомеаҳо як қатор тавсияҳо пешниҳод карданд. Он пешниҳодҳои мушаххасро инъикос менамояд, ки ба одамони оддӣ имконият медиҳанд ба масъалаҳои бо ин мавзӯ алоқаманд самарабахш аксуламал нишон диҳанд ва онҳоро ҳал кунанд.
12.	Чой надоштани ҷанҷолбарангезӣ (алармизм) - Мавод одамонро даъват менамояд, ки роҳҳои созандаи идоракунии ва ҳалли вазъиятро/низоъро бо роҳи дар бар гирифтани андешаҳои одамоне баррасӣ намоянд, ки метавонанд вариантҳои алтернативиро пешниҳод кунанд. Мавод низ ба хонандагон дар бораи рӯйкардҳои муштаракӣ ҳалли вазъиятҳои/низоъҳои маълумот медиҳад, ки бо пешбурди идеяҳои озодии динӣ ва гуногунии динҳо дар ҷомеаҳо алоқаманданд.
13.	Ҷалби занон - Мавод садоҳои занонро инъикос менамояд, ки ба саргузашт/вазъият/низоъ, ҳам ба сифати шахрвандон ва ҳам ба сифати коршиносон ҷалб шудаанд. Масъалаҳои, ки ба мардону занон таъсир мерасонанд, ба андозаи баробар инъикос шудаанд. Нақши муҳиме, ки занон метавонанд дар эҷоди сулҳ ва идоракунии низоъҳо, инчунин пешбурди идеяҳои озодии динӣ ва гуногунии дину мазҳабҳо дар ҷомеаҳо бозӣ кунанд, таъкид шудааст.

Чеклист бар асоси меъёрҳои (критерияҳои) арзёбии муҳтаво (контент)

МЕЪЁРҲО (КРИТЕРИЯҲО)	ҲА	НЕ
Мутобиқат бо мавзӯи озодии динӣ		
Хусусияти ғайридинии паёми калидии муҳтаво (контент)		
Мавод бетараф аст ва ҳеҷ яке аз дину мазҳабҳоро тарғиб намекунад		
Мавод бетараф аст ва ҳеҷ яке аз дину мазҳабҳоро сарқуб намекунад		
Тавозуни нуқтаи назарҳо		
Осонии идрок		
Фурӯравӣ ба контексти саргузашт/вазъият/низоъ		
Истифодаи манбаъҳои иттилоот		
Мавҷудияти “саргузашти ҳаётӣ”		
Истифодаи забони ҳассос ба низоъ		
Судмандӣ ва самарабахшии гузоришҳо/маводҳо дар бораи озодии динӣ		
Ҷой надоштани ҷанҷолбарангезӣ (алармизм)		
Ҷалби занон		

§ 3.4.6 ЧӢ ГУНА ТАРТИБ ДОДАНИ ЧЕКЛИСТ

Ба меъёрҳои (критерияҳои) дар боло зикршудаи “ҲА” ё “НЕ” ҷавоб дода, шумо метавонед бо чеклист кор кунед.

Агар шумо барои худ чеклист таҳия кардан хоҳед, ба шумо пешниҳод кардани нишондиҳандаҳои умумӣ мувофиқи мақсад аст. Шумо метавонед нуқтаи назарҳои зеринро ба эътибор гиред:

- Бар асоси ҳадафи худ, саволҳои санҷишӣ тартиб диҳед. Саволҳои сарҷишии хуб таҳияшуда ба гирифтани маҳз иттилооти муҳим ёрӣ мерасонанд. Чаро? Чунки ба ҳеҷ кас иттилооти беҳуда лозим нест ва одаме, ки ба қадри вақти худ мерасад, намехоҳад онро барои чизҳои умумӣ сарф кунад;
- Саволҳои санҷишӣ бояд ҳамдигарро мантиқан такмил диҳанд. Саволҳои санҷишии мантиқан дуруст тартибдодашуда метавонанд аз чанд меъёр (критерия) таркиб ёбанд;
- Ҳар як меъёр бояд соддаву мушаххас ифода шавад. Масалан, дар вазъияти “То чӣ андоза ҳуҷра тоза аст?”, бо баҳодиҳии 1-5 маҳдуд нашуда, пурсидан беҳтар аст, ки “Оё фарш тоза аст?”, “Оё миз тоза аст?”. Ба ҷавобҳои “Ҳа” ё “Не” баҳои “қаноатбахш”, “олӣ” метавон илова кард;
- Ҳар як савол бояд ба як ҷониби маъсала равона шавад;
- Моро зарур аст, ки ҳудудҳои ҳар як саволро муайян кунем;
- Ҳар як савол бояд кӯтоҳ ва мақсаднок бошад.

Инак, дар параграфи мазкур мо бо чеклист, рӯйхати саволҳои санҷишӣ шинос шудем, аҳамияти тартиб додани чеклистҳоро барои рӯзноманигор ва дар чеклистҳо ба чӣ зоҳир кардани таваҷҷуҳро фаҳмидем. Ба андешаи мо, пас аз хотима додани кор рӯи мавод ҳангоми санҷидани сифати он ва

дар раванди кори амалӣ шумо боз ба чеклисти мазкур муроҷиат менамояд.

Ҳамкорони муҳтарам! Параграф дар бораи чеклистҳо ба рӯйкардҳои аз нигоҳи рӯзноманигорӣ муҳимтарин қисми севум хотима мебахшад ва ба шумо пешниҳод менамояд, ки бо охи-

рин боби роҳнамо шинос шавед, ки “Методикаи таълим додани мавзӯҳои озодии динӣ ва гуногунии динҳо” ном дорад. Мо умедворем, ки он ба омӯзгорони соҳаи рӯзноманигорӣ, медиатренерҳо ва мураббиён махсусан ҷолибу судманд хоҳад буд.

Саволҳо барои ин параграф:

1. Чеклист чист?
2. Дар кадом марҳилаи таҳия кардани мавод шумо мехоҳед чеклистҳоро истифода баред?
3. Оё шумо бо ёрии чеклистҳо маводи навиштаи худро месанҷед?
4. Оё дар зеҳни шумо нияти тартиб додани чеклисте пайдо шудааст, ки муаллифаш худи шумо ҳастед?
5. Шумо мавқеи чеклистро барои санҷидани сифати муҳтаво (контент) чӣ гуна арзёбӣ мекунед?

Адабиёти истифодашуда:

1. Peter Du Toit – Coaching and mentoring (Питер ду Тоит. Роҳнамо барои тренерҳо дар соҳаи воситаҳои ахбори омма оид ба коучинг ва менторинг)

ҚИСМИ 4. | МЕТОДИКАИ ТАЪЛИМИ МАВЗӢИ «ОЗОДИИ ДИНӢ ВА БИСЁРНАВӢИ ДИНӢ»

Мо хоҳони онем, ки ин қисм дар раван-ди банақшагирӣ, таҳия ва баргузори дарсҳо, семинарҳо ва тренингҳо дар форматҳои онлайн ва офлайн як ёвари ҷудонашавандаи тренерони ВАО ва омӯзгорони кафедраҳои журналистика гардад. Дар ин ҷо мо фалсафа, методология, ҳадафҳои умумии тренингошкор месозем, коркардҳои методиро нашр мекунем, мавзӯҳои омӯзиширо барои рӯзноманигорон дар мавзӯҳои озодии дин ва гуногунии динҳо пешниҳод менамоем.

Масалан, ҳангоми тарҳрезии ҷунин тренинг, шумо метавонед танҳо ба саволҳои тақия кунед, ки тренер бояд ба худ диҳад: дар бораи вақти иштирокчиён, дониши ибтидоии онҳо, дастрасӣ ба технология ва таҷрибаи онҳо дар ин мавзӯ.

Дар банди алоҳида, шумо дар бораи амалияи гузариши муассир аз офлайн ба онлайн бидуни гум кардани сифати таълимиро меҳонед - мо таҷрибаи худро мубодила кардаем. Ва дар ин ҷо шумо ба саволҳо ҷавоб хоҳед ёфт: чӣ гуна омӯзиши фосилавӣ ва омехта бояд ба нақша гирифт; чӣ гуна интиқол додани дониш ба иштирокчиён ва фароҳам овардани шароит барои мубодилаи таҷрибаи худ ҷой хоҳад дошт; чӣ гуна бояд омӯзиши онлайн интерактивӣ ва ҷолиб бошад; Оё вазифаи ҳонагӣ дар омӯзиши онлайн лозим аст ва ғайра. Шумо инчунин тавсияҳоро оид ба тарзи кор дар гурӯҳҳо, баланд бардоштани самаранокии дарки мавзӯ, тарзи истифодаи мисолҳо, машқҳои интерактивӣ дар аудиторияи умумӣ ва гурӯҳҳои хурдро мефаҳмед, ки чаро гармидан зарур ва муҳим аст, менторинг ва продакшн чӣ тавр ба роҳ монда шудааст.

Ин қисм аз он сабаб ҳам аҳамияти калон дорад, ки дар он комилан тамоми масъалаҳои пас-аз тренинг: чӣ тавр ташкил кардан ва гузарондани мураббигӣ ва чӣ тавр зиёд кардани самараи он инъикос ёфтааст. Ва кор бо варақаҳои санҷишӣ (ки шумо дар қисми сеюм фаҳмидед) ба

тренерони ВАО кӯмак мекунад, ки иштирокчиёро ба кори мустақилона омода созанд ва дар раванди менторинг назоратро дар бар гиранд.

Дар ин ҷо шумо инчунин ҷомадони тренери худро бо машқҳо ва вазифаҳои нав пур хоҳед кард ва дар бораи кор бо аудиторияҳои гуногун, чӣ гуна ва кай татбиқ кардани машқҳо, гармкунӣ, мисолҳо ва ғайра маълумот хоҳед гирифт.

Барои осон ва муфид хондани он, мо матнро ба параграфҳо тақсим кардем ва муҳимтарин нуктаҳоро бо шрифт қайд кардем.

Факултети журналистика ва ё тренерони ВАО метавонанд ин қисмро ҳамчун дастури методӣ истифода баранд: мо як қатор машқҳо ё форматҳои таълимиро аз гузоштани ҳадаф то алгоритми иҷро муфасссал тавсиф кардем (ва барои ин ба бахши охири дастур диққат диҳед) - замимаҳо, ҳама тафсилот дар он ҷо ҳастанд). Пас, танҳо онҳоро гиред ва онҳоро дар омӯзиш истифода баред.

Аммо мо инчунин умедворем, ки на танҳо онҳо, балки рӯзноманигорон, блогерҳо ва дигар таҳиякунандагони муҳтаво дар мавзӯҳои озодии динӣ ва гуногуншаклӣ ва дигар мавзӯҳои ҳасоси низоъ аз мутолиаи ин қисми методӣ баҳра хоҳанд бурд.

Аз ин рӯ, пеш аз хондани ин қисм, фикр кунед, ки шумо дар ин ҷо чӣ омӯхтан мехоҳед - ин мавзӯҳоро фаро гиред ё ба онҳо таълим диҳед? Дар асоси интихоби худ, хондани қисмро бо тавачҷӯҳи махсус оғоз кунед. Омода бошед, ки хулосаҳо ё фаҳмиши муҳим, инчунин шарҳҳоро нависед - чӣ гуна шумо метавонед онро дар амалияи худ истифода баред. Мо умедворем, ки натиҷаи ҷунин мутолиаи боандеша бешубҳа муфид хоҳад буд ва бисёре аз хулосаҳо, ки шумо аз худ бармегардед. таҷриба низ ба мисли ҳуди дастур муфид хоҳад буд. Мо ба шумо дониши муккамал ва дарки амалияро хоҳонем!

§ 4.1. ФАЛСАФА ВА МЕТОДОЛОГИЯИ ДАВРАҲОИ ОМУЌИШӢ ДАР МАВЗӢИ ОЗОДИИ ДИНӢ, БИСӢРНАВӢИИ ДИНӢО ВА ТАӢАММУЛПАЗИРӢ БАРОИ ЖУРНАЛИСТОН

Муқаддима

Дар ин бахш давраҳои омузишии баррасӣ мешаванд, ки медиатренерҳо ва омузишдиҳандагон (тренерҳо) дар Тоҷикистон ва Ёзбекистон ҳангоми таълими журналистон ва блогнависон барои инъикоси масъалаҳои вобаста ба озодии динӣ, таҳаммулпазирӣ ва бисёрнавъии и динҳо метавонанд аз онҳо истифода намоянд. Дар ин бахш, ҳамчунин баъзе аз мавзӯҳои асосии ин барномаи давраҳои омузишӣ ва та-

лаботе мавриди муҳокима қарор мегиранд, ки омузишдиҳандагон ҳангоми тадريس ин барномаи нозуки таълимӣ мавриди баҳрабардорӣ қарор дода метавонанд.

Мо умедворем, ки омузгарон ва тренерони дигар, ки давраҳои омузишии монандро анҷом медиҳанд, барои таҳияи барномаҳои таълимиашон аз ин таҷриба истифода хоҳанд кард.

§ 4.1.1. ҲАДАФҲОИ УМУМИИ ДАВРАИ ОМУЌИШӢ

Ҳадафи давраи омузишии мазкур аз он иборат аст, ки ба журналистон омузонда шавад, то саҳми худро ба ҷомеае гузоранд, ки озодии динӣ, таҳаммулпазирӣ ва бисёрнавъӣ рушд ёфта метавонад. Бо пайгирии ин мақсад, ҳадафи давраҳои омузишӣ аз он иборат аст, ки журналистон ва блогнависоне, ки дар давраҳои омузишӣ иштирок мекунанд, дарки шахсии худро оид ба ин мавзӯҳо такмил диҳанд ва тавонанд огоҳиву фаҳмиши бештарро дар бораи ҳолатҳо дар ҷомеаҳои афзоиш диҳанд, ки ба онҳо хидмат мекунанд.

Дар маҷмӯъ, бояд тасаввуроти ширкаткунандагони давраҳои омузиширо он гуна шакл дод, ки онҳо омода бошанд, то ба озодӣ, таҳаммулпазирӣ ва гуногуншаклии динӣ мусоидат намоянд.

Зимнан, барнома бояд тарзе таҳия шавад ва давраҳои омузишӣ низ тавре сурат гиранд, ки журналистон ва блогнависон пас аз ин давраҳои омузишӣ мушкилоти мавҷударо хеле нишонрас баррасӣ намуда тавонанд ва одамон бартарӣ доштани озодӣ, таҳаммулпазирӣ ва ва бисёрнавъӣ диниро амиқан дарк намоянд.

Барои ҳосил шудани ин ҳадафҳо бояд дар назди худ мақсад гузошт, ки:

- Иштирокчиёро бо маълумоти умумӣ дар бораи таҷриба ва тамоюлҳои динии вучуддошта дар кишвар ва минтақа, ки барои ба муҳотабон фаҳмонидану эҳтиром кардани эътиқодоти динии мухталифи дар ҷомеа вучуддошта кӯмак мекунанд, таъмин намудан;
- Ба ширкаткунандагон фаҳмонед, ки чӣ тавр одамони ба динҳои мухталиф эътиқоддошта новобаста аз эътиқодоти гуногунашон, бо ҳам метавонанд ҳамзистӣ дошта бошанд;
- Ба иштирокчиён қонунҳои мавҷуддаи кишвар ва мамлакатҳои дигарро вобаста ба мавзӯҳои динӣ пешниҳод намоед, то ҳангоми таҳияи матлабҳо аз онҳо истифода баранд. Ин барояшон имкон фароҳам меорад, ки бо қонунҳои ба тасвибрасондаи кишвари худ ва мамлики дигар ошноӣ пайдо кунанд;
- Иштирокчиёро бо талаботи эътирофгаштаи байналмилалӣ, ки

Фалсафа ва методологияи омӯзиши журналистон

дар мавзӯҳои озодии динӣ ва бисёрнавьии динҳо

Ҳадафи омӯзиш – омӯзонидани журналистон барои

саҳмгузори дар рушди ҷомеа

МАҚСАДҲО

1. ШИНОСОӢ БО ТАҶРИБА ВА ТАМОЮЛҲОИ ДИНӢ
2. БАҲРАСИИ ҲАМЗИСТИИ ОДАМОНИ БА ДИНҲОИ МУҲТАЛИФ ЭЪТИҚОДДОШТА, НОВОБАСТА АЗ ЭЪТИҚОДОТИ ГУНОГУН
3. БО ҚОНУНҲОИ МАРБУТ БА МАСЪАЛАҲОИ ГУНОГУН ШИНОС КАРДАН
4. БАҲРАСИИ ТАРЗИ ТАЪМИНИ ОЗОДИ, ТАҲАММУЛПАЗИРӢ ВА БИСЁРНАВӢИИ ДИНӢ
5. ШИНОСОӢ БО ШАКЛҲОИ ГУНОГУНИ МАТОЛИБҲОИ ЖУРНАЛИСТИИ ҶОЛИБИ ОДАМОН
6. ОМӢЗОНИДАНИ ЧИ ТАВР ҲАНГОМИ ТАҲИЯИ МАТОЛИБ БА ЭҲСОСОТИ ДИНӢ НАРАСИДАН

ШИРКАТГУНАНДАГОН:

- Иштироки фаъоли ширкаткунандагон дар давраи омӯзишӣ
- Муоширати мекунанд ва дар муҳокима ғояҳоро қабул менамоянд

Ба омӯзиши ҳамдигар саҳм мегузоранд

ДАВРАИ ОМӢЗИШИ БА НАТИҶА АСОСӢ

Омӯзиши ба донишомӯз
нигаронидашуда

ОН РАВАНДИ ДОНИШОМӢЗИСТ

Тренер:

1. Ниёзҳои ширкаткунандагонро эътироф ва қабул намояд
2. Ба ҳустуҷӯи Ҷаъл ҷалб менамояд
3. Шунавандагонро барои интиқод аз муҳтаво ташвиқ карда тавонад
4. Норозигӣ аз ҷониби ширкаткунандагонро интизор мешавад
5. Барои ҳосил кардани ҳулосаи инфиродӣ имкон медиҳад

озодии динӣ, таҳаммулпазирӣ ва бисёрнавъиро таъмин мекунанд, шинос намоед;

- Ширкаткунандагонро бо шаклҳои гуногуни пешниҳоди матолиби во-баста ба дин ошно намоед, то матолиби худро дар шакли ҷолиб барои одамон пешниҳод карда тавонанд. Имкон дорад аз тафаккури эҷодии журналистони кишварҳои дигар, ки ин мавзӯро инъикос мекунанд, истифода намуд;
- Ба иштирокчиён бояд шеваҳоеро омӯзонд, ки ҳангоми таҳияи матолиб ба эҳсосоти динии гуногуни вучуддошта нарасанд. Ин ҷо интихоби оқилонаи забони навишти матлаб ҳам дар назар аст;

- Ҳангоми инъикоси мавзӯҳои динӣ талаботи умумии вучуддошта во-баста ба инъикоси ҳолатҳои низоъро бояд истифода намуд.

Ҳамаи ин меъёрҳо ҳангоми таълими журналистоне, ки мавзӯҳои диниро пайгирӣ менамоянд, бояд ба назар гирем. Аммо қотеона гуфтан мумкин нест, ки ҳамаи ин масъалаҳо ҳангоми омӯзиш хеле осон ҳал кардан имкон дорад. Дар баҳши дигар мо масъалаҳоеро ба баррасӣ мегирем, ки барои таълимдиҳандагон дар давраҳои омӯзишӣ пеш меоянд. Мо ҳамчунин дар бораи он сухан хоҳем гуфт, ки давраҳои омӯзишӣ ба иштирокчиёни нигаронидашуда чӣ гуна барои ҳалли ин мушкилот кӯмак мерасонанд.

§ 4.1.2. ДАВРАҲОИ ОМӮЗИШИИ БА ИШТИРОККУНАНДАГОН НИГАРОНИДАШУДА

Баргузор намудани давраи омӯзишӣ дар мавзӯҳои озодии динӣ, таҳаммулпазирӣ ва бисёрнавиҳои динҳои ҳамон гуна, ки худ мавзӯи дин ҳассос аст, хусусиятҳои худро дорад. Набояд фаромӯш кард, ки дар давраи омӯзишӣ мо як одами диндор, ё комилан бедин метавонад ҳузур пайдо намояд. Барои ҳамин ҳулосаҳо аз ҳар сухани гуфташуда, ё маълумоти пешниҳодшуда метавонанд гуногун бошанд. Агар дар барномаи таълимӣ, ё шакли баргузори давраҳои омӯзишӣ каме иштибоҳ ҷо ёбад, дар зехни иштирокчиёни метавонад чунин тасаввуроте пайдо шавад, ки арзишҳои нақз шудаанд. Дуруст, асоси ширкаткунандагони ин гуна давраҳои омӯзишӣ журналистонанд ва тибқи меъёрҳои пазируфташудаи ҷаҳонӣ, методҳои беғаразӣ ҳақиқатнигорӣ, ростқавлиро бояд асоси кори худ қарор диҳанд. Аз ин дидгоҳ гӯё барои журналистон баргузор намудани давраи омӯзишӣ дар ҳар мавзӯ мушкил нест. Аз ҷумла дар бораи дин ва эътиқод. Вале ин як бардошти ғалат аст.

Барои ҳамин, вақти таҳияи барнома ва баргузори давраҳои омӯзишӣ ҳамаи назокатҳо бояд ба назар гирифт. Дар назардошт бо ин, омӯзишдиҳандае, ки чунин давраҳо баргузор мекунад, бояд барномаи он ва муносибатро тарзе ба роҳ монад, ки ширкаткунандагон ба мавзӯ шавқманд шаванд, маълумоти зиёд гирифта, дар ҷараёни давраи омӯзишӣ хеле фаъол бошанд.

Омӯзишдиҳанда бояд ба эътиқоди ширкаткунандагон эътиром қоиладар бошад ва кӯшиш намояд, ки ба иззати нафси касе нарасад. Ба назар гирифтани талаботи озодии динӣ ва таҳаммулпазирӣ дар ин кор барояш кӯмак хоҳад кард. Дар ин сурат ӯ метавонад барои фикр кардани мавқеи иштирокчиён ва ҳулосабарории онҳо мусоидат намояд.

Дар ин гуна мавзӯҳо беҳтар аст аз рӯи методи таълими “Омӯзиш ба иштироккунандагон нигаронидашуда” истифода шавад. Чунин тарзи таълим, бо ҳадафи рушди мустақилияти дони-

шомӯзон ва ширкаткунандагони тренинг нигаронида мешавад. Назария ва амалияи омӯзиши ба донишомӯз нигаронидашуда ба назарияи омӯзиши созанда асос ёфтааст, ки нақши ҳалкунандаи иштирокчиро барои дарки муҳтавои омӯзиш дар асоси иттилооти нав ва таҷрибаи қаблӣ таъкид мекунад.

Дар ин методи таълим мавқеъ ва воқуниши иштирокчӣ муҳим аст. Аз ҷумла, вақте дар мавзӯи ҳассосе чун дину эътиқод давраи омӯзишӣ баргузор менамоем, бояд давраи омӯзиширо тавре ба роҳ монд, ки ширкаткунанда худро озод ҳис намуда, ҳамеша дар ҷараёни давраи омӯзишӣ фаъол бошад.

Дар натиҷа тафаккури интиқодиву таҳаммулпазирии ширкаткунандаи давраи омӯзишӣ рушд ёфта, дарки мавзӯро барои ӯ осон менамояд. Ҳамчунин шавқу завқ, қобилият ва услуби омӯзиши ҳар як иштирокчӣ муайян хоҳад шуд.

Омӯзиши ба иштироккунандагон нигаронидашуда ин рӯйкард ба таълим ва омӯзише мебошад, ки:

- Ширкаткунандаи давраи омӯзиширо ба ҷустуҷӯи фаъол ҷалб менамояд;
- Он раванди донишомӯзист, на аз худкунии камфаъоли он.

Баъзе фарзияҳои калидии омӯзиши ба ширкаткунандагон нигаронидашуда аз инҳо иборатанд:

- Ширкаткунандагон “зарфҳои ҳолӣ” нестанд;
- Иштирокчиён ба давраи омӯзишӣ бо дониш ва таҷрибаи бойи қаблӣ меоянд ва мо бояд онҳоро эҳтирому таҳаммул намоем;
- Ин методи давраи омӯзишӣ муайян менамояд, ки иштирокчиён бо матолиб ва муҳтавои дарс чӣ гуна муносибат мекунад. Мо ба ин савол ҳам посух меёбем, ки оё ширкатку-

нандагони давраи омӯзишӣ маҳз аз ҳамон одамоне иборатанд, ки мо интизор доштем?

- Ширкаткунандагон ба муҳтавои давраи омӯзишӣ бархӯрди гуногундоранд;
- Баъзе қисматҳои давраи омӯзишӣ ба донишҳои қаблӣ асос ёфта, он чиро, ки иштирокчиён шояд то ин замон медонанд, тасдиқ ва пешниҳод мекунад;
- Баъзе қисматҳои давраи омӯзишӣ тахминҳои қаблӣ иштирокчиёро зери шубҳа гузошта, боис ба омӯзиши нави онҳо мегарданд;
- Баъзе қисматҳои давраи омӯзишӣ ҳатто метавонанд аз ҷониби иштирокчиён инкор шаванд. Махсусан вақте ин қисматҳо бо донишу фарзияҳои қаблан дошташон комилан мувофиқат намекунад.

Омӯзиш дар чунин формати таълим як раванди фаъол аст:

- Иштирокчиёни давраи омӯзишӣ гирандагони камфаъоли муҳтавои аз ҷониби тренерон пешниҳодшуда набуда, онҳо бояд бевосита ба раванди таълим фаро гирифта шаванд;
- Заруратеро ба вучуд меорад, ки дар ин бора бояд фикр кард: иттилооти дар давраи омӯзишӣ пешниҳодшуда бо фаҳмиши қаблӣ онҳо дар бораи ин мавзӯ то қучо иртибот дорад;
- Ширкаткунандагон мавзӯро ҳангоми муколама бо омӯзишдихандагон ва иштирокчиёни дигар меомӯзанд. Барои ҳамин вайро зарур аст, ки барои давраҳои омӯзишии гурӯҳӣ имконоти зиёд фароҳам орад;
- Ширкаткунандагон бояд аҳамияти чизҳои омӯхтаашонро эҳсос кунанд ва онҳоро ҳангоми баррасии мушкilotи воқеӣ татбиқ намоянд¹

Иштирокчиёни ин давраҳои омӯзишӣ шахсони воқеианд:

- Барои ин гуна омӯзиш ягон равиши умумӣ вучуд надорад. Методҳое, ки барои баъзе донишомӯзон мувофиқ меоянд, метавонанд барои дигарон натиҷаи хуб надиханд;
- Ширкаткунандагон бояд ба раванди таълим ҳавасманд бошанд. Онҳо бояд худро қисми муҳими қабули қарор дар қараёни чизҳои омӯхташон ҳис кунанд;
- Омӯзиши ба иштироккунандагон нигаронидашуда барои омӯзишдихандагон чӣ маъно дорад?

Барои мо зарур аст, ки:

- Ниёзҳои гуногуни омӯзишии ширкаткунандагон барои таълимиро эътироф ва қабул намоем;
- Сохтореро таҳия созем, ки бидуни фармонравоии аз ҳад зиёд аст;
- Назарҳои гуногунро ғуш ва қадр карда тавонем;
- Шунавандагонро барои интиқод аз муҳтаво ташвиқ карда тавонем;
- Норозигӣ аз ҷониби ширкаткунандагонро интизор шавем;
- Ба иштирокчиён барои ҳосил кардани хулосаи инфиродӣ имкон диҳем.

Омӯзиши ба иштироккунандагон нигаронидашуда чиро дар бар мегирад?

1. Иштироки фаъоли ширкаткунандагони давраи омӯзишӣ ба раванди таълим. Омӯзишдихандагон маълумотеро, ки ба иштирокчиён пешниҳод карданианд, қаблан намедиханд. Ба ҷои ин, аз ширкаткунандагон дарсҳоро мебаранд, то онҳо ба фикр раванд, ки маълумоти навпешниҳодшуда бо таҷрибаи қаблӣ онҳо то кучо мувофиқ меояд;
2. Омӯзиши якҷоя. Омӯзишдихандагон фазоеро фароҳам меоранд,

ки ширкаткунандагон тавонанд бо ҳамдигар;

3. Эътирофи тафовут. Омӯзишдихандагон эътироф мекунанд, ки мавқеи ниҳии донишомӯзон метавонад аз мавқеи онҳо фарқ кунад, агар ширкаткунанда ба муҳтавои давраи омӯзишӣ амиқ ҷалб гашта бошад;
4. Ширкаткунандагон ба омӯзиши ҳамдигар саҳм мегузоранд. Ҷалби ширкаткунандагон ба омӯзиши ҳамсолон метавонад имконоти онҳоро хеле беҳтар ва зиёдтар намояд.

Ширкаткунандагон аз давраи омӯзишӣ чӣ гуна манфиат мегиранд?

- Ба онҳо ангежа медиҳад, то дар ин раванд фаъолона иштирок намоянд;
- Давраҳои омӯзиширо ҳамчун василаи ҳавасмандӣ ва ҷолибият дармеёбанд;
- Дар раванди омӯзишӣ худ ҳаммуаллиф мешаванд, ки барои иштироки фаъолонашон мусоидат менамояд;
- Давраҳои омӯзишӣ бештар ба таҷрибаи инфиродӣ мутобиқ мегарданд.

Омӯзишдихандагонро чӣ бештар ба ташвиш меорад:

- Иштирокчиёне, ки ба равиши ғайрифаъоли ба омӯзишдиханда нигаронидашуда одат карданд, на ҳамеша метавонанд ба ин методи таълим мусбат посух диҳанд. Онҳо шояд фикр кунанд, ки омӯзишдихандагон масъулиятҳои худро иҷро намеkunанд;
- Раванди таълим метавонад фурсати бештарро гирад. Барои чизеро ба иштирокчи гуфтан вақти камтар сарф мешавад. Аммо барои таҷрибаи амалӣ фурсати бештар даркор;
- Ин шеваи таълим аз ширкаткунандагон масъулияти бештарро талаб мекунад;

- Ин раванди таълим метавонад тафаккури бештар назоваронаро талаб намояд.

Омӯзиши ба иштироккунандагон нигаронидашуда барои иштирокчиён чӣ маъно дорад?

- Тақсими ваколатҳо дар байни иштирокчиён;
- Интизорӣ ва қабул кардани интиқод;
- Омӯзишдиҳандагон камтар суҳан мегӯянд ва бештар барои рушди ширкаткунандагон саҳм мегузоранд;
- Вақти бештар барои эҷоди таҷрибаи аслии омӯзиш сарф мешавад, назар ба тайёр кардани лексияҳо;

- Назарияро сарфи назар намекунем, аммо ба машқҳои амалӣ авлавият медиҳем;

- Ин шеваи омӯзиш аксар вақт барои ширкаткунандагон ягон чизи навро кашф мекунад;

- Ин методи таълим он гуна бонизом ба назар намерасад, ки дар давраҳои омӯзиши ба лексия асосёфта аст;

- Давраҳои омӯзишӣ метавонанд дар мавзӯи пурсару садо бошанд, аз ин хотир роҳбариву роҳнамоии қавиро тақозо менамояд.

§ 4.1.3. ДАВРАИ ОМӢЗИШИИ БА НАТИҶА АСОСӢФТА

Ҳангоми таҳияи барномаи таълимии давраҳои омӯзишии вобаста ба ин мавзӯ омӯзишдиҳандагон метавонанд аз тарзи дарсдиҳии ба натиҷа асосёфта истифода баранд. Ин равиши таълимӣ на танҳо барои донишҳои нави дар вақти омӯзиш ёдгирифтаи иштирокчиён мусоидат менамояд, он ҳамчунин барои аз ин донишҳо дар оянда чӣ гуна истифода намудани ширкаткунандагон кӯмак хоҳад кард.

Ин методи таълим ба равиши давраи омӯзишӣ таъсири назаррас мерасонад. Агар дар ҷараёни давраи омӯзишӣ тренер фақат ба лексия ва рӯнамоиҳо(презентатсия) авлавият медиҳад, тарзи амалии кор кардани ширкаткунандагон номаълум мемонад. Инро вақте маълум кардан мумкин, ки агар омӯзишдиҳанда ба корҳои амаливу воқеӣ бештар тавачҷӯх намояд ва ба иштирокчиёни давраи омӯзишӣ имкон диҳад, ки донишҳои нав омӯхтаашонро дар амал истифода намоянд.

Барои иҷрои ин ҳадафҳо омӯзишдиҳанда дар баробари интиҳоби муваффақонаи мавзӯҳо ҳамчунин василаҳои гуногунро истифода карда метавонад. Аз ҷумла:

- Давраҳои омӯзишии шавқовар, ки барои бештар ҳазм шудани мавзӯ кӯмак мерасонанд;
- Корҳои гурӯҳӣ ва инфиродӣ, ки дар натиҷаи онҳо омӯзишдиҳанда то кадом андоза фаҳмидани мавзӯ аз ҷониби ширкаткунандагон ва истифодаи дурусти онро дар матлабҳо хоҳад фаҳмид;
- Варақаи тафтишотӣ (Чек – лист). Онҳо барои баҳодиҳии кори ширкаткунандагон ва то кадом сатҳ ҳазм шудани мавзӯҳо ёрӣ хоҳанд расонд. Варақаи тафтишотӣ ба омӯзишдиҳанда кӯмак мерасонад, то фаҳмад, ки иштироккунандагон дар қучо иштибоҳ мекунад ва тавачҷӯхро бояд ба кадом мавзӯ бештар намуд;
- Дар натиҷаи пешниҳод кардани намунаҳое, ки ба вазъияти феълии ҷаҳон шабоҳат доранд, масалан муноқишаҳои ба арзиш асосёфта, қобилияти дарки инфиродии иштирокчиён ва ҳулосабарории онҳо осонтар мешавад;
- Бозиҳои нақшофарӣ, ки тариқи онҳо иштирокчиён ҳолатҳои касби-

ро амалӣ мекунанд, барояшон имкон медиҳанд фаҳманд, ки чӣ гуна ба мушкилоти пешомадаи дигарон муносибат хоҳанд кард;

- Нишасти матбуоти таълимӣ. Тавассути ин гуна нишастҳо омӯзишдиҳанда барои худ маълум мекунад, ки ширкаткунандагони давраи омӯзишӣ худро то кадом андоза дар нишастҳои матбуоти воқеӣ озод ва масъулиятнок эҳсос мекунанд, саволҳои онҳо то кучо дуруст ва ҳадафмандона аст;
- Вазифаи хонагӣ. Фарқи байни вазифаи хонагӣ ва кори гурӯҳӣ ё инфиродӣ аз он иборат аст, ки ширкаткунандаи давраи омӯзишӣ фурсати бештаре дар ихтиёр дорад ва мавзӯро бештар муфассалтар ва аз ҳама муҳимаш мустақилона баррасӣ карда метавонад.

Дар маҷмӯъ, ҳамаи василаҳои номбаршуда барои дар амал татбиқ гаштани мавзӯҳои назариявӣ кӯмак хоҳанд расонд. Дар натиҷа ширкаткунандагони давраи омӯзишӣ тарзи бархӯрд ба мавзӯҳои ҳассосе чун озодӣ ва гуногуншаклии динӣ, таҳаммулпазирӣ аз худ хоҳанд кард ва барои таҳияи матолиби касбӣ дар ин мавзӯҳо мусоидат мекунад. Муҳим ин аст, ки ширкаткунандагони давраи омӯзишӣ ба чараёни мавзӯҳои мавриди баррасӣ ҷалб шуда, ба одамони оддӣ онҳоро содда ва ба таври касбӣ фаҳмонида метавонанд.

Ҳамин тавр, давраи омӯзишӣ ба натиҷа асосёфта хусусиятҳои зиёде дорад, ки қисме аз онҳоро чунин арзёбӣ кардан мумкин аст:

- Дар равишҳои анъанавии таълим тавачҷуҳи бештар ба он равона мешавад, ки омӯзишдиҳандагон чиро меҷӯянд дар вақти давраи омӯзишӣ таълим диҳанд, дар давраи омӯзишӣ ба натиҷаҳо асосёфта таъкиди бештар сари чизҳои мегардад, ки иштирокчиён бояд анҷом диҳанд;
- Барои иштирокчиёни авлавият он ҳоҳад дошт, ки чизҳои омӯхташро чӣ гуна

метавонад дар амал истифода намояд.

Хусусияти муҳими дигари равиши давраҳои омӯзишӣ ба натиҷа асосёфта ба он вобаста аст, ки омӯзишдиҳанда ба таҳияи барномаи таълимӣ чӣ гуна бархӯрд мекунад. Пеш аз ҳама бояд маълум кард, ки аз давраи омӯзишӣ худро чиро ҳосил карданим. Баъзан ин ба тағйиротҳои бузурги иҷтимоӣ вобастагӣ дорад, дар ҳолатҳои дигар метавонад ба рушди касбии одамон иртибот бигирад. Дар ҳолати мо ҳарду муҳиманд. Ҳадафи мо ҳангоми таҳияи давраҳои омӯзишӣ ва таълими он, аз мусоидат намудан ба озодии динӣ, таҳаммулпазирӣ ва гуногуншаклӣ дар Тоҷикистон ва Ўзбекистон иборат аст. Дар айни замон мақсади равиши интихобкардаи таълимии мо ба он марбут аст, ки ба журналистону блогнависон инъикоси касбии мавзӯҳоро омӯзонем ва одамон афзалияти амалии онро эҳсос намоянд. Ин чунин маъно дорад, ки раванди таҳияи давраҳои омӯзишӣ аз замоне сар мешавад, ки мо задаро ба натиҷаҳои он гузорем.

Дар ин шеваи таълимӣ омӯзишдиҳандагон дар назди худ саволҳои мушаххасро гузошта, посухи эҳтимолӣ пайдо мекунанд. Аз ҷумла:

1. Ҳадафҳои умумии давраи омӯзишӣ аз чӣ иборатанд?
2. Пас аз ҳосил шудани ҳадафҳои дар пеш гузошташуда ширкаткунандагони давраи омӯзишӣ аз уҳдаи кадом корҳо баромада метавонанд?
3. Барои ноил шудан ба натиҷаҳои давраи омӯзишӣ ба иштирокчиён чӣ гуна дониш ва малака лозим аст?
4. Барои таъмин намудани донишҳои андӯхташуда ва рушди малака кадом методҳои таълим самараноктар хоҳанд буд?

Эзоҳ: Ҳам дониши фанӣ ва ҳам методҳои таълимиро пас аз ҳосил кардани натиҷаҳо бояд пайгирӣ намуд. Ин чунин маъно дорад, ки ҳар кори тарҳрезикарда ҳангоми таҳияи барномаи давраи омӯзишӣ ҳадафмандона аст.

Натиҷаҳои давраи омӯзишӣ бояд дар шакли баёнияе сабт шаванд, ки нишон медиҳанд: журналистон бо дониш ва малакаи андӯхташон аз ҷараёни давраи омӯзишӣ чӣ кор бояд кунанд. Масалан:

Намуна аз давраи омӯзишии инъикоси ҳолатҳои низоъ.

Пас аз давраи омӯзишӣ ширкаткунандагон метавонанд:

- муайян кардани ҷонибҳои мухталифи манфиатдори иштирокчии низоъ, бовар ҳосил намудан дар ин бора, ки андешаи ҳамаи ҷонибҳо дар матлаб ҷо ёфтаанд;
- истифодаи назарияи вусъати низоъ - барои фаҳмонидани он ки низоъ дар рӯҳияи муҳотабони онҳо чӣ қадар афзоиш ёфт;
- таҳияи матлаб дар бораи низоъ бе истифода аз забони душманона, ки метавонад низоъро вусъат диҳад.

Методҳои омӯзиш бояд:

- Иштирокчиёро бевосита ба раванди омӯзиш ҷалб намояд. Давраи омӯзишии ба натиҷа асосёфта аз ҳолатҳои пешгирӣ мекунад, ки ҳангоми таълим додани омӯзишдиҳандагон иштирокчиён камфаъолу беқоранд;
- Васиҳои таълимӣ то ҳадди имкон бояд ҷанбаҳои амалӣ дошта бошанд. Агар ширкаткунандаи давраи омӯзишӣ иҷрои вазифаҳо ме-

над, бояд барояш шароит фароҳам овард, ки дониши андӯхтаашро амалӣ намояд;

- Давраҳои омӯзишӣ бояд то ҳадди имкон вазъият ва шароитро, ки иштирокчиён дар амалияи худ дучор омаданашон мумкин аст, такрор кунанд.

Саволҳои, ки бояд ҳангоми таҳияи барнома пурсида шаванд:

- Оё мо барои иштирокчиён вақти кофӣ дорем, то маълум шавад, ки онҳо чиро бояд донанд?
- Оё иштирокчиён дониши ибтидоиро доранд, ки барои оғози омӯзиши нав лозиманд?
- Оё иштирокчиён ба технологияе, ки барои татбиқи малакаҳои омӯхташон лозим аст, дастрасӣ доранд? Оё онҳо метавонанд онро ба даст оранд?
- Оё мо, ҳамчун омӯзишдиҳанда дар бораи ин мавзӯ маълумоти кофӣ дорем, то омӯзиши иштирокчиён осонтар шавад?
- Оё мо дар бораи қаринае, ки иштирокчиён омадаанд, то омӯзишашонро қавитар созанд, ба қадри кофӣ огоҳем?

Агар мо ба ҳеҷ яке аз ин саволҳо бо боварӣ ҷавоб дода натавонем, пас беҳтар аст ҳадафҳои давраи омӯзишӣ ва натиҷаҳои умумиро аз нав баррасӣ намоём ва интизориҳои худро ислоҳ кунем.

§ 4.1.4. МАВЗУЪҲОИ ЭҲТИМОЛИЕ, КИ БАРОИ БАРГУЗОРИИ ЧУНИН ДАВРАҲОИ ОМӮЗИШӢ МУҲИМАНД

Омӯзиши матолиби нашршуда дар воситаҳои ахбори омма, ҳамчунин давраҳои омӯзишии баргузоршуда дар кишварҳои гуногун аз ҷониби омӯзишдиҳандагони муваффақ, моро ба ин натиҷа мерасонад, ки вақти таҳияи барномаи таълимӣ дар мавзӯҳои вобаста ба дин ба назар гирифтани мавзӯҳои зерин ва дар ҷараёни дав-

раҳои омӯзишӣ омӯзонидани онҳо, ба манфиат хоҳанд буд:

- Низоъ дар мавзӯҳои вобаста ба дин чаро ба миён меоянд?
- Таърихи низоъҳои динии дунё, минтақа ва кишвар. Аз ҷумла бо истифода аз ин матлаб https://www.ng.ru/ng_religii/2001-12-26/7_conflicts.html

- Раванди воридшавии журналист барои инъикоси низоъҳои мазҳабӣ;
- Ҷанбаҳои муҳим барои инъикоси масоили вобаста ба низоъ дар мавзуҳои динӣ;
- Иштибоҳоти асосии журналистон ҳангоми инъикоси масоили динӣ;
- Хусусиятҳои мусоҳиба бо намоёндагони дину мазҳабҳо;
- Интиҳоб ва истифодаи коршиносон дар матолиби вобаста ба мавзӯи динӣ;
- Тартиб додани феҳрести коршиносони маҳалливу сатҳи миллӣ дар мавзӯи дин;
- Заминаҳои ҳуқуқиву ахлоқӣ ҳангоми таҳия ва пешниҳоди мавзуҳои вобаста ба озодии дин ва гуногуншаклии он;
- Таҳаммулпазирии динӣ ва озодии динӣ;
- Меъёрҳои давлати дунявӣ;
- Чӣ гуна ба одамон барои фаҳмидани арзишҳояшон кӯмак кардан мумкин?
- Сарчашмаҳои хабар дар мавзуҳои вобаста ба дин, озодиву гуногуншаклии динӣ;
- Вобаста ба дин чӣ гуна метавон мавзуҳои ҷолиб пайдо кард?
- Журналисте, ки худаш диндор аст, чӣ гуна метавонад мавзӯи диниро беғаразона инъикос намояд?

- Оё даст задан ба мавзуҳои динӣ хавфнок аст?
- Журналист ва расонаи хабарӣ дар ҳалли низоъ чӣ нақш дорад ва дар шиддат ёфтани чӣ гуна гунаҳкор мешавад?

Хулоса, бо гузаронидани ин тартиби давраи омӯзишӣ ва фарогирии он аз мавзӯ, бозиҳои шавқовар, қорҳои инфиродиву гурӯҳӣ, вазифаи хонагӣ, нишастии хабарии таълимии зикршуда иштирокчиёни тренинг хоҳанд донист, ки:

- Тавсеаи низоъҳо, аз ҷумла дар мавзуҳои динӣ чӣ гуна сурат мегиранд;
- Журналистикаи босифат чӣ гуна метавонад шароитро ба вуҷуд орад, ки ба ҳалли муноқишаи байни намоёндагони динҳои гуногун созгор ояд?
- Дар бораи таҳаммулпазирии динӣ, ки заминаҳои таърихӣ доранд, хоҳанд донист ва бо василаҳои гуфтугӯи тамаддунҳо ошноӣ пайдо мекунад;
- Қорҳои инфиродиву гурӯҳӣ дар ҷараёни давраҳои омӯзишӣ барои ширкаткунандагон амалияи аввалини фаъолияти касбӣ хоҳад буд;
- Рӯйкарди интерактивӣ фаҳмишҳои аввалия ва баъдинаи ширкаткунандагонро муайян мекунад.

Гузафтан аз

офлайн ба

онлайн

БАРОИ БАНАҚШАГИРИИ ОМУЗИШИ ОНЛАЙН:

- Платформаро барои баргузор кардани омӯзишҳо интихоб менамоем;
- Пайдарпайии унсурҳои омӯзишҳоро месозем;
- Барномаи таълимиро аз назар мегузаронем: чӣ гуна он ба имкониятҳои формати онлайн мувофиқат мекунад;
- Мавод ҷамъ мекунем ва муҳтаво эҷод мекунем;
- Ба назар намоем мекунем: ин барои муассиртар шудани омӯзиш кумак мекунад;
- Супоришҳои хонагиро ба нақша мегирем;
- Бо ширкаткунандагон тамос барқарор мекунем;
- Назарсанҷӣ ташкил мекунем.

Омӯзиши синхронӣ:

ВАКТЕ, КИ ҲАМАИ ШУНАВАНДАГОН ВА ТРЕНЕР ДАР ЯК ВАҚТ ИШТИРОК МЕКУНАНД, МЕТАВОНАД ҲАМ ОНЛАЙН, ВА ҲАМ ОФЛАЙН ГУЗАРАД.

Омӯзиши фосилавии ғайрисинхронӣ

НАВЪИ ОМУЗИШЕСТ, КИ ОМУЗАНДАГОН БА МУҲТАВОИ БАРНОМА ДАСТРАЌ ПАЙДО МЕКУНАНД, ВА ҲАР ЗАМОНЕ, КИ БИҲОХАНД ДАР ОМУЗИШ ШИРКАТ МЕКУНАНД

Омӯзиши омехта

УНСУРҲОИ МОДЕЛҲОИ СИНХРОНӢ ВА ҒАЙРИСИНХРОНИРО БАРОИ ЭҶОДИ РОҲИҲАЛЛИ ИНФИРОДӢ ИСТИФОДА МЕКУНАД.

Тахтаҳои маҷозӣ

Google Jamboard — яке аз оддитарин тахтаҳои аст, ки дар он метавон навишт, стикерҳо часпонд, тасвирҳо гузошт ва баъди тамои шудани кор тахтаи пурраро дар формати png ё pdf боргирӣ кард.

Padlet — сервиси функционалӣ. Барои ошной бо ширкаткунандагони омӯзиш, гузоштани эълонҳо ва иҷрои машқҳо бисёр муносиб аст.

Miro — тахта барои истифодабарандагони пешрафта аст, ки дар худ як пардаи нақшоии бузург бо панели бисёрвазифаӣ дорад.

Тестгирӣ

Kahoot! **Google FORMS**

Quizizz

LearningApps.org

§ 4.2. АМАЛИЯҲО ВА СТРАТЕГИЯҲО БАРОИ ОМЎЗИШИ САМАРАНОКИ ФОСИЛАВӢ (ОНЛАЙН).

Дар ин бахш дар бораи мавридҳои зерин нақл карда мешавад:

- таҳия кардан ва баргузор намудани давраи омӯзишии натиҷадор ва муассир дар формати онлайн;
- моҳирона барқарор кардани тамос бо гурӯҳ ва идора кардани мухотабон (аудитория);
- инкишоф додани қобилияти омӯзишдиҳанда: ташаккул додани сабки кори худ
- пеш бурдани гурӯҳ дар ҳамаи сатҳҳо: сатҳи омӯзишгиранда ва сатҳи амалӣ ва ташаббускорона ба роҳ мондани равандҳои гурӯҳӣ, ки ба инкишофи иштироккунандагони давраи омӯзишӣ мусоидат мекунанд.
- ба осонӣ идора кардани равандҳои мураккаби инфиродӣ ва гурӯҳӣ;
- шинос шудан бо таҷриба ва розҳои маҳорати тренерҳои (омӯзишдиҳандагони) дигар дар контексти баргузори омӯзиш дар режими онлайн.

§ 4.2.1 АЗ ОФЛАЙН БА ОНЛАЙН: ГУЗАРИШРО ЧӢ ГУНА НАРМТАР ВА МУАССИРТАР КАРДАН МУМКИН АСТ

Оё ба омӯзишҳои онлайнӣ шубҳа доред ва дар назди монитори компютер эҳсоси тарс доред, нигарон ҳастед, ки ин кори шумо нест ва омӯзиш (тренинг) он гуна зинда нахоҳад буд, ки бо аудитория дар синф мегузарад?

Бовар кунед, омӯзиши онлайнро ҳам метавон шавқовар, ҷолиб ва муассир баргузор кард. Дар ин кор ба мо ҳама гуна воситаҳо ва адабиёти мухталифе, ки дар интернет дастрас аст, кумак хоҳад кард. Бинобар ин, дар ин бахш мо тасмим гирифтем, ки таҷрибаи амалии худро аз баргузори омӯзишҳои онлайнӣ барои шумо баён намоем.

То соли 2020, то оғози пандемияи COVID 19 баҳсҳо ва гуфтугӯҳои зиёде дар мавриди афзалиятҳо ва камбудӣҳо, ҷанбаҳои мусбату манфии омӯзишҳои онлайнӣ ё офлайнӣ вучуд дошт, аммо оғоз шудани карантинҳо аз сабаби пандемияи коронавирус интиҳоби дигаре боқӣ нагузошт. Гузаштан аз офлайн ба онлайн ба як зарурат табдил ёфт ва барои омӯзишдиҳандаҳо (тренерҳо) саволе пеш омад, ки омӯзишҳои онлайнро чӣ гуна шавқовар, ҷолиб ва муассир баргузор кунанд. Ҳоло формати онлайн

комилан бахше аз зиндагии мо шудааст ва дар оянда ин раванд бештар рушд меёбад ва реша медавонад. Шояд шахсе ба далели муассир набудани шакли онлайн онро танқид мекунад, мехоҳад аз истифодаи он даст кашад, аммо аз ин зарурати гузаштан ба ин формат кам намешавад. Агар мо кор кардан дар шароити нав ва истифода аз технологияи навро ёд гирем, ин беҳтар мешавад.

Қайд кардан зурур аст, ки асосҳои тадрис ҳамроҳ бо технологияи нав тағйир намеёбад. Мо ҳанӯз бояд ҳадафҳои умумии худ ва натиҷаҳои муайян намоем, ки ҳангоми таҳияи нақша ва маводи курсҳо бояд ба даст оварем. Албатта, бояд роҳҳои пайдо кунем, ки иштироки фаъоли донишҷӯҳои худро дар ташкили омӯзиши худ таъмин намоем. Донишҷӯҳо бояд донанд, ки новобаста аз шакли омӯзиш онҳо ҳамроҳ бо муаллимон/омӯзишдиҳандагон дар эҷоди раванди омӯзишӣ ширкат мекунанд.

Мо мехоҳем нақл кунем, ки чӣ гуна ин роҳро тай намудем. Ҳоло медонем, ки аксари таъсироти омӯзишҳои ҳузуриро метавон дар омӯзиши онлайнӣ ҳам истифода кард. Барои ин ба мо интернет

хуб, каме тахайюл (фантазия) ва албатта, абзорҳои рақамӣ кумак мекунад. Дар ин бахш, чанд тавсияро аз таҷрибаи худ пешниҳод мекунем.

Албатта, вақте ки мо бояд аз як формат ба формати дигар гузарем, саволҳои зиёде пеш меоянд: аз чӣ оғоз кунем, чӣ кор кунем, ки барнома дар ҳолати гузаштан аз шакли офлайн ба онлайн осеб набазад, чӣ гуна ҳуди ман ва ҳамчунин, тренер (омӯзишдиҳанда) маҳоратҳои онлайнӣ худро такмил диҳем, чӣ гуна воситаҳои онлайнро муассир истифода кунем, чӣ гуна онҳоро омешиш диҳем, чӣ гуна ба як “сари сухангӯи” дигар табдил нашавем, чӣ гуна омӯзишро интерактивӣ кунем ва ғайра.

Дар навбати аввал, бояд худ ва ширкаткунандагонро ба он тайёр кард, ки омӯзиши фосилавӣ ба мисли омӯзиши ҳузурӣ ҷиддӣ мебошад. Таҷрибаи мо нишон медиҳад, ки барои омӯзиши хуб ва натиҷадор лозим аст ҳамаи паҳлӯҳо дар назар гирифта шаванд, аз хурдтарин ҷузъиёти ташкилӣ то претест ва посттестҳо, назарсанҷиҳо барои муайян кардани маҳоратҳои ибтидоии (базавии) онлайн-

нии иштирокунандагон ва сатҳи саводу таҷрибаашон дар заминаи мавзӯи барномаи шумо, бозбинӣ кардани ҳамаи супоришҳое, ки шумо пешниҳод мекунед, ҳатто дархостҳои оддӣ, масалан, хомӯш кардани микрофон, вақте ки ҷавоб намедихад, равшан кардани он вақте ки ба савол ҷавоб додан лозим аст ё ҳангоме, ки меҳодад чизе бигӯяд, ҳангоми зарурат равшан ё хомӯш кардани веб-камера, вақте чизе пурсидан ё илова кардан меҳодад, дасти худро боло бардорад, ворид шудан ба гурӯҳи худ дар вақти кори гурӯҳӣ, навиштани идеяҳо дар тахта, масалан, дар панели интерактиви Jamboard вақти кори гурӯҳӣ ва ғайра.

Мумкин аст, ин кор мушкул ба назар расад, аммо аслан ин тавр нест; ҳатто лаҳзаҳое вучуд доранд, ки идора кардани омӯзишҳои онлайнӣ нисбат ба омӯзишҳои зинда осонтар аст, масалан, шояд ҷудо кардани одамон ҳангоми омӯзиши ҳузурӣ кори осоне набошад, аммо ҳангоме, ки дар шабака (сет) ҳастем, бисёр сода ва муассир аст, зеро барои одамон зарур нест, ки ба таври физикӣ ба фазои дигар ҷой иваз кунанд.

§ 4.2.2 Омӯзиши фосилавӣ метавонад ба таври синхронӣ (ҳамзамон) ё ғайрисинхронӣ (ноҳамзамон) ё ҳамчун як қисми маҷмӯи омӯзиши омехта сурат гирад.

Омӯзиши фосилавии синхронӣ (ҳамзамон)

Омӯзиши синхронӣ (ҳамзамон) – ин навъи омӯзишест, ки дар он ҳамаи шунавандагон (донишҷӯён) дар як вақт иштирок мекунанд. Он метавонад ҳам онлайн ва ҳам офлайн сурат гирад. Он бештар ба омӯзиш дар замони воқеӣ бо як роҳнамо (инструктор) ё омӯзишдиҳанда (тренер) монанд аст.

Аксари вақтҳо ин гуна омӯзиш дар онлайн-синфҳои маҷозӣ, ҳангоми баргузори вебинарҳо, видеоконференсияҳо, веб-транслятсияҳо, конференсияҳои телефонӣ, ҳангоми истифодаи муштраки барномаҳо ва ҳатто дар гуфтугӯҳои хусусӣ (чат) истифода мегардад. Чунин технологияҳои синхронӣ (ҳамзамон) ба омӯзандагон аз ҳар гӯшаи дунё имкон медиҳанд, ки роҳату осон муошират ку-

нанд ва дар барномаҳои омӯзишии онлайн ширкат намоянд.

Омӯзиши фосилавии ғайрисинхронӣ

Омӯзиши фосилавии ғайрисинхронӣ – навъи омӯзишест, ки омӯзандагон ба муҳтавои барнома дастрасӣ пайдо мекунанд ва ҳар замоне, ки бихоҳанд дар омӯзиш ширкат мекунанд. Бо истифода аз ин метод ба омӯзандагон лозим нест, ки барои дастрасӣ ба омӯзиш ва ба поён расидани он дар як макон – офлайн ё онлайн – ҳузур дошта бошанд.

Абзори аслии таъмини/ирои омӯзиши ғайрисинхронӣ омӯзиши электронӣ аст: омӯзиш асосан тавассути онлайн-курсҳои аксаран қаблан сабтшуда, омӯзишҳои хурд, сарчашмаҳои онлайн: адабиёт, презинтатсияҳо, дарсҳои видеоӣ ва онлайн-озмунҳо анҷом мешавад.

Омӯзиши омехта

Омӯзиши омехта унсурҳои моделҳои синхронӣ ва ғайрсинхрониро барои эҷоди роҳиҳалли инфиродӣ истифода мекунад. Модели омехта бисёр нармавҷ аст ва метавон аз он дар вақте ки варианти ғайрсинхронӣ талаб карда мешавад, истифода кард, аммо ба тренер ва

тамос бо гурӯҳ, масалан дар чати мессенҷер ниёз аст.

Омӯзиши фосилавӣ метавонад бисёр муассир бошад ва метавонад ба донишҷӯёни шумо кумак кунад то дар ҳар формате, ки шумо интихоб мекунед, ба натиҷаҳои назаррас ноил гарданд³⁴.

Ҳоло биёед марҳилаҳои асосии омӯзишҳои онлайнро аз назар мегузаронем:

§ 4.2.3 БАНАҚШАГИРӢ, РАВАНДИ ОМОДАӢ, АРЗӢБИИ МАҲОРАТҲО, НИЁЗҲО ВА ДОНИШИ ШИРКАТКУНАНДАГОН

Ҳамон қадар, ки банақшагирии ибтидоӣ дақиқ ва дуруст бошад, раванди омӯзиш пурмаҳсул хоҳад буд. Агар мо барои тавсифи раванд вақт ҷудо намоем, мо метавонем чашмдоштҳои ширкаткунандагони худро идора кунем ва мушкилотро пеш аз пайдо шуданашон ҳал намоем. Барои банақшагирии муваффақ ҳатман чанд нуктаро баррасӣ кардан лозим аст:

- Платформаро барои баргузор кардани омӯзишҳои интихоб менамоем: (масалан: Zoom, Jitsi meet, Google meet, iSpring Learn ...) Ин нукта бисёр муҳим аст, чунки аз платформа вобаста аст, ки шумо кори худро чӣ гуна ташкил мекунед;
- Пайдарпайии ҷадвали омӯзишхоро месозем – ироаи як ҷадвали пайваста ва дақиқ ба ширкаткунандагон имкон медиҳад, ки нақшаи худро тартиб диҳанд. Муқаррар кардани “вақти омӯзиш” беҳтар аст, инчунин, ҳатман бояд ҷадвали он мушаххас шавад. Барои роҳати бештар метавонед як назарсанҷӣ ё ҳамапурсӣ баргузор кунед. Ин кор асосан барои омӯзиши фосилавӣ муҳим аст, зеро банақшагири ҳамаҷунин метавонад муҳити муносиби хона ва дастрасӣ ба интернетро дар бар гирад;
- Мутобиқати барномаи омӯзишро бо формат дар назар мегирем – маъмулан мо барномаеро, ки барои формати ҳузури дар назар гирифта шуда бошад, ихтисор мекунем, ҳатто тақрибан ба ду баробар, инчунин,

агар барномаи омӯзиши ҳузури барои 6 соат пешбинӣ шуда бошад, барои омӯзиши онлайнӣ метавонем то 3 соат ихтисор намоем. Ин кор бо дар назар гирифтани тавсияҳои методологӣ ва дарки равонии (психологӣ) шунавандагони курс дар формати онлайн анҷом мегирад ва баъд аз ҳар дарс, ки тахминан 90 дақиқаро фаро мегирад, ҳатман танаффус пешниҳод мегардад. Танаффусҳои маҷозӣ барои он дода мешаванд, ки ширкаткунандагон тавонанд дар чат гуфтугӯ кунанд, ба дастшӯй раванд, қаҳва нӯшанд ва табодули афкор намоянд;

- Муҳтаво эҷод мекунем ва мавод ҷамъ мекунем – лозим аст аз қабл презентатсияҳо, сценарияҳо, тамринҳо ва бозӣҳо барои омӯзиши дарпешистода омода карда шаванд. Барои чӣ тайёрии ҳатмӣ муҳим аст? Барои он ки ҳатто чанд дақиқа хомӯшӣ ё таваққуф (пауза) дар вақти омӯзиши онлайнӣ ба маънии шикаст аст, ки боис мегардад ширкаткунандагони шумо гурезанд. Презентатсия ҳам қисми муҳими омӯзиш (тренинг) аст, зеро ширкаткунандагони омӯзиши формати онлайн на танҳо бояд гӯш кунанд, балки мавзӯҳо, тезисҳо, супоришҳо ва дастурамалҳоро ҳам бояд бинанд. Ба назар намоён кардан барои муассиртар шудани омӯзиш кумак мекунад;
- Супоришҳои хонагиро ба нақша мегирем – дар робита бо ихтисор шудани

³⁴ Хелен Колман, Удаленное обучение: проверенные стратегии для реализации сейчас (<https://www.ispringsolutions.com/blog/remote-learning>)

- вақти омӯзиш дар формати онлайн бо сабабҳои объективӣ, ҳаҷми барнома ва мавзӯҳо ҳам камтар мешаванд. Омӯхтани мавзӯҳоеро, ки натавонистем фаро гирием, ҳамчун супориши хонагӣ медиҳем ё ба омӯзиши ғайри-синхронӣ интиқол медиҳем;
- Бо ширкаткунандагон тамос барқарор мекунем – албатта, методи классикии навиштани мактуби электрониро касе манъ накардааст, аммо шаклҳои муосири иртибот тавассути месенҷерҳо ва шабакаҳои иҷтимоӣ бисёр осонтар ва зудтар ҳастанд. Барои эълонҳо, саволу ҷавобҳо ва тамоси наздиктар бо ширкаткунандагон як месенҷер-гурӯҳ ташкил медиҳем, ки имкони ҳамкорӣ бо ҳамдигарро фароҳам месозад;
 - Як назарсанҷӣ ташкил мекунем – мумкин аст дар миёни ширкаткунандагон барои ошноии бештар бо ширкат-

кунандагон, ва арзёбии маҳоратҳои рақамии онҳо ва сатҳи фаҳму дарки мавзӯҳои омӯзиш аз тарафи онҳо як «Google - назарсанҷӣ» (пеш аз оғози омӯзиш ё барвақттар) анҷом дод;

- Як омӯзишдихандаи (сотренери) дигар пайдо мекунем – агар имкони баргузор кардани омӯзиш бо як омӯзишдихандаи дигар вучуд дошта бошад, ин кори моро осонтару шавқовартар, пурмахсултару муассиртар мегардонанд. Шумо метавонед нақшхоро муайян кунед, масалан, як нафар кумакии техникаӣ – нишон додани саҳифа, ҷавоб додан дар чат, ҷудо кардани ширкаткунандагон ба гурӯҳҳо ё дунафарӣ ва ғайраро амалӣ мекунад, шахси дигар презентатсия мегузаронад, дар тахтаи маҷозӣ менависад ва суҳбату баҳсро ба пеш мебарад. Дар дарси оянда шумо метавонед, ки нақшхоятноро иваз кунед.

§ 4.2.4 ОШНОЙ, ТАКМИЛИ «ҚОИДАҲОИ ТИЛЛОЙ»-И ОМӢЗИШ

Мо як фазои роҳат месозем – агар муваффақ шавем бо ширкаткунандагон аз ҳамон оғози омӯзиш “суҳбат кунем” ва ин барои ноил шудан ба муҳити интерактивӣ дар оянда кумак мекунад. Барои ин кор интихоби он гуна машқҳои лозим аст, ки дар он ширкаткунандагон тавонанд ба таври осон назару андешаҳои худро баён кунанд. Масалан, омӯзишдиханда аз ширкаткунандагон хоҳиш мекунад, ки ба аксҳои смартфонҳои худ нигоҳ кунанд ва дар бораи охириин аксе, ки гирифтаанд, нақл кунанд. Он акси чӣ аст? Кай ва дар куҷо гирифта шудааст? Он акс чиро дар мавриди ман нишон медиҳад? Агар дар гурӯҳ ширкаткунандагон кам бошанд, ҳама бо навбат суҳбат мекунанд, аммо агар аудитория калон бошад, он вақт ширкаткунандагонро ба гурӯҳҳо ҷудо кардан мумкин аст - бигуздор дар гурӯҳҳо нақл кунанд.

Таҳия кардани қоидаҳо барои омӯзиши онлайнӣ то чӣ андоза муҳим аст?

Ҳатто агар омӯзиши мо маҷозӣ бошад ҳам, ҳеч кас риояи қоидаҳои синф ва одоби донишомӯзонро бекор накарда-

аст. Мову шумо комилан хуб дарк мекунед, ки қоидаҳо то чӣ андоза муҳим ҳастанд. Натиҷаи омӯзиш аз қоидаҳо вобаста аст. Натиҷадор будани кор аз фаҳмидани қоидаҳо вобаста аст. Баъзан омӯзишдихандагон аҳамияти муқаррар кардани қоидаҳоро нодида мегиранд.

Қоида ҳаммаъноии калимаи “дуруст” аст. Ҳар як бозии варзишӣ, хоҳ волейбол бошад, хоҳ футбол ё хоккей, қоидаҳои худро дорад ва барои он ки бозӣ бомуваффақият бошад, ҳатман он қоидаҳо бояд риоя шаванд. Вақте ки қоидаҳоро медонем, мо беҳтар мефаҳмем, ки чӣ кор бояд кунем ва чӣ кор набояд кунем. Қоидаҳо суръати корро зиёд карда, онро муассиртар ва пурмахсултар мегардонанд. Метавон ҳамроҳ бо ширкаткунандагон қоидаҳои омӯзишро таҳия кард ё фақат маҷмӯи қоидаҳои омода ро пешниҳод намуд ва ба овоздиҳӣ гузошт.

Масалан, мо ин гуна қоидаҳоро барои омӯзиши худ таҳия кардем:

Ба ширкаткунандагон маҷмӯи тасдиқнома дар бораи омодагии онҳо ба омӯзиш дода шуд (фехрист дар зер оварда шу-

дааст). Ҳар ширкаткунанда ба тасдиқномаи пешниҳодшуда бо як калимаи “ҳа” ё “не” ҷавоб дод. Чӣ қадаре ки ҷавоби “ҳа” зиёд бошад, ҳамон қадар ширкаткунанда ба омӯзиш омода аст. Агар ширкаткунанда ба ҳамаи саволҳо “ҳа” ҷавоб дода бошад, ӯ медали тилло мегирад. Ин барои риояи қоидаҳо ҳангоми омӯзиш як ангежаи хубест. Мумкин аст аз ширкаткунандагон хоҳиш кард, ки дар «Jamboard» «Ман барандаи медали тилло ҳастам!» нависанд ва номи худро ишора намуда, акси худро гузоранд.

- Ман бо онлайн-платформаи Zoom ошно ҳастам, метавонам аз панели корӣ истифода кунам;
- Ҳама – бачаҳо ва дигар аъзои оилам, ҳатто гурбаам медонанд, ки ба

ман муҳити орому беовоз лозим аст, то ки дар омӯзиши онлайнӣ иштирок кунам;

- Ман омодаам видеоро боз кунам/ веб-камераро равшан намоям: либоси муносиб ва макони корӣ дорам;
- Ҳеч чиз ба ман халал намерасонад: ман масъалаҳоямро ҳал кардам ё телефони худамро дар ҳолати бесадо гузоштам, агар ба ман лозим ояд, ки ба телефон ҷавоб диҳам ё занг занам, ман микрофони ZOOM-и худро хомӯш мекунам ва суҳбат мекунам;
- 15 дақиқа пеш аз оғози омӯзиш техникаи худро омода мекунам;
- Ман фаъолона дар омӯзиш ширкат мекунам, ҳамзамон ба корҳои дигар машғул намешавам.

§ 4.2.5 РАВАНДИ Омӯзиш. Чӣ гуна Омӯзиши онлайниро интерактивӣ ва ҷолиб кардан мумкин аст?

Шавқоварӣ, интерактивӣ ва пӯёии (динамичность) омӯзишро аз формати ҳузурӣ ба шакли онлайн метавон ба таври осон интиқол дод. Баъзан омӯзишҳои онлайнӣ (нисбат ба омӯзишҳои ҳузурӣ) ҳатто бартариҳои худро аз сабаби имкониятҳои зиёд доранд. Инчунин, замимаҳо, вебсайтҳо ва барномаҳои бисёре мавҷуданд, ки омӯзиши шуморо интерактивӣ ва ҷолиб мекунанд.

Чӣ тавр мулоқотҳои онлайниро ҳамчун мулоқотҳои инфиродӣ бо шунавандагони худ пурсамар, муфид ва бароҳат гардонидан мумкин аст?

Одамони зиёде фикр мекунанд, ки ин аз ҳама мушкили асосӣ дар омӯзиши онлайн аст, чунки чунин меҳисобанд, ки ба омӯзишдиҳанда тамос бо ширкаткунандагон ва дидани аксуламалҳои онҳо душвор аст, зеро ҳамеша наметавон бо-вар дошт, ки ширкаткунандагон воқеан гӯш мекунанд ва комилан дар раванд ворид шудаанд. Аммо аллакай тарзҳои зиёде барои табдил додани омӯзишҳои онлайнӣ ба муҳити зинда ва фаъоли мутақобил таҳия шудаанд. Биёед ба баъзе сайтҳо ва барномаҳои назар андозем, ки омӯзиши онлайниро ба омӯзиши ҳу-

зурӣ наздиктар мекунанд:

Тахтаи маҷозӣ

Мо омӯзиши ҳузуриро бе вучуди тахтаи синф тасаввур карда наметавонем. Ва ҳамин гуна дар онлайн, вақте ки мо ба истифодаи пурсамар аз тахтаҳои маҷозӣ оғоз мекунем, зуд эҳсос ва дарк менамоем, ки чӣ гуна омӯзиш ҷолиб ва муассир мешавад. Тахтаҳои маҷозӣ аз тахтаҳои электронӣ дида хеле беҳтаранд (ба хусус, вақте дар назар гирем, ки на ҳама толорҳои омӯзишӣ бо тахтаҳои электронӣ таъмин ҳастанд ва на ҳамеша имкони истифодаи онҳо мавҷуд аст). Барои ҳамин тахтаҳои маҷозӣ ба мо имконияти бештаре медиҳанд ва мо метавонем бисёр осон аз онҳо ҳангоми корҳои инфиродӣ, дунафарӣ, гурӯҳӣ ва вазифаҳои хонагӣ истифода кунем. Ба ибораи дигар, танҳо тахайюл ва халоқи-яти шумо имкон медиҳад, ки имконоти тахтаҳои маҷозиро густариш диҳед.

Google Jamboard — яке аз оддитарин тахтаҳои аст, ки дар он метавон навишт, стикерҳо часпонд, тасвирҳо гузошт ва баъди тамом шудани кор тахтаи пурра-ро дар формати png ё pdf боргирӣ кард.

Padlet — як сервиси бисёр функционалӣ аст. Ба шумо имконияти интихоби як тарҳи (макети) хосро медиҳад ва ҳамаи иттилооти воридшударо мустақилона ҷамъоварӣ мекунад. Барои ошноӣ бо ширкаткунандагони омӯзиш, гузоштани эълонҳо ва иҷрои машқҳо бисёр муносиб аст. Бо харидани нусхаи пулии он имкониятҳои шумо густариш меёбанд. Мисли омӯзиши ҳузури мулоқотҳои онлайнӣ ҳам бо шиносӣ оғоз мешаванд. Дар сервиси Padlet ширкаткунандагон метавонанд номи худ, муваффақиятҳои касбӣ ва шахсии худро нависанд ва суратро боргузорӣ намоянд. Сервис дар ин муддат мустақилона анкетаҳои пуршударо дар як саҳифаи ягонаи муносиб ҷамъоварӣ мекунад.

Miro — тахта барои истифодабарандагони пешрафта аст, ки дар худ як пардаи наққошии бузург бо панели бисёрвазифаӣ дорад. Дар нусхаи пулии он қобилиятҳои бештар мавҷуд аст.

Тестгирӣ

Kahoot — машхуртарин сервис барои сохтани тестҳои ҷудогона ва гурӯҳӣ аст. Тестҳои равшан, рангоранг ва пӯё (динамичные) ҷиҳати ғанӣ кардани дониш дар базаи Kahoot аксаран барои истироҳатҳои интерактивӣ ҳам дар омӯзишҳои онлайн ва ҳам ҳузури истифода бурда мешавад.

Quizizz — абзоре монанд ба абзори қаблӣ, фақат бо як фарқият: агар ҳангоми сабти ном нишон диҳед, ки муаллим ҳастед, ба қобилиятҳои бештаре дастрасӣ пайдо мекунед.

Learningapps — як сервиси онлайнӣ комилан ройгон аст, ки ба шумо имкон медиҳад барои санҷиши дониш машқҳои интерактивӣ бисозед. Дар Learningapps тестҳои гуногуни санҷишӣ мавҷуд аст, ки метавонед онҳоро захира кунед ва ҳамчунин тестҳои оmodаро аз базаи сайт истифода кунед.

Google Forms — Ҳар форма дар Google Forms як веб-саҳифа аст, ки дар он пурсишнома ё мусобиқа ҷойгир мешавад. Танҳо чизе, ки барои кор бо формаҳо

лозим аст, доштани ҳисоби корбарӣ (аккаунт) дар Google аст.

Бо кумаки Google Forms метавонед дар чорабиниҳо сабти номи онлайн кунед, таҳқиқоти онлайнӣ гузаронед ва тамоми баръакс, овоздиҳӣ ва ғайра анҷом диҳед. Google Forms дар истифода роҳат ва осон аст. Кор бо Google Forms душвортар аз кор бо MS Word нест. Интерфейс фаҳмо ва роҳат аст. Формаҳо боргирӣ кардан, ба муштариёни худ фиристодан ва аз онҳо тавассути почта формаи пуркардашударо гирифтани лозим нест. Форма дар фазои абрӣ (Cloud) захира мешавад.

Агар шумо аз таҷҳизотҳои мухталиф кор мекунед ё сахтафзори (диски саҳти) шумо осеб дидааст, дар сурати доштани пайванд (ссылка) форма ҳамеша дастрас хоҳад монд.

Интерактивҳо

Quizlet — ба шумо имкон медиҳад, ки қортҳоро барои аз ёд кардани истилоҳот соzed. Барои дидани мисолҳо ё эҷод кардани ягон чизи худ, шумо бояд сабти ном шавед. Қортҳои тайёрро дар сайт ҷойгир кардан мумкин аст.

Mentimeter — як абзори осон ва дастрас барои овоздиҳӣ аст, ки бардоштҳои ҷавобии аудиторияро ба шумо ироа медиҳад. Истифодаи он барои пурсиши аудитория муносиб аст, зеро он ҳам дар дастгоҳҳои мобилӣ ва ҳам дар муҳити электронӣ дастрас аст.

h5p — сервис ба шумо имкон медиҳад, ки видеоҳои интерактивӣ, супоришҳо дар формати drag'n'drop ва дигар чизҳои ғайриоддӣ эҷод кунед. Натиҷаро метавон дар маводҳои сайт ҷойгир кард.

Илова бар сайтҳо, барномаҳо ва замимаҳои дар боло зикршуда, имрӯз дар шабака садҳо абзори гуногун мавҷуданд, ки ба гуногунрангии рӯйдодҳои онлайнӣ шумо кумак мерасонанд. Ҳамаи онҳо гуногунанд: пулакию регион, оддӣ ва мураккаб, барои омӯзишдиҳандагони навкор ва омӯзгорони ботаҷриба - маҷмӯи универсалӣ вучуд надорад, шумо бояд бисанҷед ва он чизеро, ки барои шумо мувофиқ аст, интихоб кунед.³⁵

³⁵ (<https://newreporter.org/2020/06/03/desyat-instrumentov-dlya-sozdaniya-multimedijnogo-onlajn-treninga/>)
Барномаи MediaCAMP дар Осиёи Марказӣ бо дастгирии Агентстии ИМА оид ба рушди байналмилалӣ (USAID).)

§ 4.2.6 МЕТОДҲО ВА ТЕХНИКАҲОИ ГУЗАРОНИДАНИ ОМУЗИШҲОИ ОНЛАЙНӢ

Агар дар мавриди чӣ гуна гузаронида-ни машқҳои интерактивию энерҷайзер, омӯзишӣ ва бозӣ кардани нақшҳо, баҳсу мунозира, бе аз даст додани вақти зиёд ва фаъол кардани ҳамаи ширкаткунандагон дар омӯзишҳои онлайн мепурсед, ки дар давоми он ширкаткунандагон на танҳо нерӯ мегиранд, балки матолибро мутолиа карда, амалан истифода меку-нанд, пас мо метавонем чанд тавсия аз таҷрибаҳои худ бидиҳем.

Презентатсия-лексия

Онлайн имконияти хубест барои пеш-ниҳоди маводи омӯзишӣ дар шакли пре-зентатсия, пурра кардани он бо диаграм-маҳо, ҷадвалҳо, аксҳо ва видео, тасвирҳо ва албатта, пешниҳод кардани линкҳо ба сайтҳо, замимаҳо ё барномаҳои зарурӣ. Инфо-лексияҳо набояд аз 10 дақиқа зиёд бошанд, зеро тамаркузи (консентрат-сияи) шунавандагони онлайн нисбат ба офлайн хеле камтар аст. Лексияи итти-лоотӣ-проблемавӣ пешниҳоди маводро бо истифода аз масъалаҳо, вазифаҳо ва ҳолатҳои мушкilot дар бар мегирад. Ра-ванди шинохт тавассути тадқиқоти илмӣ, муколама, таҳлил, муқоисаи нуқтаи на-зарҳои гуногун сурат мегирад.

Брифинг / конфронси матбуотӣ

Конфронси матбуотии сохташуда дар як масъала/мавзӯ метавонад тавассу-ти даъвати меҳмонони онлайн ба осонӣ ташкил карда шавад. Фарқияти асосӣ: қисмати презентатсионӣ вучуд надорад, яъне амалан дарҳол бахши ҷавобҳо ба саволҳои рӯзноманигорон баргузор ме-гардад.

Тюториал

Ин метод барои мустаҳкам намудан ва ислоҳ кардани дониш ва малакаҳои му-стақилона ҳосилшуда, инкишоф дода-ни малакаҳо дар фаъолияти гурӯҳӣ ва мубодилаи таҷриба бо дигар ширкатку-нандагон хуб аст. Дарсҳои ҷуториалӣ бо истифода аз методҳои фаъоли омӯзиш (баҳсҳои гурӯҳӣ, бозиҳои корӣ, ҳалли парвандаҳо, тренингҳо ва тӯфони мағзӣ) гузаронида мешаванд.

Баҳс ё баҳси гурӯҳӣ

Мубоҳисаи омӯзишӣ - ин муҳокимаи ба мақсад равонашудаи як масъалаи (вазъияти) мушаххас мебошад, ки бо мубодилаи афкор, таҷриба, муҳокима ва назар дар дохили гурӯҳ ҳамроҳ ме-бошад. Барои гузаронидаи мубоҳисаи гурӯҳӣ ҳамаи донишҷӯёни дар дарси амалӣ ҳозиршуда ба зергурӯҳҳои хурд тақсим карда мешаванд, ки масъалаҳои муайянеро, ки ба мавзӯи дарс дохил кар-да шудаанд, муҳокима мекунанд. Муҳо-кимаро бо ду роҳ ташкил кардан мум-кин аст: ё ҳама зергурӯҳҳо як саволро таҳлил мекунанд ё як мавзӯи калон ба вазифаҳои алоҳида тақсим карда ме-шавад. Натиҷаҳои анъанавии мубоҳиса ҷунинанд: тартиб додани рӯйхати фикру мулоҳизаҳои шавқовар, суҳбати як-ду нафар аъзои зергурӯҳҳо, тартиб додани коркардҳои методӣ ё дастурҳо, тартиб додани нақшаи амалҳо.

Мунозира

Ин мубодилаи афкори оммавии байни ду гурӯҳ дар бораи мавзӯҳои муҳим ва дорои сохторбандии дақиқ ва мах-сус ташкилшуда мебошад. Ин як навъ мубоҳисаи оммавӣ аст, ки дар он шир-каткунандагони баҳс шахси сеюмро ба ҳақ будани онҳо бовар мекунонанд, на якдигарро. Яъне ширкаткунандагон ба се гурӯҳ тақсим мешаванд: гурӯҳи 1 – як нуқтаиназар, гурӯҳи 2 – нуқтаина-зари муқобил, гурӯҳи 3 – ҷанӯз боварӣ надоранд. Аъзои гурӯҳи сеюм алоҳида ё ҳама якҷо метавонанд вобаста ба на-тиҷаи мунозира ба гурӯҳи якум ё дуюм гузаранд. Аз ин рӯ, тавассути воситаҳои каломӣ ё ғайрикаломӣ, ки аз тарафи ширкаткунандагони мунозира ба кор меравад, мақсади ба даст овардани на-тиҷаи муайян — ташаккул додани таас-суроти мусбат дар бораи мавқеи худ дар байни шунавандагонро доранд.

Бозиҳои имитатсионӣ

Онҳо инчунин бо номи «микроҷаҳонҳо» (microworlds) маъруфанд - онҳо як навъ «тренажёрҳо» мебошанд, ки тафаккури

системавӣ, малакаҳои қабули қарорро дар муҳити динамикии тағйирёбанда дар шароити изтироб ва номуайяни инкишоф медиҳанд. «Микроҷаҳонҳо» имкон медиҳад вазъиятҳое, ки чанд моҳ, сол ё даҳсолаҳо давом мекунанд, дар тӯли чанд дақиқа ё соат моделсозӣ шавад, ки имкон медиҳад оқибатҳои дарозмуддати қабули қарорҳо ва оқибатҳои ҷонибии эҳтимоли арзёбӣ шаванд. Бозиҳои имитатсионӣ як навъ «озмоишгоҳи омӯзишӣ» мебошанд, ки дар он вазъияти воқеӣ моделсозӣ карда мешавад. Моделҳои мураккаби имитатсионӣ аз рӯи динамикаи системавӣ, масалан, Н / Y асоси ин бозиҳоро ташкил медиҳанд.

Мусоҳиба

Истилоҳи «интервью» аз калимаи англисии interview - суҳбат бармеояд. Аз рӯи муҳтавои мусоҳибаҳо онҳо ба гурӯҳҳои зерин тақсим мешаванд:

- мусоҳибаҳои мустанад (хучҷатӣ);
- мусоҳибаҳо оид ба андешаҳо;
- мусоҳибаи «нишастии матбуотӣ».

Субъекти мусоҳиба метавонад ҳам лектор ва ҳам донишҷӯёне бошанд, ки дар мавзӯи додашуда иттилоот омода кардаанд.

Кейс-метод (таҳлили ҳолатҳои мушаххас)

Кейс-метод (аз забони англисӣ - case, case) методи такмилёфтаи таҳлили ҳолатҳои мушаххас, методи таҳлили фаъоли масъалавӣ-вазъиятӣ, ки ба омӯзиш бо роҳи ҳалли масъалаҳои му-

шаххас-ҳолатҳо (ҳалли кейсҳо) асос ёфтааст. Кейс-метод - омӯзиш, таҳлил ва қабули қарор оид ба вазъият (мушкилоте) мебошад, ки дар натиҷаи ҳодисаҳо, ҳолатҳои воқеӣ пайдо шуда, дар ин ё он вақт дар ҳолати муайян ба вучуд омада метавонад. Ҳамин тариқ, ҳолатҳои майдонӣ, дар асоси маводи воқеӣ, ҳолатҳои креселӣ (тахайюлӣ) ва кейс фарқ мекунанд. Донишҷӯён бояд вазъиятро таҳлил кунанд, моҳияти мушкилотро фаҳманд, роҳҳои ҳалли имконпазирро пешниҳод намоянд ва беҳтаринашро интихоб кунанд.

Энерҷайзерҳо Энерҷайзер / гармкунакҳо

Тавре ки аз ном бармеояд, гармкунӣ асосан барои назорати динамикаи давраҳои омӯзишии гурӯҳӣ хизмат мекунад.

Энерҷайзерҳо - машқҳои кӯтоҳе мебошанд, ки метавонанд ё наметавонанд вазифаи омӯзишии пайванд бо вазифаҳои муҳтавои омӯзиш дошта бошанд. Онҳо одатан барои пайдо кардани нуқтаи умумии оғоз ё интиҳои эҳсосот дар гурӯҳ, муқаррар кардани сатҳи муайяни нерӯ (энергия), эҷоди рӯҳия дар гурӯҳ ё ҷамоагасозии диққати одамон хизмат мекунанд. Одатан, онҳо дар ибтидои блоки омӯзишӣ иҷро карда мешаванд, аммо метавонанд дар ҳар вақти муносиби дигар ҷангоми омӯзиш истифода шаванд. Ҳарчанд энерҷайзерҳо муҳтавои амиқи омӯзишӣ надоранд, онҳо метавонанд ба навъе интихоб шаванд, ки бо мавзӯи омӯзиш мувофиқ бошанд.

§ 4.2.7 СУПОРИШҲО, АРЗЁБИИ НАТИҶАҲО, ҲАМКОРӢ БО ШИРКАТКУНАНДАГОН

Тамос бо ширкаткунандагони омӯзиши онлайн муҳимтарин чиз аст. Омӯзишдиҳанда бояд аз он огоҳ бошад, ки оё вазифа равшан аст, оё дастрасии пурра ба маводи омӯзишӣ таъмин аст? Азбаски вақти омӯзиши онлайн аз офлайн хеле кӯтоҳтар аст, як қисми маводи барнома ба омӯзиши мустақилона ё вазифаи хонагӣ интиқол дода шудааст.

Иштироккунандагон дар худомӯзии ма-

водҳо бояд бештар кӯшиш кунанд ва назорат бо роҳи баҳо додан ба иҷрои супоришҳое, ки мо ба онҳо медиҳем, амалӣ карда мешавад.

Мо бояд маводҳоро дар диск ҷойгир кунем (Google Drive, Yandex Disk, Mail.ru Cloud ва ғайра) ва линки онро дар Google classroom қарор диҳем. Google classroom барои тамос бо ширкаткунандагон аст, ки дар он шумо супоришҳои хонагӣ, баҳо ва

назари худ дар бораи иҷрои супоришҳо аз тарафи ширкаткунандагонро мегузоред. Дар он ҷо шумо инчунин метавонед мукотиба кунед, мубодилаи аксҳо, видеоҳо ва ҳуҷҷатҳоро анҷом диҳед ва паёмҳоро назорат кунед.

Аммо барои ташкили машварати фаврӣ беҳтар аст аз як гурӯҳи мессенҷерӣ дар WhatsApp, Telegram, Viber истифода кунед ё метавонед бо салоҳдиди ширкаткунандагон имконоти дигарро интихоб намоед.

Нишон додани натиҷаи таҳлил ва баррасии иҷрои супоришҳои ширкаткунандагон зурурӣ аст (хатоҳои инфиродӣ бояд шахсан ба донишҷӯ хабар дода шавад, комёбиҳо ва роҳҳои ҳалли ҷолиб ба ҷама хабар дода шаванд; инчунин ба мақсад мувофиқ аст, ки дар бораи бурду бохти ширкаткунандагон дар иҷрои супоришҳо, муайян кардани нуктаҳои душвор ва ғайра маълумот дода шавад). Инро метавон дар шакли матнӣ ё бо ёрии як баррасии видеоии кӯтоҳ анҷом дод, ки онро дар телефон сабт кардан ва дар ҷойи умумии муоширати шумо бо ширкаткунандагон гузоштан мумкин аст.

Ҳангоми додани супоришҳо дастурҳо бояд возеҳ, дақиқ ва кӯтоҳ бошанд. Муҳимтарин нуктаҳоро дар матн қайд мекунем ва агар мавзӯ калон бошад, дар бораи мавҷудияти маводи иловагӣ ишора мекунем.

Дар баробари ин, мо бояд дар хотир дошта бошем: ҳангоми омӯзиши фосилавӣ ба ширкаткунандагон бояд муҳлати дақиқе, ки дар давоми он бояд супоришҳои ба онҳо додашударо мустақилона иҷро кунанд, муайян кард.

Онҳо метавонанд баъзе аз супоришҳоро дар вақти барои дарс ҷудошуда иҷро кунанд (ин кор махсусан ҳангоми истифодаи платформаҳои омӯзишии онлайн осон аст) ва қисми дигарро, масалан, то охири семестр иҷро кардан мумкин аст. Як қисми супоришҳое, ки барои машғулиятҳои навбатӣ иҷро карда шудаанд, ба мо имкон медиҳанд, ки пешравию донишҷӯро зуд дида, дар мавриди зарурӣ кори ӯро ислоҳ кунем.

Дар омӯзиши фосилавӣ, беш аз пеш, барои ширкаткунандагон фаҳмидани он ки мо ба онҳо чӣ гуна ва барои чӣ баҳо медиҳем, муҳим аст. Ҳангоми додани супориш ҳатман дар ин бора хабар медиҳем!

Барои арзёбӣ, мо метавонем аз имкониятҳои платформаҳои онлайн истифода барем, шумо метавонед дар асоси меърҳои арзёбии мувофиқашудаи пешакӣ баҳо диҳед.

Супоришҳо бо ҷавобҳои боз ва маводи барои баррасӣ ба шумо фиристодашуда бояд на дертар аз 3 соат пеш аз оғози дарси нав баҳогузори карда шаванд, вагарна дар донишҷӯён ҳавасмандӣ ва ҳисси ҷиддӣ будани дарси фосилавӣ гум мешаванд.³⁶

Ҳамин тавр, дар ҳулоса мо мехоҳем бигӯем, ки омӯзиши онлайн аслан як омӯзиши ҳузури аст, танҳо он ба таври фосилавӣ тавассути интернет амалӣ карда мешавад. Мисли омӯзишҳои «зинда» ширкаткунандагон дар вақти воқеӣ лексияҳоро мешунаванд, дар семинарҳои онлайн бо ҳамсинфон ва муаллимон муошират мекунанд ва барои мустаҳкам кардани маводи омӯхташуда супоришҳои амалиро иҷро мекунанд.

Саволҳои бахш:

1. Табдили омӯзиши ҳузури ба онлайн чӣ гуна сурат мегирад? Марҳилаҳо ва техникаҳоро номбар кунед ва шарҳ диҳед.
2. Кадом монандиҳо ва тафовутҳои омӯзиши ҳузури ва онлайнро метавонед номбар кунед?
3. Кадом методҳои омӯзиши ҳузуриро метавон дар омӯзиши онлайн истифода кард?

Дар бахши навбатӣ мо дар бораи ҷама навъи бозиҳо ва машқҳое, ки омӯзиши

моро шавқовар, интерактивӣ ва муассир мегардонанд, суҳбат мекунем.

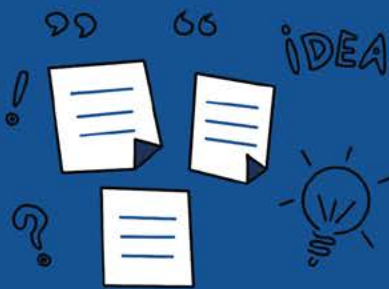
³⁶ Как педагогу перейти на дистанционное обучение (<https://kipk.ru/organization-of-distance-learning-teaching-materials>)

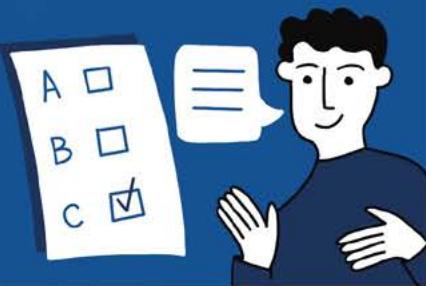

КОР ДАР ГУРҶҲОИ ХУРА

- 1 Малакаҳои кори дастачамъиро дар байни шунавандагон ташаккул медиҳад
- 2 Усулҳои гуногуни кор аз рӯи масъала меомӯзонад
- 3 Ҷалби ширкаткунандагон таъмин менамояд
- 4 Вақти тренерро сарфа мекунад
- 5 Байни шунавандагон муносибатҳои ҳамкорӣ ба вуҷуд меорад

МЕТОДҲОИ ОМӢЗИШ

КОР БО КЕЙСҲО

- ✓ Шунавандаро ба ҳустуҷӯи роҳи ҳалли мушкилот водор мекунад
- ✓ Донишҳои назариявиро дар амал татбиқ кардари имкон медиҳад

Кейсҳо мешаванд

- Иқтисодӣ
- Сиёсӣ
- Тиббӣ
- Ба иҷтимоӣ нигаронида шуда

Кейсҳо мушкилотро инъикос мекунанд

ҶАЛАСАИ КОРШИНОС

Бояд шунаванда:

- Доир ба мавзӯ аз коршиноси бонуфуз дониш гирад
- Мавзӯро муҳокима намояд
- Ба саволҳо ҷавоб гирад
- Фаҳмад, ки чӣ тавр донишро татбиқ кунад

КОРШИНОС - мутахассиси барқарор дар соҳаи ҳуд

Таваҷҷӯҳ
ба тавзеҳ

ТАҲАМУЛПАЗИРИИ ДИНӢ

ГУНОГУНИИ ДИНӢ

ОЗОДИИ ДИНӢ

ГАРМКУНӢ

- ✓ Ба оғози рӯзи омӯзиш кӯмак мекунад
- ✓ Аз як бахш ба бахши дигар пул месозанд
- ✓ Раванди рефлексҳои ширкаткунандагонро оғоз мебахшанд
- ✓ Эҳсосоти мусбатро ба вуҷуд меорад

§ 4.3. МЕТОДҲОИ ОМУЌИШ: КОРИ ГУРЌҲӢ, ИНТЕРАКТИВ, КЕЙСҲО ВА ҒАЙРА

Муқаддима

Ин дастур тавсияҳои назарӣ ва методиро барои омӯзишдиҳандагоне фаро мегирад, ки ба журналистон ва блогерҳо дар мавзӯҳои марбут ба таҳаммулпазирии динӣ, бисёрнавъии динӣ ва озодии эътиқодот омӯзиш медиҳанд. Фаро гирифтани муассири мавзӯҳо аз тарафи шунавандагон на танҳо ба мукамал будани барнома, балки ба касбияти баланди омӯзишдиҳандагон ҳам вобаста аст.

Се навъи раванди омӯзиш, ки барои расидан ба натиҷаҳои мушаххас нигаронида шудаанд, вучуд дорад ва бо калимаи кӯтоҳшудаи англисии MUD ифода мешавад. Принципиҳои MUD:

- M (memorize) – ҳифз кардан/ба ёд гирифтани: ба ширкаткунандаҳо

роҳҳои азёд кардан, аз ҷумла ихтисораҳо (аббревиатураҳо) ва моделҳои пешниҳод кунед.

- U (understand) – фаҳмидан: омӯхтан аз тариқи кашф. Аз машқҳо истифода кунед, то ки ба шунавандагон дар мустақилона ёд гирифтани мавзӯ кумак кунед.
- D (do) – иҷро кардан дар амал: ба шунавандагон шароите фароҳам оред, ки омӯхтаояшонро дар амал истифода баранд.³⁷

Фикр мекунем, ки дар ин бахш омӯзгорон ва омӯзишдиҳандагон барои худ он методҳои кориеро, ки бояд дар раванди омӯзиш истифода шаванд, пайдо мекунанд.

§ 4.3.1 КОР ДАР ГУРЌҲӢ ХУРД

Дар омӯзишҳо (ва куллан дар машғулиятҳо) кор дар гурӯҳҳои хурд як роҳи хуби аз худ кардани мавзӯ барои шунавандагон мебошад. Аввалан, ин метод малакаҳои кори дастаҷамъиро дар байни шунавандагон (хонандагон, донишҷӯён) ташаккул медиҳад. Дуюм, методҳои гуногуни кор аз рӯи масъалаи пешниҳодшуда бо истифода аз равишҳои гуногун дар гурӯҳҳо аз худ карда мешаванд. Сеюм, ҷалби ширкаткунандагон таъмин карда мешавад (инчунин, фикри ҳар як шунаванда дар гурӯҳҳо омӯхта мешавад). Чорум, ин намуди кор вақти омӯзишдиҳандагон ва шунавандагонро сарфа мекунад. Панҷум, дар байни шунавандагон муносибатҳои ҳамкорӣ ба вучуд меоянд. Омӯзишдиҳандагони ботаҷриба кори гурӯҳиро ҳамчун воситаи муассир дар ҳама гуна формати омӯзишӣ (онлайн ё офлайн) тавсия медиҳанд.

Платформаи ZOOM дорои барномаи махсус барои кор дар гурӯҳҳо ҳангоми омӯзиши онлайн мебошад, ки имкон медиҳад синфхонаро ба гурӯҳҳо тақсим кунед. Ба шумо танҳо лозим аст, ки тугмаи «открыть комнаты» (кушодани утокҳо)-ро дар панели абзорҳо пахш кунед. Шумораи утокҳо ва соатҳои корӣ пешаки муайян карда мешаванд. Кори гуруҳӣ дар азхудкунии мавзӯҳо натиҷаи хуб медиҳад. Дар давраҳои омӯзишии мо дар бораи таҳаммулпазирии динӣ, озодии дину эътиқод ва бисёрнавъии динҳо як синфи 12 нафарӣ аксари вақтҳо ба 2, 3, 4 гурӯҳ тақсим мешавад.

Ҳангоми гузаронидани омӯзишҳои офлайнӣ ҳар як омӯзишдиҳанда тарзи худро дар ҷудо кардани ширкаткунандагон ба гурӯҳҳо дорад. Масалан, агар шумо хоҳед, ки синфро ба чор гурӯҳ тақсим кунед, шумо чор ранг қандро

³⁷ Ин иттилоъ аз маводи омӯзишии тренери расонаии дараҷаи байналмилалӣ Питер ду Тойт гирифта шудааст.

дар як пакет мегузored (шумораи қандҳо бояд бо шумораи ширкаткунандагон мувофиқат кунад) ва сипас, аз ширкаткунандагон хоҳиш кунед, ки ба даруни пакет нигоҳ накарда, ҳама як дона қанд бигиранд. Шумо, инчунин метавонед ин шеваро бо истифода аз кортҳо анҷом диҳед (шеваи омӯзишдиҳандаи расонаӣ Питер де Тоа). Дар ин ҳолат, ба ширкаткунандагон дар чор дафъаи гуногун кортҳо тақсим карда мешаванд ва ширкаткунандагон аз рӯи аломатҳои кортҳо ба гурӯҳҳо тақсим карда мешаванд.

Барои муассирии кор дар гурӯҳҳои хурди онлайнӣ ҳар як гурӯҳ бояд модератори худро интихоб кунад. Модератор фикру мулоҳизаҳо, тақлифҳову эродҳои аъзои гурӯҳро доир ба мавзӯ ҷамъбаст намуда, онҳоро барои рӯнамоӣ (презентатсия) омода мекунад. Дар ин ҳолат модератор метавонад аз барномаҳои интернетӣ ба монанди Jamboard, Padlet board (ки шумо қаблан барои кор сохта ва кушода буд

дед) истифода барад. Дастрасӣ ба ин абзорҳо ва презентатсияҳо тавассути линк вуҷуд дорад. Бартариҳои ин метод дар он аст, ки андеша ва мулоҳизаҳои ҳеч яке аз ширкаткунандагон сарфи назар карда намешавад ва ба ҳамин тариқ ширкаткунандагон дар як вақт ба кор аз рӯи мавзӯ ҷалб карда мешаванд. Ҳама мукотибаҳо, қайдҳо ва шарҳҳо низ ба таври худкор захира карда мешаванд ва онҳоро ҳар вақт тавассути линк дастрас кардан мумкин аст.

Ҳангоми омӯзишҳои офлайнӣ модераторҳо имкони кор бо флипчартҳо доранд. Дар ин ҳолат гурӯҳҳо ба омӯзишдиҳанда ва гурӯҳҳои дигари иштироккунанда дар бораи кори иҷрошуда аз рӯи супориши пешниҳодшуда дар шакли презентатсия хабар медиҳанд. Баъдан барои муҳокима дар шакли саволу ҷавобҳои кӯтоҳ вақт ҷудо карда мешавад ва бояд гуфт, ки ин қисм дар омӯзишҳои онлайнӣ низ ҳатмӣ мебошад.

§ 4.3.2 ИСТИФОДАИ САМАРАНОКИ ТАМРИНҲО БО ИСТИФОДА АЗ КОРИ ГУРҶҲӢ

Тамринҳои махсуси Х/Ҷ барои рӯзноманигорон ва блогерҳо дар омӯзишҳои оид ба инъикоси мавзӯҳои таҳаммулпазирии динӣ, бисёрнавиҳои динҳо ва озодии эътиқодот муфид хоҳад буд, ки ба онҳо имкон медиҳад моҳияти низоъҳо беҳтар дарк кунанд, вазъияти низоъомезро барои фуру рафтан моделсозӣ кунанд, дар он фарқ шаванд ва муҳити ҷудогона эҷод кунанд. Ҳангоми иҷрои ин машқ шунавандагон худро дар муҳити воқеӣ эҳсос мекунанд, маънавияти идораи вазъияти низоъомез ва ҷустуҷӯи роҳҳои бартараф кардани онро касб мекунанд: таҳаммулнопазирӣ, «хиёнат», надоштани хоҳиш барои истодан дар қавли худ, дурӯғгӯӣ, хашмгинӣ. Дар фасли 3.1-и ин роҳнамои мазкур, мо махсусан дар бораи ҳолатҳои низоъ суҳбат кардем. Машқи

Х/Ҷ имкон медиҳад, ки ин ақидаҳои назариявӣ дар амал таҳлил карда шаванд.

Муҳим аст, ки ин машқ пеш аз (ё баъд аз) дарс дар бораи журналистикаи ҳассос ба низоъ анҷом дода шавад. Барои он ки машқ бевосита ба чунин мавзӯҳо, аз қабилӣ «оғози низоъ», «пешрафти низоъ», «низоъ байни ду нафар», «низоъ байни гурӯҳҳо», «низоъ байни шахсу гурӯҳ», «идораи низоъ» ва ғайра дахл дорад. (Шумо метавонед тавсифи тамринро дар замима хонед).

Машғулият-мубоҳисаи «Фарқ шудани киштии» - ин тамринест, ки ширкаткунандагонро дар муҳокимаи мавзӯ тавассути воқеият ҷалб мекунад. Барои гузаронидани ин машғулият шумо бояд

расмеро, ки вазъиятро шарҳ медиҳад, омода кунед (ё кашед), ҷадвали ширкаткунандагони ҳодисаро дар парвандаи алоҳида тартиб диҳед (дар ин ҳолат: 1) пирамард; 2) маллоҳ; 3) духтар; 4) номзади духтар; 5) дӯсти домод) ва ба таври ҷудогона файли «баҳодиҳӣ»-ро барои бадахлоқтарин қаҳрамони ҳикоя омода созед, ки дар он ширкаткунандагон бояд бо тартиби 1, 2, 3, 4, 5 (яъне рақами бадахлоқтарин қаҳрамон)-ро нависанд. Дар ин дарс ширкаткунандагон дар гурӯҳҳо кор мекунанд. Дар вақти муҳокимаи рафтори қаҳрамонҳо барои баҳодиҳии образи бадахлоқтарин, гурӯҳҳо дар аудиторияҳои алоҳидаи маҷозӣ (виртуалӣ) варақаҳои арзёбии худро дар тахтаи ҷамбонд (дар омӯзиши офлайнӣ дар флипчарт) тартиб медиҳанд. Пас аз он, гурӯҳҳо ба аудиторияи умумӣ бармегарданд. Ҳар як гурӯҳ бо нишон додани файлҳои баҳодиҳии худ, дар мавриди он ки бораи чӣ ва чӣ гуна ба ин ақида омадаанд, суҳбат мекунанд. Дар охири машқи бозӣ омӯзишдиҳанда ба шунавандагон дар мавриди мавзӯ саволҳо медиҳад, то фикру ақидаи ҳар як ширкаткунанда муайян карда шавад. Ин машқ ба мавзӯҳо дар бораи арзишҳо, масъалаҳои гендерӣ ва менталитети

ҷомеа бахшида шудааст (Шумо метавонед дар замима бо тавсифи машқ шинос шавед).

Дар охири бозӣ бояд ширкаткунандагонро ба гуфтугӯ дар бораи низоъҳое, ки дар ҳаёти воқеӣ ба вуқӯ меоянд, даъват кард ва шарҳ дод, ки ин як бозии оддӣ нест, балки машқе барои дарки моҳияти ҳолатҳои низоъомез мебошад.

Ин машқҳоро ҳам дар омӯзишҳои офлайн ва ҳам онлайн истифода бурдан мумкин аст. Чунин машғулиятҳо барои азхуд намудани мавзӯ натиҷаҳои хуб мебахшанд. Бо вучуди ин, машқҳои X/Y-ро бидуни дастгирии техникӣ дар омӯзиши онлайнӣ анҷом додан душвор аст. Барои таъсирбахш шудани бозӣ як донандаи ботачрибаи компютер барои расонидани кумаки техникӣ зарур аст, ки дар ҳузури он омӯзишдиҳанда рӯҳияи ширкаткунандагонро тавассути муаррифӣ ва шарҳи презентатсия назорат мекунад, давра ба давра ба ширкаткунандагон савол медиҳад, инчунин, ба мукотиба дар чат ҳам таваҷҷуҳ мекунад.

Шумо метавонед тавсифи муфассали методии машқҳоро дар замима пайдо кунед.

§ 4.3.3 ДИГАР МАШҚҲОИ ИНТЕРАКТИВӢ ДАР ОМУӢЗИШ: ГАРМКУНӢ (РАЗМИНКА)

Рефлексия – методест, ки ба шумо имкон медиҳад, ки қобилияти шахсии худро арзёбӣ кунед. Машқҳо барои рефлексия дар ҳама гуна формати раванди омузиш нақши муҳим доранд. Аҳамияти он дар он аст, ки вақте ба шунаванда савол дода мешавад, вай ба омузишдиханда диққат мекунад, дар бораи савол фикр мекунад ва меҳодад дар бораи он суҳбат кунад. Дар вақти машқҳо барои рефлексия пеш аз гузаштан ба мавзӯи асосӣ диққати шунаванда ба монитор, омузишдиханда нигаронида мешавад - инро барта-раф мекунем.

Яке аз нигарониҳои асосии омузишдиханда дар таълими онлайнӣ ин аст, ки иштирокчиён мумкин аст камфаъол бошанд. Ва дар ин ҷо ба мо фаъолиятҳои гуногуне кумак мекунад, ки бо машқҳои гармкунӣ ё яхшиканӣ дар режими офлайн қобили муқоиса мебошанд. Ба монанди машқи хуби гармкунӣ, интерактивҳои онлайн на танҳо вазифаҳои шод ва саргарм кардани ширкаткунандагонро иҷро мекунад, балки сарбории пурмуҳтаво ва сохториро ҳамл мекунад, барои оғози рӯзи омузиш кумак мекунад, аз як бахш ба бахши дигар пул месозанд ва ҳатто раванди рефлексҳои ширкаткунандагонро оғоз мебахшанд.

Дар асл, машқҳои интерактивӣ метавонанд оддӣ ё мураккаб бошанд. Интерактиви оддӣ - гармкунӣ – дар омузиши онлайнӣ метавонад дар шакли вазифаҳои содда бошад, вақте ки мо аз ширкаткунандагон хоҳиш мекунем, ки дар экран дар ҳолати “таҳрир” ягон расм, нишон, рақамро қайд кунанд ва сипас интиҳоби худро шарҳ диҳанд. Масалан: «Аломати ҳолати худро интиҳоб кунед» (дар шакли табассум), «Нӯшокии дӯстдоштаи худро қайд кунед» (чой, қаҳва, шарбат, об), «Шумо зиндагӣ ва ҷои истиқомати худро чӣ гуна тасаввур мекунад?» (дар шак-

ли аксҳо аз ҷои истиқомат), «Селфи» (дар шакли намунаҳои асарҳои расомони маъруф) ва ғайра. Дар сурати набудани имкони дар экран гузоштани аломат ширкаткунандагон метавонанд дар бораи интиҳоби худ дар чат нависанд.

Таҷрибаи мо нишон дод, ки ширкаткунандагони омузишҳои онлайнӣ супоришҳои интерактивиро дар асоси кор бо метафораҳо хеле хуб қабул мекунаанд. Масалан, мо метавонем рӯзро бо намоиш додани расмҳои намудҳои гуногуни нақлиёт (аз оддитаринҳо, масалан, дучарха, то афсонавӣ, масалан, қолинҳои парвозкунанда) оғоз кунем ва аз ширкаткунанда даъват кунем, ки ҳадафи омузишро ба ёд орад ва тамоми роҳи худро ба сӯи он тасаввур кунад ва интиҳоб кунад, ки дар кадом намуди нақлиёт ба сӯи он ҳаракат мекунад. Ҳатман умқи ҷавобро бо саволи иловагӣ пурсед – барои чӣ?

Ё метавонед расмҳои дорои падидаҳои гуногуни табиат - барф, раъду барқ, рангинкамон ва ғайраро нишон диҳед ва аз ширкаткунандагон пурсед: раванди эҷодии шумо дар навиштани маводи журналистӣ ба кадом яке аз инҳо монанд аст. Ва боз хоҳиш кунед, ки интиҳоби худро шарҳ диҳанд.

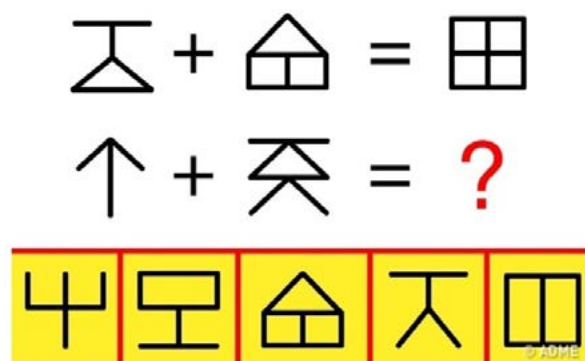
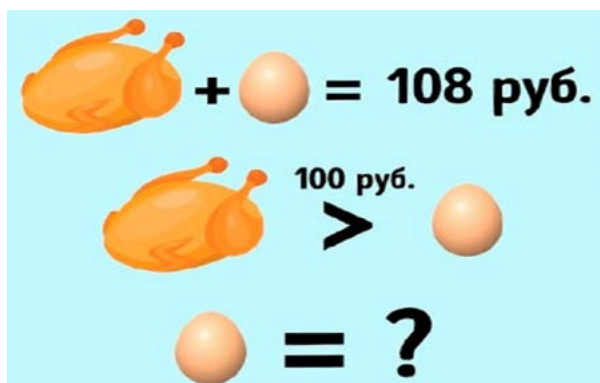
Чунин супоришҳо ба ширкаткунандагон имкон медиҳанд, ки роҳу раванд ва интиҳоби худро амиқ арзёбӣ кунанд ва ба супоришҳое, ки мо ҳангоми истифодаи равиши омузиши ба ширкаткунанда нигаронидашуда ҳал мекунем, ҳамоҳангӣ доранд. (Мо дар ин бора дар бахши 1 ин қисм навишта будем).

Машқҳои мураккаб барои рефлексия дар шакли саволҳо оид ба мавзӯҳои омузиш бо истифода аз таҷҳизоти мавҷуда, порталҳо, сайтҳои интернетӣ омода карда мешаванд. Барои рӯзноманигорон ва блогерҳо машқҳои хурде дар шакли саволу ҷавоб ва бо-

зиҳо дар барномаҳои махсус оид ба мавзӯҳои ҷойдодашуда дар тренинго вобаста ба таҳаммулпазирии динӣ, бисёрнавъии динҳо ва озодии эътиқодот таҳия шуда буданд. Масалан: Барномаҳои замимавии омӯзишӣ/LearningApps.: Меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалӣ (learningapps.org); Оё шумо истилоҳотро медонед? (learningapps.org); Роҳҳои дастгирии бисёрнавъии динҳо (learningapps.org); Ҷанбаҳои муҳими журналистика дар шароити низоъ (learningapps.org);

Номҳои шаклҳои идоракунии аз ҷониби ҳукуматро пайдо кунед (learningapps.org); Принципиҳои журналистика дар низоъ (learningapps.org); Мо методҳоро (стратегияҳоро) бо муҳтавои матн омехта мекунем (learningapps.org), машқҳо ба монанди Jamboard, Padlet, scale of Jamboard, Mentimeter, таҷҳизоти ZOOM (расмро ранг кунед). Ба воситаи ин машқҳо тренер метавонад шунавандагонро ба мавзӯи равона кунанд, мавзӯи навро пешниҳод намояд ё фикри онҳоро оид ба мавзӯи фаҳмад.

Боз як навъи дигари фаъолияти гармкунӣ – дар шакли масъалаи мантиқӣ вучуд дорад, масалан инҳо:

...ва машқ барои тамаркузи диққат (ҳарфи «А»-ро аз миёни ҳарфҳо/аломатҳо пайдо кунед; як санги “нодуруст”-ро дар миёни сангҳо пайдо кунед):

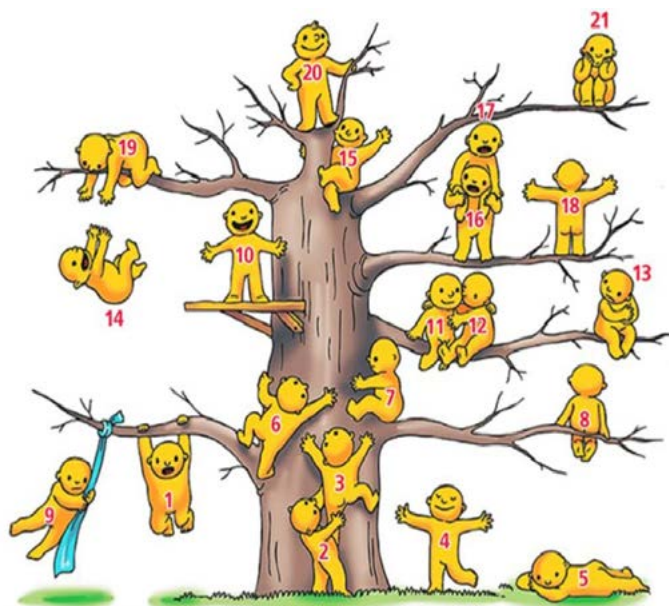
Ин гуна машқҳо дар сарчашмаҳои гуногуни интернетӣ зиёданд ва шумо метавонед як маҷмӯаи комилро ҷамъ кунед.

Ба охир расонидани як рӯзи омӯзишӣ, модул ё ҳатто тамоми давраи омӯзишӣ бо ёрии машқи “Дарахти пешрафти ман”. Дар ин машқ барои рефлексия

ширкатунадагон расмро нишон ме-диҳанд (ки дар зер оварда шудааст) ва мепурсанд – кадоме аз одамчаҳои кашидашуда дониш ва таҷрибаи шуморо аз рӯи мавзӯи омӯзиш инъикос менамояд? Ширкатунадагон дар чат рақами одамчаеро, ки дар он худро мебинанд, менависанд. Омӯзишдиҳанда

бо навбат аз ҳар шркаткунанда мепурсад, ки барои чӣ дар он одамча худро мебинад? Ин машқ барои рефлексия

ҳам барои омӯзиши онлайн ва ҳам офлайн натиҷаи хуб медиҳад.

КОР БО КЕЙСҲО

Кейс чӣ аст? Кейс (аз калимаи англисӣ case) – ин инъикоси фаъолияти воқеӣ аст.

Истифодаи кейсҳо дар раванди омӯзиш шунавандаро ба ҷустуҷӯи роҳи ҳалли мушкилот водор мекунад. Ин технология яке аз методҳои самаранокӣ раванди омӯзиш мебошад. Истифодаи кейсҳо дар машқҳои омӯзишӣ имкон медиҳад, ки донишҳои назариявӣ дар амал татбиқ карда шаванд. Кейсҳо метавонанд гуногунҷанба бошанд - иқтисодӣ, сиёсӣ, тиббӣ, иҷтимоӣ ва ғайра.

Одатан кейсҳо як навъ мушкилотро инъикос мекунад. Онҳо дар омӯзишҳо барои рӯзноманигорон ва блогерҳо дар мавзӯҳои гуногун, аз қабилӣ сторителлинг (нақли ҳикоят), стереотипҳо ва арзишҳо дар бахши таҳаммулпазирии динӣ, бисёрнавъии динҳо ва озодии эътиқодотро дар бар мегиранд.

мешуд. Ба шунавандагон пешниҳод гардид, ки дар ин мавзӯи кейс ҳикояи шахсии худро бинависанд.

Ба таваҷҷуҳи шунавандагон кейсҳои бар асоси маводҳои дар расонаҳои маҳаллӣ ва хориҷӣ нашршуда пешниҳод гардид. Кейсҳо масъалаҳои таҳаммулпазирии динӣ, бисёрнавъии динҳо ва озодии эътиқодотро дар бар мегиранд.

Таҳлили кейс метавонад бо истифода аз чек-листҳо анҷом дода шавад. Ин усул ҷангоми муҳокимаи натиҷаҳои таҳлил, қайд кардани фикру мулоҳизаҳои шунавандагон самарабахш аст. Шумо маълумоти бештарро роҷеъ ба ин мавзӯ дар бахши кор бо чек-листҳо хоҳед ёфт.

Методи таҳлили мисол аз таҷрибаи амалӣ (Case study) қобилияти истифода бурдани донишҳои назариявии бадастомадаро барои ҳалли вазифаҳои амалӣ инкишоф медиҳад. Ҷангоми таҳлил шунавандагон контекстро меомӯзанд ва кӯшиш мекунад якҷоя мушкилро ҳал кунанд.

Чанбаи дигари муҳими кейс-метод аз он иборат аст, ки ҳалли возеҳу дақиқи масъала вучуд надорад, баръакс, дар раванди машғулият шунавандагон чанд роҳи ҳалли мушкилро пешниҳод мекунанд. Истифодаи кейсҳои гуногун ҳангоми азхудкунии мавзӯ қобилиятҳои андешаронию шунавандаро сайқал медиҳад, бо сабру тоқат гӯш кардани андешаи дигаронро омӯзиш медиҳад, имкон медиҳад, ки дар ҳалли мушкилот рӯйкардҳои гуногун пайдо карда, дар амал татбиқ карда шаванд.

Дар раванди омӯзиш қорӣ намудани методи кор бо чек-листҳо ба хонандагон барои самаранок аз худ намудани мавзӯ дар амалия, ташаккули маҳорати таҳлилий мусоидат мекунад. Масалан, кор бо чек-листҳо, инчунин, ба рӯзноманигорон барои муайян кардани таъсирбахшии ҳикояҳои худ ё дигар муаллифон, муайян кардани манфиати маводи расонаӣ ва дараҷаи нақши онҳо дар неқӯаҳволии ҷомеа, ҳамчун дастур хидмат мекунад. Чек-лист ҳамчун василаи мусоидат ба рушди малакаҳои таҳлилий барои рӯзноманигорони оянда имкониятҳои бузургро фароҳам меорад ва ба рӯзноманигорони ботаҷриба дар эҷоди муҳтавои беҳтар кумак мерасонад.

Машғулияти коршиносӣ

Чаро ба шумо дар раванди омӯзиш машғулияти коршиносӣ лозим аст? Ҷаласаи коршиносӣ барои он зарур аст, ки шунаванда аз як коршиноси муътабари мавзӯ дониши нав ба даст орад ва онро таҳлил кунад, бо коршинос муҳокима кунад ва ба саволҳои мавриди таваҷҷуҳи худ посух гирад. Коршинос, ба монанди як фарди ботаҷриба, ба шунавандагон дар фаҳмидани донишҳои назариявии аз рӯи мавзӯ гирифташуда дар амалия кумак мекунад. Бояд иқрор шуд, ки омӯзишдихандагон (тренерҳо) на ҳама вақт дар ин ё он соҳа коршинос ба шумор мераванд, барои ҳамин машғулияти коршиносӣ

дар кушодани моҳияти мавзӯи интихобшудаи омӯзиш (тренинг) ва бо он шинос намудани шунавандагон нақши муҳим мебозад.

Ба ғайр аз ин, коршинос ба раванди омӯзиш «нафаси тоза» ворид мекунад ва ҳамчун «объекти нав»-и омӯзиш шавқи шунавандагонро аз нав бедор мекунад.

Аз ин рӯ, коршинос бояд пеш аз ҳама мутахассиси баркамол дар соҳаи худ бошад. Масалан, ҳангоми таҳияи мавод дар мавзӯи таҳаммулпазирии динӣ, бисёрнавьии динҳо ва озодии эътиқодот хулосаи коршиносон ҷанбаи муҳим ба шумор меравад. Ин мавзӯ самтҳои хоси худро дорад, ки вобаста ба он диншинос, олими исломӣ, арабшинос, таърихшинос ва ғайра ба сифати коршинос метавонад дар ин мавзӯ, аммо ҳар як бо таваҷҷуҳ ба тахассуси худ таваҷҷуҳи муфассал диҳад ва инро бояд дарк кард. Ба ибораи дигар, коршинос шахсест, ки метавонад ба мардум фаҳмонад, ки чаро ин ё он рӯйдод ба амал омадааст.

Ба омӯзиш ё машғулият ба сифати коршинос даъват намудани мутахассиси мавзӯ самаранокӣ азхудкунии онро аз ҷониби шунавандагон зиёд мекунад. Барои он ки мутахассис оид ба мавзӯи худ ҳам дониши назарӣ ва ҳам таҷрибаи амалӣ дорад, ба саволҳои шунавандагон муфассал ҷавоб ва маслиҳатҳои амалӣ дода метавонад. Дар бахши «Дастури кор бо коршиносон» мо доир ба ташкил ва нигоҳдории базаи коршиносӣ ва интихоби мутахассиси коршинос аз рӯи мавзӯ андешаҳои худро баён кардем. Ҳамин маслиҳатҳо ба шумо барои даъват кардани мутахассис ба омӯзиш ё машғулият ёрдам мекунанд.

Коршиносон гуногун ҳастанд:

- Бемасъулият (дар аксари мавридҳо онҳо бе омодагӣ ба машғулият меоянд);

- Сергап (дар вақти машғулият онҳо аз доираи мавзуъ берун мебароянд, аз вақти пешбинишуда муассир истифода намебаранд, шунавандагонро дилгир мекунад);
- Худсито ё бепарво (ин гуна мутахассисон наметавонанд рӯҳияи шунавандагонро ҳис кунанд, роҳҳои барқарор кардани тамоси дучонибаро намедонанд, раванди саволу ҷавобро наметавонанд ташкил кунанд);
- Мутахассисоне, ки вақташон ҳамеша маҳдуд аст (одатан мутахассисони беҳтарин вақти маҳдуддоранд, аз ин рӯ, ҷалби онҳо барои иштирок дар омӯзиш (тренинг) душвор аст);

Омӯзишдиханда барои истифодаи пурмаҳсули коршиносон бояд чӣ гуна чораҳоро андешад?

- даъват намудани коршинос ва возеҳ баён кардани талабот нисбат ба ӯ, беҳтараш - дар шакли вазифаи техникӣ (шумо метавонед бо тавсифи вазифаи техникӣ дар замима ошно шавед);
- ба коршинос фаҳмонидани мақсади машғулият;
- ошно намудани коршинос бо методикаи гузаронидани машғулият;
- фаҳмидани ин ки коршинос бо чӣ маводҳое меояд ва онро чӣ гуна ба шунавандагон мерасонад;
- муайян кардани меъёри вақт барои суҳанронии коршинос;
- таъмин кардани воситаҳои техникӣ ва технологӣ барои гузаронидани машғулияти коршиносӣ;
- боварӣ доштан ба ин ки барои мутахассис тамоми шароити зарурӣ фароҳам оварда шудааст ва ба вай барои кори иҷрошуда сари вақт музд дода мешавад.

Инчунин, ҳангоми муайян кардани давомнокии машғулияти коршиносӣ омӯзишдихандагон бояд вақти саволу ҷавобро дар назар гиранд, ки ин барои фарогирии васеътари мавзуъ таъсири мусбат мерасонад. Дар рафти омӯзиш (ё машғулият), новобаста аз шакли гузаронидани он (офлайн ё онлайн), ба омӯзишдиханда тавсия дода намешавад, ки ба суҳбати коршинос дахлат кунад, фикри ӯро қатъ намояд ё чизе илова намояд. Аммо, пеш аз гузаронидани омӯзиш бо коршинос дар бораи мавзуъ суҳбат карда, тавачҷуҳи ӯро ба ҷанбаҳои, ки бештар таъкид кардан лозим аст, ҷалб кардан бамаврид аст.

Агар тавзеҳоти коршинос ба талаботи сифат мувофиқ набошанд ё аз мавзӯи омӯзиш дур бошанд, дар оянда бо дарназардошти фикру мулоҳизаҳои шунавандагон ислоҳи ин камбудӣ ба мақсад мувофиқ аст. Барои он ки чунин вазъият рӯй надиҳад, пеш аз омӯзиш (машғулият) бо коршинос суҳбат кардан, ӯро бо мавзуъ шинос кардан, мақсади машғулиятро фаҳмонидан лозим аст. Омӯзишдиханда (тренер) шахсест, ки барои ҳама гуна вазъияте, ки дар синф рӯй медиҳад масъул аст. Дастурҳо, тавзеҳот ва шарҳҳои коршинос дар рафти омӯзиш дар инъикоси ҷанбаҳои ҳуқуқӣ-назариявии таҳаммулпазирии динӣ, гуногунандешӣ ва озодии эътиқодот нақши муҳим дошта, ба шунавандагон барои хубтар дарк намудани мавзуъ ва самаранок истифода бурдани вақти омӯзиш мусоидат мекунад.

Саволҳои бахш:

1. Чаро дар рафти омӯзишҳо кор кардан дар гурӯҳҳо муҳим аст?
2. Машқҳои мавзӯиро кай ва чӣ тавр истифода бурдан мумкин аст?
3. Интерактивҳо ва машқҳои гармкунӣ: истифодаи ин методҳо дар омӯзиш барои чӣ лозим аст?
4. Кейс чист?
5. Бо коршиноси даъватшуда чӣ гуна бояд кор кард?

Дар баҳши наватӣ шумо дар бораи кори инфиродии омӯзишдиҳанда бо ширкаткунандагон, пас аз анҷоми курс маълумот хоҳед гирифт: дар бораи менторинг, чӣ гуна гузаронидани

раванди менторинг ва тарзи ташкили бардоштҳои ҷавобӣ (обратная связь) бо ширкаткунандагон пас аз омӯзишҳо бо кумаки чек-лист.

МЕНТОРИНГ

Аз ҷониби мутахассисони ботачриба анҷом дода мешавад, ки бо кумаки машварат ва дастгирии касбӣ ба ҳамкорони камтаҷрибаашон дар **рушди касбиашон** кумак мекунад

Истеҳсоли матлаб ва МЕНТОРИНГ

Пеш аз истеҳсолот,
чустуҷӯи идеяҳо ва
мавзӯҳои мавод, таҳия,
роҳнамои менторӣ

Вазифаҳои коучинг
махсус барои он таҳия
шудаанд, ки ба
ҳамкорон ҷиҳати
расидан ба **ҳадафҳои**
гузаштаашон кумак
карда шавад

Вазифаи мо ба иштирокдорон
дар таҳияи нақшаи муфасссал
ёри расонад аст

Саволҳо: !?

- Моҳияти лоиҳаҳо баён кунед
- Ҳадафи шумо дар татбиқи лоиҳа чист?
- Чаро ин лоиҳа муҳим аст?
- Шумо интизоред кадом натиҷаҳоро ба даст оваред?
- Барои амалӣ намудани лоиҳаи худ шумо бояд чӣ кор кунед?
- Барои амалӣ намудани лоиҳаи худ шумо бояд чӣ кор кунед?
- Кадом захираҳо ба шумо лозиманд?
- Ҳангоми татбиқи лоиҳа шумо бо кадом мушкилот дучор шуда метавонед?
- Шумо онҳоро чӣ гуна ҳал мекунад?
- Барои амалӣ намудани лоиҳаи худ шумо киро метавонед ҷалб кунед?
- Шумо чӣ тавр мефаҳмед, ки ба ҳадафи худ расидаед?

ПРИНЦИПИ бардошти ҷавобӣ

Барои дарки сатҳи кори худ ба ширкаткунандагон бештар имконият диҳад

ОН БОЯД ДАҚИҚ ВА
МУФАСССАЛ БОШАД

**Ба ҒАМҲОРИ
АСОС ЁФТА
БОШАД**

Марҳилаи ниҳоии менторинг
вақте рух медиҳад, ки
ширкаткунанда раванди
эҷоди ҳикояро ба итмом
мерасонад ва омода аст, ки
дар бораи он, ки ӯ кори худро
чӣ гуна иҷро кардааст

ОН БОЯД БОШАД

Саривақт бошад ва ба зудӣ пас
аз рӯйдод ба амал ояд

Созанда бошад, ва
ширкаткунандагон бояд ба
фикру мулоҳизаҳо пайравӣ
кунанд

РАВШАНУ ФАҲМО БОШАД.
ИСТИФОДАИ ЖАРГОНЕ, КИ
ШИРКАТКУНАНДАГОН
НАМЕФАҲМАНД, МЕТАВОНАД БАРои
ОНҲО МУШКИЛОТ ЭҶОД КУНАД

Агар мо ба ширкаткунандагон дар
таҳияи нақшаи хуб андешидашуда
кумак карда тавонем

§ 4.4. ИСТЕҲСОЛИ МАТЛАБ (ПРОДАКШН) ВА МЕНТОРИНГ ДАР ОМУЌИШ

Дар охири ин мавзӯ шумо:

- бо принципҳои асосии менторинг ҳамчун равиши рушди касбӣ ошно мешавед;
- омода мешавед, ки ба ширкаткунандагоне, ки курсро тамои кардаанд, маслиҳатҳои доимӣ диҳед;
- бо раванди менторинг ошно мешавед;
- метавонед андешаи худро ба таври муассир баён кунед ва ба шунавандарон расонед.

Муқаддима

Яке аз ноумедҳои бузурге, ки омӯзишдиҳандагон бо он рӯбарӯ мешаванд, он аст, ки “мо кам мебинем, ки ширкаткунандагони курсҳои мо битавонанд принципҳои омӯхташонро дар амал татбиқ кунанд”. Агар ба мо даст диҳад, ки таҷрибаи омӯзишро тавассути эҷоди раванди менторинги пасазбарномавӣ васеъ кунем, ин мушкилро метавон ҳал кард.

Ҳангоми ин раванд ширкаткунандагон ба созмонҳои расонаии худ бармегарданд ва дар мавзӯҳои озодии эътиқодот, таҳаммулпазирии динӣ ва бисёрнавъии динҳо менависанд, дар ҳоле, ки аз тарафи омӯзгорони курс ҳамеша

дастгирӣ мешаванд. Дар ин марҳила нақши омӯзишдиҳандагон аз дастгирии ширкаткунандагон дар заминаи омода кардани маводҳо дар бораи ҳодисаҳои воқеӣ барои хабарҳо, паёмҳо ва блогҳо иборат аст. Ин яке аз роҳҳои густариш додани синфхонаи хурд ба майдони калон аст.

Дар ин боб мефаҳмем, ки вақте мо дар бораи менторинг сухан мегӯем, чиро дар назар дорем, бартариҳои дохил кардани ин равандҳоро ба курсҳои худ баррасӣ мекунем, раванди менторингро аз назар мегузаронем ва аҳамияти бардошти ҷавобии содиқона ва созандаро муҳокима мекунем

§ 4.4.2. МЕНТОРИНГ ЧИСТ?

Дар мафҳуми менторинг чизи навро нест. Ин амалест, ки аз замонҳои қадим вучуд дорад: Арасту устоди Александри Македонӣ, Суқрот муаллими Афлотун буданд. Худи калимаи «менторинг» аз афсонаи қадимии Одиссей сарчашма мегирад, ки дар он Одиссей ба ҷанги Троя рафта, писарашро ба нигоҳубинии дӯсти деринааш Ментор гузоштааст. Дар асарҳои соҳаи менеҷмент менторинг ин як роҳи муассири рушди истеъдод эътироф шуда, китобҳои зиёде барои кумак ба одамон дар амалӣ кардани потенциали худ навишта шудааст.

Раванди дастгирӣ метавонад ду фаъолияти гуногун, вале бо ҳам алоқаман-

дро дар бар гирад: коучинг (мураббигарӣ) ва менторинг.

- Менторинг одатан аз ҷониби мутахассисони ботаҷриба анҷом дода мешавад, ки бо кумаки машварат ва дастгирии касбӣ ба ҳамкорони камтаҷрибаашон дар рушди касбиашон кумак мекунанд. Бар асоси таҷриба ва малакаи онҳо барои мутахассисони навкор ҳам аз ҷиҳати ахлоқӣ ва ҳам аз ҷиҳати касбӣ намунаи ибрат мебошанд;
- Вазифаҳои коучинг бештар ҳадафгирона мебошанд ва махсус барои он таҳия шудаанд, ки ба ҳамкорон

чиҳати расидан ба ҳадафҳои гузашташон кумак карда шавад. Раванди менторинг ба одамон кумак мекунад, ки барои худ ҳадафҳои мушаххас гузоранд ва барои ноил шудан ба онҳо мустақилона нақша тартиб диҳанд, қадвали вақти кории худро таҳия намоянд ва вазифаҳои душворро чиҳати расидан ба онҳо иҷро кунанд.

Дар ин дастур вазифаи асосии мо ба функцияи дувум нигаронида шудааст ва мо мефаҳмем, ки чӣ гуна ментор метавонад ба ширкаткунандагон дар дараи пас аз омӯзиш ёрӣ расонад, вақте ки онҳо ба иҷрои вазифаи душвор оғоз мекунанд.

Дар ин маврид дар байни омӯзишдиҳандагон дар муҳити касбии мо ва мураббӣёне, ки варзишгаронро ба мусобиқаҳо омода мекунанд, шабоҳатҳои зиёд мавҷуданд. Мураббии варзиш бо

варзишгар кор мекунад, то ӯро ба мусобиқа омода созад, стратегияи рақобатии ӯро ба нақша гирад, аммо вақте суҳан дар бораи мусобиқа ё бозии воқеӣ меравад, мураббӣ метавонад танҳо аз берун мушоҳида кунад. Бисёре аз кодексҳои варзишӣ ҳатто ба мураббӣён маслиҳат додан ба зердастони худро ҳангоми мусобиқа манъ мекунанд. Вақте ки мусобиқа ба итмом мерасад, мураббӣ ва варзишгар метавонанд дубора ҳамроҳ кор кунанд ва муҳокима кунанд, ки агар ягон хато рӯй диҳад, боз чӣ бояд кунанд.

Маъмулан чунин ҳисобида мешавад, ки раванди менторинг муносибати инфиродии байни ментор ва шахси гирандаи кумакро дар бар мегирад, аммо омӯзишдиҳандагон дарёфтаанд, ки кор дар гурӯҳҳои хурд низ афзалиятҳои худро дорад. Дар ин боб мо ҳар ду имкониятро аз назар мегузаронем.

§ 4.4.3. ГУСТАРИШ ДОДАНИ СИНФ ТО АНДОЗАИ МАЙДОН

Барои мо, ҳамчун омӯзишдиҳандагон, идома додани кор пас аз анҷоми курс бо ширкаткунандагон бартариҳои зиёде дорад.

Мо фурсат дорем, ки тавассути муоширати як ба як бо ширкаткунандагон дар сатҳи дигар шинос шавем. Дар давоми курс мо бояд ба ниёзҳои ҳамаи ширкаткунандагон диққат диҳем, аммо дар марҳилаи менторинг мо метавонем ҳам бо ширкаткунандагони алоҳида ва ҳам дар гурӯҳҳои хурд кор кунем. Ин ба мо имкон медиҳад, ки вазъияти ҳар як ширкаткунанда ва мушкилотро, ки онҳо дар ҷойи кор дучор мешаванд, беҳтар фаҳмем.

Ғайр аз он, мо вақти бештарро барои омӯзиш ва омӯختан сарф мекунем. Ҳарчанд раванди менторинг бештар як дастгирӣ аст, то як омӯзиш, мо метавонем донишҳои боарзишро бо ширкаткунандагони худ мубодила кунем. Раванди менторинг ба мо имкон медиҳад,

ки дарсҳои дар синф гирифташударо мустақкам кунем.

Вақте ки мо ба таври инфиродӣ ё дар гурӯҳҳои хурд вомехӯрем, ширкаткунандагон метавонанд омодагии худро барои озодона суҳбат кардан изҳор намоянд ва парво накунанд, ки дигарон дар бораи онҳо чӣ фикр мекунанд. Ин ба шумо барои пайдо кардани муносибатҳои боз имкон медиҳад, ки дар он одамон дар бораи ташвишҳо ва мушкилоти худ бидуни тарсу ҳарос суҳбат мекунанд.

Шояд бартариҳои асосӣ дар он бошад, ки мо метавонем бубинем, ки ширкаткунандагон дар рӯйдодҳои воқеӣ чӣ тавр кор мекунанд ва баҳо диҳем, ки аз дарсҳо чиро фаҳмидаанду чиро не. Дар баробари ин, мо метавонем хатоҳои ширкаткунандагонро пайгирӣ кунем ва дар ислоҳи иштибоҳҳо ба онҳо кумак кунем.

§ 4.4.4. РАВАНДИ МЕНТОРИНГ

Вақте ки сухан дар бораи дастгирии ширкаткунандагони мо дар раванди истеҳсоли пас аз курс меравад, вазифаи асосии мо аз он иборат аст, ки ба омӯзишдиҳандагони расонаӣ ва омӯзишдиҳандагони ширкаткунанда имконият дода шавад, ки дар пеши худ ҳадафҳои бузург гузоранд, сипас ба онҳо барои расидан ба ин ҳадафҳо кумак расонем. Ин маънои дастгирии ширкаткунанда дар раванди менторингро дорад ва гузоштани ҳадаф, банақшагирӣ, иҷро ва инъикосро дар бар мегирад.

Ҳарчанд бахши асосии менторинг пас аз курс сурат мегирад, оғози он дар раванди баргузори курс метавонад муфид бошад. Ин ба омӯзишдиҳандагон имкон медиҳад, ки раванди менторингро шарҳ диҳанд ва ба ҷӣ ниёз доштани ширкаткунандагон равшан шавад. Ин маънои онро дорад, ки вақте ки мо ҳар як ширкаткунандаро ташвиқ мекунем, ки дар бораи рӯйдоде, ки онҳо мехоҳанд дар раванди менторинг онро пӯшиш диҳанд, қарор қабул кунанд, ширкаткунандагон метавонанд ба ҳамдигар дар мушаххас кардани ҳадафҳо кумак расонанд. Ин бояд чизе бошад, ки иштироккунандаро ба худ ҷалб кунад ва барои ӯ мушкул эҷод кунад.

Вақте ки мо ба онҳо дар қабули ин қарорҳо кумак мерасонем, мо аз ширкаткунандагон мепурсем, ки онҳо ба инъикоси ҷӣ чизе таваҷҷуҳ доранд ва барои ҷӣ он мавзӯ барояшон ҷолиб аст. Мо инчунин ба онҳо кумак мерасонем, ки интиҳоби дурусти пӯшиш додани ин ё он рӯйдодро арзёбӣ кунанд. Мо наметавонем, ки ширкаткунанда аз ҳамон ибтидо нокомиро таҷриба кунад.

Дар ин вақт, мумкин аст кор кардан дар гурӯҳҳои хурд бо аъзои дигар ва онҳоро ташвиқ намудан ба мубодилаи афкор бо ҳамдигар муфид бошад. Ширкаткунандагон аз фикру мулоҳи-

заҳои ҳамсолон баҳра мебаранд ва раванди фаҳмонидани идеяҳои онҳо ба дигарон кумак мекунад, ки тафаккури онҳо такмил ёбад. Дар ин вохурӣ ҳар як иштироккунанда лоиҳаи худро пешниҳод мекунад. Вай дар бораи мавзӯи лоиҳа, миқдори маводҳои, ки мехоҳад тавлид кунад, муддати лоиҳа, шакл ва жанри маводҳоро муфасссал нақл мекунад. Омӯзишдиҳандагон ва дигар ширкаткунандагон ин презентатсияро мешунаванд ва аз фурсати истифода бурда, саволҳои муҳимро медиҳанд, ки дар муайян кардани камбудии лоиҳа ва ҳалли онҳо кумак мекунад. Ин раванд ширкаткунандагонро ба марҳилаи навбатӣ - банақшагирӣ омода мекунад.

Ҳамин, ки ширкаткунандагон тасмим гирифтанд дар бораи ҷӣ кор кардан мехоҳанд, вазифаи мо ин аст, ки ба онҳо дар таҳияи нақшаи муфасссал ёрӣ расонем, ки ҳикояи онҳоро ҳаққи аксар муассир ва эҷодкорона равшан месозад. Дар рафти банақшагирӣ мо мехоҳем аз ширкаткунандагон ба саволҳои зерин ҷавобҳои муфасссал ги-рем:

- Бо як-ду ҷумла моҳияти лоиҳаи худро баён кунед;
- Ҳадафи шумо дар татбиқи лоиҳа чист? Чаро ин лоиҳа муҳим аст? Шумо интизоред кадом натиҷаҳоро ба даст оваред?
- Барои амалӣ намудани лоиҳаи худ шумо бояд ҷӣ кор кунед? Пайдарҳамии амалҳо бояд ҷӣ гуна бошад?
- Кадом сарчашмаҳо ба шумо лозиманд?
- Ҳангоми татбиқи лоиҳа шумо бо кадом мушкилот дучор шуда метавонед? Шумо онҳоро ҷӣ гуна ҳал мекунад?

- Барои амалӣ намудани лоиҳаи худ шумо киро метавонед ҷалб кунед?
- Шумо чӣ тавр мефаҳмед, ки ба ҳадафи худ расидаед?

Ин як марҳилаи муҳими ин раванд аст. Агар мо ба ширкаткунандагон дар таҳияи нақшаи хуб андешидашуда кумак карда тавонем, мо ба онҳо барои муваффақияти лоиҳа ёрдам хоҳем кард. Вазифаи мо ҳамчун омӯзишдиҳанда аз он иборат аст, ки ба ширкаткунандагон саволҳое диҳем, ки дар ин роҳ ба онҳо ёрӣ расонад, на ин ки барои онҳо нақша тартиб диҳем.

Пас аз таҳияи нақшаи муфасссал, мо ба марҳилаи татбиқи лоиҳа мегузарем. Дар ин муддат ширкаткунандагон ба ҷамъовариҳои иттилоот, гузаронида ни мусоҳибаҳо ва эҷоди ҳикояҳои худ шуруъ мекунанд. Аксари вақтҳо онҳо мустақилона кор мекунанд, вале агар лозим шавад, мо ба онҳо ин ё он маслиҳатро дода метавонем. Ин мумкин аст як машқ барои тартиб додани ҳисобот бошад, аммо ҳамроҳ бо он мо меҳом ба ширкаткунандагон кумак кунем, ки то ҳадди имкон аз хатоҳои ҷиддӣ эмин бошанд.

Дараҷаи дастгирӣ аз як шахс то шахси дигар фарқ мекунад. Баъзеҳо метавонанд ба кумаки камтар ниёз дошта бошанд, дар ҳоле ки барои дигарон, ки малака ё эътимод надоранд, тамоси доимӣ бо омӯзишдиҳандагонашон метавонад муфид бошад. Дар ҳар сурат, муҳим аст, ки мо дар бораи вақте, ки ширкаткунандагон бо омӯзишдиҳандагон мулоқот мекунанд, мувофиқат кунем, то ки дар бораи пешрафти худ хабар диҳанд ва дар ҳолати зарурӣ дар ҳамаи бахшҳое, ки онҳо дар он кор мекунанд, кумак бихоҳанд.

Ҳатмӣ нест, ки ин вохӯриҳо расмӣ бошанд, онҳоро бояд ҳамчун фурсат барои ошноии бештари омӯзишдиҳандагону ширкаткунандагон бо якдигар, мустақкам кардани бовариҳои дутарафа ва инчунин, гуфтугӯҳои содиқона ва

ошкоро истифода кард. Дар ҳолати зарурӣ вохӯриҳо метавонанд онлайн баргузор карда шаванд, аммо ба таври идеал бояд берун аз ҷойи кори ширкаткунанда гузаронида шавад. Ин кумак мекунад, ки муҳокимаҳо ошкоро ва озод бошанд. Ширкаткунандагон метавонанд аз сухан гуфтан худдорӣ кунанд, агар нигарон бошанд, ки ҳамсолон ё корфармоён метавонанд сухбати онҳоро бо омӯзишдиҳанда бишнаванд.

Марҳилаи ниҳоии менторинг вақте рух медиҳад, ки ширкаткунанда раванди эҷоди ҳикояро ба итмом мерасонад ва омода аст, ки дар бораи он, ки ӯ кори худро чӣ гуна иҷро кардааст, андеша кунад. Ин як қисми муҳими раванд аст, зеро дар ин муддат ширкаткунандагон бояд дар бораи он чизе, ки омӯхтаанд, андеша кунанд ва қарор қабул кунанд, ки онҳо дар оянда аз ин дарсҳо чӣ гуна истифода хоҳанд кард. Мисли ҳама чизҳои дигар дар раванди менторинг вазифаи мо ин аст, ки ба ширкаткунандагон нағӯем, ки онҳо чиро бояд омӯзанд. Ба ҷойи ин, мо бояд ба онҳо кумак кунем, ки ин дарсҳоро худашон муайян кунанд. Аммо, мо бояд эътироф кунем, ки ширкаткунандагон меҳоманд бишнаванд, ки мо дар бораи маҳсулоти онҳо чӣ мегӯем ва мо бояд бардошти ҷавобии созандаро пешниҳод кунем, ки онҳо метавонанд корашонро давом диҳанд. Мо дар боби оянда ин мавзӯро муфасссалтар баррасӣ хоҳем кард.

Дар раванди менторинг мо ду ҳадафи асосӣ хоҳем дошт: якум, кумак ба ширкаткунандагон дар эҷоди як ҳикояи олій ё блоги олій ва дуюм, кумак ба ширкаткунандагон дар дидани потенциали худ ва васеъ кардани ҷаҳонбинияшон. Ҳадафи мо ин аст, ки ба ширкаткунандагон дар фаҳмидани он кумак кунем, ки онҳо қобилияти эҷод кардани ҳикояҳои аҷибро доранд, ки ҷаҳони онҳоро тағйир медиҳад.

§ 4.4.5. БАРДОШТИ ҶАВОБИИ МУАССИР БА ШИРКАТКУНАНДАГОН

Дар ҳоле ки ҳадафи мо ҳамчун омӯзишдиҳанда ҳавасманд кардани ширкаткунандагон барои ёфтани роҳи ҳалли мушкилотест, ки онҳо дар кори худ дучор меоянд ва кумак кардан ба онҳо, ки гоҳе пеш меояд, ки барои хулосабарорӣ дар бораи он чизе, ки онҳо маводи босифат меҳисобанд, ба ҳарфи дигарон ҳам гӯш кунанд. Баъзан, ширкаткунандагон таҷрибаи зарурӣ надоранд, то муайян кунанд, ки оё блогҳо ё гузоришҳои онҳо маводи босифат ба шумор меравад. Дар ҳолатҳои дигар, мо мебинем, ки ба такмил ниёз доранд ва бидуни тавзеҳи омӯзишдиҳандаи ботаҷриба ширкаткунандагон ҳатоҳои худро такрор мекунанд ё наметавонанд потенциали худро дуруст истифода намоянд. Маҳз дар ин давра бардошти ҷавобӣ лозим аст.

Ҳарчанд ҳадафи ҳама гуна бардошти ҷавобӣ кумак расонидан ба ширкаткунандагон дар бехтар кардани фаъолияти онҳо ва ҳавасманд кардани онҳо барои иҷрои боз ҳам бехтар аст, ин ҳеҷ гоҳ раванди душвор нест. Шунидани танқиди кори худ душвор аст, хусусан агар шумо барои он кор вақт ва қувваи зиёд сарф карда бошед, аммо агар шумо имкони дидани чизи бехтареро надошта бошед, ҳеҷ чиз ба сӯи бехтар тағйир наметабод. Чанд принсипе, ки самарабахшии бардошти ҷавобиро метавонанд таъмин намоянд, инҳояд:

- Бардошти ҷавобӣ бояд ба ширкаткунандагон имконият диҳад, ки дар бораи асбоб ва абзорҳои пӯшишдиҳанда, тасаввурот дошта бошанд, то сатҳи кори худ ва ҷи гуна ба стандартҳо мувофиқ будани онро бехтар дарк кунанд;
- Бардошти ҷавобӣ бояд саривақт бошад ва ба зудӣ пас аз рӯйдод ба амал ояд, то суҳанони омӯзишдиҳандагон бо он чизе, ки ширкаткунандагон гирифтаанд, робита дошта бошад;

- Он бояд дақиқ ва муфасссал бошад. Агар мо сабабро номбар карда натавонем, гап задан дар бораи он, ки чизе бояд бехтар карда шавад, кори беҳуда аст;
- Он бояд эътимодбахш бошад. Мо мехоҳем ширкаткунандагонро рӯҳбаланд кунем, аммо чизи нодурустро қаноатбахш номидан, ба онҳо имкон намедиҳад, ки иштибоҳҳои онро ислоҳ кунанд ва пеш раванд;
- Он бояд созанда бошад. Ширкаткунандагон бояд ба фикру мулоҳизаҳо пайравӣ кунанд ва бинанду фаҳманд, ки он чизе ки мо ба онҳо меғуем, то ҷи андоза ба рушди онҳо мусоидат менамояд;
- Он бояд одилона бошад. Мо бояд душворихоеро, ки ширкаткунандагон дар кори худ дучор меоянд, эътироф кунем ва ба онҳо дар бартараф кардани он кумак кунем;
- Он бояд ҳамеша ба ғамхорӣ асос ёфта бошад. Агар ҳадафи мо дар ин нест, ки ба дигарон дар рушду муваффақияташон ёрӣ расонем, набояд ба раҳнамой ва омӯзиш машғул бошем;
- Он бояд равшану фаҳмо бошад. Истифодаи жаргоне, ки ширкаткунандагон намефаҳманд, метавонад барои онҳо мушкилот эҷод кунад ва дар натиҷа онҳо ба ягон чизе, ки мо меғуем, посух дода наметавонанд.

Қайд кардан лозим аст, ки раванди бардошти ҷавобӣ бояд дар шакли суҳбат сурат гирад. Мо ба ширкаткунандагон фақат фикри худро баён намекунем ва пешбинӣ намекунем, ки онҳо фикри моро қабул мекунанд. Ба ҷои ин, мо мехоҳем муошират кунем, бифаҳмем, ки онҳо ба ҷи ноил шудан мехоҳанд ва ба онҳо барои расидан ба ҳадафҳои онҳо кумак расонем. Мо низ

бояд ба ҳадди кофӣ хоксор бошем, то хатои худро эътироф кунем. Баъзан, ҳатто агар ширкаткунандагон он чизро, ки кардан меҳоянд, нодуруст шарҳ диҳанд, мо метавонем ба онҳо баъд аз дарк кардани манзури онҳо, кумак кунем.

Дар бахши навабӣ мо меомӯзем, ки чӣ тавр бо истифода бурдани чек-листҳо (рӯйхатҳои санҷишӣ) ба ширкаткунандагон ёрӣ расонем, ки мутахассиси мустақил гарданд ва тавоноии баёни андешаҳои худро дошта бошанд.

§ 4.4.6. КОР БО ЧЕК-ЛИСТҲО (РҶЙХАТҲОИ САНҶИШӢ)

Дар боби сеюми роҳнамо мо ба шумо дар бораи чек-листҳо (рӯйхатҳои санҷишӣ) маълумот дода, муҳокима кардем, ки чаро он муҳим аст. Дар ин боб мо баррасӣ хоҳем кард, ки чӣ тавр омӯзишдиҳандагон метавонанд аз чек-листҳо (рӯйхатҳои санҷишӣ) истифода баранд, то боварӣ ҳосил кунанд, ки ширкаткунандагон мефаҳманд, ки чӣ чизе то қабули супориши воқеӣ муҳим аст.

Дар ин дастур мо ба ширкаткунандагон тавсия додем, ки ду чек-листро истифода баранд. Чек-листи якум дар бахши сеюм баррасӣ шуда, саволҳои ро дар бар мегирифт, ки рӯзноманигор ҳангоми инъикоси мавзӯи озодии эътиқодот, таҳаммулпазирии динӣ ва бисёрназъии динҳо дар ҳолатҳои низоъ бояд ба онҳо посух диҳад. Чек-листи дуюм рӯйхати оддии санҷишиест, ки ширкаткунандагон метавонанд ҳангоми банақшагирии ҳикояҳо истифода баранд (ба поён нигаред). Ин абзор метавонад барои омӯзишдиҳандагон муфид бошад, зеро он ширкаткунандагонро ташвиқ мекунад, ки пеш аз пешниҳод намудани ҳикояҳои худ ба мо дар бораи такмили минбаъдаи онҳо амиқ андеша кунанд. Он, инчунин василаест, ки рӯзноманигорон ва блогерҳо метавонанд ҳар рӯз ҳангоми оғози як рӯйдоди нав истифода баранд.

Ҳамчун ментор (мураббӣ) мо метавонем бо ошно кардани ширкаткунандагони худ бо як қатор саволҳои муҳиме,

ки ҳангоми кор дар бораи ҳикояҳои худ бояд пурсанд, ба инкишоф ва пешрафти онҳо кумак карда метавонем. Бо шинос кардани ширкаткунандагон бо чек-листҳо (рӯйхатҳои санҷишӣ) ва меъёрҳои арзёбӣ, мо метавонем онҳоро барои кори мустақил бидуни роҳнамоии ментор омода созем.

Ин абзорҳо, ҳамчунин метавонанд манбаи иттилооти муфидро дар қараёни менторинг дар ихтиёри мо қарор диҳанд. Пеш аз он ки ширкаткунандагони худро пешниҳод кунанд, мо метавонем аз ӯ хоҳиш кунем, ки то кадом сатҳ ба саволҳои дар чек-листҳо овардашуда ҷавоб додааст. Ҳамин тавр, мо онҳоро даъват мекунем, ки мустақил бошанд ва ба онҳо имконият фароҳам меорем, ки тавоноии (потенсиали) худро дарк кунанд.

Албатта, мо бояд боварӣ ҳосил кунем, ки онҳо тамоюлҳои дар чек-листҳо зикршударо дарк мекунанд, зеро одамон аксаран чек-листҳоро нодуруст шарҳ медиҳанд ва муаллимони идеяҳо ба таври гуногун мефаҳманд. Фаҳмидани ин мафҳумҳо метавонад ба мо имкониятҳои хуб фароҳам оварад, то ба ширкаткунандагон дар ислоҳ ва амиқтар дарк кардани масъалаҳои ёрӣ расонад, ки мо баррасӣ мекунем. Муҳим аст, ки дастуруламалҳо равшан бошанд, зеро чек-лист ё қолаб (шаблон) бояд харитаи роҳро нишон диҳанд, ки ширкаткунандагон барои расидан ба ҳадафҳои худ бояд аз он пайравӣ кунанд.

Дар ниҳоят, бо ёрии меъёрҳо ва чек-листҳо, ширкаткунандагон метавонанд ба додани саволҳо дар бораи кори худ шуруъ кунанд, ки ба онҳо ҳамчун мен-

тори худашон кумак мекунад. Барои ментор ин ҳамеша нишонаи муваффақияти ӯ хоҳад буд.

Саволҳои санҷишӣ барои рӯзноманигорон ва блогерҳо

Саволҳо	Рӯзноманигорон ва блогерҳо пур мекунанд
Бо як-ду ҷумла лоиҳаеро баён кунед, ки ба мавзӯҳои низоъҳо ва таҳаммулпазирии динӣ алоқаманд аст.	
Аҳамияти ин мавод дар чист? Дар бораи таъсир, муҳим будани он ва мухотабон (аудитория) маълумоти муфасссал диҳед.	
Чаро ин метавонад барои мухотабони шумо ҷолиб бошад?	
Шумо тавассути лоиҳаи худ ба кадом саволҳо ҷавоб медиҳед?	
Сарчашмаи маводҳои шумо кист? Чаро маҳз ин сарчашмаҳо? Бо кӣ бояд суҳбат ташкил кард? Оё баробарии гендерӣ ҳифз мешавад?	
Кадам эҳсосотро шумо паҳн кардан меҷӯед? Аз овози кӣ истифода хоҳед бурд? Барои расидан ба натиҷа шумо кадом истилоҳот ва калимаҳоро истифода хоҳед бурд?	

Саволҳо

1. Зери мафҳуми менторинг (мураббигарӣ) шумо маҳз чиро мефаҳмед? Фикр мекунед шумо метавонед як ментори хуб шавед?
2. Дар раванди менторинг кадом мушкилот метавонанд ба миён оянд?
3. Кадам принсипҳои бардошти ҷавобии муассирро метавонед номбар кунед?
4. Оё чек-листҳо (рӯйхатҳои санҷишӣ) метавонанд барои шунаванда раванди кори мустақилонро аз болои худ эҷод кунанд?

Адабиёти истифодашуда

1. Peter Du Toit – Coaching and mentoring

Замимаи 1. | МАШҚИ Х/Ҳ

Маводҳои зарурӣ: флипчарт, ду маҷмуи маркерҳои 4-рангӣ - барои гурӯҳҳо ва омӯзишдиҳанда, варақаҳо барои дастаҳо ҷиҳати навиштани натиҷаҳо.

Омӯзишдиҳанда ширкаткунандагонро даъват мекунад, ки ба 4 гурӯҳ тақсим шаванд.

Дастаҳо дар 4 ғушаи хона нишастанд, то аз ҳамдигар ба қадри кофӣ дур бошанд.

Омӯзишдиҳанда ба ширкаткунандагон варақаи арзёбиро тақсим мекунад ва моҳияти машқро шарҳ медиҳад.

Дар ҳар давр, ҳар як гурӯҳ аз ду стратегия якеро интихоб мекунад:

- Стратегияи Х
- Стратегияи Ҳ

Қарор тавассути муҳокимаи гурӯҳӣ қабул карда мешавад. Натиҷа дар коғаз қайд карда мешавад, ки онро 4 маротиба ҳарф ба дарун печонда, ба омӯзишдиҳанда медиҳанд.

Ҳар як гурӯҳ маркери ранги худро мегирад: сийёҳ, сурх, сабз, кабуд ва қарорро танҳо бо маркери худ менависад.

Дар асоси қарорҳои қабулшуда, натиҷаҳои зерин имконпазиранд:

Ҳама овоз медиҳанд Х - Ҳама бой медиҳанд 100

Се нафар овоз медиҳанд Х–Х баранда мешавад 100
Як нафар овоз медиҳад Ҳ - Ҳ бой медиҳад 300

Ду нафар овоз медиҳанд Х–Х баранда мешавад 200
Ду нафар овоз медиҳанд Ҳ - Ҳ бой медиҳад 200

Як нафар овоз медиҳад д Х–Х баранда мешавад 300
Се нафар овоз медиҳанд Ҳ - Ҳ бой медиҳад 100

Ҳама нафар овоз медиҳад Ҳ - Ҳама баранда мешавад 100

Дар маҷмуъ 10 даври 1 дақиқай баргузор мешаванд - дар ин муддат дастаҳо бояд қарор қабул кунанд.

Ҳамаи натиҷаҳо дар флипчарт сабт карда мешаванд (омӯзишдиҳанда натиҷаи ҳар як дастаро бо ҳамон ранге, ки даста гирифтааст, менависад).

Сипас омӯзишдиҳанда мегӯяд, ки 3 қоидаи муҳим вучуд дорад:

- Ҳангоми иҷрои машқ дастаҳо набояд бо ҳамдигар суҳбат кунанд (ва омӯзишдиҳанда ҳама вақт суҳбатҳои имконпазирро назорат ва қатъ мекунад);

- Ҳангоми интихоби роҳи ҳал дар даста овоз додан мумкин нест – қарор бояд фақат умумӣ бошад (яъне ҳамаи аъзои даста бояд розӣ бошанд –аксарияти овозҳо қабул нест);
- Қоидаҳои дигар вучуд надоранд (яъне, омӯзишдиҳанда ишора мекунад, ки дар ҳама масъалаҳои дигари бозӣ шумо метавонед ҳар чӣ хоҳед, анҷом диҳед).

Дар поёни тавзеҳот омӯзишдиҳанда мегӯяд: **«Ман мехоҳам ҳамаи шумо баранда шавед!» (Мехоҳам, ки шумо ҳолҳои бештареро ба даст оред!**

Мехоҳам шумо холи аз ҳама зиёдро бигиред! Аз ҳамаи шумо хоҳиш дорам, ки талош кунед ва то ҳадди имкон холҳои бештареро ба даст оред!)

Сипас омӯзишдиҳанда ба хоҳири он, ки ҳама чиз барои ҳама фаҳмо бошад, пешниҳод мекунад, ки як даври намоиш (демо-раунд) бозӣ кунанд, (бинобар ин, ҳангоми омода кардани флипчарт омӯзишдиҳанда бояд ҳатман хати иловагиро дар назар бигирад).

Ширкаткунандагон бозӣ мекунанд: омӯзишдиҳанда дақиқаеро мушаххас мекунад, ки дар давоми он ширкаткунандагон бояд қарор қабул кунанд, ҳарф интихоб кунанд ва бо маркери худ дар варақа навишта, онро печонда ба омӯзишдиҳанда диҳанд.

Омӯзишдиҳанда натиҷаи қарорҳои дастаҳоро дар флипчарт ворид мекунад - ҳар як даста ранги худро дорад ва ба ҳар даста аз рӯйи ҷойгиршавии варақаи арзёбӣ ҳол дода мешавад.

Омӯзишдиҳанда аз ширкаткунандагон мепурсад - оё ҳама чиз равшан аст? Савол доред?

Сипас натиҷаҳои даври намоиш (демо-раунд)-ро хат зада, даъват мекунад, ки бозии асосиро оғоз кунанд.

Омӯзишдиҳанда вақти машваратро ба назар гирифта, дар лаҳзаи кушода ни қортҳо натиҷаҳоро дар флипчарт сабт мекунад ва ҳолҳои дастаҳоро ҳисоб мекунад. Назорат мекунад, ки дастаҳо бо ҳамдигар муошират накунанд. Агар ширкаткунандагон ҳадафи бозиро маълум кунанд, ибораи зеринро такрор мекунанд: «Ман мехоҳам, ки ҳамаи шумо ғолиб шавед!», аммо ба таври равшан намефаҳмонанд, бигуздор дастаҳо онро он гунае, ки худашон дуруст медонанд, фаҳманд.

«Ман мехоҳам, ки ҳамаи шумо ғолиб шавед!»

Одатан, дар ин вақт, дар ҳолҳои дастаҳо нобаробарӣ пайдо мешавад. Дар даври 5-ум омӯзишдиҳанда мегуяд: Диққат! Шароити мо дигар шуд! Пеш аз он ки шумо қарор қабул кунед, ман таклиф мекунам, ки мулоқоти музокиракунандагон гузаронда шавад. Ҳар як даста як музокиракунандаро интихоб мекунад ва омӯзишдиҳанда онҳоро ба пушти дар мефиристад, барои он ки онҳо дар мавриди ин ки дастаҳо дар овоздиҳии навбатӣ бар асоси ҳадафи аслии бозӣ кадом стратегияро интихоб мекунанд, ба тавофуқ бирасанд.

Вақте ки музокиракунандагон бармегарданд, омӯзишдиҳанда боз як эълони дигар мекунад: Диққат! Натиҷаҳои даври 5-уми ҳама ба 3 зарб карда мешаванд!!!

МУҲИМ: пас аз баргаштан ба дастаҳо, музокиракунандагон бояд бо даста натиҷаҳои гуфтушунидро муҳокима кунанд ва фақат даста бидуни овоздиҳӣ, бо қарори умумӣ, бо розигии ҳама, чӣ гуна овоз доданро ҳал мекунанд.

Гурӯҳҳо қарор қабул мекунанд, онро дар варақаҳо менависанд ва ба омӯзишдиҳанда месупоранд. Омӯзишдиҳанда натиҷаҳоро дар флипчарт сабт мекунад.

Ҳанӯз ҳам риояи 3 қонуни асосии бозӣ муҳим аст!

Давраҳои 6 ва 7 дар реҷаи асосӣ (базавӣ) баргузор мешаванд.

Даври 8: омӯзишдиҳанда боз музокиракунандагонро аз дастаҳо даъват мекунад (инҳо метавонанд ҳамон ширкаткунандагон бошанд ё дастаҳо метавонанд музокиракунандагони дигарро интихоб кунанд), онҳо ба берун баромада, дар бораи стратегияи баъдӣ мувофиқа мекунанд. Баъди бозгашти онҳо омӯзишдиҳанда мегуяд, ки ҳолҳо ба 5 зарб мешаванд.

Даври 9 асосӣ аст.

Даври 10 финал аст. Музокиракунандагон берун аз дар бо ҳам суҳбат мекунад. Холҳо ба 10 зарб карда мешаванд.

Ниҳой: Омӯзишдиҳанда холҳои ҳар як дастаро ҳисоб мекунад.

Муҳокима:

- Ҳоло худро чӣ гуна ҳис мекунад? (хуб аст, ки ҳамаи ширкаткунандагон суҳанронӣ кунанд);
- Эҳсосот/таассуроти шумо пас аз бозӣ чӣ гуна аст?
- Ба фикри шумо, ҳоло чӣ рӯй дода буд? (бигузор ширкаткунандагон бигӯянд, ки моҳиятро чӣ гуна дарк карданд, онро чӣ тавр баҳо медиҳанд ва ғайра);
- Ба фикри шумо барои расидан ба ҳадафи асосии бозӣ чӣ ҳалал мерасонд?
- Чӣ ба шумо кумак карда метавонист?

- Барои чӣ он гуна нашуд? Аз кӣ вобаста аст?
- Оё дар ҳаёти шумо чунин ҳолатҳое буданд - на дақиқан мисли ин, балки ба ин монанд? Нақл кунед;
- Ин бозӣ барои он аст, ки шумо чӣ будани низоъ ва чӣ гуна ташкил шудани онро бифаҳмед. Ба фикри шумо чаро ин низоъ рух дод?
- Чаро шумо хоин доштед? (агар дар вақти бозӣ хиёнаткорон буданд);
- Биёед кӯшиш кунем ва бубинем, ки шумо барои худ чӣ дарсҳое гирифта метавонистед?
- Ва дигар саволҳо — вобаста ба вазъият. Дар охири мубоҳиса зурур аст ширкаткунандагонро ба вазъиятҳои ҳақиқии ҳаёт ва махсусан аз фаъолияти касбии онҳо биёрем, то маълум гардад, ки ин танҳо бозӣ нест.

Ҷадвале, ки омӯзишдиҳанда пур мекунад

Давр	Дастаҳо			
	Сурх	Сабз	Зард	Кабуд
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				

Замимаи 2. | МАШҚИ «ҒАРҚ ШУДАНИ КИШТӢ»

Омӯзишдиҳанда ҳикояро нақл мекунад ва дар баробари ин дар флипчарт расмҳоро мекашад:

Тӯфон. Киштӣ ғарқ шуд. Дар ду заврақ танҳо панҷ нафар наҷот ёфтанд.

Дар яке — маллоҳ, пирамард ва духтар. Дар заврақи дигар — номзади духтар ва дӯсташ. Заврақҳо ба ду ҷазираи беодам расиданд, ки дар байни онҳо гулӯгоҳи пуртӯфоне воқеъ аст, ки дар он тӯфон қатъ намегардад, инчунин, ин гулӯгоҳ пур аз кӯсамоҳиҳо (акулаҳо) мебошад.

Заврақ саҳт хароб шудааст. Духтар бо номзадаш вохӯрдан мехоҳад ва аз маллоҳ хоҳиш мекунад, ки заврақро зудтар таъмир кунад. Маллоҳ розӣ мешавад, вале агар духтар бо ӯ алоқаи ҷинсӣ кунад.

Вай бо хашм хоҳиши маллоҳро рад мекунад ва аз пирамард маслиҳат ва ёрӣ мепурсад, ки ӯ даҳлат кунад, маллоҳро шарманда карда маҷбур созад то духтарро ба ҷазираи дуюм ба назди номзадааш интиқол диҳад. Аммо муйсафед даҳлат ва дуруст кардани вазъиятро қатъиян рад мекунаду мегӯяд, ки пир аст, заиф аст ва дар ин кор ширкат кардан намехоҳад.

Духтар дар бораи он ки чӣ тавр ба назди номзадаш биравад, фикр мекунад, зеро ӯро хеле дӯст медорад ва дар натиҷа ба пешниҳоди маллоҳ розӣ мешавад. Вай заврақро таъмир мекунад ва пас аз он ки шабро бо духтар мегузаронад, субҳ ӯро ба ҷазираи дигар мебарад.

Ошиқон якдигарро ба оғӯш мекашанд. Духтар ба домод иқрор мешавад, ки барои ин мулоқот ӯ чӣ кореро таҳаммул кард. Мард ӯро хашмгинона тела медиҳад. Духтар ба рӯи рег меафтад ва ноумед мешавад. Аммо баъдан дӯсти номзадаш ба назди ӯ меояд ва мегӯяд, ки ба ӯ ёрдам мекунад ва ӯро

ба оғӯш мегирад. Аз рӯи рег бардошта мегӯяд, ки ҳамаашро ҳал мекунам. Духтар ва он дӯст ҳамроҳ мераванд.

*** Дар ибтидо, ширкаткунандагон бояд ба таври инфиродӣ кор кунанд: ҳар кас тибқи назари шахсии худ ба афзалиятбандӣ (приоритезация) фикр мекунад ва муайян мекунад, ки кадоме аз шахсони ҳикоя хеле бадахлоқ аст ва кадомаш камтар. Ҳар яке аз ширкаткунандагон дар дафтари худ ҷадвале аз 1 то 5-ро тартиб медиҳад, ки дар он 1 хол ба персонаже дода мешавад, ки аз нигоҳи ахлоқӣ кирдори пасттаринро содир кардааст ва 5 хол насиби боахлоқтарин шахси ҳикоя мешавад.

Сипас омӯзишдиҳанда ширкаткунандагонро ба дастаҳо тақсим карда, ба онҳо супориш медиҳад:

Шумо бояд аввал қарорҳои инфиродии худро дар мавриди афзалиятбандӣ пешниҳод кунед ва сипас ин ҳикояро дар даста муҳокима кунед ва ба як қарори ягона бирасед, то рафтори персонажҳоро аз нуқтаи назари ахлоқ ва аз нуқтаи назари рафтори онҳо баҳо диҳед. Ҷадвали панҷхолӣ, ки дар он 1 хол ба персонаже дода мешавад, ки аз нигоҳи ахлоқӣ кирдори пасттаринро содир кардааст ва 5 хол насиби боахлоқтарин шахси ҳикоя мешавад.

Қарорро бо роҳи овоздиҳӣ қабул кардан мумкин нест. Дар даста муҳокима ва баҳс намуда, бо созиши умумӣ қарор қабул кардан лозим аст.

Сипас дастаҳо презентатсия пешниҳод мекунанд ва шарҳ медиҳанд, ки чаро онҳо ин қарори мушаххасро қабул карданд.

Омӯзишдиҳанда қарорҳои онҳоро дар флипчарт менависад. Имкон дорад, ки ҷадвали аз 1 то 5-ро созед ва персонажҳоро бо расмҳо нишон диҳед.

Муҳокима:

1. Пас аз ин машқ шумо чӣ эҳсос доред?
2. Чаро шумо ин қарорро қабул кардед?
3. Чаро одамон қарорҳои гуногун қабул мекунанд? Онҳо ба чӣ таъсия мекунанд?
4. Дар низоъ арзишҳои гуногуни тарафҳои низоъ чӣ гуна зоҳир мешаванд?
5. Чӣ гуна метавонад арзишҳои тарафҳои низоъ поймол карда шаванд ва чӣ гуна, баръакс, бо эҳтиром ва нигоҳ доштани арзишҳо ҳал кардани низоъ мумкин аст? Мисолҳо биёред.
6. Чӣ гуна кор бо арзишҳоро хадамоти матбуотӣ ҳангоми инъикоси мавзӯҳо ҳассос ба низоъ метавонанд истифода баранд?

Замимаи 3. | ВАЗИФАИ ТЕХНИКИИ

Коршиноси расона оид ба масъалаҳои қонунгузорӣ дар соҳаи озодии эътиқодот ва муносибатҳои байнимазҳабӣ

Коршинос дар мавзӯи: «Қонунҳои танзими баҳши дин ва инъикоси дин дар ВАО» омӯзиши онлайн мегузаронад. (120 дақиқа)

Дар рафти тренинг коршинос масъалаҳои зеринро боз мекунад:

1. Маълумоти мухтасар дар бораи қонунҳо ва санадҳои меъёрию ҳуқуқие, ки соҳаи динро дар кишвар танзим мекунад;
2. Муқоисаи заминаҳои ҳуқуқӣ дар соҳаи дин байни кишварҳои Осиёи Марказӣ;
3. Чӣ гуна метавон дар ВАО бидуни нақзи қонунҳо ва масъалаҳои ахлоқӣ мавзӯҳои ҳассос ба низоъро инъикос кард;
4. Омода кардани маводи тақсимоӣ барои ширкаткунандагон.

Вазифаҳои техникӣ барои коршиноси муносибатҳои байнимазҳабӣ

Коршинос барои ширкаткунандагони кишвараш як ҷаласаи онлайн мегузаронад.

Дар рафти омӯзиш дар мавзӯи: «Муомила ва ҳамкорӣ дар байни динҳо ва мазҳабҳо» коршинос масъалаҳои зеринро боз мекунад:

1. Маълумоти мухтасар дар бораи озодии динӣ, таҳаммулпазирӣ ва бисёрнавъии динҳо дар кишвари шумо (дар контексти таърихӣ ва имрӯз);
2. Омода кардани таҳлили мафҳумҳои сабр ва таҳаммулпазирӣ динӣ дар таҷрибаи ҷаҳонӣ ва кишвар;
3. Нишон додани намунаҳои ҳамкорӣ ва мушорикати байни динҳо;
4. Муайян ва ишора кардани омилҳое, ки дар баъзе кишварҳо боиси ташаннуҷи миёни динҳо мешаванд ва дар баъзе кишварҳои дигар на;
5. Муайян кардани омилҳое, ки таҳаммулпазирӣ диниро дар кишварҳои гуногун ташаккул медиҳанд, дар мисоли таҷрибаи амалии ҷаҳонӣ;
6. Муайян кардани роҳҳои беҳтар намудани ҷараёни инъикоси масъалаҳои байнимазҳабӣ ва озодии динӣ дар кишвари шумо.

Замимаи 4. | ВАРАҚАИ САНЧИШӢ

«Таърихи муноқиша ва сабабҳои он дар маводи журналистӣ»

Вазифа: Як нашрияи журналистиро хонед. Пас аз хондан, варақаи санчишро бо ҷавоб додан ба ҳар як критерия пур кунед: ҲА, НЕ, ё НА БА ДАРАҶАИ КОФӢ

Истинод: <https://uznews.uz/ru/article/31560/>

КРИТЕРИЯҲО	ҲА	На ба дараҷаи кофӣ	НА
Мавод мазмун дорад: таърихи низоъ муфасссал тасвир карда мешавад.			
Аз мавод алоқаи байни воқеаҳои гузашта ва низои ҳозира фаҳмида мешавад.			
Ҳодисаҳои сиёсӣ/иҷтимоӣ/маишии ба низоъ муносибаткунанда муайян ва ба таври возеҳ номбар шудаанд.			
Дар мавод манфиатҳои ҳамаи тарафҳои низоъ ба назар гирифта шуда, инъикос гардидаанд.			
Аз мавод мавқеи тарафҳои муноқишаро нисбат ба ҳамдигар ва таҷрибаи муштараки эҳтимолиашонро, ки муносибатҳои онҳоро бо ҳамдигар ташаккул дода метавонад, омӯхта ва фаҳмидан мумкин аст			
Дар мавод тарафҳо роҷеъ ба амалҳои худ дар низоъ ва сабабҳои он – он тавре, ки онҳо мефаҳманд, нақл мекунанд.			
Дар мавод як ё чанд сабабҳои муноқиша тавсиф шудааст: (ин бахшро пас аз баррасии маводи рӯзи 1 - Қисмати аз дастур «инъикоси мавзӯҳои ҳассос ба низоъ: воситаҳо барои рӯзнома-нигорон пур кунед)			
Захираҳои маҳдуд			
Талаботи инсон			
Нобаробарии сохторӣ			
Иттилоот ва коммуникатсия			
Муносибатҳои байнишахсӣ			
Ҳадафҳои номувофиқ			

Дунавӣ / ғайридунавӣ

Табиати дунавии паёми калидии муҳтаво

- Паёми калидии (паёми асосии) мавод динӣ, рӯҳонӣ ва ё муқаддас намебошад. Мавод фаъолияти дунавӣ (касбӣ, рӯзмарра, фарҳангӣ ва ғ.)-и қаҳрамононро тавсиф мекунад ва метавонад паёмҳои дунавиро таълиф кунад, ба монанди:

- Дасткашӣ аз зуроварӣ;
- Таҳаммулпазирӣ нисбати дину ақидаҳои мухталиф;
- Фаҳмишӣ бисёрфаҳангӣ;
- Пешбурди волоияти қонун;
- Арзишҳои умумибашарӣ (оила, муҳаббат, худшиносӣ) ва ғ.

Интишорот (линк)	Нуктаи асосии мавод дар чист? Муҳотаб чиро дар хотираш ҳифз мекунад? Лутфан онро бо суҳанони худ дар як ҷумла баён кунед.	Дунавӣ	Ғайридунавӣ

Замимаи 6. | МАН МЕХОҲАМ, КИ АУДИТОРИЯИ МАН

Ман меҳоҳам, ки аудиторияи ман

фаҳмад:

дар хотир дорад:

бикунад:

